

Chulalongkorn University

## Chula Digital Collections

---

Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD)

---

2020

การนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการข่มเพาะการเขียนบุคคลแห่งการเรียนรู้  
ตลอดชีวิต: กรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

สายทิพย์ พิริยะชนารักษ์  
คณะครุศาสตร์

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd>



Part of the [Adult and Continuing Education Commons](#)

---

### Recommended Citation

พิริยะชนารักษ์, สายทิพย์, "การนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการข่มเพาะการเขียนบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต: กรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย" (2020). *Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD)*. 4182.  
<https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/4182>

This Thesis is brought to you for free and open access by Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD) by an authorized administrator of Chula Digital Collections. For more information, please contact [ChulaDC@car.chula.ac.th](mailto:ChulaDC@car.chula.ac.th).

การนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต:  
กรณีศึกษาคูณภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย



น.ส.สายทิพย์ พิริยธรรักษ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต  
สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต  
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย  
ปีการศึกษา 2563  
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

PROPOSED PROCEDURAL MODEL OF LIFELONG LEARNER CULTIVATION : A CASE  
STUDY OF THAI MEDICINE WISDOM TEACHERS



Miss Saitip Piriyanaruk

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements  
for the Degree of Doctor of Philosophy in Non-Formal Education

Department of Lifelong Education

FACULTY OF EDUCATION

Chulalongkorn University

Academic Year 2020

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็น บุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต: กรณีศึกษาครูภูมิปัญญา แพทย์แผนไทย
โดย	น.ส.สายทิพย์ พิริยะธนารักษ์
สาขาวิชา	การศึกษานอกระบบโรงเรียน
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรณัฏ์ สุปัญโญ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	รองศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรบัณฑิต

..... คณบดีคณะครุศาสตร์  
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริเดช สุชีวะ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ  
(รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก  
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรณัฏ์ สุปัญโญ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม  
(รองศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา)

..... กรรมการ  
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนัสวาสน์ โกวิทยา)

..... กรรมการ  
(รองศาสตราจารย์ ดร.วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย  
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระวี จุฑาศฤงค์)

สายทิพย์ พิริยะธรรักษ์ : การนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต: กรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย. ( PROPOSED PROCEDURAL MODEL OF LIFELONG LEARNER CULTIVATION : A CASE STUDY OF THAI MEDICINE WISDOM TEACHERS) อ.ที่ปรึกษาหลัก : ผศ. ดร.วีระดิษฐ์ สุปัญญา, อ.ที่ปรึกษาร่วม : รศ. ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) วิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย 2) เพื่อสังเคราะห์แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ครูภูมิปัญญาแพทย์ไทย ที่ได้รับการสรรหาและยกย่องเชิดชูเกียรติครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่ปีพ.ศ.2544 ถึงพ.ศ.2562 ซึ่งปัจจุบันมี 9 รุ่น ที่ยังมีชีวิตอยู่และยินดีให้ข้อมูล จำนวน 29 ท่าน ดำเนินการวิจัยด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงพรรณนา โดยใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่เก็บรวบรวมจากการใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการอภิปรายกลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า (1) เส้นทางสู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ประกอบด้วย 1) เหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความสนใจและการตัดสินใจเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย 2) กระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ประกอบด้วย ขั้นตอน 7 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดแนวคิดสำคัญในการเรียนรู้ ขั้นตอนที่ 2 การแสวงหาความรู้ด้วยตนเองทั้งจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ และการลงมือปฏิบัติ ขั้นตอนที่ 3 การคิดและลงมือแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้ ขั้นตอนที่ 4 การตรวจสอบองค์ความรู้ ขั้นตอนที่ 5 การสร้างองค์ความรู้ ขั้นตอนที่ 6 การถ่ายทอดองค์ความรู้ และขั้นตอนที่ 7 การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ (2) แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบที่ 1 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต องค์ประกอบที่ 2 กระบวนการในการเปลี่ยนผ่าน แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การเปลี่ยนแปลงสมมติฐานความเชื่อเดิม ประกอบด้วย เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความคิดและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพจิตใจ ระยะที่ 2 การเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ 1) การประเมินความรู้ที่มีอยู่เดิม 2) การค้นหาวិธีการ 3) การแสวงหาความรู้ และ 4) การประเมินผล ระยะที่ 3 การแสดงออกทางพฤติกรรมและการปฏิบัติซ้ำ กระบวนการ 2 ระยะแรกเพื่อไปสู่เป้าหมายของการเปลี่ยนผ่าน และองค์ประกอบที่ 3 ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่าน (3) รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบที่ 1 องค์ประกอบเกี่ยวกับฐานคิดของกระบวนการ องค์ประกอบที่ 2 องค์ประกอบเกี่ยวกับการดำเนินงาน องค์ประกอบที่ 3 องค์ประกอบเกี่ยวกับกลไกสนับสนุน สามารถแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ช่วงระยะเวลาของการปลูกฝังคุณลักษณะ ระยะที่ 2 ช่วงระยะเวลาของการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดและพฤติกรรม และระยะที่ 3 ช่วงระยะเวลาของการแสดงออกทางพฤติกรรม และองค์ประกอบที่ 4 องค์ประกอบเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขของการดำเนินงาน

สาขาวิชา การศึกษานอกระบบโรงเรียน

ปีการศึกษา 2563

ลายมือชื่อนิสิต .....

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก .....

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาร่วม .....

# # 5784259127 : MAJOR NON-FORMAL EDUCATION

KEYWORD: procedural model lifelong learner Thai medicine wisdom teacher

Saitip Piriyathanaruk : PROPOSED PROCEDURAL MODEL OF LIFELONG LEARNER CULTIVATION : A CASE STUDY OF THAI MEDICINE WISDOM TEACHERS. Advisor: Asst. Prof. Dr. WEERACHAT SOOPUNYO  
Co-advisor: Assoc. Prof. Dr. WIRATHEP PATHUMCHAROENWATTANA

The purposes of this research were to: 1) analyze and synthesize the route and learning process of Thai medicine wisdom teachers 2) synthesize the pattern of transitional process toward being lifelong learners from the route and learning process of Thai medicine wisdom teachers, and 3) propose procedural model of lifelong learner cultivation based on a case study of Thai medicine wisdom teachers. Participants of this research comprised 29 Thai medicine wisdom teachers being honored by Office of Education Council during 2001 to 2019 who were still alive and agreed to give information. Qualitative data were collected by in-depth interviews and group discussions, and were analyzed using content analysis.

The research findings were as follows : (1) Route to become Thai medicine wisdom teachers included 1) events that affect the interest in and the decision to become Thai medicine wisdom teacher, and 2) The learning process to become Thai medicine wisdom teachers consisting of 7 steps which were step1 defining key concepts of learning, step2 seeking knowledge by self-directed learning and learning by doing, step3 thinking and solving problems and obstacles in learning, step4 rechecking knowledge, step5 creating knowledge, step6 transferring knowledge, and step7 creating learning community network. (2) The pattern of transitional process toward being lifelong learners consisted of 3 elements including 1) concept of transformative learning to be lifelong learners, 2) process of transformation had 3 phases including phase1 changing in the assumptions and beliefs consist of events related to thinking and events related to state of mind, phase2 changing attitude consisting of existing knowledge assessment, finding methods, seeking knowledge, and evaluating, phase3 expressing and repeating behavior involving in the first two phases to reach the goal of transition, and 3) Factors and conditions related to the transition process. (3) Procedural model for cultivating lifelong learners based on a case study of Thai medicine wisdom teachers comprised 5 elements including 1) operational concepts, 2) operational process, 3) operational support mechanism involving 3 phases which were phase1 the period of attribute cultivation, phase2 the period of conceptual and behavior changing, and phase3 the period of behavior expression, and 4) operational factors and conditions both internal and external.

Field of Study: Non-Formal Education

Academic Year: 2020

Student's Signature .....

Advisor's Signature .....

Co-advisor's Signature .....

## กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้รับการสนับสนุนทุนการวิจัยจาก “ทุน 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” จากกองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รุ่นที่ 41

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีด้วยความช่วยเหลือและการดูแลอย่างดียิ่งจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระดิษฐ์ สุปัญญ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และรองศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม รวมถึง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระวี จุฑาศฤงค์ กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย ที่ได้ช่วยกลั่นกรองและได้ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ ทำให้งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่ได้รับการสรรหาและยกย่องจากสำนักเลขาธิการศึกษาทุกท่าน ที่มีส่วนช่วยเหลือ สนับสนุนให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ประกอบด้วย รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล ประธานกรรมการสอบ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนัสวาทน์ โกวิทยา และรองศาสตราจารย์ ดร.วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา กรรมการ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือ รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.อภิชาติ ใจอารีย์ รองศาสตราจารย์ ดร.สันติ ศรีสวนแดง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หทัยรัตน์ ทับพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริบุญ จงวุฒิเวศย์ ดร.ปาน กิมปี และดร.ชนันภรณ์ อารีกุล ที่ได้ช่วยตรวจสอบคุณภาพและให้ข้อเสนอแนะเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแต่ละระยะของการดำเนินงานวิจัย ซึ่งทำให้เครื่องมือวิจัยมีความถูกต้อง สมบูรณ์ และนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณคณาจารย์ทุกท่านในภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ให้กำลังใจและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ทั้งด้านวิชาการและด้านอื่นๆ ที่มีคุณค่ากับผู้วิจัย และประสบการณ์อันมีค่าที่ได้สนับสนุนให้ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ณ Lindenwood University ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นระยะเวลา 1 ภาคการศึกษา

ขอขอบคุณคุณพ่อคุณแม่ที่คอยสนับสนุนและเป็นกำลังใจให้กับผู้วิจัยมาตลอด และขอบคุณพี่ๆ เพื่อนๆ สำหรับมิตรภาพและกำลังใจที่มีแก่ผู้วิจัยเสมอมา

สายทิพย์ พิริยะธรรักษ์

## สารบัญ

	หน้า
.....	ค
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย.....	6
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
ขอบเขตการวิจัย.....	7
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
ประโยชน์ที่ได้รับ.....	9
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต.....	11
ตอนที่ 2 แนวคิดการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง.....	42
ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย.....	54
ตอนที่ 4 แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง.....	67
ตอนที่ 5 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบเชิงกระบวนการ.....	77



ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	83
ตอนที่ 7 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	96
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย .....	99
ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์ แผนไทย .....	99
ขั้นตอนที่ 2 สังเคราะห์แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอด ชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย .....	104
ขั้นตอนที่ 3 นำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย.....	106
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล .....	111
ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญา แพทย์แผนไทย .....	111
ตอนที่ 2 ผลการสังเคราะห์แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย .....	136
ตอนที่ 3 ผลการสังเคราะห์รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการ เรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย.....	147
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ .....	172
สรุปผลการวิจัย.....	174
อภิปรายผลการวิจัย.....	186
องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย .....	203
ข้อเสนอแนะ .....	205
บรรณานุกรม.....	207
ภาคผนวก.....	217
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผน ไทย .....	218

ภาคผนวก ข เอกสารประกอบการสนทนากลุ่มครั้งที่ 1 .....	224
ภาคผนวก ค เอกสารประกอบการสนทนากลุ่มครั้งที่ 2 .....	228
ภาคผนวก ง รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย .....	232
ภาคผนวก จ รูปภาพการสัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตกระบวนการจัดการความรู้ของครูภูมิปัญญา ไทย .....	233
ประวัติผู้เขียน.....	237



## สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ตารางสรุปคุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต .....	23
ตารางที่ 2 ตารางสรุปทักษะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต .....	32
ตารางที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย .....	109
ตารางที่ 4 (ร่าง) รูปแบบกระบวนการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากแบบแผน กระบวนการในการเปลี่ยนผ่านของครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย .....	150
ตารางที่ 5 กิจกรรมประกอบแนวทางการใช้รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่ง การเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย .....	170

## สารบัญภาพ

	หน้า
รูปภาพที่ 1 วงจรการเรียนรู้ตามแนวคิดของ Mezirow (1995).....	74
รูปภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	98
รูปภาพที่ 3 เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย .....	176
รูปภาพที่ 4 รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลให้เป็นผู้ดูแลการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย.....	185
รูปภาพที่ 5 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการพัฒนารูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลให้เป็นผู้ดูแลการเรียนรู้ตลอดชีวิต กรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย .....	204

## บทที่ 1

### บทนำ

#### ที่มาและความสำคัญของปัญหา

“บุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต” หมายถึง บุคคลที่มีแรงจูงใจ มีแบบแผนการเรียนรู้ มีความสามารถจัดการภาระงานของตน มีความกระตือรือร้น มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สนใจแสวงหาความรู้ รักการอ่านและการเขียน มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาประสิทธิภาพการเรียนรู้ของตน รวมถึงการใช้เวลาได้อย่างเหมาะสมเพื่อสร้างสมดุลระหว่างชีวิตส่วนตัวและชีวิตในการทำงาน (Willcox, 2005; สุดสาคร จันทะล่ำม, 2550) และบุคคลแห่งการเรียนรู้เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีคุณลักษณะนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีการแสดงออกถึงความกระตือรือร้นแสวงหาความรู้อยู่เสมอ รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มุ่งมั่นที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ได้อย่างเหมาะสม (มลิวลย์ บุญตา และ ศุกลรัตน์ มิ่งสมร, 2552) นอกจากนี้วิชัย วงษ์ใหญ่ (2554) และยูเนสโก (UNESCO, 2001) ได้กล่าวถึง บุคคลในสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ว่าเป็นบุคคลที่มีลักษณะใฝ่รู้ และมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการเรียนรู้นั้นจะต้องเรียนรู้เพื่อพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน โดยใช้สี่เสาหลักของการเรียนรู้เป็นพื้นฐาน ซึ่งประกอบด้วยการเรียนรู้เพื่อที่จะมีความรู้และความเข้าใจ การเรียนเพื่อที่จะมีทักษะในการปฏิบัติได้ การเรียนรู้เพื่อที่จะมีทักษะชีวิตที่ปรับตัวได้ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง และการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้มีการกำหนดคุณลักษณะของผู้เรียนรู้ที่เป็นสากลและเหมาะสมกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคล โดยแบ่งคุณลักษณะออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ 1) เรียนเพื่อรู้ (Learning to know) หมายถึง การเรียนเพื่อให้มีความรู้อันจะสามารถนำไปสร้างประโยชน์ต่อได้ ประกอบด้วยพฤติกรรม ดังนี้ (1.1) การพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการทำงาน (1.2) การพัฒนาความรู้ ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ และความรู้ทั่วไป (1.3) การคิดคำนวณ (1.4) การคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ 2) เรียนรู้เพื่อปฏิบัติ (Learning to do) หมายถึง การเรียนโดยการลงมือทำเพื่อนำไปสู่การสร้างอาชีพ ประกอบด้วยพฤติกรรม ดังนี้ (2.1) การเรียนรู้ด้วยการลงมือทำ (2.2) การพัฒนาทักษะความชำนาญอย่างต่อเนื่อง (2.3) การเรียนรู้และพัฒนาสู่อาชีพ 3) เรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน (Learning to live together) หมายถึง การเรียนรู้เพื่อการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม ประกอบด้วยพฤติกรรม ดังนี้ (3.1) การเห็นคุณค่าทางสังคม (3.2) การเคารพและห่วงใยผู้อื่น (3.3) การชื่นชมความหลากหลายทางวัฒนธรรม 4) เรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to be) หมายถึง การเรียนรู้เพื่อการรู้จักตนเอง และวางแผนเพื่อการพัฒนาศักยภาพตนเองในอนาคต ประกอบด้วยพฤติกรรม ดังนี้ (4.1) การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมด้านจิตใจของบุคคล (4.2) การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมด้านร่างกายของบุคคล (4.3) การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมด้านความมุ่งมั่นของบุคคล (4.4) การมีความคิดสร้างสรรค์ และ 5) เรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงตนเองและสังคม (Learning to

Transform Oneself and Society) หมายถึง การเรียนรู้เพื่อนำความรู้ ทักษะและสิ่งใหม่ๆ ที่เป็นผลมาจากการเรียนรู้สร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนในองค์กร ชุมชน และสังคม ประกอบด้วยพฤติกรรม ดังนี้ (5.1) การพัฒนาความรู้และทักษะของบุคคลและกลุ่มเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อตนเองและสังคม (5.2) สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการเปลี่ยนแปลงตนเอง องค์กร ชุมชน และสังคม อย่างยั่งยืน (UNESCO, 2001) นอกจากนี้ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561) สามารถจำแนกตัวบ่งชี้ในการที่จะส่งเสริมเยาวชนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนี้ 1) มินิสยัไฟรู้ไฟเรียน 2) สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง 3) มีทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม 4) มีวิธีการแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต 5) สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ 6) คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม 7) สามารถทำงานเป็นกลุ่มได้ และ 8) มีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการทำงาน (สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552) ผู้วิจัยสามารถสรุปคุณลักษณะของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านพฤติกรรม หมายถึง การกระทำที่แสดงออกทางการเรียนรู้ เช่น การอ่าน การแสวงหาความรู้ เป็นต้น 2) ด้านเจตคติ หมายถึง การตั้งเป้าหมายและความสำเร็จในชีวิต การเชื่อว่าตนเองสามารถเรียนรู้ และรักที่จะเรียนรู้ 3) ด้านทักษะ หมายถึง ความสามารถในการบูรณาการความรู้ ความสามารถในการคิดอย่างเป็นระบบ และ 4) ด้านความรู้ หมายถึง การมีความรู้ทางวิชาการ ความรู้ทางสังคม และความรู้ในสิ่งที่ตนเองสนใจ

แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561 - พ.ศ. 2580 ได้กล่าวว่า ทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยขับเคลื่อนสำคัญในการยกระดับการพัฒนาประเทศในทุกมิติไปสู่เป้าหมายการเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วที่ขับเคลื่อนโดยภูมิปัญญาและนวัตกรรมในอีก 20 ปีข้างหน้า จะเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศอย่างเป็นระบบที่มุ่งเน้นในเรื่องของการพัฒนาและยกระดับมนุษย์ทุกช่วงวัยให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ดี เก่ง มินิสยัรักการเรียนรู้ มีการพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และมีคุณภาพพร้อมที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไปข้างหน้าได้อย่างเต็มศักยภาพ ดังนั้นคนจำเป็นต้องเรียนรู้เพื่อให้อยู่ได้อย่างเท่าทันการเปลี่ยนแปลงและต้องเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ทั้งในด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ มุ่งเน้นให้คนมีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มินิสยัการเรียนรู้และพัฒนาดตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตของคนจำเป็นต้องอาศัยแหล่งเรียนรู้และโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ นอกจากนั้นทักษะในการเรียนรู้ยังมีคุณภาพเป็นสิ่งจำเป็นที่ทุกคนต้องมี ฉะนั้นแหล่งเรียนรู้และโอกาสนั้นจะถูกใช้อย่างไม่เกิดประโยชน์ทั้งกับตนเองและสังคม (สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561) สอดคล้องกับ “ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ยั่งยืน” ซึ่งให้เห็นถึงความสำคัญของการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มุ่งสร้างกระแสสังคมให้การเรียนรู้เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน ที่จะต้องมินิสยัไฟรู้ไฟเรียน และส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของเยาวชนควบคู่กับการส่งเสริมให้องค์กร กลุ่มบุคคล ชุมชน ประชาชน

และสื่อทุกประเภทเป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย รวมถึงส่งเสริม การศึกษาทางเลือก ทักษะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีคุณภาพและสนับสนุนปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอด ชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555)

การเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นสิ่งสำคัญในการสนับสนุนให้บุคคลสามารถเรียนรู้ตามโอกาสอย่าง เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลรวมถึงสังคม ชุมชน และองค์กรให้เจริญก้าวหน้ามั่นคง บุคคลจึงควรได้รับการส่งเสริมให้พัฒนาตนเองสู่การเป็นบุคคลแห่ง การเรียนรู้ตลอดชีวิตซึ่งมีทักษะความสามารถในการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้ มีความตระหนักถึง ความสำคัญและความจำเป็นของการเรียนรู้ มีความใฝ่รู้สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง มีทักษะในกระบวนการคิด วิเคราะห์ สามารถแก้ปัญหาและใช้ความรู้ได้อย่างเหมาะสม มี ประสิทธิภาพ ตลอดจนมีโอกาสและเลือกที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดช่วงอายุ ผ่านรูปแบบ การศึกษาที่หลากหลาย ยืดหยุ่น และมีคุณภาพตรงตามความต้องการ ความสนใจและความถนัดของ แต่ละบุคคล การพัฒนาศักยภาพของคนจะต้องเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงชีวิต โดยการพัฒนาคน ในเชิงคุณภาพในแต่ละช่วงวัย ประกอบด้วย 1) ช่วงการตั้งครรภ์/ปฐมวัย เน้นการเตรียมความพร้อม ให้แก่พ่อแม่ก่อนการตั้งครรภ์ 2) ช่วงวัยเรียน/วัยรุ่น ปลูกฝังความเป็นคนดี มีวินัย พัฒนาทักษะการ เรียนรู้ที่สอดคล้องกับศตวรรษที่ 21 3) ช่วงวัยแรงงาน ยกระดับ ศักยภาพ ทักษะและสมรรถนะแรงงาน สอดคล้องกับความต้องการของตลาด และ 4) ช่วงวัยผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นพลังในการ ขับเคลื่อนประเทศ (สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561)

อย่างไรก็ตามการเรียนรู้ตลอดชีวิตของไทยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่เกิดจากการ การศึกษาในระบบเป็นหลัก ส่วนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่สามารถตอบสนอง การเรียนรู้ตลอดชีวิตที่แท้จริงของประชาชนยังขาดความชัดเจนในการบริหารและให้ความสำคัญน้อย กว่าการศึกษาในระบบส่งผลให้เกิดปัญหากับคนไทยในทุกช่วงอายุ เช่น เด็กแรกเกิด – ปฐมวัยมีภาวะ ทูพโภชนาการ เรียนรู้ช้าและผิดวิธี นักเรียนมีพฤติกรรมการบริโภคที่ไม่เหมาะสม ขาดคุณภาพและ ทักษะสำคัญต่อการดำรงชีวิต นักศึกษาขาดทักษะอาชีพ ทักษะชีวิต และทักษะการทำงาน มีทักษะ ภาษาอังกฤษค่อนข้างต่ำ แรงงานขาดทักษะที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน และไม่สอดคล้องกับ ความต้องการของตลาดแรงงาน และผู้สูงวัยขาดความรู้ในการเตรียมตัวเข้าสู่ผู้สูงวัย และเทคโนโลยีที่ ทันสมัย เป็นต้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2557)

นอกจากนี้เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ.2542 คณะรัฐมนตรีได้ระบุว่าการพัฒนาประเทศที่ ผ่านมาไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทยเท่าที่ควร ทำให้เกิดปัญหาและภาวะวิกฤตนานาประการ การพัฒนาคนหรือการศึกษาโดยรวมเป็นไปตามแนวทางของตะวันตกเป็นสำคัญ ฉะนั้นเพื่อให้การ พัฒนาคนต่อแต่นี้ไปได้รับการแก้ไขให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทย การนำเอาภูมิปัญญาที่สั่ง

สมไว้ในบ้านเมืองมาใช้เป็นพื้นฐานสำคัญส่วนหนึ่งในการพัฒนาคนและการปฏิรูปการศึกษามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำมิติทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนา สอดคล้องกับประเวศ วะสี (2542) กล่าวถึง กระบวนการพัฒนาสังคมที่ควรใส่ใจและให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชน ซึ่งแม้ท่ามกลางปัญหาความยากลำบากในการดำเนินชีวิตยังคงมีปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้นำร่วมกับคนในชุมชนเรียนรู้ด้วยตนเองจนสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนและพัฒนาชุมชนสู่ความยั่งยืนได้ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ในการวิเคราะห์ปัญหา การวินิจฉัยปัญหา การวิเคราะห์ทางเลือกในการแก้ไขปัญหา และการตัดสินใจดำเนินการที่ถูกต้องของชุมชนซึ่งเป็นหัวใจของความยั่งยืนของชุมชนโลกและเป็นที่ยอมรับว่าพื้นที่องค์ความรู้ที่สำคัญในการนำมิติทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนาดังกล่าว ก็คือ “ครูภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้าน” (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2540)

ครูภูมิปัญญาเป็นบุคคลที่มีลักษณะใฝ่รู้ รักดี ทำดีและช่วยแก้ปัญหา ซึ่งความสามารถในการได้มาของซึ่งความรู้ภูมิปัญญาไทยนั้นเกิดจากการคิดสร้างสรรค์ได้เอง สืบทอดจากบรรพบุรุษ เรียนรู้จากผู้รู้ และเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ได้องค์ความรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาเลือกสรรและปรับปรุง โดยองค์ความรู้ที่ได้นี้จะนำไปใช้ปฏิบัติซึ่งส่งผลให้เกิดความเชี่ยวชาญเฉพาะ คือ มีความรู้ มีทักษะ มีเทคนิค มีแหล่งการเรียนรู้ และมีเครือข่าย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551) ซึ่งความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยเกิดจากการสะสมประสบการณ์เป็นเวลานาน เป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ โดยอาศัยประสบการณ์เดิมของครูภูมิปัญญาและปรับเปลี่ยนให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และครูภูมิปัญญาไทยได้เรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจนทำให้เกิดทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและสร้างสรรค์ นอกจากนี้การพัฒนาตนเองของครูภูมิปัญญาไทยก็มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาและสั่งสมความรู้ด้านต่างๆ อันเนื่องมาจากท่านเหล่านั้นมีการคิดและทำอย่างบูรณาการ มีจิตสาธารณะ ศรัทธาในการเรียนรู้ การพึ่งตนเอง คุณธรรมนำชีวิต มีภาวะผู้นำ และมีความมุ่งมั่นไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับการคิดนอกกรอบที่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารได้อย่างเหมาะสม (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2549) อีกทั้งมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการกระทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553)

ครูภูมิปัญญายังเป็นพลังสำคัญในการจัดการความรู้ที่เกิดจากการกระทำจริงแล้วนำไปสู่การคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ประสบการณ์ ข้อมูลข่าวสารต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้ ชัดเจนในประเด็นต่างๆ แล้วเกิดการคิดรวบยอดจนเกิดความรู้หรือเกิดข้อสรุปและสามารถเป็นแนวคิดไปสู่การปฏิบัติในสถานการณ์จริงในชุมชนได้ อีกทั้งองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญายังสามารถนำความรู้ไปพัฒนาการศึกษาได้ทั้ง 3 รูปแบบไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ประการสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญายังมีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551)



การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของสมาชิกในชุมชนให้มีประสิทธิภาพนอกจากจะคำนึงถึงการพัฒนา “ทรัพยากรมนุษย์” แล้วสิ่งที่สำคัญที่จะทำให้ทรัพยากรมนุษย์กลายเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาคือ “สุขภาพ” เนื่องจากร่างกายของมนุษย์ประกอบด้วย กาย และใจ ดังนั้นโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นกับมนุษย์จึงเป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิตประจำวันและการพัฒนาตนเองให้กลายเป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่า (สาทิส อินทรกำแหง, 2554) ซึ่งครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยจะนำเอาความรู้ในเรื่องของภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทยพื้นบ้านที่มีอยู่แต่โบราณมาผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมมาประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพและเผยแพร่ความรู้ในเรื่องของการดูแลสุขภาพไปสู่ประชาชน ดังนั้นเพื่อที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาที่ตอบสนองสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวิถีชีวิตที่มุ่งพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องของการดูแลสุขภาพให้มีความพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ ประกอบกับครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยเป็นบุคคลที่สามารถนำเอาประสบการณ์หรือเหตุการณ์ที่ประสบพบเจอมาเป็นแนวทางในการศึกษาหาความรู้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายมาพัฒนาตนเองเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่มีคุณลักษณะของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ดังนั้นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยจึงเป็นบุคคลสำคัญในการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะนอกจากเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้และประสบการณ์ในศาสตร์การแพทย์แผนไทยเพื่อการดูแลสุขภาพที่มีความเชี่ยวชาญแล้ว ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ของประชาชนที่สนใจทุกคนที่มีความต้องการในการศึกษาเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553) อีกทั้งการจัดการความรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยนั้นว่าเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากวิถีชีวิตดั้งเดิมที่มีอยู่ของสังคม โดยมีการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ แล้วนำมาพัฒนาเป็นองค์ความรู้ที่มุ่งเน้นสาระให้สอดคล้องสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างถูกต้องรวดเร็ว ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม เพื่อให้สามารถนำเอาความรู้และประสบการณ์ไปพัฒนาตนเอง ครอบครัว และสังคมต่อไป นอกจากนี้ครูภูมิปัญญายังเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคน และสามารถจัดการความรู้ของสังคมโดยใช้ภูมิปัญญาเป็นฐานความรู้หรือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553)

ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยยังมีกระบวนการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบทั้งการฝึกฝนจากผู้ทรงภูมิปัญญา จากการทดลอง จากสถาบันการศึกษา จากกิจกรรม อาจมีการลองผิดลองถูกได้ หรือผ่านพิธีกรรมความเชื่อทางศาสนา การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม และครูพักลักจำ เป็นต้น การสืบทอดภูมิปัญญานั้นเกิดได้จากประสบการณ์ระหว่างวัย มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งในรูปแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษรและมีใช้ลายลักษณ์อักษร เป็นความรู้ภายในชุมชน ในครัวเรือน จากผู้ชำนาญ หรือจากการฝึกฝนด้วยตนเอง นอกจากนี้ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยยังเป็นบุคคลที่มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้และขีดความสามารถนำมาแก้ไขปัญหาและสามารถปรับใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันตลอดเวลา ดังนั้นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยจึงเป็นผู้ที่มีกระบวนการ

เรียนรู้ตลอดชีวิตที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาบุคคลในสังคมให้มีคุณภาพ รักที่จะเรียนรู้ และกลายเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต กระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยจึงน่าสนใจที่จะศึกษาเพื่อนำมาเป็นฐานในการศึกษาและการส่งเสริมให้บุคคลทั่วไปสามารถพัฒนาตนเองสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตต่อไป

งานวิจัยในเรื่องของภูมิปัญญาไทยส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องของการศึกษากระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญา การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอน และแนวโน้มในเรื่องของการดูแลสุขภาพ งานวิจัยที่ศึกษาถึงกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยยังมีไม่มากเมื่อเทียบกับงานวิจัยอื่นๆ ทั้งที่กระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยสามารถนำมาเป็นบุคคลต้นแบบของผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีส่วนสัมพันธ์กับการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพของคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะนำแนวคิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ของ Mezirow (1991) มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้หลังจากนี้มาพัฒนาเป็นรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตลอดจนเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการช่วยพัฒนาการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้

### คำถามการวิจัย

1. เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยเป็นอย่างไร
2. เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ฉายให้เห็นภาพของแบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างไร
3. เมื่อใช้แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยเป็นฐานคิด รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลทั่วไปให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตควรมี แนวคิด/ความเชื่อ หลักการ กระบวนการ/ขั้นตอน และเงื่อนไขในการดำเนินงานอย่างไร

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย
2. เพื่อสังเคราะห์แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

3. เพื่อนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

### ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต: กรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย มีขอบเขตด้านประชากรและขอบเขตด้านเนื้อหา ดังนี้

**ขอบเขตด้านประชากร** ประชากรที่ใช้ในการศึกษาการนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : กรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย มีคุณลักษณะดังนี้

1. ครูภูมิปัญญาแพทย์ไทย ที่ได้รับการสรรหาและยกย่องเชิดชูเกียรติครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2544 ถึงพ.ศ. 2562 ซึ่งปัจจุบันมี 9 รุ่น จำนวนทั้งหมด 47 ท่าน
2. ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่ยังคงมีชีวิตอยู่ จำนวน 40 ท่าน
3. ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่ยินดีให้ข้อมูลในการทำวิจัย

**ขอบเขตด้านเนื้อหา** การวิจัยครั้งนี้มุ่งที่จะศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย เพื่อนำไปสู่การนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย โดยการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะการบ่มเพาะในวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคล มิได้มุ่งเน้นการบ่มเพาะด้วยการศึกษารูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เนื่องจากข้อมูลที่ได้มาจากการสังเคราะห์ประสบการณ์และวิถีชีวิตของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

### นิยามศัพท์เฉพาะ

ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย หมายถึง บุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย การใช้สมุนไพร เป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่องจนเป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชน เป็นผู้ที่มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาทางการแพทย์แผนไทยในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ที่ได้รับการสรรหาและยกย่องเชิดชูเกียรติครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2544 ถึงพ.ศ. 2562

เส้นทางการเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย หมายถึง เรื่องราวชีวิตและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลรวมไปถึงการมีปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่เข้ามากระตุ้นให้เกิดจุดเปลี่ยนแต่ละช่วงชีวิต และส่งผลต่อช่วงชีวิตจนกลายมาเป็นครูภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย

กระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย หมายถึง ขั้นตอนในการแสวงหาและสั่งสมความรู้ที่เกิดขึ้นจากภายในตัวของบุคคลในแต่ละช่วงชีวิต ด้วยเทคนิคและวิธีการที่แตกต่างกันออกไปตามความถนัดและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจนกลายมาเป็นครูภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย ซึ่งขั้นตอนดังกล่าวได้มาจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

กระบวนการเปลี่ยนผ่าน หมายถึง ขั้นตอนในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในของบุคคลจากช่วงชีวิตหนึ่ง ไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการดำรงชีวิตของอีกช่วงชีวิตหนึ่ง โดยจะมีปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่เข้ามากระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนมุมมอง แนวคิด และพฤติกรรม ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นการเปลี่ยนแปลงสมมติฐานเดิมที่เคยเชื่อ หมายถึง การที่บุคคลเกิดความรู้สึกไม่พอใจหรือเกิดความรู้สึกที่ไม่คุ้นชินกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน 2) ขั้นการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ หมายถึง การที่บุคคลเกิดความรู้สึกที่อยากจะเปลี่ยนแปลงตนเอง โดยเริ่มจากการแสวงหาความรู้หรือการนำความรู้ที่มีอยู่เดิมมาเป็นแนวทางในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ และ 3) ขั้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หมายถึง การที่บุคคลนำเอาความรู้ใหม่ที่ได้รับมาปรับใช้ในวิถีชีวิตหรือบทบาทใหม่

แบบแผนกระบวนการเปลี่ยนผ่าน หมายถึง โครงสร้างความสัมพันธ์ของกระบวนการเปลี่ยนผ่านในแต่ละขั้นตอนที่เกิดขึ้นกับบุคคล ประกอบด้วย 1) แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2) กระบวนการในการเปลี่ยนผ่าน และ 3) ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่าน

บุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง บุคคลผู้ซึ่งรับรู้และตระหนักถึงเป้าหมายในชีวิตของตนเอง และพยายามที่จะดำเนินชีวิตให้ไปถึงเป้าหมายนั้นโดยอาศัยการเรียนรู้อย่างเป็นกระบวนการ อาศัยสิ่งแวดล้อมเป็นห้องเรียนแห่งการเรียนรู้ จนกระทั่งเรียนรู้ได้บรรลุผลตามความพึงพอใจซึ่งวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้นั้นก็เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง พัฒนาตนเองให้ดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข

รูปแบบเชิงกระบวนการในการกระบวนการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง ภาพความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในการสร้างหรือพัฒนาพฤติกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจนกลายมาเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย องค์ประกอบที่ 1 องค์ประกอบเกี่ยวกับฐานคิดของกระบวนการ องค์ประกอบที่ 2 องค์ประกอบเกี่ยวกับการดำเนินงาน

องค์ประกอบที่ 3 องค์ประกอบเกี่ยวกับกลไกสนับสนุน และองค์ประกอบที่ 4 องค์ประกอบเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขของการดำเนินงาน

### ประโยชน์ที่ได้รับ

1. แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย จะเป็นประโยชน์กับประชาชน องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันต่างๆ ที่ต้องการพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้สามารถนำชุดข้อมูลดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ในการสร้างแผนหรือกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาตนเองให้มีคุณลักษณะตามความคาดหวังนั้น

2. รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จะเป็นประโยชน์กับประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ในการนำข้อมูลดังกล่าวไปพิจารณาเพื่อวางแผนทางของการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อผลักดันผู้เรียนกลายเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเป็นการยกระดับศักยภาพของการเรียนรู้ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

3. นักวิจัย หน่วยงานวิจัย และหน่วยงานวิชาการ สามารถนำรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตไปศึกษาต่อยอด พัฒนากระบวนการ และกิจกรรมในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (2561-2580) ที่เน้นให้เกิดการพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

## บทที่ 2

### เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง การนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : กรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

#### ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

- 1.1 ความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- 1.2 ความหมายของบุคคลแห่งการเรียนรู้
- 1.3 องค์ประกอบของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต
  - 1.3.1 คุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต
  - 1.3.2 ทักษะสำหรับบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- 1.4 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- 1.5 การส่งเสริมการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

#### ตอนที่ 2 แนวคิดการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

- 2.1 ความหมายของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง
- 2.2 องค์ประกอบของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง
- 2.3 คุณลักษณะของผู้เรียนด้วยการนำตนเอง
- 2.4 กระบวนการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

#### ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

- 3.1 ความหมายของภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย
  - 3.1.1 ความหมายของภูมิปัญญา
  - 3.1.2 ความหมายของแพทย์แผนไทย
- 3.2 กระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย
  - 3.2.1 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้
  - 3.2.2 รูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย
- 3.3 เกณฑ์การคัดเลือกครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย
  - 3.3.1 แผนงานหลักของการดำเนินงาน
  - 3.3.2 วัตถุประสงค์ของการยกย่องเชิดชูครูภูมิปัญญาไทย
  - 3.3.3 คุณสมบัติของผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อยกย่องเป็นครูภูมิปัญญาไทย
  - 3.3.4 ขั้นตอนและวิธีการสรรหาและคัดเลือกครูภูมิปัญญาไทย
  - 3.3.5 หลักเกณฑ์การคัดเลือกครูภูมิปัญญาไทย

### 3.3.6 การส่งเสริมสนับสนุนครูภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา

#### ตอนที่ 4 แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

- 4.1 ความหมายของแนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง
- 4.2 พื้นฐานของแนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง
- 4.3 องค์ประกอบของแนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง
- 4.4 กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง
- 4.5 แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

#### ตอนที่ 5 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบเชิงกระบวนการ

- 5.1 ความหมายของรูปแบบเชิงกระบวนการ
  - 5.1.1 ความหมายของรูปแบบ
  - 5.1.2 ความหมายของกระบวนการ
- 5.2 องค์ประกอบของรูปแบบเชิงกระบวนการ
- 5.3 กระบวนการสร้างรูปแบบเชิงกระบวนการ
- 5.4 ขั้นตอนการพัฒนา รูปแบบเชิงกระบวนการ

#### ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- 6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย
- 6.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง
- 6.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบเชิงกระบวนการ

#### ตอนที่ 7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

#### ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การศึกษาและการเรียนรู้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำเนินไปพร้อมกับวิถีชีวิตของมนุษย์และเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำเนินอยู่กับวิถีชีวิตของมนุษย์ตลอดทั้งชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในด้านของสภาพเศรษฐกิจ สภาพสังคม และการจัดการด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร ที่เข้ามามีผลกระทบทั้งในด้านบวกและด้านลบต่อการดำเนินชีวิตของบุคคล ดังนั้นแต่ละบุคคลจึงควรหมั่นพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาให้มีความรู้ ทักษะ และสมรรถนะเพื่อให้สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต หัวใจหลักของการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ การตระหนักถึงความสำคัญของผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่สมบูรณ์แบบ จำเป็นที่จะต้องส่งเสริมผู้เรียนพัฒนาสู่ความเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

### 1.1 ความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตจัดเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญทางการศึกษา เกิดขึ้นจากความพยายามของ OCED ยูเนสโกและสภายุโรป ซึ่งการเรียนรู้เป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการดำเนินชีวิตของบุคคลที่ไม่ถูกจำกัดด้วยระดับอายุ หากเป็นสิ่งที่ควรปรากฏอยู่ตลอดช่วงชีวิต หรือเราเรียกว่า “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” คำว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตและการศึกษาตลอดชีวิต เป็นคำที่มักนำมาใช้กันอย่างบ่อยครั้ง แต่เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดในเนื้อหาความหมายจะพบข้อแตกต่างที่ปรากฏอยู่ โดยความแตกต่างอยู่ที่คำว่า “การเรียนรู้” และ คำว่า “การศึกษา” กล่าวคือ การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่ได้รับ โดยพฤติกรรมนั้นอาจเปลี่ยนแปลงไปในทางดีหรือไม่ดีก็ได้ แต่คำว่า การศึกษา หมายถึงเฉพาะการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เป็นไปในทางที่ดีและสังคมยอมรับเท่านั้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2554) ซึ่งคำว่า “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” ได้มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการเรียนรู้ในระบบ การเรียนรู้นอกระบบ และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

สววัฒน์ วัฒนวงศ์ (2551) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง การศึกษาและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตของบุคคล โดยวิธีการและกระบวนการที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ ทักษะใหม่ๆ การปรับปรุงอาชีพ การทำความเข้าใจในสภาพแวดล้อมและสังคมรอบตัว หรือการพยายามพัฒนาบุคคลให้ตรงกับเป้าหมายที่กำหนดไว้

อาชญญา รัตนอุบล (2551) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง การเรียนรู้ที่ส่งผลต่อชีวิตมี 2 ลักษณะ คือ 1) การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติในสังคมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ตามแหล่งต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม โดยไม่มีผู้ใดจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น แต่เรียนรู้จากการพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เป็นต้น 2) การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยบุคคลตัดสินใจเข้าร่วมเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้และสถานศึกษาต่างๆ ที่มีการเตรียมแผนการจัดการไว้ ไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์ หอสมุด นิทรรศการ เป็นต้น โดยบุคคลมีเป้าหมายของการเรียนรู้ที่ชัดเจน

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2552) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง การเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของบุคคลที่เกิดจากการผสมผสานกันระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อมุ่งให้บุคคลเกิดการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตเพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาต่อเนื่องให้เต็มศักยภาพ โดยบุคคลต้องมีแรงจูงใจในการศึกษาหาความรู้และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง



จรรยา ศรี มาติลโกวิท และคณะ (2553) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง กระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชนทุกกลุ่มในทุกมิติ เช่น เพศ วัย อาชีพ พื้นที่ รายได้ และ วัฒนธรรม ดังนั้นการเรียนรู้จะต้องเหมาะสมกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากช่องทางในการรับรู้ ความสามารถในการรับรู้ และความต้องการของการเรียนรู้มีความแตกต่างกัน

ณัฐลักษณ์ ศรีมีชัย (2554) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยที่ผู้เรียนสามารถรับความรู้ เรียนรู้ในด้านทักษะ และการเรียนรู้ในด้านเจตคติตั้งแต่เกิดจนตาย เพื่อทำให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะ ความสามารถของบุคคลให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและสามารถทำให้เกิดขึ้นในสถานที่แตกต่างกันได้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2554) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง กระบวนการในการเรียนรู้ของบุคคลที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนตาย โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในแต่ละช่วงอายุ เพื่อให้บุคคลแต่ละบุคคลสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ทันกับความก้าวหน้าตามยุคโลกาภิวัตน์

อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ (2554) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง การรับรู้ถึงองค์ความรู้ ทักษะ และเจตคติ ตั้งแต่เกิดจนตาย จากบุคคลหรือสถาบันใดๆ โดยสามารถเรียนรู้ได้ด้วยวิธีต่างๆ อย่างมีระบบหรือไม่มีระบบ โดยตั้งใจหรือโดยบังเอิญก็ได้ ทั้งนี้สามารถทำให้บุคคลนั้นเกิดการพัฒนาตนเองตลอดชีวิต

เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2555) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง การศึกษาที่มีการผสมผสานระหว่างรูปแบบการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ รวมถึงการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างต่อเนื่อง

สุชาดา กิระนันท์ (2555) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ยั่งยืน เกิดขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการเทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมที่ดำเนินไปอย่างเป็นธรรมชาติตลอดเวลาไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เพื่อเสริมสร้างทักษะความสามารถสอดคล้องกับภารกิจและกลยุทธ์ขององค์กร

สำหรับในต่างประเทศนั้น ได้มีนักการศึกษาและนักวิชาการได้ให้นิยามของการเรียนรู้ตลอดชีวิตไว้ซึ่งค่อนข้างสอดคล้องกับของประเทศไทย กล่าวคือ

Peterson (1979) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลซึ่งเกิดตลอดทั้งช่วงชีวิต อันเป็นผลมาจากการพัฒนาทางสติปัญญา โดยการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้นไม่ได้ครอบคลุมเพียงเฉพาะระดับการศึกษาใดการศึกษาหนึ่ง หากรวมทุกช่วงชีวิตตั้งแต่แรกเกิด ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา ไปจนถึงผู้สูงอายุ

Knowles (1980 อ้างถึงใน อาชญญา รัตนอุบล ใน สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล และคณะ, 2557) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง การเรียนรู้ที่ให้ประโยชน์แก่ผู้เรียนในด้านทักษะพื้นฐานที่สำคัญ เช่น ทักษะในการสืบค้นความรู้ เป็นต้น และเมื่อผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่การศึกษาควรจะต้องมีการจัดทรัพยากรเพื่อสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้และการสืบค้นข้อมูลความรู้ได้ด้วยตนเอง

UNESCO (2005) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง การจัดการเรียนรู้ที่อาศัยวิธีการเรียนรู้ 4 รูปแบบ ในการดำเนินการอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ประกอบด้วย 4 เสาหลักแห่งองค์ความรู้ ได้แก่

1) การเรียนรู้เพื่อรู้ เป็นการเรียนรู้ที่เน้นการรวมความรู้สำคัญเข้าด้วยกัน มีการศึกษาลงลึกในบางวิชาซึ่งจะเป็นพื้นฐานที่นำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเป็นการวางรากฐานที่มั่นคงสำหรับให้คนที่ชอบแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา

2) การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติ เป็นการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาทักษะและศักยภาพของผู้เรียน ช่วยเสริมสร้างความสามารถในการดำรงชีพอยู่ในสถานการณ์ต่างๆ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทดลองและพัฒนาความสามารถของตน โดยมีส่วนร่วมในโครงการประสบการณ์ในงานอาชีพหรืองานทางสังคม

3) การเรียนรู้เพื่อชีวิต เป็นการเรียนรู้ที่เน้นให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตในทุกๆ ด้าน และยังสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วได้อย่างมีความสุข

4) การเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน เป็นการเรียนรู้ที่เน้นด้านความสามารถในการดำรงชีวิตให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ มีความรัก และเคารพซึ่งกันและกัน เกิดการสร้างความรู้ความเข้าใจในผู้อื่นทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ธรรมเนียมประเพณี และค่านิยมทางจิตใจ

European Society of Association Executives (2007) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้ทุกรูปแบบที่ดำเนินไปท่ามกลางการดำรงชีวิต โดยมีเป้าหมายเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาความรู้ ทักษะ ความสามารถในการตัวบุคคลและสังคม

Kamble G. & Sidhaye N. (2010) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ไม่ได้จำกัดเพียงช่วงวัยเด็กหรือเฉพาะในชั้นเรียนเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตลอดช่วงชีวิตทุกสถานการณ์ โดยไม่สามารถแบ่งออกเป็นสถานที่ เวลา ที่จะรับความรู้ และการประยุกต์ใช้

Henschke (2011 อ้างถึงใน อาชญญา รัตนอุบล ใน สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล และคณะ, 2557) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง หลักการที่เป็นการพัฒนาอย่างต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุดสำหรับการเปลี่ยนแปลงและเป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ที่มากขึ้นของบุคคล

Cropley (2014) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง กระบวนการแสวงหาความรู้ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่าง มิติแนวตั้ง ที่เชื่อว่ามนุษย์แต่ละบุคคลควรจะได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงชีวิต ซึ่งการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่งของการศึกษาทั้งชีวิต ซึ่งการศึกษานี้ไม่เพียงพอต่อความต้องการเรียนรู้ทั้งหมดของชีวิตได้ เนื่องจากช่วงชีวิตหลังการศึกษาในระบบ

โรงเรียนเป็นช่วงชีวิตที่ยาวที่สุด ดังนั้นการศึกษาหรือการเรียนรู้จากภายนอกโรงเรียนจึงมีความสำคัญ แก่บุคคลและควรจะใช้วิธีการที่หลากหลาย ส่วนมิติแนวนอน เป็นมิติที่มองว่าการศึกษาชีวิตเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกัน การศึกษาและการเรียนรู้ควรจะประสานกันหลายๆ ส่วน ทั้งในโรงเรียนและแหล่งการเรียนรู้อื่นๆ โดยมีทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์จากความไม่สมบูรณ์ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตนเอง และสามารถพัฒนาความรู้และทักษะของตนเองให้มากยิ่งขึ้น และสามารถนำความรู้มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนตายผ่านการเรียนรู้และการหล่อหลอมให้เกิดความรู้ทั้งจากการศึกษาในระบบ โรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยที่ผสมผสานกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ตนเองเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ มีทัศนคติที่ดี และมีทักษะที่สามารถจะดำเนินชีวิตและพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพเหมาะสมในแต่ละช่วงวัย

## 1.2 ความหมายของบุคคลแห่งการเรียนรู้

ศิริเดช ปะมะโช (2548) กล่าวว่า บุคคลแห่งการเรียนรู้เป็นบุคคลที่มีลักษณะของความเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียน สามารถเรียนรู้ได้อย่างเป็นระบบ มีความคิดที่สร้างสรรค์ สามารถยอมรับฟังเหตุผลและรับฟังข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะของผู้อื่นได้ มีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะเรียนรู้และแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถค้นหาข้อมูลที่ต้องการและนำเสนอสรุปใจความสำคัญเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

สุดสาคร จันทะล่ำ (2550) กล่าวว่า บุคคลแห่งการเรียนรู้เป็นบุคคลที่รักในการเรียนรู้ มีความมุ่งมั่น ตั้งใจ และพร้อมที่จะเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถแสวงหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่อง รักการอ่านและการเขียน มีความตั้งใจที่จะพัฒนาการเรียนรู้ของตนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้และพร้อมที่จะพัฒนาตนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

มลิวัลย์ บุญดา และ ศุภรัตน์ มิ่งสมร (2552) กล่าวว่า บุคคลแห่งการเรียนรู้เป็นผู้ที่มีความริเริ่มสร้างสรรค์ มีคุณลักษณะนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีการแสดงออกถึงความกระตือรือร้นแสวงหาความรู้อยู่เสมอ รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มุ่งมั่นที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ได้อย่างเหมาะสม

ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย (2558) กล่าวว่า บุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นบุคคลที่มีความพร้อม มีศักยภาพที่ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ มีเป้าหมายในการเรียนรู้เป็นของตนเอง และสามารถนำความรู้ที่เกิดขึ้นไปประยุกต์ปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอ โดยมีการใช้รูปแบบการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย ยืดหยุ่น ซึ่งเกิดจากความต้องการและความถนัดของตนเอง เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

สำหรับในต่างประเทศคำว่าบุคคลแห่งการเรียนรู้ตรงกับคำว่า “Lifelong Learner” ซึ่งนักการศึกษาได้กำหนดนิยามไว้ดังต่อไปนี้

องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD, 1996 อ้างใน Watson Louise, 1999) กล่าวว่า บุคคลแห่งการเรียนรู้คือบุคคลผู้มีแรงจูงใจในการเรียนอย่างต่อเนื่อง ทั้งในรูปแบบการเรียนที่เป็นทางการ และรูปแบบการเรียนที่ไม่เป็นทางการ

West (1998) กล่าวว่า บุคคลแห่งการเรียนรู้คือบุคคลที่สามารถรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง มีการเตรียมความพร้อมและให้ความสำคัญกับเรื่องเวลา ค่าใช้จ่าย รวมถึงเป็นบุคคลที่มีความพยายามที่จะเรียนรู้หรือพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

De La Harpe (2000) กล่าวว่า บุคคลแห่งการเรียนรู้คือผู้ที่รู้จักตนเองและสามารถตระหนักถึงการกระทำของตนเองว่าตนเองกำลังทำอะไร อย่างไร ที่ไหน ทำไม และยังสามารถวางแผน ควบคุม และประเมินผลสัมฤทธิ์ทางความรู้ของตนได้ และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้กับวิถีชีวิตของตนเองได้อย่างเหมาะสม

Willcox (2005) กล่าวว่า บุคคลแห่งการเรียนรู้ว่าเป็นบุคคลที่มีแรงจูงใจ มีแบบแผนการเรียนรู้ มีความสามารถจัดการภาระงานของตน สามารถพัฒนาทักษะ รวมถึงใช้เวลาอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างชีวิตส่วนตัวและชีวิตการทำงาน

Lewis (2007) กล่าวว่า บุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตคือผู้ที่มีลักษณะอยากรู้ อยากเห็น และสนใจที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ มีความเชื่อมั่นในความสามารถและมีความรับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเอง พร้อมทั้งจะยอมรับความผิดพลาดในการเรียนรู้ของตนเองและผู้อื่น และยังเป็นผู้ที่มีแรงบันดาลใจในการแสวงหาโอกาสในการเรียนรู้สิ่งใหม่อยู่เป็นประจำโดยไม่ละทิ้งหน้าที่การงานของตนเอง ตลอดจนมีความอดทนอดกลั้นที่จะเรียนรู้และเปิดโอกาสให้ตนเองได้รับการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า บุคคลแห่งการเรียนรู้ หมายถึง บุคคลผู้มีความพร้อม มีศักยภาพ ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ และสามารถนำความรู้ที่เกิดขึ้นไปประยุกต์ปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอ โดยมีการใช้รูปแบบการเรียนรู้ที่ความหลากหลาย ยืดหยุ่น ซึ่งเกิดจากความต้องการและความถนัดของตนเอง ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการที่บ่งบอกถึงการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ประกอบด้วย

1. การมีคุณลักษณะที่แสดงออกถึงการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ได้แก่ พฤติกรรมใฝ่รู้ใฝ่เรียน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น มีความกระตือรือร้น สนใจแสวงหาความรู้ มุ่งมั่นพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รักการอ่านและการเขียน มีแรงจูงใจในการเรียนรู้

2. การมีทักษะสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งทักษะดังกล่าวประกอบด้วย ทักษะการคิด ทักษะการแก้ไขปัญหา ทักษะการสื่อสาร ทักษะสังคม ทักษะการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง ทักษะการจัดการ

3. การมีความรู้ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้และนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างต่อเนื่อง สะท้อนให้เห็นได้จากการมีวิธีการเรียนรู้ที่เป็นระบบ จนนำไปสู่ความสามารถในการสรุปประเด็นการ

เรียนรู้ และประยุกต์ความรู้เหล่านั้นเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องตลอดชีวิต

จากการสังเคราะห์เอกสารเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิตและบุคคลแห่งการเรียนรู้ สามารถสรุปได้ว่า บุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง บุคคลที่สามารถรับรู้และมีความมุ่งมั่นในการตั้งเป้าหมายความสำเร็จของชีวิตของตนเองได้ และเป็นบุคคลที่มีความพยายามที่จะพาชีวิตของตนเองไปให้ถึงจุดมุ่งหมายนั้น โดยใช้กระบวนการเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ อาศัยสภาพแวดล้อมรอบตัวเป็นห้องเรียนแห่งการเรียนรู้จนสามารถนำตนเองให้บรรลุผลตามที่ปรารถนาไว้ ซึ่งวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้นั้นก็เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง พัฒนาตนเองให้ดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข

### 1.3 องค์ประกอบของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

#### 1.3.1 คุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

สิ่งสำคัญของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ คือ การที่บุคคลสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองให้มีความสมบูรณ์ โดยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นและสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้เข้ากับการดำเนินชีวิตอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง โดยที่คุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้เป็นการแสดงออกถึงบทบาทที่เป็นพฤติกรรมอันพึงประสงค์ในตัวบุคคลที่ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงช่วงขณะหนึ่งหากแต่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องไปตลอดชีวิต ซึ่งคุณลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นถึงการเป็นผู้มีความพร้อม มีศักยภาพ ให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ และนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยนักการศึกษาไทยและต่างประเทศได้อธิบายถึงคุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ไว้อย่างหลากหลายดังต่อไปนี้

นิตยา สำเร็จผล (2547) กล่าวถึง คุณลักษณะบุคคลที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่า ประกอบด้วย

1. รักการอ่าน และชอบการค้นคว้า
2. มีผลการพัฒนาตนและการงานอย่างต่อเนื่อง
3. มีแรงจูงใจอย่างสูงในการเรียนรู้
4. มีความมุ่งมั่น พยายามที่จะนำตนเองสู่กระบวนการเรียนรู้
5. มีความเชื่อมั่นในตนเองว่าสามารถเรียนรู้ได้
6. มีพฤติกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และคณะ (2550) กล่าวถึง คุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่พึงประสงค์ในยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ว่าสามารถจำแนกได้ ดังต่อไปนี้

1. มีทักษะในการแสวงหา/คัดสรร/สร้างความรู้
2. มีทักษะทางการวิเคราะห์และแก้ปัญหา

3. มีการคิดใหม่ คิดสร้างสรรค์ คิดแง่ตลอด

#### 4. มีทักษะทางภาษาและการสื่อสาร

5. มีการทำงานแบบร่วมมือ เป็นทีม และสร้างเครือข่าย

6. มีความสามารถในการจัดการตนเอง

7. มีทักษะการใช้และการจัดการความรู้

8. รักษ์วัฒนธรรมไทยไฝ่สันติ (Thai Pride) คือ การเป็นบุคคลที่อนุรักษ์วัฒนธรรมไทยไว้ด้วยความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่าของความเป็นไทย รู้ถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะในท้องถิ่นของตน และสามารถนำภูมิปัญญาเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่น

ตนยวรรณ ลีละสุภพงษ์ (2554) กล่าวถึง คุณลักษณะแห่งการเป็นบุคคลเรียนรู้  
ตลอดชีวิต ประกอบด้วย

1. ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ซึ่งมีองค์ประกอบย่อยได้แก่

## 1.1 ความคิดคลอง

## 1.2 ความคิดยืดหยุ่น

### 1.3 ความคิดริเริ่ม

2. วิสัยทัศน์ส่วนตัว ซึ่งคุณสมบัตินี้จะทำให้ตัวบุคคลมีเป้าหมายแนวทางการปฏิบัติงาน อีกทั้งวิสัยทัศน์ยังก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ และมีพลังนำไปสู่การสร้างผลผลิตที่มีคุณภาพ อีกทั้งยังทำให้กระบวนการและความพยายามในการเรียนรู้มุ่งสู่ความสำเร็จและความเป็นเลิศ

3. การเรียนรู้พัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยยึดหลักสำคัญสองประการ ได้แก่

### 3.1 การศึกษาด้วยตนเอง

### 3.2 การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

สุภาพร มากแจ้ง (2554) กล่าวถึง คุณลักษณะสำคัญของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง ผู้ที่มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียนซึ่งเป็นลักษณะตามแนวพระราชจริยวัตรและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ประกอบด้วย

1. มีความอยากรู้เรียนรู้

## 2. มีความมุ่งมั่น

### 3. มีเหตุมีผล

#### 4. รักการอ่าน

5. มีความขยันหมั่นเพียร

6. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

7. ช่างค้นคว้าหาความรู้

วิจารณ์ พานิช (2555) กล่าวถึง คุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง เครื่องมือที่สำคัญในการส่งเสริมบุคคลให้มีคุณลักษณะที่สำคัญในการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย

1. ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม หรือทักษะการเรียนรู้ในวิธีการเรียนรู้ ซึ่งมีทักษะย่อย ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

2. ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

3. ทักษะด้านสื่อสารสนเทศและเทคโนโลยี

4. ทักษะความเป็นนานาชาติ

5. ทักษะชีวิตและอาชีพ

สุบิน ไชยะ และคณะ (2558) กล่าวถึง คุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยสรุปทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตไว้ ดังนี้

1. ทักษะการคิด (Thinking Skills) ประกอบด้วย 4 ทักษะย่อย ได้แก่

1.1 ทักษะการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการคิดเชิงวิพากษ์ (Analysis, Synthesis and Critical Thinking Skills) หมายถึง ความสามารถในการตรวจสอบ การจำแนก แยกแยะ และการประเมินผลข้อมูล รวมทั้งสามารถนำข้อมูลหรือความรู้ที่ได้มากำหนดเป็นประเด็น วิกฤตและมุมมองที่แตกต่างและขัดแย้งเพื่อนำเสนอมุมมองใหม่ที่ดีกว่าเดิมได้

1.2 ทักษะการคิดริเริ่มและสร้างสรรค์ (Initiative and Creative Skills) หมายถึง ความสามารถในการทำให้เกิดผลงานใหม่ที่แตกต่างไปจากความคิดหรือกิจกรรมของคนอื่น

1.3 ทักษะการคิดคำนวณ (Numeracy Skills) หมายถึง ความสามารถในการทำความเข้าใจกับตัวเลขและสถิติในระดับพื้นฐานโดยสามารถอ่านและเขียนได้

1.4 ทักษะการคิดแก้ปัญหา (Problem Solving Thinking Skills) หมายถึง ความสามารถในการระบุถึงปัญหาและสิ่งที่ตนเองไม่รู้ได้ และสามารถแก้ไขปัญหานั้นสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ทักษะการเรียนรู้ (Learning Skills) ประกอบด้วย 4 ทักษะย่อย ได้แก่

2.1 ทักษะการรู้สารสนเทศ (Information Literacy Skills) หมายถึง ความสามารถในการค้นหา การเข้าถึง การประเมิน และการนำสารสนเทศ ไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2. ทักษะการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-directed Learning Skills) หมายถึง ความสามารถที่ต้องรับผิดชอบทั้งในการคิดริเริ่ม การกำหนดเป้าหมาย การวางแผน การปฏิบัติ และการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง

2.3 ทักษะการทำงานเป็นทีมและการมีมนุษยสัมพันธ์ (Team Work and People Skills) หมายถึง ความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น โดยสามารถเข้าใจคนอื่นและให้อภัยคนอื่นเมื่อมีความจำเป็นและสามารถทำงานร่วมกันเป็นทีมกับผู้อื่นในวัตถุประสงค์เฉพาะได้

2.4 ทักษะการวิจัย (Research Skills) หมายถึง ความสามารถในการค้นหาสารสนเทศ รู้แหล่งสารสนเทศ และรวบรวมสารสนเทศที่ตนเองต้องการ มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ การตีความหมาย การประเมินผลและสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้มา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

3. ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information Technology and Communication Skills) ประกอบด้วย 2 ทักษะย่อย ได้แก่

3.1 ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology Skills) หมายถึง ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่เหมาะสมในการสื่อสารและการค้นคว้าข้อมูลที่ตนเองต้องการ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

3.2 ทักษะการสื่อสาร (Communication Skills) หมายถึง ความสามารถในการสื่อสารทั้งทางวัจนภาษาและอวัจนภาษาที่มีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการสื่อสารข้อมูลและแนวความคิดที่เกี่ยวกับครอบครัวและเพื่อนร่วมงานได้ในทุกสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีความสามารถในการพัฒนาและสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น โดยเข้าใจความต้องการของบุคคลอื่นและแสดงความคาดหวังของตนเองให้ผู้อื่นได้รับรู้ และสามารถประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้

Candy (1994) กล่าวถึง คุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ว่ามีคุณลักษณะสำคัญ 5 ประการ ได้แก่

1. มีความชำนาญและรอบรู้ทางข้อมูลสารสนเทศ
2. สามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยการพึ่งตนเองเป็นหลัก
3. มีทักษะสำหรับการเรียนรู้
4. เป็นผู้มีความวิสัยทัศน์ ได้แก่ มีความสามารถในการบูรณาการความรู้ที่มีความแตกต่างสู่การนำความรู้ไปใช้ในทางสร้างสรรค์
5. มีใจรักการเรียนรู้ ได้แก่ มีความอยากรู้อยากเห็น ชอบการวิเคราะห์และหมั่นตรวจสอบความสำเร็จในการเรียนรู้ของตนเอง

Longworth (1996) กล่าวถึง คุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. มีความสามารถในการค้นคว้าและการหาข้อมูล



2. มีความรู้ความสามารถในการใช้สารสนเทศ
3. มีการคิดวิเคราะห์ที่เป็นระบบ
4. มีความคิดสร้างสรรค์อยู่เสมอ
5. มีความสามารถในการใช้ทักษะในการสื่อสาร
6. มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็น

อย่างดี

7. มีความตระหนักในการพัฒนาตนเอง
8. มีความสามารถในการจัดการตนเอง
9. มีความสามารถในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ดี
10. มีการนำความรู้ที่ได้รับไปปฏิบัติได้จริง

องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO, 2001)

กล่าวถึง คุณลักษณะของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วยคุณลักษณะ ดังนี้

1. เป็นนักสำรวจที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจและมีความคิดสร้างสรรค์
2. เป็นบุคคลซึ่งนำประสบการณ์ที่เคยเกิดขึ้นมาเป็นแนวคิดในชีวิต
3. เป็นผู้ที่สามารถทำให้ตนเองประสบความสำเร็จตามที่ปรารถนาได้
4. เป็นผู้สามารถนำองค์ความรู้มาบูรณาการการเรียนรู้

สภาหลักสูตรการศึกษาแห่งโรงเรียนควีนส์แลนด์ (Queensland School Curriculum Council, 2000) กล่าวถึง คุณลักษณะของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ดีว่าประกอบด้วย

1. การเป็นบุคคลผู้มีความรู้และความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง
2. การเป็นบุคคลที่มีลักษณะของการเป็นนักคิดที่ซับซ้อนสามารถวิเคราะห์สถานการณ์และการเรียนรู้ได้
3. เป็นบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์
4. เป็นบุคคลที่มีความมุ่งมั่นต่อการเรียนรู้ ชอบค้นคว้าหาความรู้ใหม่ๆ อยู่

เสมอ

5. เป็นนักการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ
6. เป็นผู้มีความอิสระสามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ แบบมีส่วนร่วม
7. ชอบการสะท้อนความคิดและเป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง
8. มีความสามารถในการจัดการกับสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ด้วย

ตนเอง

Collins (2008) กล่าวถึง คุณลักษณะของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่าพึงประกอบไปด้วย

1. การเป็นผู้มีความมุ่งมั่นในการเรียนรู้
2. เป็นผู้กล้าเผชิญหน้าและยอมรับความจริงและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
3. มีการนำความรู้มาปรับใช้เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ
4. มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาได้ดี
5. มีแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้
6. มีความเชื่อมั่นในศักยภาพในการเรียน การแลกเปลี่ยนความรู้ และสามารถนำผลการเรียนรู้มาสะท้อนกลับในการเรียนรู้
7. สามารถพึ่งพาตนเองได้
8. มีเหตุผลและมีตรรกะ
9. สามารถสะท้อนและมีความตระหนักรู้ต่อตนเอง
10. มีความรับผิดชอบและเข้าใจในภาระงานของตน

Gordon and et al. (2009) กล่าวถึง คุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ควรประกอบด้วย

1. เป็นผู้ที่มีความเข้าใจในการเรียนรู้
2. เป็นผู้ที่มีความสามารถและความเข้าใจในการใช้สารสนเทศ
3. เป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์และมีการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ อยู่เสมอ
4. เป็นผู้ที่มีความสามารถในการใช้เทคนิคต่างๆ ในการสื่อสาร
5. เป็นผู้ที่มีความสามารถในการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมได้ดี
6. เป็นผู้ที่มีความสามารถในการจัดการตนเอง
7. เป็นผู้ที่มีความสามารถในการรับรู้และเข้าใจในเรื่องของวัฒนธรรม

Crockett (2016) กล่าวถึง คุณลักษณะของผู้เรียนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย

1. เป็นผู้ที่มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ได้
  2. เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
  3. เป็นผู้ที่มีความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น
  4. เป็นผู้ที่มีความสามารถในการประสานงานและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
- สามารถแก้ไขปัญหาในแต่ละสถานการณ์ได้

จากการศึกษาคุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากนักคิดทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศสามารถสรุปได้ตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตารางสรุปคุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

นิตยา สำเรีจผล (2547)	โพทุรย์ สินลาธัฒน์ และคณะ (2550)	ดณยวรวรรณ สัฒะศุภางษ์ (2554)	Candy; Crebert and Oleary (1994)	Longworth & Davies (1996)	UNESCO (2001)	OECD (2004)	Queenslan d (2006)	Jannette Collins (2008)	Gordon and et al. (2009)	Crockett (2016)	สรุปคุณลักษณะ ของบุคคลแห่ง การเรียนรู้ตลอด ชีวิต
1. รักการ อ่าน ชอบ การ ค้นคว้า	1. มีการ แสวงหา ความรู้		1. มีการ ค้นคว้าและ การหา ข้อมูล	1. มีความ กระตือรือร้น ต่อการ เรียนรู้			1. มีความ กระตือรือร้น ต่อการ เรียนรู้				1. เป็นบุคคลที่รัก การอ่าน ชอบการ ค้นคว้า และแสวง หาความรู้อยู่เสมอ
							2. มีความรู้ ความเข้าใจ ในการ เรียนรู้		1. มีความ เข้าใจใน การเรียนรู้		2. เป็นบุคคลที่มี ความรู้ ความ เข้าใจในการ เรียนรู้
			1. มีความ ชำนาญและ รอบรู้ทาง สารสนเทศ	2. มีความรู้ ความสามารถ ใน สารสนเทศ					2. มีความ เข้าใจใน สารสนเทศ		3. เป็นบุคคลที่มี ความเข้าใจใน เรื่องของ สารสนเทศอย่างดี
	2. การคิด วิเคราะห์ และ		3. การคิด วิเคราะห์	3. มีการคิด วิเคราะห์			3. เป็น บุคคลที่เป็น นักคิดที่	1. มี เหตุผล และ		1. มีการคิด วิเคราะห์ได้	4. เป็นบุคคลที่มี ตระหนักรู้ในการคิด และการวิเคราะห์

ตารางที่ 1 ตารางสรุปคุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (ต่อ)

นิตยา สำเร็จผล (2547)	โจซูร์ย สินลาตันน์ แอชคณษ (2550)	ดณยวรรณ สฤษศภพงษ์ (2554)	Candy; Crebert and Oleany (1994)	Longworth & Davies (1996)	UNESCO (2001)	OECD (2004)	Queenslan d (2006)	Jannette Collins (2008)	Gordon and et al. (2009)	Crockett (2016)	สรุปคุณลักษณะ ของบุคคลแห่ง การเรียนรู้ตลอด ชีวิต
	แก้ปัญหา						ซับซ้อน	ตรรกะ			ปัญหาได้
	3. มี ความคิดใหม่ คิด สร้างสรรค์ คิดแจ้ง ตลอดเวลา	1. มี ความคิด ริเริ่ม สร้างสรรค์		4. มี ความคิด สร้างสรรค์	1. มี ความคิด สร้างสรรค์ และ กระตือรือร้น		4. มี ความคิด สร้างสรรค์	2. กล้าเสีย และมี ความคิด ริเริ่ม สร้างสรรค์	3. มี ความคิด สร้างสรรค์ และคิดค้น นวัตกรรม เสมอๆ	2. มี ความคิด ริเริ่ม สร้างสรรค์	5. เป็นบุคคลที่มี ความคิดริเริ่ม คิด สร้างสรรค์อยู่ ตลอดเวลา
	4. มีความรู้ ทางภาษา และการ สื่อสาร			5. มีการ สื่อสาร		1. มีการ สื่อสาร	5. เป็นนัก สื่อสารที่มี ประสิทธิภาพ		4. สามารถ ใช้เทคนิค ต่างๆ ไม่ การสื่อสาร	3. มีการ ติดต่อ สื่อสารกับ ผู้อื่นได้ดี	6. เป็นบุคคลที่มี ความรู้ทางภาษา และสามารถ สื่อสารได้
	5. สามารถ ทำงานเป็น ทีม มีการ สร้าง เครือข่าย			6. มี ความสัมพันธ์ ระหว่าง บุคคล		2. มี ความสัมพันธ์ ระหว่าง บุคคล	6. มีอิสระใน การเข้าร่วม กิจกรรม ต่างๆ แบบมี ส่วนร่วม		5. สามารถ สร้าง ปฏิสัมพันธ์ ทางสังคม	4. สามารถ ในการ ประสาน งาน ทำงาน ร่วมกับผู้อื่น ผู้อื่นได้	7. เป็นบุคคลที่มี ปฏิสัมพันธ์ ระหว่างบุคคล และสามารถ ทำงานร่วมกับ ผู้อื่นได้

ตารางที่ 1 ตารางสรุปคุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (ต่อ)

นิตยา สำเรจผล (2547)	ไทเซอร์ย์ สินสารัตน์ และคณะ (2550)	ดุษฎีวรรณ สิริสุขพงษ์ (2554)	Candy; Crebert and O'Leary (1994)	Longworth & Davies (1996)	UNESCO (2001)	OECD (2004)	Queenslan d (2006)	Jannette Collins (2008)	Gordon and et al. (2009)	Crockett (2016)	สรุปคุณลักษณะ ของบุคคลแห่ง การเรียนรู้ตลอด ชีวิต
2. พัฒนา ตนเองและ งานอย่าง ต่อเนื่อง				7. มีความ ตระหนักใน การพัฒนา ตนเอง		3. ตระหนัก ในการ พัฒนา ตนเอง	7. ขอบการ สะท้อนคิด และเรียนรู้ ด้วยตนเอง	3. สามารถ สะท้อนคิด ตระหนัก ด้วยตนเอง			8. เป็นบุคคลที่ ตระหนักถึงการ พัฒนาตนเอง การทำงานอย่าง ต่อเนื่อง
	6. สามารถ จัดการ ตนเอง			8. มีการ จัดการ ตนเอง		4. สามารถ จัดการ ตนเองได้	8. มีการ จัดการ ตนเอง		6. สามารถ จัดการ ตนเองได้		9. เป็นบุคคลที่มี ความสามารถใน การจัดการตนเอง
				9. มีการ แก้ปัญหา		5. มีการ แก้ปัญหา		4. สามารถ แก้ปัญหา ได้ดี		5. แก้ปัญหา ในแต่ละ สถานการณ์ ได้ดี	10. เป็นบุคคลที่ สามารถแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ เป็นอย่างดี
	7. มีทักษะ ในการใช้ และการ จัดการ ความรู้			10. มีการ ปฏิบัติ	2. มีการ บูรณาการ ความรู้			5. มีการ ประยุกต์ ความรู้เพื่อ นำไป ปฏิบัติ			11. เป็นบุคคลที่ สามารถบูรณา การความรู้และ นำมาประยุกต์ใช้ ในชีวิตประจำวัน

ตารางที่ 1 ตารางสรุปคุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (ต่อ)

นิตยา สำเรียม (2547)	ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และคณะ (2550)	คณาวรรณ สิทธสภพงษ์ (2554)	Candy; Crebert and O'leary (1994)	Longworth & Davies (1996)	UNESCO (2001)	OECD (2004)	Queenslan d (2006)	Jannette Collins (2008)	Gordon and et al. (2009)	Crockett (2016)	สรุปคุณลักษณะ ของบุคคลแห่ง การเรียนรู้ตลอด ชีวิต
	8. รัก วัฒนธรรม ไทยไม่สันติ					6. มีความ ตระหนักใน วัฒนธรรม			7. สามารถ รับรู้และ เข้าใจใน วัฒนธรรม		12. เป็นบุคคลที่ ตระหนักถึงคุณค่า และภาคภูมิใจใน วัฒนธรรมตนเอง
3. มี แรงจูงใจ ในการ เรียนรู้ อย่างสูง								6. มี แรงจูงใจ ไม่เรียนรู้			13. เป็นบุคคลที่มี แรงจูงใจในการ เรียนรู้
4. มีความ มุ่งมั่นใน การเรียนรู้ การเรียนรู้อย่างสูง								7. มีความ กระตือรือร้น- ร้น ในการ เรียนรู้			14. เป็นบุคคลที่มี ความ กระตือรือร้น และ มุ่งมั่นที่จะเรียน รู้อยู่เสมอ
5. เชื่อม ว่าตนเอง สามารถ								8. มีความ เชื่อมั่น การเรียนรู้			15. เป็นบุคคลที่ เชื่อมั่น ความสามารถใน ความสามารถใน

ตารางที่ 1 ตารางสรุปคุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (ต่อ)

นิตยา สำเร็จผล (2547)	ไฟฟูรี่ สินสาร์ตัน และคณะ (2550)	ดุษฎีวรรณ ลีลิตศุภพงษ์ (2554)	Candy; Crebert and Cleary (1994)	Longworth & Davies (1996)	UNESCO (2001)	OECD (2004)	Queenslan d (2006)	Jannette Collins (2008)	Gordon and et al. (2009)	Crockett (2016)	สรุปคุณลักษณะ ของบุคคลแห่ง การเรียนรู้ตลอด ชีวิต
เรียนรู้ได้											การเรียนรู้
			2. สามารถ ดำเนิน กิจกรรม ต่างๆ ด้วย ตนเองได้					9. สามารถ พึ่งพา ตนเองได้			16. เป็นบุคคลที่ สามารถทำ กิจกรรมต่างๆ ได้ ด้วยตนเอง
								10. มี ความ รับผิดชอบ และเข้าใจ ภาระงาน			17. เป็นบุคคลที่มี ความรับผิดชอบ และเข้าใจใน ภาระงานของ ตนเอง
					3. ทำความ ปรารถนา ตนเองได้ สำเร็จ						18. เป็นบุคคลที่มี สามารถพัฒนา ตนเอง ไปสู่เป้าหมายที่ตั้ง ไว้ได้สำเร็จ
			3. มีทักษะ การเรียนรู้								19. เป็นบุคคลที่มี ทักษะ ในการ

ตารางที่ 1 ตารางสรุปคุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (ต่อ)

นิตยา สำเริงผล (2547)	ไพฑูรย์ สินสารัตน์ และคณะ (2550)	ดิมเมอร์ ลีลลสภพงษ์ (2554)	Candy; Crebert and O'leary (1994)	Longworth & Davies (1996)	UNESCO (2001)	OECD (2004)	Queenslan d (2006)	Jannette Collins (2008)	Gordon and et al. (2009)	Crockett (2016)	สรุปคุณลักษณะ ของบุคคลแห่ง การเรียนรู้ตลอด ชีวิต
											เรียนรู้รอบด้าน
		2. มี วิสัยทัศน์ต่อ ตนเอง	4. มี วิสัยทัศน์ต่อ การเรียนรู้								20. เป็นบุคคลที่มี วิสัยทัศน์ต่อ ตนเอง และต่อ การเรียนรู้
			5. มีใจรัก การเรียนรู้								21. เป็นบุคคลที่มี ใจรักที่จะเรียนรู้
6. มีการ เรียนรู้ อย่าง ต่อเนื่อง		3. การ เรียนรู้ พัฒนาอยู่ ต่อเนื่อง									22. เป็นบุคคลที่มี การพัฒนาการ เรียนรู้อย่าง ต่อเนื่อง
					4. สะท้อน ประสบการณ์ อัน เกิดได้						23. เป็นบุคคลที่ สามารถถอด บทเรียนที่ได้จาก ประสบการณ์ของ ตนเองได้



จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า คุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอาจมีคุณลักษณะบางประการที่โดดเด่นแตกต่างจากบุคคลทั่วไป ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวเอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต สามารถปรากฏให้เห็นได้จากการแสดงออกภายนอก รวมไปถึงแรงขับเคลื่อนที่เกิดขึ้นอยู่ภายในตัวบุคคล โดยคุณลักษณะของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้นควรประกอบไปด้วย

1. มีอุปนิสัยที่สะท้อนให้เห็นถึงการแสดงออกทางพฤติกรรมซึ่งเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องในบุคคล ได้แก่ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้หลากหลาย เรียนรู้ด้วยการนำตนเอง มีเหตุผลและวิจารณ์ญาณ สามารถสรุปประเด็นการเรียนรู้ ชอบแสวงหาความรู้ รับฟังความคิดเห็นของส่วนรวม ชอบประเมินความสามารถของตน สามารถปรับตัวตามสภาพแวดล้อม มีพฤติกรรมใฝ่เรียนรู้ มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ มีความรับผิดชอบ มีความยืดหยุ่น และรักการอ่าน
2. มีแรงขับเคลื่อนภายในซึ่งช่วยผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมสำหรับการตอบสนองต่อเป้าหมายที่ตนปรารถนา ได้แก่ มีแรงจูงใจในการเรียนรู้ เปิดโอกาสต่อการเรียนรู้ และมีเป้าหมายในการเรียนรู้
3. มีอัตมโนทัศน์ในการเรียนรู้ หมายถึง การมีทัศนคติ ค่านิยม และความสนใจที่ดีต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น หมั่นพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีความมุ่งมั่นและพยายาม มีวิสัยทัศน์ส่วนตน และสามารถบูรณาการความรู้ไปใช้ตามความเหมาะสม

### 1.3.2 ทักษะสำหรับบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ทักษะจัดเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพราะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถและความชำนาญในการปฏิบัติภาระงานหรือกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันได้อย่างคล่องแคล่วและมีประสิทธิภาพ โดยความเชี่ยวชาญดังกล่าวเกิดจากกระบวนการเรียนรู้และสั่งสมจากประสบการณ์ชีวิต ซึ่งบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตมักมีการพัฒนาความสามารถด้านต่างๆ ของตนเองอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ก็เพื่อการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีคุณค่า จากการศึกษาเรื่องทักษะสำหรับบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของนักการศึกษาหลายท่านประกอบด้วยรายละเอียดดังต่อไปนี้

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กล่าวถึง ทักษะที่สำคัญสำหรับผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตไว้ 5 ประการ ประกอบด้วย

1. ทักษะเพื่อการสื่อสาร
2. ทักษะการคิด
3. ทักษะการแก้ไขปัญหา
4. ทักษะการใช้ชีวิต

### 5. ทักษะการใช้เทคโนโลยี

วิจารณ์ พานิช (2555) กล่าวถึง ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย

1. ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรมหรือทักษะการเรียนรู้ในวิธีการเรียนรู้ ซึ่งมีทักษะย่อย ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
2. ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
3. ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี
4. ทักษะความเป็นนานาชาติ
5. ทักษะชีวิตและอาชีพ

Trier (1995) กล่าวถึง ทักษะการทำงานที่ส่งผลต่อความแข็งแกร่งในการพัฒนาบุคคลให้กลายเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่าควรประกอบไปด้วย

1. ความสามารถในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้
2. ความสามารถในการคิดวิเคราะห์เมื่อมีความเห็นที่แตกต่าง
3. ความสามารถในการสื่อสาร
4. ความสามารถในการรับรู้ข้อมูลและมีความมั่นใจในตนเอง

Tuijnman (1997) กล่าวถึง ทักษะที่สำคัญสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิตมี 5 ด้าน ประกอบด้วย

1. ทักษะการนำข้อมูลความรู้เพื่อการสื่อสารเป็นภาษาพูดและตัวเลข
2. ทักษะสำหรับการคิดวิเคราะห์
3. ทักษะในการแก้ไขปัญหา
4. ทักษะการประยุกต์ใช้ความรู้ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน
5. ทักษะด้านเทคนิค และเทคโนโลยีสารสนเทศ

Knapper Cristopher K.; & Cropley (2000) กล่าวถึง ทักษะสำหรับบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่าประกอบด้วย

1. ความสามารถในการกำหนดวัตถุประสงค์ส่วนบุคคลในทางปฏิบัติได้จริง
2. ความสามารถในการประเมินประสิทธิภาพการเรียนรู้ของตนเอง
3. มีทักษะการค้นหาข้อมูล
4. ความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้ ใช้กลยุทธ์การเรียนรู้และตีความหมายของสื่อที่หลากหลายในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน
5. มีทักษะการใช้สื่อและเทคโนโลยีในการเรียนรู้ อาทิ ห้องสมุด หรือสื่อต่างๆ

Longworth N. (2003) กล่าวถึง ทักษะและสมรรถนะที่บุคคลในสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตใช้สำหรับการดำเนินชีวิต ได้แก่

1. ทักษะการจัดการตนเอง
2. การเรียนรู้ในสิ่งที่จะเรียนรู้
3. ทักษะการตั้งคำถาม การมีเหตุผล การตีความข้อมูลและตัดสินใจอย่างมี

วิจารณ์ญาณ

4. การจัดการทางทักษะเพื่อการสื่อสาร
5. ทักษะการคิดและการสร้างสรรค์
6. ทักษะการปรับตัว ประยุกต์ความรู้เพื่อการนำไปใช้ มีความยืดหยุ่นและ

ความคล่องตัวตามสภาพบริบท

7. ทักษะการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

Weijie (2004) กล่าวถึง ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้นประกอบด้วย

1. ทักษะการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง
2. ทักษะการแสวงหาความรู้และประเมินข้อมูล
3. ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ สามารถประเมินทางเลือกได้
4. ทักษะการคิดนอกกรอบ
5. ทักษะสำหรับการสื่อสาร
6. ทักษะการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การทำงานเป็นกลุ่ม
7. ทักษะการแก้ไขปัญหา

จากการศึกษาทักษะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากนักคิดทั้งในประเทศ  
ไทยและต่างประเทศสามารถสรุปได้ตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตารางสรุปทักษะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

หลักสูตร แกนกลาง การศึกษาระดับ พื้นฐาน (2551)	วิจารณ์ พานิช (2555)	Trier and Peschar (1995)	Tuijnman, Kirsch and Wagner (1997)	Knapper and Cropley (2000)	Longworth (2003)	Weijie (2004)	สรุปทักษะสำคัญ ของบุคคลแห่ง การเรียนรู้ตลอด ชีวิต
1. ทักษะเพื่อการ สื่อสาร		1. ความสามารถ ในการสื่อสาร	1. ทักษะการนำ ข้อมูลความรู้เพื่อ การสื่อสารเป็น ภาษาพูดและ ตัวเลข		1. การจัดการทาง ทักษะเพื่อการ สื่อสาร	1. ทักษะสำหรับ การสื่อสาร	1. มีทักษะในการ นำความรู้มาใช้ในการ การสื่อสารในเรื่อง ของภาษาพูดและ ตัวเลข
2. ทักษะการคิด	1. ทักษะการคิด อย่างมี วิจารณญาณ	2. ความสามารถ ในการคิดเชิง วิพากษ์	2. ทักษะสำหรับ การคิดวิเคราะห์		2. ทักษะการตั้ง คำถาม การมี เหตุผล การตีความ และตัดสินใจอย่างมี วิจารณญาณการ	2. ทักษะการคิด อย่างมี วิจารณญาณ สามารถวิเคราะห์ วิพากษ์ข้อมูลและ ตัดสินใจได้	2. มีทักษะในการ คิดอย่างมี วิจารณญาณ สามารถวิเคราะห์ วิพากษ์ข้อมูลและ ตัดสินใจได้
3. ทักษะการ แก้ปัญหา		3. ความสามารถ ในการแก้ไขปัญหา	3. ทักษะในการ แก้ไขปัญหา			3. ทักษะการแก้ไข ปัญหา	3. มีความสามารถ ในการแก้ไข ปัญหาใน สถานการณ์ต่างๆ
4. ทักษะการใช้	2. ทักษะด้าน		4. ทักษะด้าน	1. มีทักษะการใช้			4. มีทักษะในการ

ตารางที่ 2 ตารางสรุปทักษะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (ต่อ)

หลักสูตร แกนกลาง การศึกษาขั้น พื้นฐาน (2551)	วิจารณ์ พานิช (2555)	Trier and Reschar (1995)	Tuijman, Kirsch and Wagner (1997)	Knapper and Cropley (2000)	Longworth (2003)	Weile (2004)	สรุปทักษะสำคัญ ของบุคคลแห่ง การเรียนรู้ตลอด ชีวิต
เทคโนโลยี	สารสนเทศ สื่อ และการใช้ เทคโนโลยี		เทคนิค และ เทคโนโลยี สารสนเทศ	สื่อและเทคโนโลยี ในการเรียนรู้			ใช้สื่อ สารสนเทศ และเทคโนโลยีใน การเรียนรู้ได้อย่าง เหมาะสม
5. ทักษะการใช้ ชีวิต	3. ทักษะชีวิตและ อาชีพ		5. ทักษะการ ประยุกต์ใช้ความรู้ ในสภาพแวดล้อมที่ แตกต่างกัน	2. ความสามารถ ประยุกต์ใช้ความรู้ และตีความหมาย ของสื่อที่ใน สภาพแวดล้อมที่ แตกต่างกัน	3. ทักษะการ ปรับตัว ประยุกต์ ความรู้เพื่อการ นำไปใช้ มีความ ยืดหยุ่นและความ คล่องตัวตามสภาพ บริบท		5. มีทักษะในการ ปรับตัว ประยุกต์ ใช้ความรู้เพื่อการ พัฒนาอาชีพและ การดำรงชีวิต
	4. ทักษะความ เป็นนานาชาติ						6. มีทักษะในการ เรียนรู้อย่าง รอบ ด้าน กว้างขวาง ทั่วทั้งสังคมโลก
		4. มีความสามารถ		3. สามารถ	4. การเรียนรู้ในสิ่ง		7. มีทักษะในการ

ตารางที่ 2 ตารางสรุปทักษะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (ต่อ)

หลักสูตร แกนกลาง การศึกษาขั้น พื้นฐาน (2551)	วิจารณ์ พานิช (2555)	Trier and Paschar (1995)	Tuinman, Kirsch and Wagner (1997)	Knapper and Cropley (2000)	Longworth (2003)	Weillie (2004)	สรุปทักษะสำคัญ ของบุคคลแห่ง การเรียนรู้ตลอด ชีวิต
		ในการรับรู้และ เชื่อมโยงตนเอง		ประเมิน ประสิทธิภาพการ เรียนรู้ของตนเอง	ที่จะเรียนรู้		ประเมิน ความสามารถใน การเรียนรู้ของ ตนเอง และ เชื่อมั่นในตนเอง
				4. ความสามารถใน การกำหนด วัตถุประสงค์ส่วน บุคคลในทาง ปฏิบัติได้จริง		4. ทักษะการ เรียนรู้ด้วยการนำ ตนเอง	8. มีทักษะในการ เรียนรู้ด้วยการนำ ตนเอง และ สามารถกำหนด วัตถุประสงค์ใน การกระทำให้กับ ตนเองได้
				5. ทักษะการค้นหา ข้อมูล		5. ทักษะการ แสวงหาความรู้ และประเมินข้อมูล	9. มีทักษะในการ ค้นหาข้อมูลใหม่ ๆ และประเมิน ข้อมูลได้
					5. ทักษะการ		10. มีทักษะใน

ตารางที่ 2 ตารางสรุปทักษะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (ต่อ)

หลักสูตร แกนกลาง การศึกษาขั้น พื้นฐาน (2551)	วิจารณ์ พานิช (2555)	Trier and Peschar (1995)	Tuijnman, Kirsch and Wagner (1997)	Knapper and Cropley (2000)	Longworth (2003)	Wellie (2004)	สรุปทักษะสำคัญ ของบุคคลแห่ง การเรียนรู้ตลอด ชีวิต
					จัดการตนเอง		การจัดการตนเอง
	5. ทักษะการ เรียนรู้และ นวัตกรรม เช่น การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และ ความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์				6. ทักษะการคิด และการสร้างสรรค์	6. ทักษะการคิด นอกกรอบ	11. มีทักษะใน การคิดสร้างสรรค์ คิดนอกกรอบและ เรียนรู้นวัตกรรม ใหม่ๆ อยู่เสมอ
					7. ทักษะการ ทำงานร่วมกันเป็น กลุ่ม	7. ทักษะการมี ปฏิสัมพันธ์ ระหว่างบุคคล การทำงานเป็น กลุ่ม	12. มีทักษะใน การสร้าง ปฏิสัมพันธ์และ การทำงานร่วม เป็นกลุ่ม

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ทักษะสำหรับการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ดังกล่าวสามารถแบ่งเกณฑ์ของทักษะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้หลักๆ ดังนี้

1. ทักษะหลักสำหรับการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย

1.1 ทักษะการคิด (Thinking skills) ได้แก่

1.1.1 ทักษะการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการคิดเชิงวิพากษ์

1.1.2 ทักษะการคิดริเริ่มและสร้างสรรค์

1.1.3 ทักษะการคิดคำนวณ

1.1.4 ทักษะการคิดแก้ปัญหา

1.2 ทักษะการเรียนรู้ (Learning skills) ได้แก่

1.2.1 ทักษะการรู้สารสนเทศ

1.2.2 ทักษะการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

1.2.3 ทักษะการทำงานเป็นทีมและการมีมนุษยสัมพันธ์

1.2.4 ทักษะการวิจัย ค้นคว้าข้อมูล

1.3 ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information technology and Communication skills) ได้แก่

1.3.1 ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

1.3.2 ทักษะการสื่อสาร

2. ทักษะเฉพาะบุคคลสำหรับการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย

2.1 ทักษะการเป็นผู้นำ

2.2 ทักษะการจัดการ

2.3 ทักษะการเรียนรู้ในสิ่งที่จะเรียนรู้

2.4 ทักษะการทำงานร่วมกัน

2.5 ทักษะการแสวงหาข้อมูล การค้นคว้าความรู้

1.4 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์เหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ซึ่งจำแนกได้ 9 ประการ ประกอบด้วย แรงจูงใจใฝ่ความสำเร็จ ความมุ่งมั่นอนาคต เจตคติของบุคคล ความเชื่อในอำนาจแห่งตน ความมีวินัยต่อตนเอง การสนับสนุนจากผู้ปกครอง แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอน

1.4.1 แรงจูงใจใฝ่ความสำเร็จ หมายถึง ความรู้สึกหรือความนึกคิดของบุคคลที่เข้ามาส่งเสริมเสริมเพื่อส่งผลให้งานที่ทำอยู่บรรลุผลตามจุดหมายที่วางไว้ โดยไม่นำเอาความย่อท้อแม้จะต้องเจอกับอุปสรรคในกระบวนการทำงานแต่จะพยายามที่จะฝ่าฟันให้สามารถผ่านไป (ศิริพันธ์



วรรตินิก, 2545) ซึ่งลักษณะของผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่ความสำเร็จ ประกอบด้วยลักษณะสำคัญ คือ มีความกระตือรือร้น ทะเยอทะยาน กล้าตัดสินใจ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และรู้จักวางแผน การคาดการณ์ไว้ล่วงหน้า มีทักษะในการจัดระบบงานที่ยากและท้าทาย สามารถทำกิจกรรมต่างๆ ให้บรรลุมาตรฐานที่ตั้งไว้โดยไม่ได้มุ่งผลตอบแทน (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2544)

1.4.2 ความมุ่งมั่นอนาคต หมายถึง ความคิด ความรู้สึก และการกระทำของผู้เรียนที่สามารถคาดการณ์ไกลและเห็นความสำคัญของผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ตลอดจนศึกษาแนวทาง วางแผนเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายในอนาคตอย่างเหมาะสม มีความเพียรพยายามและรู้จักการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ รู้จักการอดทนเพื่อความสำเร็จในอนาคต (สุคนธ์ทิพย์ หนูนพล, 2544)

1.4.3 เจตคติของบุคคล ซึ่งเจตคติเป็นแนวโน้มความรู้สึก ความคิด ความเชื่อที่อยู่ในจิตใจของบุคคล เกิดขึ้นจากการประเมินค่าต่อเป้าหมายที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องและพร้อมที่จะกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมออกมาตามความโน้มเอียง ซึ่งเป็นอาจจะเป็นไปได้ทั้งทางบวกและลบ (Good, 1973; ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2544)

1.4.4 ความเชื่อในอำนาจแห่งตน หมายถึง บุคคลที่มีความมั่นใจในความสามารถของตนเองและกล้าพอที่จะทำสิ่งต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงตามที่ตนตั้งใจโดยไม่หวั่นไหว ถึงแม้จะมีอุปสรรคก็ไม่ย่อท้อ มีการหยั่งรู้ถึงความสามารถของตนเอง มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและมั่นใจในการกระทำของตนเอง กล้าคิด กล้าตัดสินใจอย่างมีเหตุผล สามารถเป็นตัวของตัวเอง พร้อมเผชิญปัญหาต่างๆ สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม (ทัศนากดี, 2539; สุทิน จันธิมา, 2555)

1.4.5 ความมีวินัยต่อตนเอง หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมของตนเองให้อยู่ในกฎระเบียบ มีความเป็นผู้นำ มีเหตุผล มีความรับผิดชอบอดทน ตรงต่อเวลา มองเห็นคุณค่าของตนเองและสิ่งที่สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข (ณัฐพร สตาภรณ์, 2540; ศิริรัตน์ วรรตินิก, 2545)

1.4.6 การสนับสนุนจากผู้ปกครอง หมายถึง การที่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการช่วยติดตาม เอาใจใส่ดูแล และคอยให้การสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนกลายเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ คอยสอบถามผลการเรียน จัดหาอุปกรณ์ทางการเรียนและหนังสือ รวมถึงคอยให้กำลังใจ และคอยกระตุ้นให้ผู้เรียนสามารถศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตนเอง สอนให้ผู้เรียนกล้าที่จะแสดงออกทางความคิดในสิ่งที่ถูกต้อง (Cronbach, 1970; สุทิน จันธิมา, 2555)

1.4.7 แหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งสถานที่ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ บริเวณ ศูนย์รวม หรือบ่อเกิดของความรู้ ซึ่งความรู้นั้นๆ อาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือเป็นสิ่งมนุษย์สร้างขึ้นก็ได้ นอกจากมนุษย์ยังเป็นบุคคลที่สามารถอำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งบุคคลต่างๆ สามารถเรียนรู้ได้จากแหล่งเรียนรู้ตามความสนใจ ตามศักยภาพ ตามโอกาส และตาม

ความสามารถได้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา (ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์, 2544; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

1.4.8 สภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ได้แก่ อาคาร สถานที่ ความคิด บรรยากาศในการเรียน ที่เราสามารถรับรู้ได้ของบุคคล วิธีการจัดการเรียนการสอน การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เป็นต้น ซึ่งสภาพแวดล้อมจะส่งผลต่อการสนับสนุนการจัดการศึกษาและการพัฒนาทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของผู้เรียนที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ (สุทิน จันธิมา, 2555)

1.4.9 การจัดการเรียนการสอน เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และเจตคติต่างๆ ให้แก่ผู้เรียน ซึ่งการจัดการเรียนการสอนที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ นั้นควรยึดหลักการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Student Center Instruction) ลดบทบาทการสอนของผู้สอนให้น้อยลง โดยผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนการสอน และพยายามสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยการนำตนเองได้มากขึ้น และสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาปรับประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม (ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ์, 2541; ทิศนา แคมมณี, 2545)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า สิ่งที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมบุคคลให้กลายเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ประกอบด้วยปัจจัย 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล ประกอบด้วย แรงจูงใจ ใฝ่ความสำเร็จ การมุ่งหวังในอนาคต เจตคติ ความเชื่อในศักยภาพของตนเอง ความมีระเบียบวินัย เป็นต้น และปัจจัยที่มาจากภายนอกตัวบุคคล ประกอบด้วย การสนับสนุนจากครอบครัว การมีแหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อมที่ดีพร้อม การจัดการเรียนการสอน เป็นต้น

## 1.5 การส่งเสริมการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

บุคคลควรมีความสามารถในการติดต่อสื่อสาร การคำนวณในระดับพื้นฐาน การใช้คอมพิวเตอร์ในระดับเบื้องต้น มีทักษะการเฝ้าระวังตนเอง และทักษะการพัฒนาตนเอง มีความสามารถในการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นในกลุ่มที่หลากหลาย ตระหนักในสำคัญของความถนัด และเชาวน์ปัญญา สามารถประยุกต์การเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ ตอบสนองต่อเป้าหมายของสังคม มีความรู้พื้นฐานในการวางแผนการเรียนรู้เพื่ออาชีพ ตระหนักในการใช้ระบบสำหรับการเรียน และการให้คำแนะนำปรึกษา

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2544) ได้เสนอแนวทางในการพัฒนาตนเองเพื่อการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตไว้ ดังนี้

1. มีความตั้งใจที่จะเรียนรู้ โดยการสังเกต ขอบตั้งคำถามและคิดหาคำตอบ เพื่อพิจารณาก่อนกรองข้อมูลด้วยความระมัดระวัง ฝึกคิดหาสาเหตุของปัญหาและหาคำตอบเพื่อให้เกิดการพัฒนาสิ่งต่างๆ ให้ดีขึ้น

2. มีจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ เมื่อมีความตั้งใจที่จะเรียนรู้ต้องลงมือกระทำด้วยการกำหนดจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนในการเรียนรู้ โดยเริ่มจากการสำรวจตนเองว่ามีความบกพร่องในเรื่องใด

3. วางแผนการเรียนรู้อย่างครบวงจร เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการเรียนรู้ การวางแผนในสิ่งที่ต้องทำ เวลา และทรัพยากรที่จะส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้

4. สร้างแรงจูงใจให้ตนเองเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มั่นใจว่าตนเองจะประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ได้

5. พาดตนเองเข้าหาแหล่งความรู้อยู่เสมอ เช่น การเข้าร่วมสัมมนาทางวิชาการที่เป็นประโยชน์ เรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญในท้องถิ่น

6. ประเมินผลและปรับปรุงการเรียนรู้ มีการปรับปรุงแผนการพัฒนาดตนเองในส่วนที่ยังไม่เหมาะสม ปรับกิจกรรม จัดสรรเวลาใหม่

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนา (2551) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550 – 2554 ระบุถึงแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประเทศไทย ดังนี้

1. สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้กับคนทุกช่วงวัยให้ตระหนักถึงประโยชน์และความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่นำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตและความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างรู้เท่าทัน ดังนี้

1.1 สร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับทุกคนในสังคมไทยให้เห็นความสำคัญและสนใจการเรียนรู้ในหลายรูปแบบจนเกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

1.2 ปรับทัศนคติของสังคมให้ยกย่องผู้ที่ได้ศึกษาอย่างต่อเนื่องเป็นคนที่มีคุณค่า มีความขยันหมั่นเพียร และสามารถปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

1.3 ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเกิดการเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับการใช้เทคโนโลยี สารสนเทศ เพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงแหล่งข้อมูลและความรู้อย่างกว้างขวาง

2. พัฒนารูปแบบและการจัดหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของสังคมเมืองและชุมชน ดังนี้

2.1 จัดพื้นที่การเรียนรู้โดยใช้สถานศึกษาและชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน มีการจัดการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมหลังเลิกเรียน ปรับหลักสูตรการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับบุคคลทั่วไปทั้งในมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย นำพื้นที่สาธารณะมาใช้ประโยชน์ทางการเรียนรู้เพิ่มขึ้น เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์กีฬา เป็นต้น

2.2 พัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยสำรวจความต้องการของผู้เรียนและจัดหลักสูตรที่มุ่งให้ปราชญ์หรือผู้รู้ในพื้นที่เป็นผู้สอน มีหลักสูตรสำหรับผู้ประกอบการเรียนรู้เพื่อให้เป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น นักการศึกษา ผู้ฝึกกีฬา ผู้นำ

เยาวชน บรรณารักษ์ห้องสมุด ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ อาสาสมัคร เป็นต้น และจัดทำปฏิทินการเรียนรู้เพื่อกระตุ้นความสนใจของสาธารณชน รวมทั้งการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเบื้องต้นที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

### 3. ปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับทุกคน ดังนี้

3.1 ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต โดยกำหนดมาตรการจูงใจ เช่น การลดหย่อนภาษีให้ภาคเอกชนที่ร่วมลงทุนและส่งเสริมให้มีการจัดการเรียนรู้ในสถานประกอบการ เป็นต้น ปรับปรุงกฎระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้เอื้ออำนวยและส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และพัฒนาสถานที่เรียนรู้ให้เหมาะสมกับกิจกรรม

3.2 จัดระบบข้อมูลข่าวสารการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ทุกคนสามารถเข้าถึงผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมทั้งจัดหน่วยให้คำปรึกษาสำหรับการเรียนรู้เพื่อแนะนำการเรียนรู้ที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของผู้สนใจเรียน

4. การจัดการองค์ความรู้ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงระดับประเทศเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของคนไทยและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยการพัฒนาต่อยอดใช้ประโยชน์ทางด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อรักษาองค์ความรู้ดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาไว้คงอยู่และเผยแพร่สู่สากล ดังนี้

4.1 จัดการความรู้ด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการสืบค้น ถอดความรู้/ภูมิปัญญาที่อยู่ในตัวคนออกเป็นความรู้ที่ผู้อื่นสามารถเรียนรู้รวบรวมจัดเป็นคลังข้อมูลในชุมชน และนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน เช่น การจัดทำแผนชุมชน และคุ้มครองความรู้เหล่านี้ทั้งทางนิตินัยและพฤตินัยเพื่อป้องกันมิให้ตกไปอยู่กับกลุ่มที่แสวงหาผลประโยชน์

4.2 สนับสนุนให้คนรุ่นใหม่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการปฏิบัติจริงร่วมกับปราชญ์ ผู้รู้ และผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ผ่านศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน และผลักดันให้เป็นวิชาในการเรียนการสอนของสถาบันการศึกษา

4.3 นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อย่างเป็นระบบและนำไปผลิตสินค้าและบริการเพื่อสร้างรายได้ให้ชุมชนควบคู่กับการทำวิจัยพื้นบ้านที่นักวิจัยในชุมชนร่วมกับสถาบันการศึกษาและภาครัฐ รวมทั้งมีการจัดระบบการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้เชิงลึก

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (2551) กล่าวว่า แนวคิด หลักการ และทฤษฎีเพื่อส่งเสริมการศึกษาลดชีวิต ประกอบด้วย

1. วิสัยทัศน์การเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ การเปิดมุมมองการศึกษาลดชีวิตใหม่โดยให้ความสำคัญกับประชาชนในฐานะ Demand Side มากขึ้น หรือมากกว่าการจัดการศึกษาที่เกิดจากรัฐในฐานะ Supply Side ซึ่งเป็นการยอมรับการเรียนรู้ของภาคประชาชนว่ามีความหมายต่อการดำรงชีวิต และอาจร่วมสร้างข้อตกลงกันในสังคมว่า “การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน”

2. ผู้จัดการศึกษาลดชีวิต ในยุคปัจจุบันระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม ต้องใช้ความรู้เป็นฐานในการขับเคลื่อน ดังที่รับรู้กันว่าโลกยุคปัจจุบันเป็นสังคมฐานความรู้ ความรู้ที่มีอยู่ในสังคมภายนอกจึงมีมากกว่าการจัดการศึกษาโดยโรงเรียนฝ่ายเดียว ดังนั้นการสร้างมุมมองในการจัดการศึกษาควรทำให้เกิดการยอมรับว่าภาคประชาชนสามารถเป็นผู้จัดการศึกษาได้

3. วิธีวิทยา (Methodology) ที่ว่าด้วยการจัดการศึกษาลดชีวิต มีการยอมรับว่าผู้จัดการศึกษามีมากกว่าโรงเรียน มีวิธีการจัดการศึกษาที่มีอยู่มากมาย เช่น การจัดบรรยากาศ การจัดสถานการณ์ให้เกิดการเรียนรู้ เนื้อหาการเรียนรู้ที่มีความกว้างขวางมากกว่าชุดความรู้ที่มีอยู่ในโรงเรียน ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องสร้างมุมมองว่าด้วยการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

4. เครือข่ายการเรียนรู้ ปัจจุบันการจัดการเรียนรู้ของมนุษย์สามารถร่วมมือกันผ่านการสร้างระบบเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้นในสังคม โดยไม่มีการผูกขาดความรู้ว่าเป็นของใครหรือหน่วยงานใด

5. เนื้อหาในการเรียนรู้ตลอดชีวิต ถึงแม้ว่าสาระการเรียนรู้จะสัมพันธ์กับวิธีวิทยาที่ว่าด้วยการเรียนรู้ แต่สิ่งที่ควรเน้นย้ำ คือ สาระการเรียนรู้ต้องตรงและเหมาะสม (Relevance) กับความต้องการจำเป็นของแต่ละบุคคล ในขณะเดียวกันการสร้างเสริมความสามารถในการเรียนรู้ ซึ่งไม่ใช่การอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็นเท่านั้น แต่ต้องเป็นความสามารถในการอ่านเพื่อจับประเด็นสาระสำคัญของเรื่องที่อ่านได้ และสามารถนำมาวิเคราะห์และลงมือปฏิบัติจนเกิดเป็นความรู้ที่แท้จริง

สุภาวดี วาทิกทินกร (2552) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ดีจะต้องมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเหมาะสมในแต่ละช่วงชีวิต ประกอบด้วย

1. ขั้นตอนการเรียนรู้ 4 ขั้น ได้แก่

- 1.1 การปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด (เรียนรู้ชีวิต)
- 1.2 การสาธิตการปฏิบัติเพื่อปรับเปลี่ยนโลกทัศน์และเรียนรู้ชุมชนอื่น
- 1.3 การนำความรู้มาปรับใช้และสามารถประเมินผลได้ด้วยตนเอง
- 1.4 การนำความรู้มาวางแผนเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

## 2. เนื้อหาการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย

- 2.1 การเรียนรู้เรื่องชีวิตโดยการเรียนรู้การปรับกระบวนการคิด
- 2.2 การเปิดโลกทัศน์ โดยการเรียนรู้จากการศึกษาข้อมูลชุมชนอื่น
- 2.3 การเข้าถึงตนเอง เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนรู้จักตนเอง  
เรียนรู้ทางเลือกเพื่อนำไปสู่การเลือกทางเลือกที่เหมาะสมกับศักยภาพและทุนของตนเอง
- 2.4 การวางแผนการเรียนรู้ต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความรู้ที่สามารถแก้ไข  
ปัญหาชีวิตหรือพัฒนาต่อยอดได้

3. วิธีการจัดการเรียนรู้ นำหลักการเรียนรู้ตามอักษยามาปรับใช้ โดยการเรียนรู้ร่วมกันคิด  
สนทนาร่วมกัน ร่วมกันค้นคว้าความรู้และสร้างความรู้ใหม่ มีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ และมีการเข้า  
เรียนในชั้นเรียนเป็นบางครั้ง มีผู้อำนวยการความสะดวกในการจัดกระบวนการเรียนรู้

## 4. เรียนรู้ตามวิถีในการดำเนินชีวิตของชุมชน สมาชิกในชุมชน คือ ผู้เรียน

## 5. มีเครือข่ายการเรียนรู้ พัฒนาต่อยอดความรู้ให้เกิดการเรียนรู้ต่อเนื่อง

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาบุคคลเพื่อการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตมี  
ความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาองค์ประกอบในด้านต่างๆ ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของบุคคลให้เกิดขึ้นอย่าง  
เป็นกระบวนการและมีลำดับขั้นตอนที่ชัดเจน โดยแนวทางของการพัฒนานั้นเกิดขึ้นจากภายในตัว  
ของบุคคล คือ กระบวนการพัฒนาตนเองด้วยการปรับวิถีคิด การสร้างแรงจูงใจจากภายในตนเอง  
และการมีวางแผนการเรียนรู้ เป็นต้น และการพัฒนาที่เกิดจากภายนอกตัวบุคคล คือ กระบวนการ  
จัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาบุคคล เช่น การสร้างบรรยากาศ การจัดรูปแบบการเรียนรู้ และการ  
สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นต้น

## ตอนที่ 2 แนวคิดการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

### 2.1 ความหมายของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

นักการศึกษาในประเทศไทยและต่างประเทศให้ความหมายของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง  
ไว้ ดังนี้

ทองจันทร์ หงส์ดารมภ์ (2544) กล่าวว่า การเรียนรู้โดยนำตนเอง หมายถึง กระบวนการ  
เรียนรู้ที่ผู้เรียนริเริ่มแสวงหาองค์ประกอบของการเรียนรู้แบบนำตนเอง โดยจะอาศัยความช่วยเหลือ  
จากผู้อื่นหรือไม่ก็ตามมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. การหาความจำเป็นของการเรียนรู้ของตน (Learning Needs)
2. การตั้งเป้าหมายของการเรียนรู้ (Learning Goals)
3. การแสวงหาแหล่งความรู้ทั้งที่เป็นวัตถุและเป็นบุคคล (Learning Strategies)

#### 4. การเลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตน (Learning Strategies)

#### 5. การประเมินผลการเรียนรู้ของตน (Learning Evaluation)

ชิดชงค์ ส.นันทนาเนตร (2549) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง หมายถึง การเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะต้องรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง ได้แก่ การกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ การระบุแหล่งข้อมูลการเรียนรู้ การกำหนดวิธีการเรียนรู้ และการประเมินการเรียนรู้

อาชญญา รัตนอุบล และคณะ (2550) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง โดยการกำหนดความต้องการและเป้าหมายของการเรียนรู้ รวมทั้งการนำประสบการณ์และทรัพยากรที่เอื้อต่อการเรียนรู้มาออกแบบการเรียนรู้ให้กับตน โดยผู้สอนไม่ได้ทำหน้าที่เป็นผู้สอนหรือผู้ให้ความรู้โดยตรงแต่จะคอยอำนวยความสะดวกหรือเป็นเพื่อนร่วมทางในการเรียนรู้ (Facilitator) ให้กับผู้เรียน

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2551 อ้างถึงใน สถาบันการศึกษาและพัฒนาต่อเนื่องสิรินธร, 2552) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง หมายถึง การเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้ด้วยตนเองตามความต้องการ ความสนใจและความสามารถของตนเอง โดยมีจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ที่แน่ชัด ผู้เรียนสามารถเลือกและเข้าถึงแหล่งทรัพยากรทางการเรียนรู้ ตลอดจนการวางแผนกระบวนการเรียนรู้และการวัดผลความสำเร็จในการเรียนรู้ของตนเองซึ่งอาจจะได้รับการสนับสนุนหรือการช่วยเหลือจากบุคคลอื่นหรือไม่ก็ได้

ปิยะ ศักดิ์เจริญ (2553) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง หมายถึง การเรียนรู้ที่บุคคลคิดริเริ่มเรียนด้วยตนเองในการวินิจฉัยความต้องการในการเรียนรู้ของตน กำหนดเป้าหมาย การระบุแหล่งบุคคลและแหล่งการเรียนรู้ การเลือกใช้ยุทธวิธีการเรียนอย่างเหมาะสมและประเมินผลการเรียน โดยอาศัยความร่วมมือช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือไม่ก็ได้ โดยยึดหลักผู้เรียนเป็นศูนย์กลางที่ผู้สอนจะแสดงบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitators)

จุฬารัตน์ เพชรวิเศษ (2554) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง หมายถึง กระบวนการที่ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มในการวินิจฉัยความต้องการในการเรียนรู้ของตนเอง ตั้งจุดมุ่งหมายในการเรียน วางแผนการเรียนรู้ แสวงหาผู้สนับสนุนแหล่งความรู้และสื่อที่ใช้ เลือกวิธีการเรียนรู้และลงมือปฏิบัติ รวมทั้งมีการประเมินผลความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของตนได้ด้วยตนเอง โดยมีครูหรือผู้สอนเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ โดยที่ความสามารถในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองสามารถวัดได้จากความพร้อมในการเรียนรู้ด้วยตนเอง

Knowles (1975) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง หมายถึง กระบวนการที่บุคคลมีความคิดริเริ่มในการวินิจฉัยความต้องการการเรียนรู้ การวางแผนเป้าหมายและแผนการเรียนรู้ การแสวงหาแหล่งทรัพยากร เลือกและนำมาประยุกต์เป็นกลวิธีในการเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนโดยจะได้รับหรือไม่ได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นก็ตาม

Skager (1978) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง หมายถึง การพัฒนาการเรียนรู้และประสบการณ์การเรียนรู้ตลอดจนถึงความสะดวกในการกำหนดแผนการเรียนรู้ การปฏิบัติ และการวัดผลในแต่ละกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งการประเมินแบบเฉพาะบุคคล และการประเมินจากสมาชิกของกลุ่มการเรียนรู้ด้วยกัน

Brookfield Stephen D (1984) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง หมายถึง การเป็นตัวของตัวเอง สามารถควบคุมการเรียนรู้ของตนเองได้อย่างอิสระ โดยได้รับการสนับสนุนหรือการช่วยเหลือจากบุคคลภายนอกน้อยที่สุด

Griffin (1987) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง หมายถึง การจัดประสบการณ์การเรียนรู้เป็นการเฉพาะของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยมีเป้าหมายไปสู่การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของตนเองและความสามารถในการวางแผนการปฏิบัติและการประเมินผลการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้เป็นเฉพาะบุคคลและการพัฒนาการเรียนรู้

Brockett and Hiemstra (1991) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง หมายถึง ความสามารถและศักยภาพในการชี้นำตนเองในด้านการเรียนรู้และมีความเชื่อในศักยภาพที่ไม่วันสิ้นสุดของตนเอง การเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเองเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีอิสระทางความคิด สามารถจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตหรือความต้องการของตนเอง มีโอกาสในการเรียนรู้ได้อย่างดีเนื่องโดยไม่มีเวลาและสถานที่มาจำกัดขอบเขตการเรียนรู้ ผู้เรียนสามารถควบคุมและรับผิดชอบต่อการเรียนรู้เพื่อให้เกิดผลดีต่อการเรียนรู้ ทำให้ความรู้ที่ได้รับมีความคงทน และเกิดความมั่นใจต่อกระบวนการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

Caffarella and Merriam (1999) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง หมายถึง การเรียนรู้จากประสบการณ์ของบุคคลเพื่อให้เกิดการพัฒนาความรู้ ทักษะความรู้ และเจตคติของตนเอง โดยที่ผู้เรียนสามารถออกแบบการเรียนรู้และการวัดผลการเรียนรู้ได้ด้วยความสามารถของตนเอง

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนรับผิดชอบการเรียนรู้ของตน โดยการกำหนดความต้องการและวัตถุประสงค์การเรียนรู้



รวมทั้งการออกแบบประสบการณ์และทรัพยากรที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของตน ตลอดจนการประเมินผลด้วยตนเอง โดยที่ผู้สอนมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกหรือเพื่อนร่วมทางการเรียนรู้กับผู้เรียนมากกว่าที่จะเป็นครูผู้สอนความรู้โดยตรง โดยมีบรรยากาศของการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้อย่างแท้จริง

## 2.2 องค์ประกอบของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

นักการศึกษาในประเทศไทยและต่างประเทศให้องค์ประกอบของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง มีรายละเอียดดังนี้

อาชัญญา รัตนอุบล (2551) ระบุถึงองค์ประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง ไว้ดังนี้

1. ผู้เรียน (Learner) ผู้เรียนทำหน้าที่ชี้นำการเรียนรู้ของตนเองโดยเริ่มตั้งแต่การกำหนดความต้องการในการเรียนรู้ของตนเอง การวางแผนการเรียนรู้ของตนเอง กำหนดแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้และมีการจัดการวัดผลการเรียนรู้ นอกจากนี้ผู้เรียนควรเรียนรู้ภายใต้บรรยากาศการแสวงหาคำตอบร่วมกัน บรรยากาศควรมีลักษณะเป็นบรรยากาศที่อบอุ่นแฝงไปด้วยความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีความเคารพซึ่งกันและกัน เกิดความไว้วางใจในกันและกัน และนำมาซึ่งการสนทนาร่วมกัน

2. ผู้สอน (Instructor) ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ผ่านการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน รวมถึงการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกและสร้างแรงเสริมให้เกิดการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองกับผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ผู้สอนจำเป็นต้องเปลี่ยนมโนทัศน์โดยปรับเปลี่ยนบทบาทจากผู้สอนที่มุ่งแต่ถ่ายทอดความรู้มาเป็นเพื่อนร่วมเรียนรู้กับผู้เรียน ผู้สอนจะต้องทำหน้าที่สนับสนุนให้ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ให้เกิดการเรียนรู้ ผู้สอนจะต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ในการช่วยการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ เช่น การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน การวางแผนการเรียนรู้ร่วมกับผู้เรียน การวินิจฉัยความต้องการการเรียนรู้ร่วมกับผู้เรียน การกำหนดจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ร่วมกัน การวางแผน/รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับผู้เรียน การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมกับการเรียนรู้ และการออกแบบการวัดผลการเรียนรู้ร่วมกับผู้เรียน นอกจากนี้ยังคอยส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่

Brockett and Hiemstra (1991) ระบุถึงองค์ประกอบของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของผู้ใหญ่ ประกอบด้วยบริบทหลักสองประการที่สัมพันธ์กัน ได้แก่ บริบทด้านกระบวนการเรียนรู้ด้วย

การนำตนเองกับบริบทด้านความรับผิดชอบส่วนบุคคลต่อการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองจากบริบทหลักดังกล่าวสามารถนำมาพัฒนาเป็นแบบจำลองการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของผู้เรียนที่เรียกว่า The Personal Responsibility Orientation (PRO model) แบบจำลองดังกล่าวประกอบด้วย

1. ความรับผิดชอบในแต่ละบุคคล (Personal Responsibility) หมายถึง การมีความรับผิดชอบต่อการแสดงออกทางความคิดและการกระทำของตนเอง ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ต้องการอิสระในการกำหนดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความเป็นตัวของตนเอง ได้แก่ ความชอบ ความถนัด และความสนใจ เป็นต้น เมื่อผู้เรียนมีการกำหนดรูปแบบการเรียนรู้เป็นของตนเองแล้วผู้เรียนจะต้องรับผิดชอบต่อผลการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นภายใต้หลักการเรียนรู้ที่ตนเองเป็นผู้กำหนด

2. การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-Directed Learning) หมายถึง รูปแบบของกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองเป็นการกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่และผู้สอน หรือถ้าผู้เรียนเป็นผู้กำหนดรูปแบบกิจกรรมด้วยตนเองผู้สอนจะต้องให้ความช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวของผู้เรียน ในส่วนนี้จะต้องคำนึงถึงแหล่งการเรียนรู้และการประเมินการเรียนรู้

3. บุคลิกภาพของผู้เรียนที่มีลักษณะการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Learner Self-Direction) หมายถึง ลักษณะของผู้เรียนที่ต้องเอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองที่นำไปสู่ความรับผิดชอบต่อส่วนบุคคลที่มีต่อการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองโดยลักษณะของผู้เรียนที่ต้องเอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองเป็นบุคลิกที่เกิดขึ้นภายในตัวผู้เรียนเอง

4. ระดับการนำตนเองต่อการเรียนรู้ (Self-Direction in Learning) หมายถึง ความสามารถในการนำตนเองโดยความสามารถในการนำตนเองขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในและภายนอกของผู้เรียน ได้แก่ แรงจูงใจส่วนบุคคล บรรยากาศการเรียนรู้ เป็นต้น ระดับการนำตนเองต่อการเรียนรู้จะสูงขึ้นหรือเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องถ้าผู้เรียนได้รับโอกาสที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้

5. บริบทของสังคม (Social Context) หมายถึง องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับทุกๆ องค์ประกอบข้างต้นทั้งหมด กล่าวคือบริบททางสังคมไม่สามารถขาดจากองค์ประกอบข้างต้นได้ซึ่งบริบททางสังคมหมายรวมถึงสภาพแวดล้อมทางสังคมที่จะเป็นตัวกำหนดขอบเขตในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองที่ปรากฏออกมา

จากองค์ประกอบของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองสามารถสรุปได้ว่า องค์ประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง ประกอบด้วย 1) ผู้เรียน ทำหน้าที่ตั้งแต่การกำหนดความ

ต้องการในการเรียนรู้ การออกแบบแผนการเรียนรู้ของตนเอง การกำหนดแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ และวิธีการประเมินผลการเรียนรู้ 2) ผู้สอน ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนด้วยการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน รวมทั้งการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน และการร่วมกับผู้เรียนในการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ เป็นต้น

### 2.3 คุณลักษณะของผู้เรียนด้วยการนำตนเอง

นักการศึกษาในประเทศไทยและต่างประเทศได้อธิบายถึงคุณลักษณะของผู้เรียนรู้ด้วยการนำตนเองไว้ ดังนี้

ละอียด แจ่มจันทร์ (2540) สรุปลักษณะเฉพาะของผู้เรียนที่มีการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองไว้ 8 ประการ ดังนี้

1. ผู้เรียนรู่ว่าจะเรียนอะไร จากใคร และจากที่ไหน
2. ผู้เรียนสามารถแสวงหาแหล่งความรู้หรือเข้าถึงข้อมูลที่ตนเองต้องการได้
3. ผู้เรียนสามารถวิจารณ์และสามารถคิดสรุได้ว่าสารสนเทศต่างๆ ที่ได้มานั้นมีค่าต่อการเรียนรู้
4. ผู้เรียนมีความอดทน มีทักษะในการเข้าถึงเรื่องยากๆ
5. ผู้เรียนสามารถถ่ายทอดความรู้ สื่อความได้ดี และมีแนวคิดในการแก้ปัญหา
6. ผู้เรียนสามารถใช้คำถามเป็น
7. ผู้เรียนสามารถนำความรู้มาใช้ในการแก้ปัญหาได้
8. ผู้เรียนให้ความสำคัญกับเพื่อนร่วมงานและสามารถทำงานกลุ่มได้

จิตชงค์ ส.นันทนาเนตร (2542) สรุปคุณลักษณะของผู้เรียนแบบนำตนเองไว้ 7 ประการ คือ

1. สามารถกำหนดความต้องการในการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง
- 2.เชื่อมั่นในศักยภาพในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง
3. สามารถกำหนดจุดมุ่งหมายที่เหมาะสม สามารถออกแบบวิธีการเรียนรู้หรือปรับเทคนิคการเรียนรู้ใหม่ๆ ในสถานการณ์ที่แตกต่างกันได้
4. มีความสามารถทำให้ตนเองเกิดความมุ่งมั่นและสามารถควบคุมตนเอง
5. มีความยืดหยุ่นในการกำหนดเป้าหมายในการเรียนและการเลือกเรียน
6. รู้ว่าตนเองจะเรียนได้อย่างไรดีและรู้จักจุดอ่อนจุดแข็งของตน

## 7. มีความรู้และทักษะในการเรียนรู้

สมคิด อิศระวัฒน์ (2543) สรุปถึงคุณลักษณะของผู้เรียนรู้ด้วยการนำตนเองว่าควรมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. สนุกใจที่จะเรียนด้วยตนเอง (Voluntarily to learn) ผู้เรียนต้องมีความสมัครใจที่จะเรียนไม่ได้เกิดจากการบังคับให้เรียนรู้

2. ตนเองเป็นแหล่งข้อมูลของตัวเอง (Self-resourceful) ผู้เรียนสามารถบอกสิ่งที่คุณจะเรียนคืออะไร ทักษะและข้อมูลที่ต้องการ และวิธีการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ด้วยตนเอง

3. ผู้เรียนต้องรู้วิธีที่จะเรียน (Know how to learn) ผู้เรียนควรทราบการเรียนรู้ของตนซึ่งผู้เรียนจะต้องรู้ว่าวิธีการไหนที่จะนำไปสู่จุดที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้

Knowles (1975) สรุปคุณลักษณะของผู้เรียนแบบนำตนเองไว้ 9 ประการ คือ

1. เข้าใจถึงความแตกต่างของบุคคลในด้านความคิดและทักษะที่จำเป็นในการเรียนรู้ คือ รู้ถึงความแตกต่างระหว่างการเรียนโดยมีครูเป็นผู้ชี้นำการเรียนรู้แบบนำตนเอง

2. มีแนวคิดเกี่ยวกับตนเองว่าตนเองเป็นบุคคลที่มีความเป็นตัวของตัวเองไม่ขึ้นกับผู้ใดและเป็นผู้ที่สามารถควบคุมและนำตนเองได้

3. สามารถสร้างสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนเพื่อที่จะให้เพื่อนสะท้อนให้ทราบถึงความต้องการในการเรียนรู้ของตนเอง สามารถวางแผนการเรียนรู้ของตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นรวมทั้งได้รับการช่วยเหลือกลับจากผู้อื่น

4. สามารถวิเคราะห์ความต้องการในการเรียนรู้อย่างแท้จริงโดยการร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้อง มีผู้ให้ความช่วยเหลือ

5. สามารถกำหนดจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ออกมาจากความต้องการของตนเองโดยกำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ทำให้ประเมินผลสำเร็จได้

6. สามารถเชื่อมความสัมพันธ์กับผู้สอนเพื่อขอความช่วยเหลือหรือขอคำปรึกษาเพื่อให้เรื่องยากเป็นเรื่องง่าย

7. สามารถแสวงหาบุคคลและแหล่งวิทยาการที่เหมาะสมสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

8. สามารถเลือกแผนการเรียนที่มีประสิทธิภาพโดยใช้ประโยชน์จากแหล่งวิทยาการต่างๆ มีความคิดริเริ่มและมีทักษะการวางแผนอย่างดี

9. สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลและนำผลจากข้อมูลที่ค้นพบไปใช้ได้อย่างเหมาะสม

Guglielmino (1977) สรุปคุณลักษณะของผู้เรียนแบบนำตนเองไว้ 8 ประการ คือ

1. เปิดโอกาสในการเรียนรู้ (Openness to Learning Opportunities) ผู้เรียนมีความสนใจในการเรียน ชอบศึกษาค้นคว้า ยอมรับคำติเตียนเมื่อตนเองผิดพลาด พร้อมทั้งจะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลอื่น และมีความพยายามในการเรียนรู้สิ่งใหม่

2. มีมโนคติของตนเองในด้านการเป็นผู้เรียนที่มีประสิทธิภาพ (Self - Concept as an Effective Learner) ผู้เรียนมีความสามารถที่จะเรียนในสิ่งที่ต้องการเรียน สามารถจัดแบ่งเวลาให้กับการเรียนได้ สามารถหาวิธีในการเรียนรู้ และมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้

3. มีความคิดริเริ่มและอิสระในการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง (Initiative and Independence in Learning) ผู้เรียนมีความสามารถที่จะเรียนรู้สิ่งต่างๆ ด้วยตนเองได้ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง รักในการเรียนรู้อยู่เสมอ และสามารถทำงานด้วยตนเองได้ดี

4. มีความรับผิดชอบในการเรียนของตนเอง (Acceptance of Responsibility for One's Own Learning) ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในการเรียนของตนเอง ชอบแก้ปัญหา และเห็นความสำคัญของการเรียนรู้

5. มีความรักในการเรียนรู้ (Love of Learning) ผู้เรียนชื่นชมบุคคลที่ชอบศึกษาค้นคว้าอยู่เสมอ มีความต้องการที่จะเรียนรู้ และมีความสนุกกับการศึกษาค้นคว้า

6. มีความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) ผู้เรียนมีความคิดที่จะทำสิ่งต่างๆ แสวงหาวิธีการในการเรียนรู้และทดลองสิ่งใหม่

7. มองอนาคตในแง่ดี (Positive Orientation to the Future) ผู้เรียนต้องการเรียนรู้ตลอดชีวิต ชอบสถานการณ์การเรียนที่มีการท้าทายและชอบแก้ปัญหา

8. สามารถใช้ทักษะศึกษาหาความรู้และทักษะการแก้ปัญหา (Ability to Use Basic Study Skill and Problem-solving Skills) มีทักษะในการอ่าน การเขียน การฟัง และการจำ มีทักษะการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาและคิดว่าการแก้ปัญหาเป็นสิ่งท้าทาย

Skager (1978) สรุปคุณลักษณะของผู้เรียนแบบนำตนเองไว้ 7 ประการ คือ

1. เป็นผู้ยอมรับตนเอง (Self-acceptance) ผู้เรียนมีเจตคติในเชิงบวกต่อตนเอง

2. เป็นผู้มีการวางแผนการเรียนรู้ (Planfulness) ผู้เรียนรับรู้ความต้องการในการเรียนของตนเอง วางจุดมุ่งหมายที่สอดคล้องกับความต้องการ มีแผนปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้

3. มีแรงจูงใจภายในตนเอง (Intrinsic Motivation) ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองโดยปราศจากสิ่งควบคุมภายนอก เช่น รางวัล การถูกตำหนิ ถูกลงโทษ การเรียนเพื่อต้องการวุฒิบัตรหรือตำแหน่ง เป็นต้น

4. มีการประเมินผลตนเอง (Internalized Evaluation) ผู้เรียนสามารถประเมินตนเองได้ว่าจะสามารถเรียนได้ดีแค่ไหน และยอมรับผลการประเมินการเรียนรู้จากผู้อื่นได้ โดยที่การประเมินจะต้องมีความถูกต้องและสอดคล้องกับสิ่งที่ปรากฏ

5. เป็นผู้เปิดกว้างต่อประสบการณ์ (Openness to Experience) ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์ที่เคยได้รับมาปรับใช้ได้ มีความสนใจ มีความใคร่รู้ อดทนต่อความไม่แน่ชัด เป็นผู้ที่ชอบสิ่งที่ย่างยากสับสนและสามารถเรียนรู้ได้อย่างสนุก สิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดแรงจูงใจในการทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประสบการณ์ใหม่ๆ

6. เป็นผู้ที่มีลักษณะของการยืดหยุ่นในการเรียนรู้ (Flexibility) ผู้เรียนสามารถปรับเปลี่ยนเป้าหมายหรือวิธีการเรียนและสามารถสำรวจและเข้าถึงปัญหาโดยใช้ทักษะการสำรวจ การลองผิดลองถูก และไม่ย่อท้อต่อความตั้งใจที่จะเรียนรู้เมื่อเกิดการล้มเหลวก็พร้อมที่จะแก้ไข

7. เป็นตัวของตัวเอง (Autonomy) ผู้เรียนสามารถดูแลตนเองได้โดยใช้วิธีการเรียนรู้แบบใดแบบหนึ่งมาเป็นตัวกำหนดปัญหากับมาตรฐานในเรื่องของเวลาและสถานที่เพื่อกำหนดว่าลักษณะการเรียนรู้แบบนี้มีคุณค่าและเป็นที่ยอมรับได้

จากข้อมูลดังกล่าวสรุปได้ว่า คุณลักษณะของผู้เรียนแบบนำตนเองมีลักษณะสำคัญ ดังนี้  
1) เปิดโอกาสในการเรียนรู้ 2) มีมโนคติของตนเองในด้านการเป็นผู้เรียนที่มีประสิทธิภาพ 3) มีความคิดริเริ่มและอิสระในการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง 4) มีความรับผิดชอบในการเรียนของตนเอง 5) มีความรักในการเรียนรู้ 6) มีความคิดสร้างสรรค์ 7) มองอนาคตในแง่ดี และ 8) สามารถใช้ทักษะศึกษาหาความรู้และทักษะการแก้ปัญหา

## 2.4 กระบวนการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

นักการศึกษาในประเทศไทยและต่างประเทศได้อธิบายรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองมีรายละเอียด ดังนี้

อาชัญญา รัตนอุบล (2551) กล่าวถึง รูปแบบของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง ว่ามีขั้นตอนในการดำเนินการเรียนรู้ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

1. การสร้างบรรยากาศที่ส่งผลต่อการสร้างสรรค์ทางความคิด ผู้สอนจะต้องเริ่มต้นการเรียนรู้ด้วยการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่อบอุ่น บรรยากาศที่สร้างความเป็นกันเองต่อกัน บรรยากาศที่ส่งผลต่อความไว้วางใจกัน บรรยากาศการเคารพกัน เพื่อนำไปสู่การสนทนาและแสวงหาคำตอบร่วมกัน

2. การวางแผนการเรียนรู้ ผู้เรียนและผู้สอนจะต้องดำเนินการวางแผนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้การเรียนรู้สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนเป็นสำคัญ

3. การวินิจฉัยความต้องการในการเรียนรู้ ผู้เรียนและผู้สอนจะต้องร่วมกันเป็นผู้วินิจฉัยความต้องการในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของผู้เรียน

4. การกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้ผู้เรียนและผู้สอนเกิดความมั่นใจว่าการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองจะดำเนินไปภายใต้จุดมุ่งหมายการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของผู้เรียน

5. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน การใช้สัญญาแห่งการเรียนรู้ (Learning Contract) เป็นแนวทางในการวางแผนกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ โดยที่สัญญาแห่งการเรียนรู้จะต้องมีการกำหนดขอบเขตและวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่แน่ชัด การกำหนดแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการเรียนรู้ ตลอดจนเกณฑ์การวัดผลการเรียนรู้

6. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อผู้เรียนเกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้

7. การวัดผลการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองว่ามีความสอดคล้องกับเป้าประสงค์ของการเรียนรู้ที่กำหนดขึ้นหรือไม่

Knowles (1975) กล่าวถึง ทฤษฎีการศึกษาของผู้ใหญ่ (Andragogy) กับการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเองเป็นการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ มีกระบวนการ ดังนี้

1. การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการเคารพกัน การไว้วางใจกัน และการให้เกียรติในความเป็นมนุษย์ซึ่งกันและกันทั้งในระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน และระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนด้วยกัน เพื่อนำไปสู่การมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันค้นหาข้อคำตอบ

2. การวางแผนกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นการวางแผนกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นขั้นตอนระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน

3. การวินิจฉัยความต้องการการเรียนรู้ของผู้เรียน เป็นการร่วมกันวินิจฉัยความต้องการเรียนรู้ของผู้เรียนเพื่อให้การเรียนรู้ตรงตามเป้าประสงค์การเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างแท้จริง

4. การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ร่วมกันเพื่อความชัดเจนในการเรียนรู้ว่าสอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้หรือไม่

5. การออกแบบกิจกรรมและวิธีการเรียนรู้ เป็นการกำหนดรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของผู้เรียน

6. การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ตามที่ได้กำหนดและออกแบบไว้

7. การประเมินการเรียนรู้เป็นการร่วมกันวัดผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

Mezirow (อ้างถึงใน ชิตชงค์ ส.นันทนาเนตร, 2549) กล่าวถึง แนวทางการปฏิบัติของผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ในกระบวนการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง ดังนี้

1. ผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ต้องช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจวิธีการใช้แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ ได้แก่ อินเทอร์เน็ต ประสิทธิภาพของผู้อื่น เป็นต้น

2. ผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ต้องช่วยให้ผู้เรียนวินิจฉัยความต้องการเรียนรู้ของตนเอง

3. ผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ต้องช่วยเสริมและเพิ่มวัตถุประสงค์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนตลอดจนถึงการวางแผนและการประเมินความก้าวหน้าการเรียนรู้

4. ผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ต้องช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้ของตนเองกับบริบทของผู้เรียนและรวมถึงระดับความเข้าใจของตนเอง

5. ผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ต้องช่วยให้ผู้เรียนกำหนดประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเอง

6. ผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ต้องช่วยให้ผู้เรียนทราบวิธีตั้งประเด็นปัญหาและการแก้ปัญหา

7. ผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ต้องสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของตนเอง



8. ผู้อำนวยการความสะดวกการเรียนรู้ นำสัญญาแห่งการเรียนรู้และประสบการณ์การเรียนรู้มาเป็นกระบวนการในการแสวงหาความรู้

Smith (1982) กล่าวถึง แนวคิดการพัฒนาการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. การเข้าใจความต้องการของผู้เรียน การเข้าใจความต้องการผู้เรียนเป็นพื้นฐานความสำเร็จในการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังมีการเสริมแรงเพื่อให้ผู้เรียนรู้เกิดความคิดบวกต่อการเรียนรู้ ด้วยการนำตนเองเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึง ตลอดจนการทำความเข้าใจถึงความถนัดและความไม่ถนัดของผู้เรียน

2. รูปแบบการเรียนรู้ หมายถึง เส้นทางหรือลักษณะการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล เส้นทางหรือลักษณะการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับบริบทของผู้เรียน ผู้เรียนต้องกำหนดรูปแบบการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

3. การออกแบบการอบรมมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนการออกแบบการอบรมต้องสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและเหมาะสมกับสภาพหรือบริบทของผู้เรียนเป็นหลัก

จากกระบวนการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง สรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้ 1) การสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 2) การวางแผนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนเพื่อให้การเรียนรู้สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน 3) การวินิจฉัยความต้องการในการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้การเรียนรู้เป็นไปตามความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง 4) การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ร่วมกัน 5) การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และวิธีการเรียนรู้ 6) การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ และ 7) การประเมินการเรียนรู้

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีอิสระทางความคิดในการเรียนรู้ตามความสนใจ ความต้องการ และความถนัดอย่างมีเป้าหมาย โดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ความรับผิดชอบในตนเอง กิจกรรมการเรียนรู้ ระดับการนำการเรียนรู้ของตนเอง การเรียนรู้ด้วยการนำตนเองประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ คือ บรรยายภาพการเรียนรู้ การวางแผนการเรียนรู้ เป้าหมายการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินการเรียนรู้ การเรียนรู้ด้วยการนำตนเองเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้ใหญ่เพราะลักษณะของผู้ใหญ่ที่มีวุฒิภาวะที่จะเอื้อต่อการนำตนเอง สำหรับวิทยากรหรือผู้สอนจะต้องทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองให้กับผู้เรียน ในส่วนสำคัญของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการของการเรียนรู้ของตนเองเพื่อให้ผู้เรียนมีอิสระที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่มีความหมาย

และคุณค่าต่อตนเอง การเรียนรู้ด้วยการชี้แนะตนเองอาจปรากฏอยู่ในรูปแบบของสัญญาณการเรียนรู้ หรือโครงการเรียนรู้ในรายบุคคล

### ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

#### 3.1 ความหมายของภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

##### 3.1.1 ความหมายของภูมิปัญญา

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2541) กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ของกลุ่มชนที่เกิดจากประสบการณ์ที่สั่งสมมาจากการปรับตัวและการดำรงชีพในระบบ นิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม นอกจากนี้ภูมิปัญญาเป็นผลมาจากการใช้สติปัญญาในการปรับตัวเข้ากับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และมีการแลกเปลี่ยนสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่นที่มีการติดต่อสัมพันธ์กัน

กรมศิลปากร (2542) กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ที่ได้จากการสั่งสม สืบทอด และปฏิบัติต่อกันมา ที่สามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น ซึ่ง ภูมิปัญญาเกิดจากการเรียนรู้จากคนรุ่นหนึ่งสืบทอดไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยมีวิธีการถ่ายทอดหลายวิธี เช่น

1. การแสวงหาหรือการค้นพบโดยกระบวนการค้นคว้าวิจัย (Discovery)
2. การประดิษฐ์คิดค้นและการทดลอง (Inventory)
3. การสร้างสมพัฒนานานการ (Accumulation)
4. การถ่ายทอด สืบทอดทางการศึกษา (Education-Imitation)
5. การพร่ำสอน (Diffusion)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542) กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง พันเพ รากฐานความรู้ หรือความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมสืบทอดกันมา ส่วนความหมายเฉพาะของภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ องค์ความรู้หรือสติปัญญาที่สั่งสมมาจากความคิดริเริ่ม การประยุกต์ใช้ความรู้อย่างชาญฉลาด และปฏิบัติเรื่อยมาจนเป็นที่ยอมรับ และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

สิริกร ไชยมา (2544) กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ ทางพฤติกรรม ความสามารถในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของมนุษย์ได้อย่างเหมาะสม สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ซึ่งความรู้เหล่านี้ได้มาจากการสั่งสม สืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานานจนได้รับการยอมรับในสังคมนั้นๆ

โกวิทย์ พวงงาม (2551) กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง กระบวนทัศน์หรือองค์ความรู้ ของคนหรือกลุ่มคน และมีการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษหรือจากประสบการณ์ที่ผ่านการกลั่นกรอง

สั่งสม คติวิเคราะห์ และนำมาใช้จนบังเกิดผล โดยอาศัยการเรียนรู้ที่มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตเป็นรากฐานของความรู้ของชาวบ้านซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมและรูปธรรมสามารถประยุกต์ใช้ได้ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลไปจนถึงระดับสังคมได้อย่างสอดคล้องและสมดุล มีความเป็นลักษณะเฉพาะตามบริบทของชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ

Grenier (1998) กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง องค์ความรู้ที่เกิดจากความทรงจำ และกิจกรรมที่มนุษย์ทำอยู่โดยการแสดงออกเป็นเรื่องราว บทเพลง สุภาษิต การเต้นรำ ค่านิยมทางวัฒนธรรม ความเชื่อ พิธีกรรม กฎหมายชุมชน และภาษาท้องถิ่น รวมทั้งภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพ ได้แก่ เครื่องมือทางการเกษตร วัสดุ พันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ ทั้งหมดนี้เป็นการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้และถ่ายทอดส่งผ่านทางวัฒนธรรมโดยการบอกเล่าและการทำให้อีกคนหนึ่งเป็นตัวอย่าง

Longworth and Davies (1999) กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง การพัฒนาตามวิถีชีวิตที่มนุษย์ได้เรียนรู้และเป็นการพัฒนาความรู้ขั้นสูงสุด โดยมีลำดับขั้นของการพัฒนาภูมิปัญญาที่เริ่มต้นจากการที่มนุษย์ได้รับข้อมูล (Data) หรือข้อเท็จจริง (Fact) โดยข้อมูลนี้จะมีความหมายน้อยมาก แต่เมื่อนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่และพัฒนาเป็นเนื้อหาหรือข่าวสาร (Information) ทำให้ข้อมูลนั้นมีความหมายมากขึ้นและเป็นการพัฒนาสู่ขั้นความรู้ (Knowledge) ซึ่งในขั้นความรู้มนุษย์จะสามารถตีความในเนื้อหาได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถนำไปใช้ประโยชน์และพัฒนาสู่ระดับความเข้าใจ (Understanding) จากความสามารถในการเห็นและเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้องตามสถานการณ์ทำให้มนุษย์พัฒนาไปสู่การหยั่งรู้ (Insight) เป็นระดับที่มนุษย์สามารถตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผลโดยเกิดจากประสบการณ์และความรู้ที่สะสมอยู่ในตัวของบุคคลนั้นเรียกว่า ภูมิปัญญา

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง รากฐานความรู้ ความคิด ค่านิยม ความเชื่อ ความฉลาด ไหวพริบ โดยมีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของคนในสังคม ได้แก่ การทำมาหากิน การกินอยู่ในชีวิตประจำวัน การจัดการเกี่ยวกับปัจจัยสี่ เช่น ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหาร และยารักษาโรค เป็นต้น ความรู้นั้นๆ จึงเป็นสิ่งที่เกิดจากประสบการณ์ของตนเอง ทั้งสิ้นหรืออาจจะเป็นประสบการณ์เดิมผสมผสานกับองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาภายในสังคมและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ รวมทั้งพัฒนาชีวิตให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพสังคมวัฒนธรรมเพื่อให้สมาชิกสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขซึ่งประสบการณ์เหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความค่าและเป็นก้าวที่สำคัญที่ก่อให้เกิดพลังในการพัฒนาตนเองและสังคมต่อไป

### 3.1.2 ความหมายของแพทย์แผนไทย

อรุณพร อิฐรัตน์ และวีรพัฒน์ เจริญธรรมทรศน์ (2538) กล่าวว่า แพทย์แผนไทย หมายถึง ปรัชญา องค์ความรู้ และวิธีการปฏิบัติเพื่อการดูแลสุขภาพและการบำบัดโรคความเจ็บป่วยของประชาชนไทยแบบดั้งเดิม สอดคล้องกับขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตแบบไทย วิธีการปฏิบัติการแพทย์แผนไทย ประกอบด้วยการใช้สมุนไพร ผ่านการต้ม การอบ การประคบ การปั้น ลูกกลอน เป็นต้น หัตถบำบัดการรักษาระดุกแบบดั้งเดิม การใช้พุทธศาสนาหรือพิธีกรรมเพื่อดูแลรักษาสุขภาพจิต ที่ได้จากการสะสมและถ่ายทอดประสบการณ์อย่างเป็นระบบ

กองการประกอบโรคศิลปะ กรมพัฒนาระบบบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข (2542) กล่าวว่า แพทย์แผนไทย หมายถึง การประกอบโรคศิลปะตามความรู้หรือตามตำราแผนไทยที่ถ่ายทอดและพัฒนาสืบต่อกันมาหรือตามสถานศึกษาที่คณะกรรมการรับรอง

กระทรวงสาธารณสุข (2542) กล่าวว่า แพทย์แผนไทย หมายถึง กระบวนการทางการแพทย์เกี่ยวกับการตรวจวินิจฉัยบำบัด รักษา หรือป้องกันโรค หรือการส่งเสริมและฟื้นฟูสุขภาพของมนุษย์หรือสัตว์ การผดุงครรภ์ การนวดไทย การประคบสมุนไพรและเครื่องมือทางการแพทย์ ทั้งนี้โดยอาศัยความรู้หรือตำราที่ได้ถ่ายทอดและพัฒนาสืบต่อกันมาผ่านการบอกเล่า การสังเกต การบันทึก และการศึกษาผ่านสถาบันการศึกษาด้านการแพทย์แผนไทย

ปัทมาวดี กลสิกรรม (2545) กล่าวว่า แพทย์แผนไทย หมายถึง ระบบการแพทย์แผนดั้งเดิมของไทย ซึ่งมาจากการผสมผสานระหว่างการแพทย์พื้นบ้านที่มีการจัดระบบองค์ความรู้แล้วกับการแพทย์อายุรเวทของอินเดียที่เข้ามามีอิทธิพลพร้อมๆ กับการเผยแพร่ของศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา โดยมีตำราต่างๆ ที่สืบทอดมาเป็นเวลานานและใช้เป็นแม่บทหลักของระบบองค์ความรู้ ซึ่งอาศัยหลักการปรับสมดุลของธาตุภายในร่างกาย โดยใช้ยาตำรับซึ่งปรุงจากสมุนไพรหลายชนิด การนวด รวมไปถึงการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปรับพฤติกรรมและอาหารให้เหมาะสมกับธาตุเจ้าเรือนและความเจ็บป่วย

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (2552) กล่าวว่า แพทย์แผนไทย หมายถึง การดูแลสุขภาพโดยอาศัยความรู้หรือตำราการแพทย์แผนไทยที่ได้สั่งสม ถ่ายทอด และพัฒนาสืบต่อกันมา หรือตามการศึกษาจากสถานศึกษาที่รับรองโดยกฎหมายว่าด้วยการประกอบโรคศิลปะ ทั้งนี้ให้ครอบคลุมถึงการใช้เครื่องมือวิทยาศาสตร์การแพทย์บางอย่างประกอบการวินิจฉัยและการบำบัดโรค

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า แพทย์แผนไทย หมายถึง การดูแลสุขภาพโดยอาศัยความรู้ วิธีการปฏิบัติเพื่อการดูแลสุขภาพและการบำบัดโรคความเจ็บป่วยของประชาชนไทยแบบดั้งเดิม สอดคล้องกับขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตแบบไทย ประกอบด้วยการใช้สมุนไพร หัตถบำบัดการรักษาระดุกแบบดั้งเดิม การใช้พุทธศาสนาหรือพิธีกรรมเพื่อดูแลรักษาสุขภาพจิต ที่ได้จากการสะสมและถ่ายทอดประสบการณ์อย่างเป็นระบบเพื่อปรับสมดุลของธาตุภายในร่างกาย

จากการสังเคราะห์เอกสารที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย หมายถึง องค์ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยที่มีการสร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่องจนเป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชน เป็นผู้ที่มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาทางการแพทย์แผนไทยในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยใช้สมุนไพร ผลิตบำบัดการรักษาระดับแบบดั้งเดิม การใช้พุทธศาสนาหรือพิธีกรรมเพื่อดูแลรักษาสุขภาพจิต ที่ได้จากการสะสมและถ่ายทอดประสบการณ์อย่างเป็นระบบเพื่อปรับสมดุลของธาตุภายในร่างกาย

### 3.2 กระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

#### 3.2.1 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้

ทิสนา แคมมณี (2545) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนในการเรียนรู้ โดยใช้วิธีการเรียนรู้ต่างๆ และมีสาระที่เรียนรู้ควบคู่ไปด้วยกันเสมอ โดยลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ มีดังนี้

1. เป็นกระบวนการทางสติปัญญาหรือกระบวนการทางสมอง (Cognitive Process) ซึ่งบุคคลใช้ในการสร้างความเข้าใจหรือการสร้างความหมายของสิ่งต่างๆ ให้กับตนเอง จึงเป็นกระบวนการของการจัดกระทำ (Acting On) ต่อข้อมูลและประสบการณ์มิใช่เพียงการรับ (Taking In) ข้อมูลหรือประสบการณ์เท่านั้น
2. เป็นงานเฉพาะตนหรือเป็นประสบการณ์ส่วนตัว (Personal Experience) ที่ไม่มีผู้ใดเรียนรู้หรือทำแทนกันได้
3. เป็นกระบวนการทางสังคม (Social Process) เนื่องจากบุคคลอยู่ในสังคมซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อตนเอง การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจึงสามารถกระตุ้นการเรียนรู้และขยายขอบเขตของความรู้ด้วย
4. เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ทั้งจากการคิดและการกระทำ รวมทั้งการแก้ปัญหาและการศึกษาวิจัยต่างๆ
5. เป็นกระบวนการที่ทำให้ตื่นตัว สนุกสนาน (Active and Enjoyable) ทำให้ผู้เรียนรู้รู้สึกผูกพัน เกิดความใฝ่รู้
6. อาศัยสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม (Nurturing Environment) ที่สามารถเอื้ออำนวยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ได้ดี
7. เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่
8. ส่งผลต่อการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง (Change) ตนเองทั้งด้านเจตคติ ความรู้สึก ความคิด และการกระทำ
9. เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต (Lifelong Process)

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง วิธีการที่ใช้ในการแสวงหาความรู้ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้มีหลักการที่สำคัญ 3 ประเด็น ที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ในตัวบุคคล คือ

1. ด้านการเรียนรู้ การเรียนรู้ควรมีลักษณะเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยมี
  - 1.1 การเรียนรู้เพื่อทำ
  - 1.2 การเรียนรู้เพื่อเป็น
  - 1.3 การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน

โดยผู้เรียนควรมีวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ 3 ประการ คือ 1) เรียนรู้เพื่อตนเอง 2) เรียนรู้เพื่อสิ่งนอกตัวที่สัมพันธ์กับตัวเอง และ 3) เรียนรู้เพื่อปฏิสัมพันธ์กับสิ่งนอกตัว

2. ด้านการปฏิบัติ เมื่อมีการเรียนรู้แล้วเกิดความรู้แก่ผู้เรียนโดยนำความรู้มาสืบทอดปฏิบัติผ่านช่องทางต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรม ประเพณี ค่านิยม ตัวบุคคล วัฒนธรรม ท้องถิ่น วิถีชีวิต มีการเรียนรู้และการปฏิบัติเป็นเนื้อเดียวกัน และกระบวนการแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นที่มีมุมมองแตกต่างกันออกไป

3. การนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง กระบวนการเรียนรู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและค่อนข้างถาวรในเรื่องความรู้ ทักษะ

อรรถศรี งามวิทยาพงศ์ (2549) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การสั่งสม และประมวลพัฒนาข้อมูล ความรู้ หรือชุดประสบการณ์ที่ตนเองประสบมาโดยทางต่างๆ อยู่ตลอดเวลา มิใช่เกิดขึ้นฉับพลันทันทีทันใด เป็นกระบวนการของการเรียนรู้สิ่งเดิมเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ และจำเป็นต้องเป็นสิ่งใหม่ที่นำไปสู่การถักทอความสัมพันธ์ที่ประสานกลมกลืน (Harmonious) อย่างยั่งยืนกับสิ่งแวดล้อมในทุกระดับที่มนุษย์เกี่ยวข้องด้วยกระบวนการหรือขั้นตอนของการประมวลข้อมูลความรู้เพื่อพัฒนาขึ้นเป็นการเรียนรู้ในทางสร้างสรรค์สิ่งใหม่ คือ

1. การรับรู้ (Reception) หมายถึง ขั้นตอนพื้นฐานที่บุคคลรับเอาข้อมูลข่าวสารและองค์ความรู้ต่างๆ จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายซึ่งตนเองพบผ่านประสาทสัมผัสเข้ามาสั่งสมไว้เป็นประสบการณ์ของตนเอง

2. การเข้าใจ (Comprehension) หมายถึง การที่บุคคลสามารถมองเห็นถึงความหมายและความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของข้อมูลหรือความรู้ต่างๆ ที่ตนเองรับรู้หรือมีประสบการณ์มาในระดับที่สามารถอธิบายในเชิงเหตุผลได้

3. การปรับเปลี่ยน (Transformation) หมายถึง การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในตัวบุคคล เช่น การเปลี่ยนแปลงวิธีคิด (Conceptualization) และ/หรือการเปลี่ยนแปลงระบบคุณค่า (Values) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (Behavior) ในสิ่งที่รับรู้และมีความ

เข้าใจแล้วเป็นอย่างดี เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและตระหนักรู้จากภายในบุคคลเองจึงเพิ่มพูนศักยภาพและความสามารถของบุคคลให้มีพลังในการคิดและการกระทำให้มากขึ้นด้วย

Craik (1972) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การได้มาซึ่งองค์ความรู้โดยกระบวนการเรียนรู้ในบุคคลมีหลายระดับ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ

1. กระบวนการเรียนรู้แบบตื้น เป็นการเรียนรู้ที่เริ่มตั้งแต่การจดจำสิ่งต่างๆ ที่มีความหมายกับตัวเองได้เพราะกระบวนการเรียนรู้จะเป็นการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ เป็นความรู้ ความจำความเข้าใจและการนำไปใช้

2. กระบวนการเรียนรู้แบบลึก เป็นการเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจในรายละเอียดและระลึกถึงข้อมูลต่างๆ ให้ได้มากที่สุดซึ่งจะนำไปสู่ขั้นตอนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่าของสิ่งที่ได้เรียนรู้มา

Biggs (1987) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์มี 2 ประเภท ดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้แบบลึก เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยแรงจูงใจภายใน (Intensive motivation) ในการทำงานที่ต้องใช้วิธีการที่เป็นเหตุเป็นผลโดยมีความพึงพอใจที่จะเรียนรู้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นการค้นหาอย่างมีความหมายโดยการอ่านอย่างมากและจนกว่าจะเข้าใจ มีความสัมพันธ์กับความรู้ที่เคยได้รับมาก่อน

2. กระบวนการเรียนรู้แบบตื้น เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยแรงจูงใจภายนอก (Extensive motivation) โดยที่ผู้เรียนจะมีการเรียนรู้ตามที่กำหนดให้หรือตามเป้าหมายเป็นวิธีการเรียนที่จำกัดเป้าหมายที่เห็นว่าจำเป็นและใช้การจำสิ่งที่เรียนในชั้นตามปกติ การระลึกแต่เหตุผลที่ถูกต้องที่ได้จากการบรรยาย ผู้เรียนมีความเข้าใจเฉพาะที่ต้องการตามวัตถุประสงค์เฉพาะด้านที่จัดให้

Thomas ((1991) อ้างถึงในสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, ม.ป.ป.) ระบุลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ 8 ประการ ได้แก่

1. การเรียนรู้เป็นการลงมือปฏิบัติ การลงมือปฏิบัติ คือ การฝึกให้เกิดการเรียนรู้

2. การเรียนรู้เป็นเอกัตบุคคล ใครจะเรียนรู้อะไรเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล เพราะมนุษย์แตกต่างกัน

3. การเรียนรู้ไม่สามารถย้อนกลับไปได้ (Irreversible)

4. การเรียนรู้เป็นการตอบสนองสิ่งเร้า

5. การเรียนรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต

6. การเรียนรู้ต้องใช้เวลา มีระดับของการเรียนรู้ การเรียนรู้ขั้นตอนปฏิบัติ ง่ายๆ อาจใช้เวลาไม่นานแต่การเรียนรู้ที่ยากและใช้เวลามากก็คือการเรียนรู้ทางด้านความคิด การเรียนรู้ที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและการเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนทัศนคติ

7. การเรียนรู้ได้รับอิทธิพลจากบุคคลอื่น เป็นกระบวนการร่วมกันของสังคม
8. การเรียนรู้ไม่สามารถเกิดจากการถูกบังคับ

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง ขั้นตอน แบบแผน กระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลเกี่ยวเนื่องกับพฤติกรรมโดยอาศัยประสบการณ์และพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นย่อมทำให้บุคคลแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสถานการณ์ครั้งต่อไปด้วยพฤติกรรมที่แตกต่างจากครั้งก่อน การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้นั้นจะต้องมีการกระทำภายใต้สถานการณ์และสภาพแวดล้อมที่ทำให้ต้องมีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อมีการกระทำแล้วจะเกิดการเรียนรู้ขึ้นทั้งพอใจและไม่พอใจ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลจากการเรียนรู้นั้นสามารถจำแนกออกได้หลายด้าน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางด้านทักษะหรือความสามารถ ด้านทักษะคติหรือความรู้สึก และด้านความรู้ความเข้าใจ การเรียนรู้เป็นการเน้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายในโดยไม่จำเป็นต้องมีการแสดงออกและเมื่อใดที่มีการแสดงออกของพฤติกรรมก็จะสะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้อีก การเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ในด้านความคิด ความสนใจ และการตัดสินใจเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมลุ่มคว้านนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นทั้งภายใน อาทิ ความรู้ กระบวนการคิด จิตสำนึก ทักษะคติ ค่านิยม และการเปลี่ยนแปลงภายนอก เช่น พฤติกรรม ทักษะ ความชำนาญ

### 3.2.2 รูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญา

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2539) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาเป็นการสั่งสมภูมิปัญญาของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ การเรียนรู้ของมนุษย์จึงมีความสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพอันยิ่งใหญ่ที่สั่งสมกันต่อมา กระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาจึงประกอบด้วยวิธีการ ดังนี้

1. การลองผิดลองถูก มนุษย์เรียนรู้การดำรงชีวิตและรักษาเผ่าพันธุ์ด้วยการลองผิดลองถูกทั้งในด้านการหาอาหาร ต่อสู้กับธรรมชาติ การรักษาโรคจากสมุนไพร ประสบการณ์เหล่านี้ได้ถูกทดสอบอยู่ตลอดเวลาและเกิดการสะสมเป็นความรู้แล้วถ่ายทอดสู่ลูกหลานกลายเป็นข้อปฏิบัติ ข้อห้าม จารีต ประเพณี ในวัฒนธรรมของกลุ่มคนนั้นๆ สืบไป

2. การลงมือทำจริง ในสถานการณ์สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่จริงมนุษย์สามารถเรียนรู้ได้จากการลงมือปฏิบัติจริง เช่น การเดินทาง การปลูกพืช การสร้างบ้าน เป็นต้น ซึ่งการเรียนรู้ในแต่ละพื้นที่ก็จะมีกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างกันออกไป เช่น ชาวบ้านภาคเหนือเรียนรู้ด้วยการร่วมกันจัดระบบเหมืองฝายเพื่อการกสิกรรมในพื้นที่หุบเขาแล้วพัฒนาเป็นระบบความสัมพันธ์ในการแบ่งปันน้ำระหว่างคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในลุ่มน้ำเดียวกัน ชาวบ้านภาคอีสานเรียนรู้ที่จะแสวงหาแหล่งดินดำน้ำชุ่มเป็นที่ทำมาหากินหรือการขุดสระไว้รายรอบเทวสถานเพื่อเลี้ยงชุมชน ชาวบ้านภาคกลางเรียนรู้ที่จะอยู่ในภะวะน้ำหลาก น้ำท่วม น้ำลด ด้วยการปลูกเรือนใต้ถุนสูง เดินทางด้วยเรือ ทำ



การเกษตรตามฤดูกาล และชาวบ้านภาคใต้เรียนรู้ที่จะพึ่งพากันระหว่างคนอยู่ต่างถิ่นต่างพื้นที่ในเขตเชิงเขา ลุ่มน้ำ และชายทะเล ด้วยการผูกไมตรี แลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างพื้นที่การเรียนรู้และสะสมประสบการณ์ต่างๆ ไว้ในสถานการณ์จริงจากการปฏิบัติจริงแล้วส่งต่อความรู้ไปยังคนรุ่นหลังจนกลายเป็นธรรมเนียมหรือข้อปฏิบัติ

3. การสาธิตด้วยวิธีการ การเรียนรู้จากการบอกเล่าหรือการเรียนรู้จากการทำจริงแล้วนั้นขั้นตอนของการเรียนรู้อีกขั้นวิธีการหนึ่ง คือ การเรียนรู้ผ่านการสาธิตซึ่งวิธีการดังกล่าวจะปรากฏอยู่ในรูปของการลงมือทำให้ดูเป็นแบบอย่าง การสอนด้วยการบอกเล่าผ่านสุภาชาติ คำพังเพย และจากตำรา เช่น ตำรายา ตำราปลูกบ้าน หรือตำราโหราศาสตร์ เป็นต้น

4. การเรียนรู้ผ่านพิธีกรรม มนุษย์เรียนรู้โดยอาศัยพิธีกรรมซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์และมีอำนาจโน้มน้าวให้คนเข้ามามีส่วนร่วมรับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการเข้าไปไว้ในตัวเป็นการตอกย้ำความเชื่อ กรอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มชน แนวปฏิบัติ และความคาดหวังโดยไม่ต้องการให้จำแนกแจกแจงเหตุผล

5. การเรียนรู้ผ่านทางศาสนา มนุษย์เรียนรู้หลักธรรมคำสอน ศีล และวัตรปฏิบัติ ตลอดจนพิธีกรรมและกิจกรรมทางสังคมที่วัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการเรียนรู้ ล้วนมีส่วนตอกย้ำภูมิปัญญาที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิตให้เป็นกรอบและบรรทัดฐานความประพฤติ และให้ความมั่นคงอบอุ่นทางจิตใจเป็นที่ยึดเหนี่ยวแก่คนในการเผชิญชีวิต การเรียนรู้จากศาสนาจึงเป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นองค์รวมซึ่งมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์โดยตรงและโดยอ้อมอีกทั้งเป็นแกนในกระบวนการการขัดเกลาทางสังคม

6. การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกันทั้งในทางชาติพันธุ์ ถิ่นฐานทำกิน รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรมทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีการผสมผสานความรู้ที่มีอยู่เดิมและความรู้ใหม่ มีความคิดใหม่ วิธีการใหม่ ทำให้เกิดเป็นการเรียนรู้ที่หลากหลาย สังคมไทยจึงเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีทางเลือกให้แสวงหามากมายและรวมไปถึงการมีเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ที่มีทั้งภูมิปัญญาดั้งเดิมและภูมิปัญญาใหม่ให้พิจารณาอยู่มากมาย

7. การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม การเรียนรู้จากการแก้ไขปัญหทั้งทางสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจและทางสังคมได้มีการเลือกเฟ้นเอาความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในสังคมมาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับฐานความเชื่อเดิมขณะเดียวกันก็แก้ปัญหาในบริบทของสังคมสมัยใหม่ได้ในระดับหนึ่ง การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้อีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย

8. การเรียนรู้ด้วยวิธีการครูพักลักจำ การเรียนรู้ด้วยวิธีนี้เป็นกระบวนการในการเรียนรู้และการสืบทอดอีกวิธีการหนึ่ง “ครูพักลักจำ” เป็นการเรียนรู้จากการแอบดู แอบเอาอย่าง แอบลองทำตามแบบอย่างที่เราสังเกตเห็นอยู่เงียบๆ แล้วรับมาเป็นของตนเองเพื่อสามารถทำได้จริง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) กล่าวว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา ดังนี้

1. การเรียนรู้จากการฝึกฝนที่ได้รับการอบรมสั่งสอนจากญาติผู้ใหญ่ พ่อแม่ ครอบครัว และผู้มีพระคุณ ที่ทำให้ดูเป็นตัวอย่างซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดของผู้อาวุโสให้กับคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง และคนในชุมชนเดียวกัน

2. การเรียนรู้จากผู้ทรงภูมิปัญญาจากตำราทั้งเก่าและใหม่ เป็นการเรียนรู้โดยตรง การคิดร่วมกันเป็นการกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความรู้สึกรู้สึกและความคิดเห็นต่อประเด็นต่างๆ อย่างเป็นธรรมชาติ มีการแลกเปลี่ยนและเสนอความเห็นอย่างมีเหตุผลและเปิดโอกาสในการถ่ายทอดภูมิปัญญาซึ่งกันและกัน

3. การเรียนรู้จากการทดลองปฏิบัติเป็นการได้ลงมือปฏิบัติเอง

4. การเรียนรู้จากสภาพธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางครอบครัว ชุมชน ตลอดจนการดำเนินชีวิตที่เป็นแรงกระตุ้นผลักดันหรือเป็นแรงจูงใจให้เกิดการใคร่ครวญ ไตร่ตรอง แล้วนำมาเป็นฐานการเรียนรู้ของตนเองในเวลาต่อมา

5. การเรียนรู้จากสถาบันการศึกษา วัด โรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผ่านการศึกษา การฝึกอบรมต่างๆ แล้วนำเอาความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสภาพบริบทพื้นที่และฐานความรู้ของตนเอง

6. การบรรยายหรือเวทีชาวบ้านเป็นกิจกรรมสำคัญอย่างหนึ่งที่จะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ประสบการณ์ของชาวบ้านร่วมกัน ส่งผลให้สมาชิกของชุมชนมีความรู้ ความสามารถสูงขึ้น

7. การเรียนรู้จากกิจกรรมที่สถาบันการศึกษาและสถาบันอื่นๆ จัดขึ้นจะทำให้ได้รับความรู้ที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

8. การเรียนรู้จากความสัมพันธ์กับคนในชุมชนและสภาพแวดล้อมในพื้นที่ปฏิบัติงาน เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงที่ได้จากการสัมผัสกับชุมชนทำให้เห็นคุณค่าของความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน

9. การเรียนรู้จากการอบรมและฝึกฝนจากองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน หน่วยงานราชการต่างๆ ที่ได้นำความรู้ในเรื่องของเทคโนโลยีสมัยใหม่มาสู่ชุมชนทำให้เกิดความรู้ใหม่อย่างกว้างขวางแล้วนำมาปรับประยุกต์ให้สอดคล้องเพื่อนำไปใช้กับชีวิตของตนเอง

10. การเรียนรู้จากเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้ทรงภูมิปัญญา ชาวบ้าน นักพัฒนา และผู้สนใจทั้งระดับชุมชน อำเภอ จังหวัด ในประเทศและต่างประเทศเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน เครือข่ายโดยการสร้างสรรค์กิจกรรมหรือการทำงานร่วมกันในระดับบุคคล ระดับกลุ่มเพื่อเป็นการเรียนรู้ภูมิปัญญาที่มีความหลากหลายและนำภูมิปัญญาเหล่านั้นมาพัฒนา กิจกรรมที่กระทำอยู่

จากการประมวลรูปแบบและกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาจากนักวิชาการต่างๆ นั้นสามารถสรุปได้ว่า การสืบทอดภูมิปัญญานั้นต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบทั้ง การฝึกฝนจากผู้ทรงภูมิปัญญา จากการทดลอง จากสถาบันการศึกษา จากกิจกรรม อาจมีการลองผิดลองถูก หรือผ่านพิธีกรรมความเชื่อทางศาสนา การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม และครูพักลักจำ เป็นต้น การสืบทอดภูมิปัญญานั้นเกิดได้จากประสบการณ์ระหว่างวัยมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งในรูปแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษรและมีใช้ลายลักษณ์อักษร เป็นความรู้ภายในชุมชน ในครัวเรือน จากผู้ชำนาญ หรือจากการฝึกฝนด้วยตนเอง

จากการศึกษาเอกสารเรื่อง ความหมายของภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย สามารถสรุปได้ว่า ลักษณะ วิธีการเรียนรู้ หรือขั้นตอนในการแสวงหาของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยและการสั่งสมความรู้ที่เกิดขึ้นจากภายในตัวของบุคคลในแต่ละช่วงชีวิตด้วยเทคนิคและวิธีการที่แตกต่างกันออกไปตามความถนัดและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

### 3.3 เกณฑ์การคัดเลือกครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

3.3.1 แผนงานหลักของการดำเนินงาน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551)

1. การส่งเสริมภูมิปัญญาไทย ในการจัดการศึกษาเน้นการนำภูมิปัญญามาประยุกต์กับการศึกษาทั้ง 3 ระบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาสากลและไม่ขัดต่อหลักจารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยประชาชน หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และสื่อมวลชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาที่นำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในระบบการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย

2. การยกย่องครูภูมิปัญญาไทย ในการจัดการศึกษาเน้นยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญาให้เป็นครูภูมิปัญญาไทย โดยให้มีการเทียบความรู้ เทียบตำแหน่ง จัดระบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยในทุกระดับและทุกระบบ กำหนดภารกิจหน้าที่การจ่ายค่าตอบแทนการปฏิบัติงานตามภารกิจหน้าที่ แลกเปลี่ยนเชื่อมโยง และพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

3. การส่งเสริมการวิจัยภูมิปัญญาไทย ในการจัดการศึกษาเน้นการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยให้สามารถนำเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการจัดการศึกษาทุกระดับและทุกระบบ รวมทั้งพัฒนาระเบียบวิธีวิจัยให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย

4. การบริหารและจัดการด้านภูมิปัญญาไทย ในการจัดการศึกษาเน้นการสร้างระบบการบริหารและการจัดการที่ทำให้กระบวนการสร้างและพัฒนาภูมิปัญญาไทยทั้ง 8 งาน ได้แก่ งานวิจัย งานพัฒนา งานฟื้นฟู งานอนุรักษ์ งานถ่ายทอด งานส่งเสริม งานเสริมสร้างความเป็นเลิศ และงานแลกเปลี่ยน สามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ การดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวเช่นเดียวกับประเทศต่างๆ ทั่วโลกที่ได้ให้ความสำคัญกับตัวบุคคลที่เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาโดยเน้นให้ผู้ทรงภูมิปัญญาสามารถถ่ายทอดและสร้างองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยที่ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการศึกษานั้น สังคมไทยให้ความสำคัญกับครูเป็นอย่างมากซึ่งเปรียบเสมือนพ่อแม่ผู้มีพระคุณ ดังนั้นในการดำเนินงานเพื่อนำนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาสู่การปฏิบัติยุทธศาสตร์สำคัญอันหนึ่ง คือ การค้นหาครูภูมิปัญญาไทยและเสริมสร้างศักยภาพให้มีบทบาทในการเรียนรู้โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทยครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

**3.3.2 วัตถุประสงค์ของการยกย่องเชิดชูครูภูมิปัญญาไทย** (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551)

1. เพื่อยกระดับการยอมรับคุณค่าและเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญาที่ทำหน้าที่ให้ความรู้กับสังคมอย่างต่อเนื่องและเสียสละในฐานะ “ครูภูมิปัญญาไทย”
2. เพื่อสรรหาครูภูมิปัญญาไทยมาเผยแพร่ผลงานความรู้และประสบการณ์ให้เป็นแบบอย่างที่ดีกับสังคม
3. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพครูภูมิปัญญาไทยให้มีบทบาทในการเรียนรู้โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทยครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย

**3.3.3 คุณสมบัติของผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อยกย่องเป็นครูภูมิปัญญาไทย** (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551)

1. มีสัญชาติไทย
2. เป็นบุคคลที่มีคุณธรรม จริยธรรม และเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม
3. มีความรู้ ความสามารถเฉพาะด้านตามขอบข่ายภูมิปัญญาไทย
4. มีประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้เฉพาะด้านขอบเขตภูมิปัญญาไทยไม่น้อยกว่า 5 ปี

5. มีผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม

6. ไม่เคยได้รับการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นครูภูมิปัญญาไทยมาก่อน

### 3.3.4 ขั้นตอนและวิธีการสรรหาและคัดเลือกครูภูมิปัญญาไทย (สำนักงาน

เลขาธิการสภาการศึกษา, 2551)

1. แต่งตั้งคณะกรรมการสรรหาและคัดเลือกครูภูมิปัญญาไทย
2. ประชุมคณะกรรมการการทำงานเพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงาน
3. แจ้งหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเพื่อร่วมมือในการดำเนินการรวบรวมข้อมูลและจัดส่งข้อมูลของผู้ทรงภูมิปัญญาเข้ารับการพิจารณาต่อไป
4. รวบรวมเอกสารที่เป็นแบบเสนอผู้ทรงภูมิปัญญาและจัดทำตามแบบเสนอผู้ทรงภูมิปัญญาที่จัดส่งมาภายในเวลาที่กำหนด
5. ประชุมคณะกรรมการทำงานเพื่อร่วมกันพิจารณาเอกสารและคัดเลือกผู้ทรงภูมิปัญญาที่สมควรได้รับการยกย่องด้วยวิธีการประเมินเอกสาร
6. ประเมินภาคสนามโดยใช้เครื่องมือในการพิจารณาและรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์โดยคณะกรรมการทำงานด้วยวิธีการศึกษาดูงานผู้ทรงภูมิปัญญาที่ผ่านเกณฑ์การประเมินเอกสาร
7. ประชุมคณะกรรมการเพื่อพิจารณาผลการประเมินและร่วมกันอภิปรายเพื่อหาข้อสรุปในการตัดสินใจขั้นต้นสุดท้ายรวมทั้งประกาศผลการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
8. แจ้งหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อรับทราบในการประกาศผลการเชิดชูเกียรติเป็นครูภูมิปัญญาไทย
9. จัดงานเพื่อมอบเครื่องหมายเชิดชูเกียรติครูภูมิปัญญาไทยและจัดทำเอกสารประมวลองค์ความรู้และการทำกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ภูมิปัญญาของแต่ละท่านไปสู่สังคมในวงกว้างต่อไป
10. นำเอกสารประมวลองค์ความรู้ที่ผ่านการพิจารณาและตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขประเด็นและความชัดเจนของเนื้อหาสาระ
11. จัดทำรูปเล่มพิมพ์และเผยแพร่ไปยังหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นประโยชน์

### 3.3.5 หลักเกณฑ์การคัดเลือกครูภูมิปัญญาไทย (สำนักงานเลขาธิการสภา

การศึกษา, 2551)

การพิจารณาคัดเลือกบุคคลเพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นครูภูมิปัญญาไทยนั้นสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้มอบหมายให้คณะทำงานสรรหาครูภูมิปัญญาไทยร่วมกัน

กำหนดองค์ประกอบในการพิจารณาเพื่อสรรหาและคัดเลือกบุคคลผู้สมควรได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นครูภูมิปัญญาไทย ใน 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ (5 ข้อ) (1) ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีและเป็นที่ยอมรับของสังคม (2) มีคุณธรรม จริยธรรม และเสียสละในการถ่ายทอดภูมิปัญญา (3) มีความสามารถในการใช้ภูมิปัญญาด้านนั้นๆ (4) ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่ปฏิบัติ (5) เป็นผู้นำที่ดีและมีความสามารถบริหารจัดการได้

2. ด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ ได้แก่ (5 ข้อ) (1) มีความสามารถในการถ่ายทอดภูมิปัญญา (2) มีการปรับปรุงและพัฒนาวิธีการในการถ่ายทอดองค์ความรู้ (3) มีความสามารถในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ภูมิปัญญา (4) มีการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ภูมิปัญญา (5) มีการติดตามและประเมินผลการถ่ายทอดภูมิปัญญา

3. ด้านคุณภาพของผลงาน ได้แก่ (3 ข้อ) (1) มีผลงานที่เกิดจากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และพัฒนางาน (2) มีผลงานเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม (3) มีผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติในการแก้ไขปัญหาและเพื่อการพัฒนา

**3.3.6 การส่งเสริมสนับสนุนครูภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา** (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551)

เมื่อครูภูมิปัญญาไทยได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแล้วจะได้รับการสนับสนุนให้ครูภูมิปัญญาไทยทำหน้าที่ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการจัดการศึกษา ดังนี้

1. สนับสนุนให้ครูภูมิปัญญาไทยดำเนินโครงการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยโดยการสนับสนุนเงินงบประมาณ

2. เมื่อครูภูมิปัญญาไทยมีความพร้อมและมีศักยภาพในการถ่ายทอดความรู้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจะดำเนินการสนับสนุนทั้งในด้านงบประมาณและข้อมูลการศึกษาต่อไป

3. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจะดำเนินการเทียบตำแหน่งให้กับครูภูมิปัญญาไทยให้สามารถเบิกค่าใช้จ่ายและสวัสดิการต่างๆ ทั้งในค่าตอบแทน ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง และการรักษาพยาบาล

4. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจะดำเนินการขอพระราชทานเครื่องอิสริยาภรณ์ให้เป็นเกียรติแก่ครูภูมิปัญญาไทยที่ได้รับการยกย่องจากสำนักงานฯ ในโอกาสต่อไป

5. จัดพิมพ์และเผยแพร่ประวัติและผลงานของครูภูมิปัญญาไทยต่อมวลชนแขนงต่างๆ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

6. ครูภูมิปัญญาไทยจะได้รับการเข้าประชุมสัมมนาในงานที่สำคัญของระดับชาติในทุกระดับ

#### ตอนที่ 4 แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

##### 4.1 ความหมายของแนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

ประเวศ วะสี (2550) กล่าวว่า การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง หมายถึง กระบวนการที่เน้นให้ผู้เรียนได้คิดใคร่ครวญ การสะท้อน และการวิพากษ์ตนเองด้วยเหตุผลผ่านการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น ทำให้ผู้เรียนสามารถตรวจสอบความเชื่อและการกระทำเดิมของตนเองว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ ทำให้ผู้เรียนสามารถแยกแยะได้ว่าพฤติกรรมนั้นๆ จะส่งผลดีหรือผลเสียต่อตนเองอย่างไร ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดที่มาจากภายในและเกิดการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกใหม่ที่เกิดจากภายในตนเอง

ชลลดา ทองทวี และคณะ (2551) กล่าวว่า การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง หมายถึง การเรียนรู้ที่มุ่งความสำคัญไปที่เป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะภายในของผู้เรียนที่อยู่บนฐานของการเปลี่ยนแปลงมุมมองและความหมายต่อโลก การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงอาศัยกระบวนการรื้อถอนเชิงมุมมองและความหมายเดิมด้วยการวิพากษ์เชิงเหตุผลหรือการใคร่ครวญภายในตนเองเพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์ตนเองและการขยายจิตสำนึกสู่การยอมรับความจริงของความหมายและมุมมองใหม่ที่เกิดขึ้น

ละอียด แจ่มจันทร์ และคณะ (2557) กล่าวว่า การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตนเองอย่างลึกซึ้งผ่านประสบการณ์สร้างสำนึกใหม่และเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ให้เกิดความเข้าใจในตนเอง เข้าใจโลก และความสัมพันธ์ทางสังคม มีทักษะในการค้นคว้า วิเคราะห์ สังเคราะห์ สะท้อนคิด มีความคิดสร้างสรรค์ และมีจินตนาการ

วิจารณ์ พานิช (2558) กล่าวว่า การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งโลกทัศน์ (Affective Attributes) ความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Attributes) และพฤติกรรม (Psychomotor Attributes) คือมีการเปลี่ยนแปลงอย่างครบถ้วนในทุกด้าน เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เรียกได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทั้งเนื้อทั้งตัว (Holistic Change)

Mezirow (1991) กล่าวว่า การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง หมายถึง การเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนค่านิยมต่อการให้ความหมายของสิ่งต่างๆ และมีการกำหนดเป้าหมายด้วยตนเอง การเรียนรู้ของบุคคลจึงเป็นกระบวนการที่บุคคลตีความหรือแปลความหมายจากประสบการณ์เพื่อให้บุคคลได้ทบทวนการแปลความหมายของประสบการณ์นั้นๆ และนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป

Mezirow (2000) กล่าวว่า การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ หมายถึง การพัฒนาความสามารถทางปัญญาของบุคคลให้เกิดการเรียนรู้และความเข้าใจในตนเองและสามารถทำให้ตนเองสามารถหลุดพ้นจากค่านิยม ความเชื่อ หรือพฤติกรรมที่เคยยึดถือมาในอดีตไปสู่ความคิดและการกระทำที่มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

Taylor (2000) กล่าวว่า การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง หมายถึง กระบวนการคิดรูปแบบหนึ่งที่มีการเพิ่มขึ้น การรวมตัว การแบ่งแยก หรือการบูรณาการประสบการณ์ที่ส่งผลให้เกิดมุมมองทัศนะใหม่ เป็นการเปลี่ยนในระดับลึกไป เช่น การเปลี่ยนค่านิยม เจตคติ และความเข้าใจที่เคยมีในอดีต ซึ่งการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงจะมีศักยภาพในการพัฒนาศักยภาพของบุคคลเพราะการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเป็นเสมือนรูปแบบการเรียนรู้ใหม่ที่ใหญ่กว่าเดิม ที่มีการเปลี่ยนตนเองในระดับลึก กล่าวคือเป็นการเปลี่ยนตัวตนในระดับที่มากกว่าการเรียนรู้ที่เป็นการได้มาซึ่งความรู้ แต่รวมถึงการเปลี่ยนแปลงตัวแต่กรอบแนวคิด ความเชื่อ ไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงกรอบความคิดเดิม เช่น ทัศนคติ ค่านิยม หรือนิสัยต่างๆ โดยเริ่มจากการที่บุคคลตกอยู่ในสภาวะที่ยากลำบากมาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีคิดเดิมๆ เกิดการแสวงหาแนวทางในการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิด การสนทนา และการวิพากษ์อย่างมีเหตุผล ไปสู่กรอบความคิดใหม่ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพที่สูงขึ้น

#### 4.2 พื้นฐานของแนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

Mezirow (1997) ริเริ่มทฤษฎีการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ (Perspective Transformative Theory) ที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ในการแปลความหมายจากประสบการณ์ชีวิตของตนเองและตีความหมายต่างๆ ออกมาจากประสบการณ์ของบุคคล ซึ่งได้ข้อสรุปดังนี้

1. การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ เป็นกระบวนการที่บุคคลทบทวนกรอบโครงสร้างความคิดของบุคคลโดยแปลความหมายและทำความเข้าใจในสิ่งต่างๆ ที่เรียกว่ากรอบความคิดของบุคคล (a frame of reference) การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ประกอบด้วยระบบความคิดที่บุคคลสร้างความหมาย (Meaning Schemes) และมโนทัศน์ที่มีความหมายต่อบุคคล (Meaning Perspectives)
2. ระบบความคิดที่บุคคลสร้างความหมาย (Meaning Schemes) คือ ผลรวมของความเชื่อ ความรู้ ค่านิยม ทัศนคติ ความรู้สึกต่างๆ ที่มีต่อการแปลความหมายประสบการณ์หรือสิ่งต่างๆ ของบุคคล ระบบความคิดนี้เป็นผลทำให้บุคคลเกิดนิสัยหรือพฤติกรรมต่างๆ (Habits of mind) ขึ้นมา
3. มโนทัศน์ที่มีความหมายต่อบุคคล (Meaning Perspectives) คือ กรอบความคิดโลกทัศน์หรือกระบวนทัศน์ (a frame of reference) ของบุคคล เป็นโครงสร้างของชุดของความคิด



และความคาดหวังที่ถูกกลั่นกรองมาเป็นอย่างดีซึ่งมีผลต่อการจูงใจให้เกิดการปรับเปลี่ยนการรับรู้ ความคิด ความรู้สึก และนิสัยต่างๆ

กรอบความคิดของบุคคลเป็นผลมาจากวิธีการแปลความประสบการณ์ต่างๆ โดยกรอบความคิดของบุคคลประกอบด้วยลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรม (habits of mind) และมุมมอง (point of view) โดยนิสัยหรือพฤติกรรมเป็นระบบความคิดที่แสดงออกที่เป็นการแปลความหมายของประสบการณ์ต่างๆ เช่น รูปแบบการเรียนรู้ บรรทัดฐานทางสังคม หรือบุคลิกภาพ โดยลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมต่างๆ ที่บุคคลถูกหล่อหลอมระบบความคิดที่บุคคลใช้สร้างความหมายรวมกันหลายๆ ชุด เรียกว่า มุมมอง (point of view) ซึ่งเป็นชุดของความคาดหวัง ความเชื่อ ความรู้สึก ทศนคติ การตัดสินใจที่ใช้ในการปรับเปลี่ยนการแปลความหมายและมีผลต่อการตัดสินใจในแต่ละจุดมุ่งหมายและความเป็นเหตุเป็นผลของบุคคล

Taylor (2000) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงของบุคคลจากภายในมีสาเหตุหลักมาจากการเรียนรู้โดยหลักการสำคัญของการเปลี่ยนแปลงจากภายในอันเป็นผลจากการเรียนรู้ของบุคคลมี 3 ประการ กล่าวคือ

1. การเปลี่ยนแปลงความคิด ความเชื่อ (Belief)
2. การเปลี่ยนแปลงเชิงสังกัป (Concept)
3. การเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ อารมณ์ และความรู้สึก (Emotion)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์เป็นกระบวนการที่บุคคลใช้ในการทบทวนกรอบโครงสร้างความคิดของบุคคลผ่านการแปลความหมาย การทำความเข้าใจในสิ่งต่างๆ อันเรียกว่าเป็นกรอบความคิดของบุคคลซึ่งทำให้บุคคลเปลี่ยนแปลงตนเองตั้งแต่กรอบความคิดเดิมที่ตนเคยเชื่อถือ การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ ตลอดจนถึงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในท้ายที่สุด

#### 4.3 องค์ประกอบของแนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

ซิดซังค์ นันทนาเนตร (2551) กล่าวว่า องค์ประกอบของแนวคิดการเปลี่ยนแปลงหรือแนวคิดการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ (Perspective Transformative) ประกอบด้วย 1) ประสบการณ์ของบุคคล 2) การมองย้อนอดีตอย่างวิพากษ์วิจารณ์ และ 3) การเสวนาและอภิปรายด้วยเหตุผล ซึ่งการเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์จะเกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลมีการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ ซึ่งบุคคลจะเรียนรู้ผ่านกระบวนการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์โดยการเปลี่ยนกรอบความคิดของตนเองผ่านการวิพากษ์ความเชื่อหรือสมมติฐาน และกรอบแนวคิดหรือมุมมองต่อสิ่งต่างๆ รอบตัวเราในแง่มุมใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งผู้เรียนต้องสามารถวิพากษ์ข้อดีอย่างมีเหตุผล เปิดใจกว้าง ยอมรับผู้อื่น และการเปลี่ยนแปลงของการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์จะเกิดขึ้นตามลำดับ ดังนี้

1. ตระหนักว่าสมมติฐานและแนวคิดต่างๆ มีผลต่อการคิดอย่างไร และทำไมสมมติฐานเหล่านั้นจึงมีผลต่อกระบวนการคิด ความเข้าใจ และความรู้สึกของตน และต่อสิ่งต่างๆ รอบตัว

2. บุคคลเริ่มปรับเปลี่ยนกรอบความคิด ลักษณะนิสัย ที่จะช่วยให้เกิดมโนทัศน์ใหม่ที่มีความครอบคลุมและชัดเจน และเป็นมโนทัศน์ที่คำนึงถึงองค์ประกอบหลายๆ ด้าน

3. บุคคลปฏิบัติหรือทำการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ โดยใช้ความรู้ ความเข้าใจที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ หรือใช้มโนทัศน์ใหม่นี้เป็นแนวทางการปฏิบัติ

Mezirow (1996) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงความสำคัญกับการเสวนาอย่างมีเหตุผลสามารถส่งผลให้บุคคลประสบความสำเร็จได้ภายใต้เงื่อนไขหรือสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม มีองค์ประกอบดังนี้

1. การมีข้อมูลที่มีความถูกต้อง มีความครอบคลุม และมีความสมบูรณ์
2. ไม่มีการบังคับหรือบิดเบือนความเป็นจริงต่อความรู้สึกของตนเอง
3. สามารถประเมินและชั่งน้ำหนักข้อมูลหลักฐานต่างๆ รวมทั้งมีการประเมินข้อโต้แย้งตามความเป็นจริงให้ได้มากที่สุด
4. มีความคิดเปิดกว้าง เปิดใจรับฟังความคิด ความเชื่อที่แตกต่างได้
5. สามารถสะท้อนการวิพากษ์ถึงสมมติฐานและวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นได้
6. การมีโอกาสนที่เท่าเทียมกันในการตั้งคำถาม การโต้แย้ง การวิพากษ์ การรับฟังผู้อื่น รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้อื่นซักถามตนเองได้
7. สามารถยอมรับข้อตกลงร่วมกันที่ได้รับการตรวจสอบข้อมูลมาเป็นอย่างดีว่าเป็นข้อมูลที่น่าเชื่อถือและมีความถูกต้อง

Taylor (1998) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน ดังนี้

1. ประสบการณ์ (experience) โดยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเริ่มจากการที่บุคคลนำเอาประสบการณ์ที่ได้รับมาตีความหมายและปรับเปลี่ยนตามกรอบความคิด หากกรอบแนวคิดที่มีอยู่สามารถนำมาอธิบายประสบการณ์ได้จะทำให้ประสบการณ์นั้นๆ จะย้อนกลับมาส่งเสริมและสนับสนุนกรอบแนวคิดเดิมให้มั่นคงขึ้น แต่ถ้าประสบการณ์ที่ได้รับไม่ตรงกับกรอบแนวคิดก็จะต้องขยายขยายกรอบแนวคิดหรือต้องเปลี่ยนกรอบแนวคิดใหม่ ดังนั้นประสบการณ์จึงเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อการนำมาใคร่ครวญและส่งผลให้เกิดการใคร่ครวญได้

2. การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ (critical reflection) ซึ่ง Mezirow กล่าวว่า การคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณนั้นเป็นหลักสำคัญของกระบวนการของการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดหรือกระบวนการทัศน์และมีความสำคัญทั้งในการนำองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้เชื่อมโยงกับการ

ปฏิบัติหรือการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา (Instrumental Learning) และการเรียนรู้เพื่อการสื่อสาร การตีความและแปลความหมายที่เกิดขึ้นในการสื่อสาร (Communicative Learning) ผ่านการใคร่ครวญเนื้อหา กระบวนการและกระบวนการทัศน์

3. การแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผล (rational discourse) ตามความเห็นของ Mezirow กล่าวว่า การแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผลเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดหรือกระบวนการทัศน์ โดยบุคคลจะต้องมีความสามารถในการเรียนรู้ที่เป็นพื้นฐาน 2 ประการ จึงจะสามารถทำการแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผลและเป็นอิสระได้อย่างแท้จริง คือ 1) ความสามารถในการใคร่ครวญเกี่ยวกับตนเองอย่างมีวิจารณญาณ (critically self-reflective) และ 2) ความสามารถในการตัดสินอย่างใคร่ครวญ (reflective judgment) ในระหว่างกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเชิงวิพากษ์อย่างมีวิจารณญาณ (critical-dialectical discourse) ซึ่งถือว่าการประเมินข้อสรุปพื้นฐานและความคาดหวังในระดับลึกที่เป็นพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนทางความคิดได้

Mezirow (2000) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง มีองค์ประกอบ ดังนี้

1. ประสบการณ์ (Experience) เป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ประสบการณ์ต่างๆ เกิดมาจากการหล่อหลอมทางสังคมมีทั้งการตีความโน้ตทัศน์เพื่ออธิบายประสบการณ์นั้นๆ ได้ ประสบการณ์เหล่านั้นจะเป็นตัวเสริมโน้ตทัศน์เดิมให้มีความมั่นคงยิ่งขึ้นแต่ถ้าประสบการณ์ไม่สอดคล้องกับกรอบโน้ตทัศน์จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกรอบโน้ตทัศน์ใหม่ ดังนั้นประสบการณ์จึงเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีการวิพากษ์ประสบการณ์นั้นๆ

2. การสะท้อนการวิพากษ์ (Critical Reflection) เป็นสิ่งสำคัญของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง กล่าวคือการสะท้อนการวิพากษ์โดยใช้เหตุผลต่างๆ มาประกอบมีการตั้งคำถามกับโน้ตทัศน์ที่บุคคลเคยยึดถือ เช่น ตรรกะ การให้เหตุผล ลักษณะนิสัย ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมทัศนคติ ความรู้สึก เป็นต้น เพื่อบุคคลตระหนักได้ว่าความรู้และประสบการณ์เดิมที่มีอาจใช้ไม่ได้แล้วทำให้บุคคลต้องหาทางแก้ปัญหาและปรับเปลี่ยนกรอบโน้ตทัศน์ผ่านการสะท้อนการวิพากษ์ประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งการสะท้อนการวิพากษ์ประกอบด้วย 3 ด้าน ดังนี้

2.1 การสะท้อนการวิพากษ์เนื้อหา (Critical Reflection of Content) เป็นการตั้งคำถามและสะท้อนการวิพากษ์ต่อความถูกต้องของเนื้อหาว่าเนื้อหานั้นมีเหตุผลหรือไม่ มีหลักฐานยืนยันความถูกต้องมากน้อยเพียงใด

2.2 การสะท้อนการวิพากษ์กระบวนการ (Critical Reflection of Process) เป็นการตั้งคำถามและสะท้อนการวิพากษ์ที่พิจารณาถึงกระบวนการที่ได้มาของเนื้อหาข้อมูลนั้นหรือกลยุทธ์ที่ใช้ในการแก้ปัญหา

2.3 การสะท้อนการวิพากษ์กระบวนทัศน์ (Critical Reflection of Premise) เป็นการตั้งคำถามและสะท้อนการวิพากษ์หรือตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับแบบแผนวิธีคิด กรอบความคิด สมมติฐาน ความคิดความเชื่อในแง่มุมต่างๆ

3. การเสวนาอย่างมีเหตุผล (Dialogue) เป็นสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งในการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การเสวนาอย่างมีเหตุผลหรือการแลกเปลี่ยนความคิดอย่างมีเหตุผลช่วยให้บุคคลสามารถทำความเข้าใจและตั้งคำถามกับกระบวนทัศน์ของตนเองและผู้อื่นได้ซึ่งการเสวนาทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน การเสวนาเป็นเครื่องมือที่ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงและเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมของความคิดที่ได้รับมา

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า องค์ประกอบของแนวคิดการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ (Perspective Transformative) ประกอบด้วย 1) ประสบการณ์ของบุคคล 2) การสะท้อนวิพากษ์อดีต และ 3) การเสวนาและอภิปรายด้วยเหตุผล ซึ่งทั้ง 3 องค์ประกอบนี้จะเกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลมีการปรับเปลี่ยนกรอบมโนทัศน์ผ่านกระบวนการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ผ่านการวิพากษ์ตนเองอย่างมีเหตุผล โดยผู้เรียนต้องสามารถวิพากษ์อดีตอย่างมีเหตุผล เปิดใจกว้าง ยอมรับฟังผู้อื่น มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นได้จากการเสวนาอย่างมีเหตุผลจนได้ข้อสรุปร่วมกันที่ถูกต้อง และนำไปสู่การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงได้

#### 4.4 กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

ชิดชงค์ นันทนาเนตร (2551) กล่าวว่า กระบวนการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์เป็นกระบวนการที่บุคคลปรับโลกทัศน์ของตน กระบวนการดังกล่าวบุคคลจะมีการเปลี่ยนแปลงเป็นขั้นตอน 3 ขั้นตอนที่สำคัญ ดังนี้

1. ตระหนักว่าสมมติฐานและแนวคิดต่างๆ มีผลต่อการคิด และสมมติฐานเหล่านั้นมีผลต่อกระบวนการคิด ความเข้าใจ และความรู้สึกของตนและต่อสิ่งต่างๆ รอบตัว
2. บุคคลเริ่มปรับเปลี่ยนกรอบความคิด ลักษณะนิสัยที่จะช่วยให้เกิดมโนทัศน์ใหม่ที่มีความครอบคลุมและชัดเจน และเป็นมโนทัศน์ที่คำนึงถึงองค์ประกอบหลายๆ ด้าน
3. บุคคลปฏิบัติหรือตัดสินใจในเรื่องต่างๆ โดยใช้ความรู้ความเข้าใจที่พัฒนาขึ้นมาใหม่หรือใช้มโนทัศน์ใหม่นี้เป็นแนวทางการปฏิบัติ

Taylor (1998) กล่าวว่า การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วยกระบวนการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การรับรู้สถานการณ์หรือความคิดที่ไม่คุ้นเคย (Disorientation)
2. การระบุปัญหาจากการทำกิจกรรม การให้สะท้อนความคิด (Exploration)
3. การร่วมมือของกลุ่มบุคคลในการกำหนดบทบาทใหม่ (Reorientation)
4. การนำบทบาทที่ได้จากมโนทัศน์ใหม่ไปปฏิบัติใช้ (Equilibrium)

Mezirow (2000) กล่าวว่า การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงและเกิดการพัฒนาในตัวบุคคล โดยสามารถเขียนได้ 10 ขั้นตอน ดังนี้

1. ความรู้สึกไม่พอใจกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่หรือภาวะวิกฤติในชีวิต (A disorienting dilemma) อาจเป็นในทางสุดโต่ง เช่น การสูญเสียพี่น้อง หรือเด็ก ความเจ็บป่วย การหย่า หรือการสูญเสียงาน หรือเป็นภาวะวิกฤติที่เรียบๆ เช่น การเข้าร่วมโปรแกรมการพัฒนาวិชาชีพ การเข้าเรียนในมหาวิทยาลัย การได้งานใหม่ เป็นต้น เป็นขั้นตอนที่บุคคลมีความรู้สึกไม่พอใจกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ สามารถนำไปอธิบายและสะท้อนว่าทำไมเขาหรือเธอถึงยังทำสิ่งนั้นสิ่งนี้อยู่ อาจอธิบายความเชื่อและความคิดภายใต้ความเชื่อและการกระทำของตนเองหรือเรียกว่า การสะท้อนการวิพากษ์

2. การตรวจสอบตนเองด้วยความรู้สึกกลัว โกรธ หลงผิด หรือละอายใจ (Self-examination with feelings of fear, anger, guilt or shame) เป็นขั้นตอนที่บุคคลได้ทบทวนระบบความคิดของตนเองที่มีอิทธิพลต่อการแสดงออกภายนอก

3. การประเมินสมมติฐานเบื้องหลังสถานการณ์ต่างๆ อย่างมีเหตุผล (A critical assessment of assumptions) เป็นขั้นตอนที่บุคคลประเมินความเชื่อเบื้องต้นที่เป็นผลของจากการตรวจสอบตนเองโดยอาศัยวิธีการสะท้อนการวิพากษ์ เช่น บุคคลอาจสะท้อนการวิพากษ์ว่าทำไมเขาหรือเธอไม่ประเมินค่าของตัวเองเหล่านั้นและพลาดโอกาสในชีวิตเพราะเป็นความเชื่อเบื้องต้นเกี่ยวกับสิ่งๆ หนึ่ง

4. การตระหนักว่าคนอื่น ๆ มีการปรับเปลี่ยนความคิดเห็นเช่นเดียวกัน (Recognition that one's discontent and the process of transformation are shared) เป็นขั้นตอนที่บุคคลร่วมเสวนาอย่างมีเหตุผลในสถานการณ์ต่างๆ ระหว่างบุคคลที่มีประสบการณ์คล้ายคลึงกัน ทั้งเพื่อนร่วมงาน ครอบครัว เป็นต้น และทำให้ค้นพบโลกทัศน์ใหม่ที่ตนเองไม่มีความคุ้นเคยจนกระทั่งสามารถทำความเข้าใจภาวะวิกฤติหรือสถานการณ์ที่ยุ่งเหยิงได้

5. การสำรวจค้นหาทางเลือกต่างๆ เพื่อกำหนดบทบาท ความสัมพันธ์ หรือแนวทางปฏิบัติใหม่ (Exploration of options for new roles, relationships and actions) เป็นขั้นตอนที่บุคคลได้มีการเสวนาอย่างมีเหตุผลได้ถูกนำมาใช้เพื่อให้เกิดวิธีการใหม่ๆ ที่จะเกิดการปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินชีวิตที่เคยยึดถือให้มีความเหมาะสม ทั้งจากเพื่อนสนิท อาจารย์ หรือเพื่อนร่วมงาน เป็นต้น

6. การวางแผนการปฏิบัติ (Planning a course of action) เป็นขั้นตอนที่บุคคลมีการวางแผนวิธีการต่างๆ หลังจากการประเมินสถานการณ์และจุดมุ่งหมายต่างๆ ให้มีความสอดคล้องกับกระบวนการเพื่อเป็นแนวทางในการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

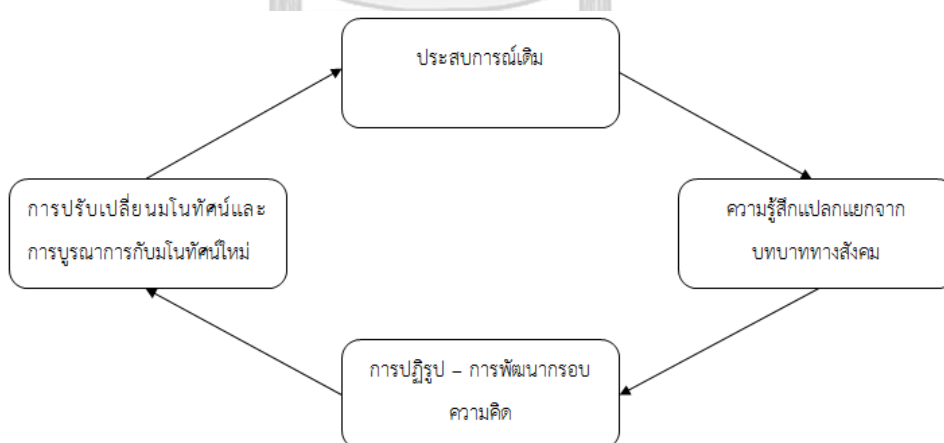
7. การศึกษาหาความรู้และทักษะที่ใช้ในการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ (Acquiring knowledge and skills for implementing one's plan) เป็นขั้นตอนที่บุคคลใช้การเรียนรู้ประเภทต่างๆ ในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้และพัฒนาทักษะที่มีความจำเป็นในการดำเนินการตามแผนที่ได้วางไว้ เช่น การฝึกฝนในความสามารถใหม่ๆ หรือการทำงานใหม่ๆ

8. การทดลองใช้บทบาทใหม่ (Provisional trying of new roles) เป็นขั้นตอนที่บุคคลพยายามทดลองใช้บทบาทใหม่ตามแผนที่ได้วางไว้เพื่อดูว่าเกิดอะไรขึ้นและมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบทบาทที่ได้รับมา เช่น การรับหน้าที่บทบาทในงานใหม่

9. การพัฒนาสมรรถนะและสร้างความเชื่อมั่นในตนเองในการปฏิบัติตามบทบาทและสัมพันธ์ภาพใหม่ (Building competence and self-confidence in new roles and relationships) เป็นขั้นตอนที่บุคคลยังคงปฏิบัติตามบทบาทใหม่ที่ได้รับมาด้วยความมั่นใจที่มากขึ้นและใช้ได้สถานการณ์ที่กว้างมากขึ้นด้วย เช่น การทำงานในอาชีพใหม่ หรือการทำงานบทบาทใหม่ๆ ในอาชีพเดิม

10. การบูรณาการทัศนคติใหม่เข้ากับวิธีการดำเนินชีวิต (A reintegration into one's life on the basis of conditions dictated by one's new perspectives) เป็นขั้นตอนที่บุคคลนำการตอบสนองใหม่ๆ ในชีวิตรวมทั้งทักษะและความรู้ใหม่ๆ ที่ได้มาผสมผสานบูรณาการให้เข้ากับวิถีชีวิตเพื่อทำให้มีความคิดที่เปิดกว้างและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น

ขั้นตอนดังกล่าวข้างต้นสามารถเขียนเป็นวงจรของการเรียนรู้ (Learning Cycle) ได้ดังรูปภาพที่ 1



รูปภาพที่ 1 วงจรการเรียนรู้ตามแนวคิดของ Mezirow (1995)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นการเปลี่ยนแปลงสมมติฐานเดิมที่เคยเชื่อ เริ่มจากความรู้สึกละเลยหรือความรู้สึกละเลยกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ 2) ขั้นการเปลี่ยนแปลงมุมมอง เป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้น

เพื่อหาแนวทางการพัฒนาใหม่ การวิพากษ์วิจารณ์ร่วมกันในประสบการณ์ที่คล้ายกันเป็นการสร้างความตระหนักว่าสามารถปรับเปลี่ยนความคิดได้ผ่านการศึกษาค้นคว้าและทักษะที่ใช้ในการดำเนินงานเพื่อแสวงหาองค์ความรู้เพิ่มเติมให้เหมาะสมสำหรับการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้เป็นการสร้างสมรรถนะและความเชื่อมั่นให้กับตนเองเพื่อปฏิบัติตามบทบาทใหม่ และ3) ขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เป็นการนำเอาความรู้ใหม่ที่ได้รับมาปรับใช้ในวิถีชีวิตหรือบทบาทใหม่

#### 4.5 แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

Mezirow (1991) กล่าวว่า การส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. ความมุ่งหมายในการเรียนรู้ ช่วยให้ผู้เรียนได้มีการสะท้อนคิด การวิพากษ์มากขึ้น ได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ มีความเป็นอิสระในการแลกเปลี่ยนความคิดในเชิงเหตุและผล ได้ลงมือปฏิบัติ และมีการพัฒนาให้เกิดความก้าวหน้า สามารถคิดได้อย่างครอบคลุมมากขึ้น เปิดกว้างทางความคิด ได้มากขึ้นและมีการบูรณาการประสบการณ์เพิ่มขึ้น
2. หน้าที่หลักของผู้สอน ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงจากภายในตัวของผู้เรียนทำให้ผู้เรียนสามารถสะท้อนความคิด ความเชื่อที่ใช้ในการสร้างความหมายผ่านการใคร่ครวญจากอดีต
3. การมีส่วนร่วมในการสะท้อนการวิพากษ์ของผู้เรียน
4. ผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง
5. ผู้สอนไม่บังคับให้ผู้เรียนยอมรับในมุมมองของตนเองแต่ควรกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เลือกอย่างเป็นอิสระด้วยมุมมองที่เปิดกว้างมากที่สุดและได้ลงมือปฏิบัติหลังจากมีการแลกเปลี่ยนความคิดอย่างมีเหตุผล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
6. ผู้สอนควรมีความไวในการช่วยเหลือให้ผู้เรียนสามารถจัดการกับการบิดเบือนที่อาจส่งผลต่อการรับรู้ การให้ความหมายในช่วงเปลี่ยนวัย
7. การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงผ่านการลงมือปฏิบัติกิจกรรมทางสังคมถือเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับการอภิปรายร่วมกัน โดยกิจกรรมทางสังคมจะเกี่ยวข้องกับผลผลิตของการเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม
8. ความมีอิสรภาพ ความเป็นประชาธิปไตย ความเท่าเทียมกัน ความยุติธรรม และการร่วมมือทางสังคมเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผล
9. กระบวนการเรียนรู้และการปฏิบัติจำเป็นต้องมีการประเมินและกำหนดวัตถุประสงค์ควรมีการประเมินความพร้อมของผู้เรียนและการประเมินต้องสอดคล้องกับการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงไปยังการปฏิบัติ

10. ความสนใจที่แท้จริงของผู้เรียนเกิดจากความชอบที่ได้เรียนรู้มากขึ้น มีความเป็นอิสระมากขึ้น

11. การพิจารณาการเปลี่ยนแปลงความสนใจ เป้าหมาย การตระหนักในบริบทแวดล้อม การสะท้อนการวิพากษ์ การกระทำ การเปิดกว้างต่อมุมมองต่างๆ การมีส่วนร่วม และการเป็นอิสระอย่างเต็มที่ในการแลกเปลี่ยนความคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล

Taylor (1998) กล่าวว่า แนวทางในการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงมีดังนี้

1. สภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ที่ดีส่งผลให้ผู้เรียนรู้สึกมีความปลอดภัยสามารถยอมรับการแสดงความคิดเห็นและบรรยากาศที่มีความไว้วางใจเชื่อใจกัน

2. การจัดกระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

3. การให้ความสำคัญกับกิจกรรมต่างๆ เป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนสามารถสำรวจหรือมองหาทางเลือกใหม่ หรือสร้างกรอบความคิดใหม่ที่เกิดขึ้นได้จากการกระตุ้นให้ผู้เรียนตั้งคำถามและมีการวิพากษ์อย่างมีเหตุผล

Mezirow & Taylor. (2009) กล่าวว่า องค์ประกอบหลักของการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งสำคัญในการสอนหรือสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ดังนี้

1. ประสบการณ์ส่วนบุคคล (Individual experiences) เกิดจากการที่ผู้เรียนนำประสบการณ์เดิมของตนเองเข้ามา รวมถึงสิ่งที่ได้สร้างขึ้นจากประสบการณ์ที่ได้รับผ่านกิจกรรมต่างๆ และความสัมพันธ์ต่างๆ ในขณะนั้น

2. การสนับสนุนการสะท้อนความคิดเชิงวิพากษ์ (Promoting critical reflection) เป็นตัวชี้วัดที่ใช้ประเมินระดับของการสะท้อนคิดระหว่างกลุ่มผู้เรียนผ่านตารางคลังความรู้ (A repertory grid) และแบบแผนการเข้ารหัส (Coding schemas) โดยการเขียนแยกแยะประเภทของการสะท้อนความคิด

3. บทสนทนา (Dialogue) เกิดจากการจัดเตรียมข้อมูลที่เป็นจริงและสมบูรณ์ที่สุดที่ส่งผลให้ผู้เรียนรู้สึกเป็นอิสระจากการถูกบังคับ มีการกระตุ้นให้ผู้เรียนเปิดใจที่จะยอมรับความคิดเห็น เอาใจใส่และสนใจในความคิดและความรู้สึกของผู้อื่น

4. การปรับตัวอย่างรอบด้าน (Holistic orientation) เป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการรับรู้อารมณ์และความสัมพันธ์ผ่านการสร้างความตระหนักต่องานร่วมกันจากปัจจัยรอบด้าน มีการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้หรือชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีการสร้างประสบการณ์การ



เชื่อมต่อการสื่อสารผ่านกิจกรรมการแสดงออก เช่น การเล่าเรื่อง (Storytelling) การสืบสอบแบบร่วมมือกัน (Cooperative inquiry)

5. การพัฒนาความตระหนักในบริบท (Developing an awareness of context) เป็นการพัฒนาความสำนึก (Appreciation) และความเข้าใจที่ลึกซึ้งมากขึ้นเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล และสังคมวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

6. การสร้างความสัมพันธ์ที่แท้จริง (Establishing authentic relationships) เช่น การสร้างความไว้วางใจ การสร้างความรักความผูกพันและความทรงจำที่ดีหรืออาจใช้การตั้งคำถามอภิปรายการแบ่งปันข้อมูลอย่างเปิดเผย การสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน และการเห็นร่วมกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า แนวทางการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงต้องมีการพิจารณาทั้งผู้เรียนและผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ มีการสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ที่ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีการใคร่ครวญถึงอดีต มีการเปิดใจรับฟังความคิดของทั้งสองฝ่าย กล่าวตั้งคำถาม และกล่าววิพากษ์ทั้งความคิดของตนเองและผู้อื่น นอกจากนี้ต้องมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยมุ่งให้ผู้เรียนได้ปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ที่นำไปสู่การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงในท้ายที่สุด ผู้วิจัยศึกษากระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อนำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาและสร้างเครื่องมือแบบวิเคราะห์ประวัติชีวิตเพื่อนำมาใช้ในกระบวนการถอดบทเรียนเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

## ตอนที่ 5 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบเชิงกระบวนการ

### 5.1 ความหมายของรูปแบบเชิงกระบวนการ

#### 5.1.1 ความหมายของรูปแบบ

รูปแบบ (Model) เป็นคำที่ใช้เพื่อสื่อความหมายได้หลากหลายลักษณะ นิยามความหมายของรูปแบบ มีปรากฏในพจนานุกรม สารานุกรมและเอกสารต่างๆ ดังนี้

จุมพล วณิชกุล (2549) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง โครงสร้าง โปรแกรม แบบจำลอง หรือตัวแบบที่จำลองสภาพความเป็นจริงที่สร้างขึ้นจากการลดทอนเวลา โดยพิจารณาว่ามีสิ่งใดบ้างที่จะต้องนำมาศึกษาเพื่อใช้แนวคิดหรือปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่งโดยอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ของรูปแบบนั้นๆ

ปรีชา กันธิยะ (2552) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง แบบอย่างหรือแนวทางในการกระทำหรือดำเนินการที่แสดงหรืออธิบายให้เห็นถึงโครงสร้างทางความคิดหรือความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่สำคัญของปรากฏการณ์ที่ศึกษาให้สามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น โดยอาจเป็นรูปแบบเชิง

กายภาพหรือเชิงคุณลักษณะก็ได้ รวมทั้งอาจเป็นรูปแบบอย่างง่ายหรือซับซ้อนก็ได้เช่นกัน สำหรับรายละเอียดและองค์ประกอบของรูปแบบจะขึ้นอยู่กับลักษณะปรากฏการณ์และวัตถุประสงค์ของผู้สร้างและพัฒนาแบบ

มาลี สืบกระแสน (2552) กล่าวว่า รูปแบบมี 2 ลักษณะ ดังนี้

1. รูปแบบจำลองของสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์
2. รูปแบบที่เป็นแบบจำลองของสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ระบบการปฏิบัติงาน

ทั้งนี้ รูปแบบอาจแสดงความสัมพันธ์ด้วยเส้นโยงแสดงในรูปแผนภาพ รูปสมการ คณิตศาสตร์ สมการพยากรณ์ ข้อความ จำนวน ภาพ แผนภูมิ หรือรูปสามมิติ

Willer (1967) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง ชุดของทฤษฎีที่ผ่านการทดสอบความแม่นยำ (Validity) และความน่าเชื่อถือ (Reliability) แล้วสามารถระบุและพยากรณ์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยวิธีการทางคณิตศาสตร์หรือทางสถิติได้ด้วย

Bardo (1982) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างความเกี่ยวข้องระหว่างชุดของปัจจัยตัวแปรต่างๆ หรือองค์ประกอบที่สำคัญในเชิงความสัมพันธ์หรือเหตุผลเพื่อช่วยให้เข้าใจข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

Dictionary of Education (2005) กล่าวว่า รูปแบบสามารถแบ่งความหมายออกได้เป็น 4 ความหมาย ดังนี้

1. รูปแบบ คือ แบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ
2. รูปแบบ คือ ตัวอย่าง การเลียนแบบ เช่น ตัวอย่างในการออกเสียงหรือแนวคิด
3. รูปแบบ คือ แผนภูมิหรือรูปสามมิติซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลักการหรือแนวคิด
4. รูปแบบ คือ ชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันซึ่งรวมกันเป็นตัวย่อยและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคมอาจจะเขียนออกมาเป็นสูตรทางคณิตศาสตร์หรือบรรยายเป็นภาษาก็ได้

Ardictionary (2008) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง แบบจำลองที่เป็นสัดส่วนหรือเป็นประเภทเดียวกันกับของจริงหรือสัญลักษณ์ของการเป็นตัวแทนสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่คาดว่าจะเกิดในอนาคตหรือแบบแผนของสิ่งที่เตรียมไว้

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง ตัวแบบของสิ่งจำลองขึ้นในลักษณะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมโดยรูปแบบที่เป็นรูปธรรม เช่น หุ่นจำลอง รูปสามมิติทาง

คณิตศาสตร์ เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ส่วนรูปแบบที่เป็นนามธรรม เช่น ชุดของสิ่งที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอาจเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคมซึ่งเขียนบรรยายเป็นภาษา

### 5.1.2 ความหมายของกระบวนการ

พฤทธ์ อึ้งคินงเดชา และ วิทยา สุหฤทธดำรง (2547) กล่าวว่า กระบวนการ หมายถึง ชุดของกิจกรรมที่ถูกออกแบบไว้เพื่อกำหนดเป็นขั้นตอนในการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้สำเร็จ  
ลุล่วง

ศุภรา จิตภักดีรัตน์ (2547) กล่าวว่า กระบวนการ หมายถึง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการดำเนินงานอย่างเป็นขั้นตอน ถ้ากระบวนการที่เกิดขึ้นไม่ชัดเจนหรือได้รับการออกแบบไม่เหมาะสมจะก่อให้เกิดปัญหาคุณภาพต่างๆ ตามมาในขณะที่การออกแบบกระบวนการมีคุณภาพจะช่วยให้แนวทางปฏิบัติงานมีการใช้เครื่องมือที่เหมาะสม มีการวัดประเมินผลเพื่อค้นหาโอกาสในการพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่องและแก้ปัญหาได้อย่างรวดเร็ว

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2552) กล่าวว่า กระบวนการ หมายถึง การดำเนินงานหรือการทำงานอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับหรือความเปลี่ยนแปลงที่ดำเนินไปอย่างเป็นลำดับขั้นตอน โดยลักษณะความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นอาจเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไปหรือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

Cambridge Dictionary (2017) กล่าวว่า กระบวนการ หมายถึง ชุดของการกระทำที่ถูกนำมาใช้เป็นกรอบในการดำเนินงานเพื่อทำให้การกระทำ กิจกรรม การทำงานที่เกิดขึ้นบรรลุผลสำเร็จ

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า กระบวนการ หมายถึง ขั้นตอนในการดำเนินงานหรือการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเป็นระบบหรือกรอบในการดำเนินงานที่เป็นขั้นตอนที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้

จากการสังเคราะห์เอกสารที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า รูปแบบเชิงกระบวนการ หมายถึง ลักษณะของการจัดองค์ประกอบการดำเนินงานที่มีขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบเพื่อเป็นกรอบในการปฏิบัติตามให้บรรลุตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

### 5.2 องค์ประกอบของรูปแบบเชิงกระบวนการ

องค์ประกอบของรูปแบบเชิงกระบวนการมีนักวิชาการได้กล่าวไว้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เยาวดี วิบูลย์ศรี (2544) กล่าวว่า รูปแบบของหลักในการดำเนินงาน มีองค์ประกอบ 4 ประการ ที่ต้องพิจารณาและจัดเชื่อมโยง ได้แก่

1. บุคคล (Personal) หมายถึง บุคคลอันมีคุณสมบัติหรือลักษณะซึ่งแสดงสมรรถนะของบุคคล เช่น คุณลักษณะที่ดีในการเป็นผู้นำ พฤติกรรมในการปฏิบัติงาน เป็นต้น

2. การปฏิบัติงาน (Performance) หมายถึง กระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

3. กระบวนการ (Process) หมายถึง การใช้วงจรการบริหารคุณภาพประกอบด้วย การวางแผนพัฒนา (Plan) การปฏิบัติการพัฒนา (Do) การตรวจสอบการพัฒนา (Check) และการปฏิบัติการปรับแก้ (Act) อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

4. โปรแกรม (Program) หมายถึง หลักสูตรหรือวิธีการในการพัฒนาบุคลากร อาทิ การฝึกอบรมขณะปฏิบัติงาน การสอนงาน การให้คำปรึกษา และการหมุนเวียนสับเปลี่ยนงาน เป็นต้น  
 ทิศนา แคมณี และคณะ (2548) กล่าวว่า รูปแบบเชิงกระบวนการของงานวิจัยการปฏิรูปทั้งโรงเรียน พบว่า รูปแบบมีองค์ประกอบรวม 9 ประการ คือ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบ
2. ความหมายและวัตถุประสงค์ของรูปแบบ
3. แนวคิดพื้นฐานของรูปแบบ
4. ยุทธศาสตร์ (Strategies) ของรูปแบบ
5. บริบทและตัวป้อน (Input) ของรูปแบบ
6. กระบวนการ (Process) ของรูปแบบ
7. ผลที่ควรจะได้รับ (Output) จากการใช้รูปแบบ
8. ประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และคุณภาพของรูปแบบ
9. การนำรูปแบบไปใช้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549) กล่าวว่า องค์ประกอบของรูปแบบเชิงกระบวนการไว้ 2 ส่วนสำคัญ คือ วัตถุประสงค์ของรูปแบบและกลไกของรูปแบบซึ่งเป็นตัวจัดการในการทำหน้าที่ของรูปแบบเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบโดยมีบริบทเป็นเงื่อนไขของการเกิดขึ้น คงอยู่ และล่มสลายของรูปแบบที่สร้างขึ้นโดยมีรายละเอียดในแต่ละประเด็น ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของรูปแบบอาจจะมีวัตถุประสงค์เดียวหรือหลายวัตถุประสงค์ก็ได้ และจะมีขอบเขตกว้างหรือแคบก็ได้ ซึ่งหมายความว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นนั้นเป็นรูปแบบที่ครอบคลุมงานทั้งหมดที่องค์กรกำลังดำเนินการอยู่หรือเป็นเพียงส่วนหนึ่งของงานทั้งหมดก็ได้ ในการตั้งวัตถุประสงค์ของรูปแบบนั้นอาจกำหนดมาในรูปของเจตนารมณ์ที่จะดำเนินการหรือผลผลิตที่ต้องการให้เกิดขึ้นก็ได้และวัตถุประสงค์ที่กำหนดนี้จะเป็นเป้าหมายในการออกแบบกลไกการทำงานเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว

2. กลไกของรูปแบบเป็นองค์ประกอบของระบบงานที่มีความอิสระจากกันและกัน แต่ทำงานสัมพันธ์กันและพึ่งพาอาศัยกันในการทำงานตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ คล้ายกันกับส่วนประกอบเครื่องยนต์ที่ออกแบบไว้เพื่อให้เครื่องยนต์ทำงานตามวัตถุประสงค์ที่สร้างเครื่องยนต์

ขึ้นมา อย่างไรก็ตามการออกแบบรูปแบบไม่ว่าจะเป็นรูปแบบที่ครอบคลุมงานทั้งระบบองค์การหรืองานบางส่วนของระบบองค์การก็ตาม ผู้ออกแบบไม่สามารถที่จะออกแบบองค์ประกอบย่อยของระบบนั้นๆ ได้ทั้งหมดเพราะจะมีรายละเอียดและความสลับซับซ้อนมากเกินไป ดังนั้นการออกแบบรูปแบบจึงกำหนดเฉพาะองค์ประกอบสำคัญของระบบนั้นๆ เท่านั้น โดยมีสมมติฐานว่าหากองค์ประกอบเหล่านั้นทำหน้าที่ตามที่ต้องการแล้วการดำเนินงานขององค์การจะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ค่อนข้างแน่นอน

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า องค์ประกอบของรูปแบบเชิงกระบวนการประกอบด้วยองค์ประกอบใดบ้างแต่ละองค์ประกอบมีจำนวนเท่าใด มีการกำหนดโครงสร้างและความสัมพันธ์เป็นอย่างไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ของสิ่งที่กำลังศึกษาหรือแนวคิดทฤษฎีและหลักการพื้นฐานเพื่อกำหนดรูปแบบนั้นๆ เป็นหลัก

### 5.3 กระบวนการสร้างรูปแบบเชิงกระบวนการ

นพวรรณ เชาว์ดำรงสกุล (2546) ได้สรุปขั้นตอนในการสร้างรูปแบบเชิงกระบวนการว่าประกอบด้วย

1. มโนทัศน์เชิงทฤษฎี (Concept)
2. การวัด (Measurement)
3. ตัวแปร (Variables) และความสัมพันธ์ของตัวแปร
4. ข้อเสนอ (Propositions) ของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร
5. รูปแบบที่สมบูรณ์ (Model)

Keeves (1997) กล่าวว่า การสร้างรูปแบบเชิงกระบวนการจะต้องประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1. การศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การศึกษาสภาพข้อมูลพื้นฐาน การระบุปัญหาความต้องการและความจำเป็น การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อกำหนดหลักการองค์ประกอบ และการศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหา

2. การสร้างแบบร่างหรือรูปแบบเบื้องต้นหรือการนำเสนอทางเลือก

3. การตรวจสอบหรือการประเมินผล ได้แก่ การหาความเหมาะสม ความเป็นไปได้จากผู้ทรงคุณวุฒิ การประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผล และการทดลองใช้

4. การปรับปรุง การพัฒนา และการนำเสนอรูปแบบที่สมบูรณ์

Lewin (1988) กล่าวว่า การสร้างรูปแบบเชิงกระบวนการจะแยกเป็น 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 อธิบายความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ที่เป็นที่มาของรูปแบบอันประกอบด้วยเป้าหมายของรูปแบบ ทฤษฎี และสมมุติฐานที่รองรับรูปแบบและมโนทัศน์สำคัญที่เป็นพื้นฐานของรูปแบบ

ส่วนที่ 2 ลักษณะรูปแบบเป็นการอธิบายรูปแบบซึ่งนำเสนอเป็นประเด็นๆ ไป และเน้นการปฏิบัติได้มี 4 ประเด็น คือ ขั้นตอนของรูปแบบ รูปแบบการปฏิสัมพันธ์ หลักการแสดงการใช้ระบบหรือตอบสนองของแต่ละตัวแปร และสิ่งสนับสนุนซึ่งเป็นการบอกถึงเงื่อนไขหรือสิ่งจำเป็นต่อการใช้รูปแบบนั้นๆ ให้บังเกิดผล

ส่วนที่ 3 การนำรูปแบบไปใช้เป็นการแนะนำ ให้ข้อสังเกตในการนำรูปแบบนั้นไปใช้

ส่วนที่ 4 ผลที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การสร้างรูปแบบเชิงกระบวนการ (Procedural Model) ไม่มีข้อกำหนดตายตัวว่าควรทำอะไร แต่โดยทั่วไปจะต้องเริ่มต้นจากการหาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบที่ต้องการสร้าง จากนั้นจะต้องค้นหาสมมติฐานและหลักการของรูปแบบที่จะสร้างแล้วดำเนินการสร้างรูปแบบตามหลักการและสมมติฐานแล้วนำรูปแบบที่สร้างนั้นไปตรวจสอบคุณภาพก่อนที่จะนำเสนอเป็นรูปแบบที่สมบูรณ์

#### 5.4 ขั้นตอนการพัฒนารูปแบบเชิงกระบวนการ

การพัฒนารูปแบบเชิงกระบวนการ คือ กระบวนการกำหนดมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบเพื่อชี้ให้เห็นชัดเจนว่า รูปแบบเสนออะไร เสนออย่างไร เพื่อให้ได้อะไร และสิ่งที่ได้นั้นอธิบายปรากฏการณ์อะไรและนำไปสู่ข้อค้นพบอะไรใหม่ๆ ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายขั้นตอนการพัฒนารูปแบบไว้ ดังนี้

ปรีชา กันธิยะ (2552) กล่าวว่า ขั้นตอนในการพัฒนารูปแบบเชิงกระบวนการและแบ่งขั้นตอนในการพัฒนารูปแบบออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก คือ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและพัฒนารูปแบบ ประกอบด้วย ศึกษาองค์ความรู้และข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการพัฒนารูปแบบและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานทั้งในส่วนแนวคิด ทฤษฎี และสภาพปัจจุบัน กำหนดกรอบแนวคิดและหลักการในการพัฒนารูปแบบ และพัฒนารูปแบบ

ขั้นตอนที่ 2 การตรวจสอบรูปแบบในมิติของความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของการนำรูปแบบไปใช้

ขั้นตอนที่ 3 การทบทวนและปรับปรุงรูปแบบให้เหมาะสมและสมบูรณ์มากขึ้น

Mescon (1985) กล่าวว่า ขั้นตอนการพัฒนารูปแบบเชิงกระบวนการว่าประกอบด้วยขั้นตอน 5 ขั้นตอน แต่ละขั้นมีรายละเอียด ดังนี้

1. ขั้นศึกษาและรวบรวมปัญหา (Problem Formulation) เป็นขั้นตอนที่ศึกษาเพื่อให้ทราบว่าอะไรคือปัญหาที่แท้จริง

2. ขั้นพัฒนารูปแบบ (Model Construction) เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์เบื้องต้นของการสร้างรูปแบบ เพื่อให้ทราบคุณสมบัติ รายละเอียดของข้อมูลที่ใช้ในการสร้างรูปแบบ

3. ขั้นทดสอบรูปแบบ (Testing Model) เป็นการตรวจสอบรูปแบบที่ได้พัฒนาขึ้นมาจากขั้นตอนที่ 2

4. ขั้นนำไปใช้ (Implementation) เมื่อรูปแบบดังกล่าวผ่านการทดสอบแล้ว ควรนำรูปแบบที่ได้พัฒนาขึ้นไปใช้จริงเพื่อจะได้ทราบปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบขั้นปรับปรุงรูปแบบ (Model Updating) รูปแบบที่นำไปใช้อาจต้องการปรับปรุงเพื่อให้มีความทันสมัยตรงตามความต้องการและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายนอก

Keeves (1988) กล่าวว่า ขั้นตอนการพัฒนาแบบเชิงกระบวนการ มีดังนี้

1. แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของโครงสร้างมากกว่าความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้อง
2. เป็นการพยากรณ์ถึงผลที่เกิดขึ้นซึ่งสามารถตรวจสอบได้
3. แสดงให้เห็นถึงกลไกของเรื่องที่ศึกษาและสามารถตรวจสอบได้
4. เป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่และสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรใหม่ที่สามารถขยายองค์ความรู้ที่ศึกษาได้

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การสร้างแบบเชิงกระบวนการ (procedural model) นั้นไม่มีข้อกำหนดที่ตายตัวแน่นอนว่าต้องทำอะไรบ้าง แต่โดยทั่วไปจะเริ่มต้นจากการศึกษาองค์ความรู้ (intensive knowledge) เกี่ยวกับเรื่องที่เราจะสร้างแบบให้ชัดเจน จากนั้นจึงค้นหาสมมุติฐานและหลักการของรูปแบบที่จะพัฒนาแล้วสร้างรูปแบบตามหลักการที่กำหนดขึ้นและนำรูปแบบที่สร้างขึ้นไปตรวจสอบความเหมาะสมและหาคุณภาพของรูปแบบต่อไป ส่วนการพัฒนาแบบมีการดำเนินการเป็นสองตอนใหญ่ คือ การสร้างรูปแบบ และการประเมินความเหมาะสมและการหาคุณภาพของรูปแบบ

## ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

### 6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

คมกฤษ จันทรขจร (2551) วิจัยเรื่อง การพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าสอดคล้องและผู้บริหารเห็นว่่านำไปปฏิบัติได้ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วย ปรัชญา นิยาม ความหมาย การเรียนรู้ ลักษณะการจัด และผู้จัด 2) การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ประกอบด้วย โปรแกรมส่งเสริมการเรียนรู้และกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ 3) การจัดปัจจัยส่งเสริมการเรียนรู้ ประกอบด้วย การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ การจัดการความรู้ สื่อและเทคโนโลยีการศึกษา และการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ 4) การเรียนรู้จากประสบการณ์ ประกอบด้วย ประเภทของประสบการณ์ วิธีการ หลักการ และจุดมุ่งหมายของการประเมินความรู้จากประสบการณ์การศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของ

ผู้เชี่ยวชาญและผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า องค์ประกอบย่อยที่ ผู้เชี่ยวชาญและผู้บริหารสถานศึกษา มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน ได้แก่ นิยามและความหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตามอัธยาศัย การเรียนรู้ตามอัธยาศัย การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต หลักการและจุดมุ่งหมายของการประเมินความรู้จากประสบการณ์ องค์ประกอบย่อยที่ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันมากที่สุดและผู้บริหารสถานศึกษาความเห็นด้วยในการปฏิบัติในระดับมาก แต่ระดับของความความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ปรัชญาของการศึกษาตามอัธยาศัย ผู้จัดการศึกษาตามอัธยาศัยความหมาย องค์ประกอบ และประเภทของโปรแกรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ประเภทของกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ การจัดการความรู้ หลักการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาตามอัธยาศัย และประเภทของการเรียนรู้จากประสบการณ์

มลิวัลย์ บุญตา และ ศุภรัตน์ มิ่งสมร (2552) ได้ศึกษาวิจัยเพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ของครูผู้สอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่ามี 4 องค์ประกอบ โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ องค์ประกอบที่ 1 คุณลักษณะด้านการใฝ่รู้ใฝ่เรียน ประกอบด้วย การมีนิสัยรักการอ่าน กระตือรือร้นที่จะค้นคว้าหาความรู้ใหม่ๆ เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมที่เกิดขึ้น พัฒนานตนเองให้ทันต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่เปลี่ยนไป องค์ประกอบที่ 2 คุณลักษณะด้านความมุ่งมั่นและเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ ประกอบด้วย รวบรวมเนื้อหาความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเองไว้อย่างเป็นระบบรวมถึงการจัดระเบียบการเรียนรู้เพื่อให้ทันต่อองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นจากการบูรณาการ องค์ประกอบที่ 3 คุณลักษณะด้านเปิดโอกาสต่อการเรียนรู้ ประกอบด้วย มีใจเปิดกว้างสามารถรับฟังความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ การคิดนอกกรอบเพื่อหาวิธีการที่แปลกใหม่และสร้างสรรค์ และนำนวัตกรรมใหม่ๆ มาประยุกต์ใช้ในองค์กร องค์ประกอบที่ 4 คุณลักษณะด้านการนำความรู้จากการเรียนไปใช้ ประกอบด้วย สนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างบุคคลและหน่วยงาน นำความรู้ต่างๆ ที่เรียนรู้มาเพื่อใช้ประโยชน์ในการพัฒนาวิชาชีพ ใช้เทคโนโลยีเพื่อการรวบรวมจัดเก็บและนำความรู้ไปใช้พัฒนาความรู้และนำไปใช้อย่างต่อเนื่อง

ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย (2558) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับเยาวชน ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับเยาวชน จำแนกออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) คุณลักษณะด้านนิสัยและพฤติกรรม ประกอบด้วย พฤติกรรมความใฝ่รู้ ใฝ่เรียน พฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง และพฤติกรรมการสะท้อนผลการเรียนรู้ 2) คุณลักษณะด้านเจตคติ ประกอบด้วย การมองเห็นคุณค่าในตนเอง การมองเห็นคุณค่าของบุคคลรอบข้าง การมองเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ และการมองเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม 3) คุณลักษณะด้านทักษะ ประกอบด้วย ทักษะการคิด ทักษะการสื่อสาร ทักษะการบูรณาการความรู้ ทักษะการจัดการ ทักษะทางสังคม



ทักษะทางอาชีพ และทักษะสื่อเทคโนโลยี สารสนเทศ และ4) คุณลักษณะด้านความรู้ ประกอบด้วย ความรู้ด้านประสบการณ์ ความรู้ด้านสังคม ความรู้ด้านวิชาการ ความรู้ด้านอาชีพ และความรู้ด้านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ นอกจากนี้ยังศึกษารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับเยาวชน มีองค์ประกอบที่สำคัญในรูปแบบประกอบด้วย 1) หลักการการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย 2) พื้นที่การเรียนรู้ตามอัธยาศัย 3) ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้ 4) ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ตามอัธยาศัย 5) กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย 6) ทรัพยากรส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย และ7) วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นต้น

Crick (2004) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาแบบประเมินการเรียนรู้ตลอดชีวิตในนักเรียนอายุ 6-18 ปี จำนวน 1,064 คน ศึกษาโดยใช้แบบสอบถามการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพจำนวน 65 ข้อ มี 7 ด้าน ได้แก่ แบบแผนความก้าวหน้า (Growth orientation) ความสงสัย/พลังของ การแสวงหาคำตอบ (Curiosity, energy) การให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียนรู้ (Meaning-making) การคิดสร้างสรรค์ (Creativity) ความยืดหยุ่นและมุ่งมั่นเมื่อเผชิญต่ออุปสรรค (Resilience and robustness) การตระหนักรู้เชิงกลยุทธ์ในการเรียนรู้ (Strategic awareness) เรียนรู้การสร้างสัมพันธ์ผู้อื่นเพื่อให้อยู่รอด (Learning relationship) ผลการวิจัยพบว่า แบบประเมินการเรียนรู้ตลอดชีวิตในนักเรียนมี 5 ด้าน คือ การรับรู้ความสามารถของตนเองและความมุ่งมั่นในความสำเร็จ (Self-efficacy and commitment) การคิดสร้างสรรค์ (Creativity) ความยืดหยุ่นและมุ่งมั่นเมื่อเผชิญต่ออุปสรรค (Resilience and robustness) การตระหนักรู้เชิงกลยุทธ์ในการเรียนรู้ (Strategic awareness) เรียนรู้การสร้างสัมพันธ์ผู้อื่นเพื่อให้อยู่รอด (Learning relationship)

McKoy, Vincent and Bierbaum (2011) วิจัยเรื่องการเพิ่มโอกาสให้โรงเรียนและชุมชนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยการวางแผนและพัฒนาาร่วมกันได้อย่างไร เพื่อให้ทราบถึงขั้นตอนในการสร้างการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นในโรงเรียนท้องถิ่นและโรงเรียนในเขตเมือง ซึ่งพบว่ามีขั้นตอน 7 ขั้นตอน คือ

1. รับรู้ถึงโครงสร้างของการจัดการศึกษาในท้องถิ่น
2. เข้าถึงผู้นำโรงเรียน ครอบครัว และเยาวชน
3. สร้างวิสัยทัศน์ร่วมและสร้างแผนงานร่วม
4. สนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ครอบคลุมทุกด้าน
5. จัดเรียงลำดับความสำคัญและหาแหล่งงบประมาณ
6. เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงโรงเรียนด้วยระบบขนส่งที่ดี
7. ดำเนินการและเลือกวิธีที่เกิดผลเพื่อดำเนินการต่อไปให้เกิดผลอย่างยั่งยืน

## 6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ (2551) ได้ศึกษาเรื่องความพร้อมในการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเองของผู้เรียนการศึกษาต่อเนื่องสายอาชีพ โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยคือ 1) เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบและความพร้อมในการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเองของผู้เรียนการศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพ และ 2) พัฒนาแบบวัดความพร้อมในการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเองของผู้เรียนการศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพในระดับประกาศนียบัตร ประชากรในการวิจัยเพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเอง ได้แก่ ผู้เรียนการศึกษานอกโรงเรียนในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพที่ศึกษาที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกรุงเทพมหานคร และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนในเขตภาคกลาง ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบความพร้อมในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 11 ประการ คือ 1) ความรักและความต้องการในการเรียนรู้สิ่งใหม่ 2) ความสามารถในการเลือกทักษะเพื่อการเรียนรู้ 3) การแสวงหาคำตอบเพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง 4) ความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้และการกำหนดขั้นตอนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่เป้าหมายการเรียนรู้ 5) การมีวินัยในตนเองและการนำความรู้ไปใช้ประยุกต์ในการทำงาน 6) ความขยันหมั่นเพียรในการเรียนรู้ 7) การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมบรรยากาศในการเรียนรู้ 8) ความสามารถในการคิดริเริ่มในการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง 9) ความสามารถในการตั้งประเด็นคำถามเพื่อนำไปสู่ความรู้ที่ต้องการ 10) การประเมินการเรียนรู้ของตนเองได้ถูกต้องและเหมาะสม และ 11) ความอดสาหะในการแสวงหาความรู้

รุ่งฟ้า กิติญาณสันต์ (2552) ได้ศึกษาเรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักศึกษา: การสะท้อนจากระบบการวิจัยปฏิบัติการ โดยมีกลุ่มเป้าหมายการวิจัย คือ นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา จากการศึกษาผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการเรียนรู้ด้วยตนเองของประกอบด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ การวางแผนการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน การประเมินการเรียนรู้ของตนเอง การเรียนรู้สิ่งที่มีความหมายสำหรับตนเองและการนำไปใช้จริง เป็นต้น ด้านแนวทางการจัดกิจกรรมเสริมสร้างการเรียนรู้ด้วยตนเอง ประกอบไปด้วย การกำหนดภาระงานอิงตามความสนใจของตนเอง การจัดบันทึกการเรียนรู้ การตั้งและตอบประเด็นคำถาม และการเรียนรู้จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนการสอน ได้แก่ บรรยากาศ บทบาทของผู้สอน รูปแบบการสอน และการให้ผลสะท้อนกลับการเรียนรู้

จุฬารัตน์ เพชรวิเศษ (2554) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลักและการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองเพื่อพัฒนาสมรรถนะความรู้แห่งตนสำหรับพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วย ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบความพร้อมด้วยวิธีการหาองค์ประกอบของแบบวัดความพร้อมสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาแบบวัดความพร้อมในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองสำหรับนำไปใช้กับผู้เรียนการศึกษาต่อเนื่องสายอาชีพได้ และผู้เรียนที่

ผ่านการเรียนการสอนแบบนำตนเองจะมีระดับความพร้อมในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ปิยนันท์ ฉายานพรัตน์ (2558) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเองและการใช้ผลลัพธ์เป็นฐานเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะจำเป็นสำหรับครูหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะจำเป็นสำหรับครูหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยประกอบด้วยความสามารถ 5 ด้าน คือ การออกแบบการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ หลักการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการแสวงหาข้อมูลเพื่อเตรียมเนื้อหา การจัดทำแผนจัดการเรียนรู้ การพัฒนาและใช้สื่อการเรียนรู้ และรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะจำเป็นที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วยผลลัพธ์การเรียนรู้ หลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผลผลลัพธ์การเรียนรู้ ผลการใช้รูปแบบการฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นพบว่า สามารถเสริมสร้างสมรรถนะจำเป็นสำหรับครูหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพได้ โดยหลังจากการทดลองกลุ่มตัวอย่างมีระดับคะแนนเฉลี่ยในด้านความรู้สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 ด้านทักษะเชิงปฏิบัติการการจัดทำแผนจัดการเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้ในระดับปานกลางและดีตามลำดับ ส่วนด้านการนำไปใช้ประเมินผลโดยผู้ที่เกี่ยวข้อง คือ ครูหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ ผู้บังคับบัญชา และผู้เรียน พบว่าอยู่ในระดับดี นอกจากนี้การนำรูปแบบการฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นไปใช้จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับผลลัพธ์การเรียนรู้เพื่อการประยุกต์ใช้จริงกับการทำงาน

ภาพพิมพ์ เชื้อทหาร (2558) ได้ศึกษาเรื่องผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองโดยใช้เทคโนโลยีแบบเคลื่อนที่ที่มีต่อการรู้สารสนเทศของนักศึกษาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ผลการวิจัยพบว่า การจัดกิจกรรมสามารถเสริมสร้างการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองและการรู้สารสนเทศของกลุ่มทดลองให้มีระดับสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 และมีความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองโดยใช้เทคโนโลยีแบบเคลื่อนที่ที่มีต่อการรู้สารสนเทศอยู่ในระดับมาก ( $\bar{x} = 4.40, S.D. = 0.20$ ) 2.ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ จากผลการศึกษาพบปัญหา ได้แก่ 1) ด้านเนื้อหา พบว่า การออกแบบเนื้อหาบทเรียนไม่น่าสนใจ อุปสรรค คือ เนื้อหาในบทเรียนแต่ละเรื่องมีเนื้อหาที่มากเกินไป ไม่สามารถสรุปข้อมูลได้ ข้อเสนอแนะ คือ ควรสรุปเนื้อหาเข้ามาในบทเรียนและปรับเนื้อหาให้น้อยลง 2) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง พบว่า ต้องใช้เวลาทำความเข้าใจมากกว่าเวลาเรียนกับผู้สอนโดยตรง อุปสรรค คือ การที่ศึกษาที่ใดเวลาใดก็ได้ทำให้ผู้เรียนมีอิสระมากเกินไปทำให้ไม่เข้าเรียนหรือทำงาน ข้อเสนอแนะ คือ ผู้เรียนควรศึกษาขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ 3) ด้านระยะเวลา พบว่า ระยะเวลาสั้นเกินไป อุปสรรค คือ ต้องประกอบอาชีพ ข้อเสนอแนะ คือ ควรเพิ่มเวลาเรียนและเวลาในการส่งงาน

ให้มากขึ้น 4) ด้านแหล่งความรู้และสื่อการเรียนรู้ ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนไม่เข้าใจการใช้สื่อการเรียนรู้ อุปสรรค คือ การดาวน์โหลดข้อมูลมัลติมีเดียกินเวลานานและน่าเบื่อหน่ายสำหรับผู้เรียน ข้อเสนอแนะ คือ ควรสอนการใช้สื่อการเรียนรู้เพิ่มเติม 5) ด้านสภาพแวดล้อม ผลการวิจัยพบว่า เวลาในการเข้าห้องสนทนาไม่พร้อมกัน อุปสรรค คือ เวลาของผู้เรียนไม่ตรงกัน ข้อเสนอแนะ คือ ควรนัดเวลาให้ตรงกันในการเข้าห้องสนทนา 6) ด้านการประเมินผล ผลการวิจัยพบว่า ไม่มีแบบฝึกหัดทบทวน อุปสรรค คือ ออกแบบการประเมินผลด้วยตนเองไม่เป็น ข้อเสนอแนะ คือ เพิ่มแบบฝึกหัดทบทวนบทเรียนและแบบประเมินผลการเรียนรู้

### 6.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

สิริวรารค์ ปัญญาแก้ว (2548) ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนรู้ในการดูแลสุขภาพของชาวกะเหรี่ยง พบว่า บริบทของชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการดูแลสุขภาพจากการที่สภาพหมู่บ้านกะเหรี่ยงเป็นพื้นที่สูง มีป่าไม้ ภูเขาทำให้คนในหมู่บ้านต้องพึ่งพิงธรรมชาติ ทั้งด้านอาหาร ยารักษาโรค จึงทำให้ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงเกิดการเรียนรู้จากธรรมชาติเกี่ยวกับพืชสมุนไพรที่สามารถนำมารักษาโรค และการที่อยู่ห่างไกลจากเมืองทำให้ชาวกะเหรี่ยงต้องช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันในการรักษาสุขภาพโดยเฉพาะผู้สูงอายุในครอบครัวหรือของหมู่บ้านจะเป็นผู้ให้คำแนะนำในการรักษาโรคที่ได้รับประสบการณ์หรือถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ นอกจากนี้ความรู้ในการดูแลสุขภาพมักสืบทอดแทรกในพิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ ปัจจุบันการคมนาคมสื่อสารเจริญขึ้นทำให้การติดต่อกับชุมชนเมืองสะดวก มีการติดต่อค้าขายกับสังคมภายนอก ฐานทางเศรษฐกิจของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงดีขึ้นสามารถที่จะซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น วิทยุ โทรศัพท์ ทำให้ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงได้เรียนรู้เกี่ยวกับสุขภาพมากยิ่งขึ้นโดยผ่านทางสื่อที่แทรกมาพร้อมกับรายการวิทยุ โทรศัพท์ ประกอบกับการได้รับโอกาสทางการศึกษามากขึ้นทำให้ชาวกะเหรี่ยงเกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแพทย์แผนปัจจุบันยิ่งขึ้น ในปัจจุบันกระบวนการเรียนรู้ในการดูแลสุขภาพนั้นการเรียนรู้ในครอบครัวยังมีบทบาทสำคัญโดยผู้สูงอายุของครอบครัวจะมีบทบาทชี้แนะแนวทางการปฏิบัติ พ่อและแม่จะมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติ เช่น การรับประทานอาหาร การรักษาความสะอาด และลูกยังมีบทบาทในการดูแลสุขภาพสมาชิกในครอบครัวโดยนำความรู้ทางด้านสุขภาพที่ได้รับจากโรงเรียนมาปฏิบัติ กระบวนการเรียนรู้ในระบบแพทย์พื้นบ้านถึงแม้ในปัจจุบันได้รับความนิยมน้อยลงแต่ชาวกะเหรี่ยงก็ยังนิยมไปรับการรักษากับหมอพื้นเมืองควบคู่ไปกับการรักษาด้วยแพทย์แผนปัจจุบัน การรักษาโดยแพทย์พื้นเมืองจะใช้สมุนไพรควบคู่ไปกับเวทมนต์คาถาซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ กระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียน ในหลักสูตรการเรียนการสอน มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัย เช่น ในกลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษา วิทยาศาสตร์ มีส่วนช่วยเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจของนักเรียนในการดูแลสุขภาพโรค รวมทั้งการปฏิบัติตนที่เหมาะสม นอกจากนี้ยังได้รับความรู้จากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการเข้ามาจัดกิจกรรมสุขภาพและตรวจภาวะ

สุขภาพเบื้องต้นทำให้นักเรียนเกิดความรู้ และประสบการณ์ สามารถนำไปปฏิบัติและถ่ายทอดให้แก่สมาชิกในครอบครัวได้ นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้ยังเกิดจากคนในหมู่บ้านไปศึกษาต่อหรือไปทำงานในเมืองเมื่อกลับมาได้นำความรู้ในการดูแลสุขภาพแผนใหม่มาถ่ายทอดให้กับสมาชิกในครอบครัวและคนในหมู่บ้านมากขึ้นและการเรียนรู้ผ่านสื่อสารมวลชนในรูปแบบต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เสียงตามสาย หนังสือพิมพ์ โปสเตอร์ มีมากขึ้นทำให้เกิดการเรียนรู้และเลียนแบบสำหรับปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดการเรียนรู้ในการดูแลสุขภาพแผนใหม่มากขึ้น

สุมาลี สังข์ศรี (2550) ได้ศึกษาเรื่องภูมิปัญญาไทยกับการส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้างอาชีพ พบว่า ความสำคัญของภูมิปัญญาและครุภูมิปัญญาไทยเป็นปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างความสามารถทำให้บุคคลมีชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุข ช่วยสร้างสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ช่วยให้ผู้คลดดำรงตนและปรับเปลี่ยนให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากสังคมภายนอก ตลอดทั้งช่วยส่งเสริมการพัฒนาด้านอาชีพและความเป็นอยู่ให้มีรายได้เลี้ยงครอบครัว สร้างความมั่นคงให้กับสังคมและประเทศชาติอย่างเป็นรูปธรรม

อาชญญา รัตนอุบลและคณะ (2552) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาการดำเนินการยกย่องครุภูมิปัญญาไทยในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมในท้องถิ่นอย่างครบวงจร พบว่า องค์ความรู้ภาพรวมของครุภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมในท้องถิ่นอย่างครบวงจร ในด้านองค์ความรู้ครุภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมเน้นการสร้างความรู้และการเผยแพร่ความรู้เพื่อการพัฒนาให้แก่ภาคเกษตรและระบบเศรษฐกิจในทิศทางที่สมดุล องค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรมเน้นการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการแปรรูปหรือการผลิตเพื่อการบริโภคและการจำหน่าย องค์ความรู้ครุภูมิปัญญาไทยด้านการแพทย์แผนไทยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ องค์ความรู้ครุภูมิปัญญาไทยด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเน้นองค์ความรู้ในการจัดการป่าและแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศน์ของป่าและแหล่งน้ำในป่า องค์ความรู้ครุภูมิปัญญาไทยด้านกองทุนและธุรกิจชุมชนเน้นการสร้าง ความมั่นคงแก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน องค์ความรู้ครุภูมิปัญญาไทยด้านศิลปกรรมเน้นการสร้างสรรคและสืบทอดผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ ให้อยู่คู่กับชุมชน องค์ความรู้ครุภูมิปัญญาไทยด้านภาษาและวรรณกรรมเน้นการสร้างสรรคและอนุรักษ์ผลงานด้านภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น องค์ความรู้ครุภูมิปัญญาไทยด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณีเน้นการประยุกต์ใช้หลักธรรม คำสั่งสอนทางศาสนา ปรัชญา และประเพณีให้เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตและบริบททางสังคม องค์ความรู้ครุภูมิปัญญาไทยด้านโภชนาการเน้นการประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารให้เกิดประโยชน์ต่อร่างกายและการศึกษากลไกของการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจ

และสังคมในท้องถิ่นอย่างครบวงจรซึ่งกลไกการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้มี 2 ส่วนคือ กลไกภายในตัว  
 ครูภูมิปัญญาและกลไกภายนอกตัวครูภูมิปัญญา

Edward (2008) ได้ศึกษา ผู้ป่วยโรคมะเร็งต่อมลูกหมากชายชาวอเมริกันเชื้อสายแอฟริกัน  
 จำนวน 10 คน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะศึกษาถึงคุณค่าและความหมายของชีวิตตามแนวคิดการ  
 เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning Theory) โดยต้องการศึกษาว่า การหายป่วย  
 จากโรคมะเร็งเกี่ยวข้องกับประสบการณ์และการเรียนรู้อย่างไร มีความสัมพันธ์อย่างไรต่อ  
 กระบวนการสะท้อนภายในตนเองของผู้ป่วย ตลอดจนเชื่อมโยงกับประเด็นการสร้างการเรียนรู้ การ  
 พัฒนาระบบการศึกษาและความเข้าใจทางด้านจิตวิญญาณอย่างไร โดยองค์ประกอบทั้งหมดนี้  
 สามารถนำไปสู่การหายป่วยจากโรคและเป็นการค้นหาความหมายของชีวิตตนเองผ่านกระบวนการ  
 เปลี่ยนแปลงของภาพลักษณ์ที่มีต่อตนเอง การวิจัยชิ้นนี้เชื่อว่าการทำความเข้าใจและการหา  
 ความหมายของตนเองผ่านการสะท้อนจะนำไปสู่การเข้าใจตนเอง การมีภาพต่อตนเองในเชิงบวก การ  
 เห็นตนเองมีคุณค่าและมีความหวังว่าจะสามารถนำไปสู่การหายป่วยจากโรคนี้ได้ งานวิจัยชิ้นนี้ได้เน้น  
 ในเรื่องการรักษาแบบองค์รวม (Holistic Health) ที่เชื่อมโยงเอาความหลากหลายทางด้านความรู้การ  
 รักษาทางการแพทย์ วิทยาศาสตร์ และการรักษาแบบองค์รวม ตลอดจนความเข้าใจในเรื่องของ  
 ธรรมชาติของจิตที่มีต่อความเป็นไปทางกายภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการมองว่าความเข้าใจใน  
 ความหลากหลายของทางเลือกการรักษา การมองภาวะสุขภาพแบบเป็นองค์รวม ความเข้าใจใน  
 บทบาทของอำนาจจิตใจตลอดจนการเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ระหว่างกายและจิต และ  
 กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ทั้งหมดนี้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่เพื่อ  
 นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง งานวิจัยชิ้นนี้ยังมองว่าการที่ผู้ป่วยจะหายจากโรคได้นั้นเป็นการดำเนินไปของ  
 การพัฒนาระบบการ

Sherry (2012) ได้ศึกษา กระบวนการเรียนรู้แบบภาวะองค์รวมสามารถนำไปสู่การ  
 เปลี่ยนแปลงได้อย่างไร องค์ประกอบของความเป็นองค์รวมที่ศึกษานั้นประกอบไปด้วยกาย จิต  
 อารมณ์และจิตสำนึก และต้องการทราบว่าองค์ประกอบของความเป็นองค์รวมนั้นมีผลต่อการ  
 เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือการแสดงออกทางกายภาพซึ่งเป็นตัวสะท้อนออกมาจากอารมณ์  
 ความรู้สึกนึกคิดที่ฝังรากลึกอยู่ในตัวบุคคลนั้นได้อย่างไร คำถามหลักของงานวิจัย คือ กระบวนการ  
 เปลี่ยนแปลงซึ่งมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมุมมองนั้นมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างไร  
 รวมทั้งศึกษาว่ากระบวนการเปลี่ยนเปล่านั้นนำไปสู่การเรียนรู้ในระดับลึกซึ่งสามารถส่งผลต่อการ  
 ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอย่างต่อเนื่องของบุคคลได้อย่างไร โดยงานวิจัยชิ้นนี้เชื่อว่ากระบวนการ  
 เปลี่ยนแปลงมุมมองและทัศนคติจะสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการใช้ชีวิตและพฤติกรรม  
 ผลการวิจัย พบว่า ประเด็นที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ของกระบวนการเรียนรู้ว่าเป็นองค์รวมที่มีต่อ  
 การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมประกอบไปด้วย 1) ผู้เข้าร่วมสัมภาษณ์ พบว่า มิติทางด้านกาย จิต

อารมณ์ และจิตสำนึก มีบทบาทและส่งผลซึ่งกันและกันและความเชื่อมโยงของมิติทั้งสี่นี้มีส่วนสำคัญต่อพฤติกรรมและการแสดงออกทางกายภาพซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของบุคคล 2) ผู้เข้าร่วมโครงการให้ความสำคัญและเน้นย้ำว่าการเปลี่ยนแปลงต้องเกิดจากปัจจัยภายใน มิใช่เกิดจากปัจจัยภายนอก 3) การเปลี่ยนแปลงในบุคคลเกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอื่น

#### 6.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

ละอียัต แฉ่มจันทร์ และคณะ (2557) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเพื่ออยู่กับเบาหวานอย่างฉลาด: กรณีศึกษาโรงพยาบาลเอกชนกับงานด้านสาธารณสุข โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอกรณีศึกษาของโรงพยาบาลเทพธารินทร์ซึ่งเป็นโรงพยาบาลเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ในฐานะผู้บุกเบิกด้านการส่งเสริมให้ผู้ป่วยจัดการเบาหวานด้วยตนเองจนเป็นองค์การภาคีความร่วมมือระดับชาติระหว่างรัฐและเอกชนในการพัฒนาการดูแลรักษาเบาหวานแบบสหวิชาชีพ การจัดการโรคเบาหวานเพื่อให้ผู้ป่วยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ผู้ที่เป็นเบาหวานต้องได้รับการสอนเพื่อให้สามารถใช้ชีวิตได้อย่างสมดุลทั้งด้านโภชนาการ การออกกำลังกายและการใช้ยารักษา โดยจะต้องเรียนรู้เรื่องระดับน้ำตาลในเลือด การติดตามและการแปลผล เพื่อปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตทั้งในด้านเวลา ชนิดและปริมาณอาหาร รวมทั้งการออกกำลังกาย โดยโรงพยาบาลเทพธารินทร์เป็นสถาบันเอกชนต้นแบบด้านการส่งเสริมให้ผู้ป่วยจัดการเบาหวานด้วยตนเองด้วยกิจกรรม 3C คือ การเข้าชั้นเรียน (Class) การเข้าค่าย (Camp) และการเข้าชมรม (Club) เพื่อให้ผู้ป่วยเบาหวานปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและสามารถดำเนินชีวิตได้ตามปกติ

เมธาสิทธิ์ มีสวสินธุ์ (2558) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าแท้ในตนเองของเยาวชนชายที่กระทำผิดคดีความรุนแรง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเห็นคุณค่าแท้ในตนเองของเยาวชนชายที่กระทำผิดคดีความรุนแรง เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าแท้ในตนเอง และเพื่อศึกษาผลของการทดลองใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตลอดจนวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขของการนำกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปใช้ ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงปริทรรศน์ที่นำไปสู่การเห็นคุณค่าแท้ในตนเองของเยาวชนชายที่กระทำผิดคดีความรุนแรง ประกอบด้วย 2 มิติ คือ มิติด้านกระบวนการเรียนรู้ซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงปริทรรศน์ และมิติด้านผลลัพธ์การเรียนรู้ซึ่งเป็นระดับการเสริมสร้างการเห็นคุณค่าแท้ในตนเอง ส่วนผลสุดท้ายของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าแท้ในตนเอง แบ่งเป็น 4 ขั้น ได้แก่ 1) ขั้นแยกแยะ ประกอบด้วย ทบทวนตนเอง ตั้งตนเองออกจากการยึดติด ค้นหาความคิดที่ทำให้ยึดติด ตั้งคำถามกับตนเองและค้นหาตัวตนที่แท้จริง 2) ขั้นสร้างเจตนารมณ์ ประกอบด้วย วางแผนการกระทำและเตรียมความพร้อมด้านอารมณ์ 3) ขั้นกล้าเผชิญ ประกอบด้วย ลงมือปฏิบัติและสังเกตผลการปฏิบัติ และ 4) ขั้นพัฒนา

ปริทรรศน์เป็นการทำซ้ำกระบวนการ 3 ชั้นแรกเพื่อไปสู่เป้าหมาย 3 ระดับ ได้แก่ การเผชิญกับความ เป็นจริง การใช้ชีวิตอย่างมีเป้าหมาย และการแสดงความรับผิดชอบและตรวจสอบความซื่อตรงต่อ ตนเอง สำหรับปัจจัยและเงื่อนไขของการนำไปใช้ แบ่งเป็น 3 ด้าน คือ 1) ด้านแบบกระบวนการ เรียนรู้ ได้แก่ การใช้วาทกรรม "โลกปรากฏ-โลกสมมติ-โลกเทียม-โลกแท้" การเล่าเรื่องสะท้อน ความรู้สึกและการมีเจตนาธรรมที่ชัดเจน 2) ด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ บรรยากาศของการเรียนรู้ ร่วมกันและการสนับสนุนซึ่งกันและกัน และ3) ด้านตัวบุคคล ได้แก่ ความพร้อมที่จะเปิดเผยตัวตน การแสดงความรู้สึกและความเป็นเนื้อแท้

ลัดดาวัลย์ พิบูลย์ศรี และ สุนทรี ศรีโกสโย (2558) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพ พยาบาลในการดูแลผู้ป่วยติดเชื้อ โดยมียุทธประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรการพัฒนา ศักยภาพของ พยาบาลในการดูแลผู้ป่วยติดเชื้อและเพื่อศึกษาผลของการพัฒนา ศักยภาพพยาบาลในการดูแลผู้ป่วย ติดเชื้อมีกรอบทฤษฎีการเรียนรู้ผู้ใหญ่ร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย แนวคิด 3 ด้าน คือ 1) ด้านความรู้สึกลบหรือความไม่พึงพอใจกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ 2) ด้าน การวิเคราะห์บริบทและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้อง และ3) ด้านการให้ความสำคัญต่อการวิพากษ์อดีต ด้วยเหตุผลและอย่างมีวิจารณ์ญาณ ผลการวิจัยพบว่า 1) หลักสูตรการพัฒนา ศักยภาพในการดูแล ผู้ป่วยติดเชื้อเน้นการส่งเสริมความรู้ ทักษะ และส่งเสริมทัศนคติทางบวกต่อผู้ป่วยติดเชื้อ 2) คะแนน เฉลี่ยของความรู้และทักษะในการดูแลผู้ป่วยและทัศนคติของพยาบาลต่อผู้ป่วยติดเชื้อมีความแตกต่าง กันระหว่างก่อนและหลังการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

Turner (2013) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาเพื่อการศึกษาเพื่อการเปลี่ยนแปลงสำหรับการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมระยะยาวการป้องกันโรคอ้วนในเด็กและการส่งเสริมสุขภาพผ่านหลักสูตร โปรแกรมการโภชนาการและการออกกำลังกายในโรงเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลกระทบ ระยะยาวในการใช้โปรแกรมการป้องกันโรคอ้วนในเด็กเป็นการวิจัยช่วงยาวโดยวัดภาวะโภชนาการ และการออกกำลังกายในปัจจุบัน ทั้งด้านความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรม ผลการวิจัยพบว่าเมื่อให้ โปรแกรมแล้วเด็กนักเรียนมีความรู้เรื่องภาวะโภชนาการที่ดีเพิ่มขึ้นทั้งยังมีการออกกำลังกายเพิ่มขึ้น ด้วยนั้นคือการมีส่วนร่วมกับโปรแกรมช่วยให้เพิ่มพฤติกรรมทางด้านสุขภาพมากขึ้น

Finch et al. (2015) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการอารมณ์ กรณีศึกษาการค้นหา ความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้จากประสบการณ์ อารมณ์ และผลการปฏิบัติงานของนักเรียน โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสมมติฐานที่เชื่อมโยงกับทั้ง 4 ด้านของกระบวนการเรียนรู้ผ่านการวิเคราะห์ เนื้อหาเกี่ยวกับบันทึกการสะท้อน โดยใช้การสะท้อนซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดประสบการณ์ที่มุ่งการ เปลี่ยนแปลงการจัดการอารมณ์ในตัวนักเรียนผ่านการใช้กระบวนการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ประสบการณ์ (concrete experience) 2) การสังเกตการสะท้อน (reflective observation) 3) การสร้างกรอบแนวคิด (abstract conceptualization) และ4) การตรวจสอบทดลองใช้ (active



experimentation) ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่มีการเรียนรู้จากประสบการณ์จะเพิ่มการตอบสนองทางอารมณ์มากกว่ากลุ่มนักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วม นักเรียนมีการตอบสนองทางอารมณ์ที่เหมาะสมมากขึ้น นอกจากนั้นนักเรียนที่มุ่งเน้นเป้าหมายมักจะจัดการอารมณ์ทางลบของตนเองนำไปสู่ผลการปฏิบัติงานที่เพิ่มสูงขึ้น

### 6.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบเชิงกระบวนการ

พจนา เอื่องไพบูลย์ (2546) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน: การศึกษาแบบพหุกรณี มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและเพื่อพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจากการศึกษาแบบพหุกรณี พื้นที่ที่ศึกษา ได้แก่ ชุมชนบ้านต้าใน ภาคเหนือ ชุมชนบ้านบุหยังอง ภาคกลาง และชุมชนบ้านโนนรัง-บุรพา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนที่ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการคิดและปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาด้านนิเวศ เศรษฐกิจ และสังคมชุมชนให้ดีขึ้นและมีความสมดุล ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน คือ การทบทวนความยากลำบากในชีวิต การตรวจสอบถึงสาเหตุวิกฤตของกลุ่มแกนนำชุมชน การกระตุ้นให้คนในชุมชนได้ความตระหนักถึงสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของชุมชน การหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การปฏิบัติการตามทางเลือก การประเมินผลย้อนกลับ การพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้น และการบูรณาการเข้าสู่ชีวิต 2) ผลที่ได้จากการคิดและปฏิบัติของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนทำให้นิเวศของชุมชน คือ ทรัพยากรป่า ดิน น้ำ และความหลากหลายทางชีวภาพมีความสมบูรณ์ขึ้น เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นและมีความมั่นคงขึ้น โดยผลผลิตทางการเกษตรกรรมดีขึ้นและมากขึ้นขึ้นจากการที่ชุมชนได้เปลี่ยนรูปแบบการผลิตที่ทำมาอย่างเดียวและมีการใช้สารเคมีในการเพาะปลูกเป็นการทำเกษตรผสมผสานที่มีการบำรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุและสมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งในการพัฒนานิเวศและเศรษฐกิจของชุมชน 3) กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงกิจกรรมการเรียนรู้หลายลักษณะร่วมกันที่ทำให้ศักยภาพของชุมชนเพิ่มขึ้น ได้แก่ การเรียนรู้จากการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การสนทนาพบปะหารือและประชุม การสังเกตผลของกิจกรรม การถ่ายทอดภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน การฝึกอบรมและดูงานในพื้นที่จริง การเรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ และการเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ของชุมชน นอกจากนี้การเรียนรู้ผ่านประเพณีและพิธีกรรมนับว่าเป็นกิจกรรมที่มีบทบาทสำคัญสำหรับชุมชนที่มีวิถีชีวิตพึ่งพิงกับป่าธรรมชาติ

ลัดดา ภูเกียรติ (2550) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทยของนักเรียนโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายประถม มีวัตถุประสงค์วิจัยเพื่อสร้างและทดลองใช้รูปแบบกระบวนการการเรียนรู้บนพื้นฐานแนวคิดไทยในเนื้อหาสาระตามกลุ่มสาระการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาและเพื่อศึกษาคุณภาพและประสิทธิภาพของรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบ

กระบวนการการเรียนรู้บนพื้นฐานแนวคิดไทย ประกอบด้วยกระบวนการสอน 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นเตรียม เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อเตรียมความพร้อมของผู้เรียนโดยใช้กิจกรรมที่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระในแต่ละคาบเรียน 2) ขั้นสอน เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ตามขั้นตอนการพัฒนาปัญญา และ 3) ขั้นประเมินผล ผู้สอนจัดกิจกรรมเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงความสามารถหรือตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือสาระที่ได้เรียนรู้เพื่อให้ทราบถึงผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน

อานันท์ อุเทนสุด (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบกระบวนการการเรียนรู้ตลอดชีวิตในองค์กรธุรกิจเอกชนเพื่อการเป็นองค์กรสุขภาวะ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและทดสอบตัวชี้วัดองค์กรสุขภาวะ พัฒนารูปแบบกระบวนการการเรียนรู้ตลอดชีวิตและพัฒนายุทธศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับองค์กรธุรกิจเอกชนเพื่อการเป็นองค์กรสุขภาวะในระยะ 5 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2556-2560) กลุ่มประชากร ได้แก่ องค์กรธุรกิจเอกชนจากภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการในประเทศไทย ที่เข้าร่วมกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาวะองค์กรกับแผนงานสุขภาวะของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ ผลการวิจัยพบว่า ตัวชี้วัดองค์กรสุขภาวะมีพลังในการวัดระดับการเสริมสร้างสุขภาวะองค์กรรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับองค์กรธุรกิจเอกชนเพื่อการเป็นองค์กรสุขภาวะมี 8 ขั้นตอนประกอบด้วย การสร้างความท้าทายจากปัญหา การเผชิญหน้ากับปัญหาที่มีความท้าทาย การพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาส การสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน การแก้ไขจุดอ่อนพัฒนาจุดแข็ง การสร้างปัจจัยแห่งความสำเร็จ การกระทำสิ่งใหม่ที่ดีกว่าเดิม และการสร้างแนวปฏิบัติที่ดี ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับองค์กรธุรกิจเอกชนเพื่อการเป็นองค์กรสุขภาวะมีประเด็นยุทธศาสตร์ คือ ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อการเป็นองค์กรสุขภาวะ ประกอบด้วยกลยุทธ์ที่ 1 พัฒนาขีดความสามารถการเรียนรู้ของบุคลากร กลยุทธ์ที่ 2 ส่งเสริมกิจกรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะ กลยุทธ์ที่ 3 การสนับสนุนทรัพยากรด้านสุขภาพ และกลยุทธ์ที่ 4 การเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตัวชี้วัดองค์กรสุขภาวะรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตและยุทธศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับองค์กรธุรกิจเอกชนเพื่อการเป็นองค์กรสุขภาวะเป็นเครื่องมือสำคัญช่วยให้ผู้บริหารสามารถตอบสนองต่อเป้าหมายการดำเนินธุรกิจได้อย่างดีเหมาะสมกับการนำไปใช้พัฒนาขีดความสามารถขององค์กรเพื่อเผชิญกับปัญหาวิกฤติ การแก้ไขปัญหา การมองอนาคตและโอกาสทางธุรกิจ การพัฒนาจุดแข็ง การวางแผนงาน และการกำหนดเป้าหมายเพื่อให้บรรลุถึงความสำเร็จ องค์กรธุรกิจเอกชนจึงควรรนำเครื่องมือดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบทและสภาพแวดล้อมเพื่อการก้าวเป็นองค์กรสุขภาวะอย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กรกฎ ไชยเจริญ (2556) วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดวิจารณ์ญาณในการป้องกันยาเสพติดสำหรับเยาวชนนอกระบบโรงเรียนในภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนารูปแบบประกอบด้วย 1) หลักการหรือแนวคิดพื้นฐาน ได้แก่

1.1) หลักการจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 1.2) หลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน 1.3) หลักการเรียนรู้แบบร่วมกันโดยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการเรียนรู้ 2) การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดวิจารณ์ญาณในการป้องกันการเสพยาเสพติดสำหรับเยาวชนนอกระบบโรงเรียนในภาคใต้ ประกอบด้วย 2.1) วัตถุประสงค์การเรียนรู้ 2.2) การกำหนดโครงสร้างเนื้อหา 2.3) กระบวนการเรียนรู้ที่ประกอบด้วย การสำรวจความต้องการ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เตรียมผู้เรียน วางแผนกิจกรรม การส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะการคิดวิจารณ์ญาณในการป้องกันการเสพยาเสพติด 2.4) แหล่งเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้ 2.5) การวัดและประเมินผล 2.6) ผู้สอนและผู้เรียนโดยผลของการใช้รูปแบบทำให้เยาวชนนอกระบบโรงเรียนในภาคใต้มีความรู้ก่อนเรียนกับหลังเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน มีลักษณะนิสัยเอื้อต่อการคิดวิจารณ์ญาณก่อนเรียนกับหลังเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน และมีทักษะการคิดวิจารณ์ญาณของกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยกลุ่มทดลองมีคะแนนสูงกว่ากลุ่มควบคุม

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับคุณลักษณะและปัจจัยของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับขั้นตอนในการเรียนรู้ที่เกิดจากเทคนิคและกระบวนการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย การพัฒนา การถ่ายทอด และการจัดการองค์ความรู้ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับขั้นตอนที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบเชิงกระบวนการได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับรูปแบบและองค์ประกอบของรูปแบบ แต่จากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่กล่าวมาแล้วพบว่า งานวิจัยดังกล่าวข้างต้นมุ่งศึกษาเพื่อให้ได้รูปแบบ แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ และคุณลักษณะของผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ที่ส่งผลให้เกิดการนำผลที่ได้มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อแก้ปัญหาและส่งเสริมการพัฒนาทักษะเพื่อต่อยอดในการดำเนินชีวิตของกลุ่มตัวอย่าง ยังไม่ได้มุ่งศึกษากระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ อุปสรรคและแรงบันดาลใจที่เกิดขึ้นที่ส่งผลให้บุคคลหนึ่งกลายเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะในการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีแนวคิดที่จะนำการเรียนรู้ตลอดชีวิตและกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมาพัฒนาเป็นรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

## ตอนที่ 7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “การนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต: กรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย” ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้อง 3 แนวคิด ประกอบด้วย (1) แนวคิดเกี่ยวกับบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (2) แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย และ (3) แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบเชิงกระบวนการ โดยผู้วิจัยนำทั้ง 3 แนวคิดดังกล่าวและการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาพัฒนาเป็นกรอบของการวิจัย

แนวคิดเรื่องบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ถูกนำมาศึกษาเพื่อกำหนดกรอบของคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพราะการศึกษาส่วนใหญ่นั้นมักเป็นการศึกษาเพียงภาพคุณลักษณะกว้างๆ โดยไม่ได้มีการให้ความสำคัญกับคุณลักษณะด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะซึ่งเมื่อศึกษาอย่างละเอียดจะพบว่า คุณลักษณะที่ผู้รู้และนักวิชาการได้กล่าวถึงนั้นสามารถจำแนกรายละเอียดได้เป็นทักษะหลักสำหรับการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วยทักษะหลักและทักษะย่อยสำหรับการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตดังนี้ ทักษะหลักสำหรับการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต 1) ทักษะการคิด (Thinking skills) ได้แก่ ทักษะการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการคิดเชิงวิพากษ์ ทักษะการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ทักษะการคิดคำนวณ และทักษะการคิดแก้ปัญหา 2) ทักษะการเรียนรู้ (Learning skills) ได้แก่ ทักษะการรู้สารสนเทศ ทักษะการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง ทักษะการทำงานเป็นทีมและการมีมนุษยสัมพันธ์ และทักษะการวิจัยค้นคว้าข้อมูล 3) ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information technology and Communication skills) ได้แก่ ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและทักษะการสื่อสาร ในส่วนของทักษะเฉพาะบุคคลสำหรับการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย 1) ทักษะการเป็นผู้นำ 2) ทักษะการจัดการ 3) ทักษะการเรียนรู้ในสิ่งที่จะเรียนรู้ 4) ทักษะการทำงานร่วมกัน และ 5) ทักษะการแสวงหาข้อมูล การค้นคว้าความรู้

แนวคิดเรื่องกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ถูกนำมาศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ได้ว่าเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตผ่านการเรียนรู้และการถ่ายทอดด้วยรูปแบบวิธีการที่หลากหลาย ทั้งการฝึกฝนจากผู้ทรงภูมิปัญญา จากการทดลอง จากสถาบันการศึกษา จากกิจกรรม อาจมีการลองผิดลองถูกได้ หรือผ่านพิธีกรรมความเชื่อทางศาสนา การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม และครูพักลักจำ เป็นต้น การสืบทอดภูมิปัญญานั้นเกิดได้จากประสบการณ์ระหว่างวัย มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งในรูปแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษรและมีใช้ลายลักษณ์อักษร เป็นความรู้ภายในชุมชน ในครัวเรือน จากผู้ชำนาญ หรือจากการฝึกฝนด้วยตนเอง เป็นกระบวนการที่สอดแทรกในวิถีชีวิตสามารถเรียนรู้ได้ตามศักยภาพของบุคคล

แนวคิดเรื่องรูปแบบเชิงกระบวนการ ถูกนำมาศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในเรื่องของการพัฒนา รูปแบบเชิงกระบวนการโดยศึกษาแนวคิดของรูปแบบเชิงกระบวนการ องค์ประกอบของรูปแบบเชิง กระบวนการ กระบวนการของรูปแบบกระบวนการ และหลักการของการพัฒนารูปแบบเชิง กระบวนการพบว่า รายละเอียดและองค์ประกอบของรูปแบบเชิงกระบวนการจะขึ้นอยู่กับลักษณะ ปรากฏการณ์และวัตถุประสงค์ของผู้สร้างและพัฒนารูปแบบ โดยไม่มีข้อกำหนดที่ตายตัวว่ามีขั้นตอน อย่างไร แต่จะเริ่มต้นจากการหาองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับรูปแบบเชิงกระบวนการที่ต้องการสร้าง จากนั้น จะต้องค้นหาสมมติฐานและหลักการของรูปแบบเชิงกระบวนการที่จะสร้างแล้วดำเนินการสร้าง รูปแบบเชิงกระบวนการตามหลักการและสมมติฐานแล้วนำรูปแบบที่สร้างนั้นไปตรวจสอบคุณภาพ ก่อนที่จะนำเสนอเป็นรูปแบบที่สมบูรณ์

ผู้วิจัยได้นำแนวคิด/ทฤษฎีหลักทั้ง 3 แนวคิดจากปัจจัยนำเข้ามาประยุกต์ให้เหมาะสมและ สอดคล้องกับการวิจัยในครั้งนี้ เพื่อกำหนดเป็นกระบวนการสำหรับการดำเนินการวิจัยโดยแบ่ง ออกเป็นกระบวนการในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ออกเป็น 3 ขั้นตอน ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

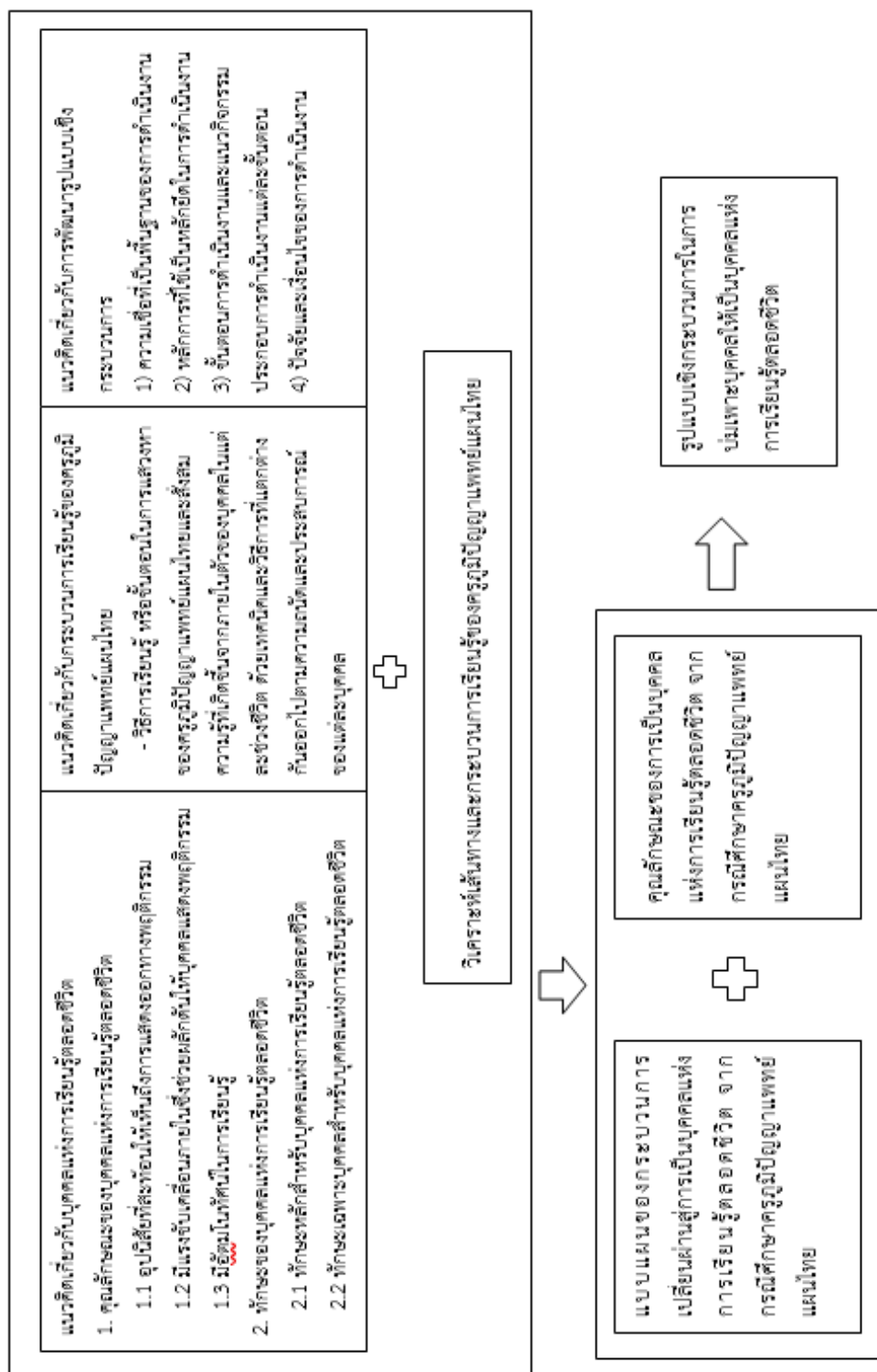
1) เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์ แผนไทย โดยผู้วิจัยจะศึกษาประวัติและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญจากกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัย คัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

2) เพื่อสังเคราะห์แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอด ชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ผู้วิจัยจะนำข้อมูลเส้นทาง และกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่ได้จากการศึกษาในขั้นแรกมาพัฒนา ร่างแบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากกรณีศึกษาครู ภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยและจัดอภิปรายกลุ่มโดยผู้เชี่ยวชาญ

3) เพื่อนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในขั้นตอน ที่ 2 มาพัฒนาร่างรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต และจัดอภิปรายกลุ่มโดยผู้เชี่ยวชาญ

โดยสรุปเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังแผนภาพที่ 2 (ในหน้าถัดไป)

รูปภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย



### บทที่ 3

#### วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต: กรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย 2) เพื่อสังเคราะห์แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย และ3) เพื่อนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย โดยมีขั้นตอนการวิจัยเป็น 3 ขั้นตอนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

#### ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

การดำเนินงานวิจัยในขั้นตอนที่ 1 มีจุดมุ่งหมายที่จะทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและใช้กระบวนการถอดบทเรียนจากกรณีตัวอย่างให้ได้มาซึ่งเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

##### 1.1 การสัมภาษณ์เชิงลึกครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

##### ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาการนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต: กรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย มีคุณลักษณะดังนี้

ครูภูมิปัญญาแพทย์ไทยที่ได้รับการสรรหาและยกย่องเชิดชูเกียรติครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2544 ถึงพ.ศ. 2562 ซึ่งปัจจุบันมี 9 รุ่น ที่ยังมีชีวิตอยู่และยินดีให้ข้อมูล จำนวน 29 ท่าน โดยในจำนวนนี้มี 5 ท่าน เป็นกลุ่มทดลองเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

- กลุ่มครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่ทดลองเครื่องมือ ได้แก่

1. ดำรงค์ดี ชุมแสงพันธ์ ครูภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 3
2. วุฒิ วุฒิธรรมเวช ครูภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 5
3. ประสพสุข อิงคะวะระ ครูภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 6
4. ประสาท เทศแย้ม ครูภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 6
5. สุนทร เขาวนะพานิช ครูภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 6

- กลุ่มครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่ให้ข้อมูล ได้แก่

1. นิยม แก้วแสงเรือง ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 2
2. ณรงค์ มาคง ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 2
3. บุญเรือง การหมั่น ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 2
4. บุญชู จันทรบุตร ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 2
5. ซอย สุขพินิจ ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 4
6. พระปรีชา บัวกลาง ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 4
7. มานพ ประโลมรัมย์ ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 5
8. โกศล แคนตะโคตร ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 5
9. สมบูรณ์ แวนวิชัย ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 5
10. ชาลี ขวัญเมือง ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 5
11. สุนันทา ณ เจียงคำ ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 6
12. ฮุย การรัมย์ ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 7
13. บุญญรัตน์ ประโลมรัมย์ ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 7
14. ประนอม ไชยชมภู ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 7
15. ชยพร อนุสนธิ์พรเพิ่ม ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 7
16. สมบูรณ์ นิมิตร ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 8
17. ปรกาศศรี รุ่งเรืองอริโย ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทยรุ่นที่ 8
18. สมบัติ ไตรศรีศิลป์ ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 8
19. สมทบ สอนราช ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 8
20. ประสิทธิ์ วุ่นพัก ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 8
21. งามอาจ พงษ์โนรี ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 8
22. ปาริชาติ บุญธิมา ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 8
23. เอื้อยะ สายกระสุน ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 9
24. ทองสา เจริญตา ครุภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย รุ่นที่ 9

### เครื่องมือสำหรับการวิจัย

ผู้วิจัยพัฒนาเครื่องมือสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์ ส่วนที่ 2 ประเด็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย และส่วนที่ 3 ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม



**แบบสัมภาษณ์เชิงลึก** ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญที่เป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยโดยผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีลักษณะแบบคำถามปลายเปิด (Open-ended Question) คือ ผู้วิจัยกำหนดแนวคำถามล่วงหน้าก่อนที่จะนำไปสัมภาษณ์ โดยประเด็นคำถามสามารถเพิ่มหรือลดลงได้ตามสถานการณ์ ในขณะที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์เพื่อให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ควบคู่ไปกับการจดบันทึกประเด็นสำคัญในขณะทำการสัมภาษณ์ ข้อมูลที่ได้ผู้วิจัยใช้ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นและกระบวนการเรียนรู้ทางสู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

### การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือสำหรับการวิจัย

1. ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผ่านความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมส่งให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 ท่าน ประกอบด้วย 1) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาด้านชีวิต จำนวน 3 ท่าน 2) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย จำนวน 2 ท่าน และ 3) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัย จำนวน 2 ท่าน ตามรายชื่อในภาคผนวก ง เพื่อประเมินความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์เพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence : IOC) ของวรรณิ แกมเกตุ (2551) ซึ่งได้ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.70 ส่วนข้อคำถามที่ได้ไม่น้อยกว่า 0.5 ผู้วิจัยได้ทำการปรับแก้ไขและผ่านการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

2. ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้กับครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อคำถามที่ครอบคลุมเนื้อหาและความเหมาะสมในการนำไปใช้

3. ปรับปรุงแก้ไขและสร้างแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์เพื่อเก็บข้อมูล

### การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่ได้รับการสรรหาและยกย่องเชิดชูเกียรติครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2544 ถึงพ.ศ. 2562 ซึ่งปัจจุบันมี 9 รุ่น จำนวน 47 ท่าน โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ผู้วิจัยติดต่อประสานงานผ่านทางโทรศัพท์กับครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยทั้ง 47 ท่าน ผลที่ได้จากการติดต่อประสานงาน คือ ผู้วิจัยสามารถติดต่อขอเข้าเก็บข้อมูลครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยได้ จำนวน 29 ท่าน เนื่องจาก

1.1 ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย จำนวน 7 ท่าน เสียชีวิต

1.2 ครูภูมิปัญญาไทยบางท่านไม่สะดวกที่จะให้เก็บข้อมูลเพื่อทำการวิจัย เนื่องจากมีปัญหาทางด้านสุขภาพ จำนวน 2 ท่าน

1.3 ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยบางท่านเปลี่ยนที่อยู่และเบอร์โทรศัพท์จึงไม่สามารถติดต่อเพื่อขอเข้าเก็บข้อมูลได้ จำนวน 9 ท่าน

2. ผู้วิจัยติดต่อบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในการออกหนังสือราชการเพื่อขอความอนุเคราะห์ขอเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยและส่งหนังสือขอความร่วมมือในการสัมภาษณ์และการสังเกตด้วยตนเอง

3. ผู้วิจัยได้เตรียมเครื่องมือการวิจัยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและอุปกรณ์เครื่องมือที่ช่วยในการวิจัย เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เพื่อนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้ครอบคลุมและถูกต้องมากที่สุด

4. ผู้วิจัยเดินทางไปสัมภาษณ์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ตั้งแต่วันที่ 28 พฤศจิกายน 2561 ถึง วันที่ 17 พฤษภาคม 2562 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.1 ผู้วิจัยได้ทำการสนทนาเพื่อให้ได้ข้อมูลไปตามโครงสร้างคำถามที่เตรียมไว้แล้วเท่านั้นขณะที่การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นการใช้คำถามนำไปสู่การสนทนาภายใต้บรรยากาศที่ผ่อนคลายและเป็นส่วนตัว โดยทำตามขั้นตอนดังนี้

1) สร้างบรรยากาศด้วยการทักทาย (small talk)  
2) ชี้แจง แนะนำตัว/อธิบายวัตถุประสงค์การวิจัย/แจ้งผู้ให้ข้อมูลทราบว่าเรามีความสำคัญอย่างไร

3) ดำเนินการสนทนาตามประเด็นวิจัยโดยตั้งคำถามที่ผู้ตอบจะตอบในภาวะปกติและลดระดับอารมณ์ความรู้สึกหลังพูดคุยแล้ว

4) ปิดการสนทนาและขออนุญาตติดต่อกลับในกรณีที่ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม

4.2 ผู้วิจัยขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการจดบันทึก บันทึกเสียง และถ่ายภาพ ในระหว่างสัมภาษณ์นั้นผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยการสังเกตมีขั้นตอน ดังนี้

1) กำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนว่าจะเก็บข้อมูลอย่างไร  
2) วางแผนการสังเกตอย่างมีขั้นตอนและเป็นระบบ  
3) จดบันทึกรายละเอียดที่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน  
4) ฝึกละสายตาและให้ความสำคัญของความถูกต้องของเหตุการณ์  
5) บันทึกเบื้องหลังเหตุการณ์ ตลอดจนสถานการณ์สิ่งแวดล้อมในขณะที่เกิดเหตุการณ์

4.3 ผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก

### วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามารวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามแนวทางที่สุภางค์ จันทวานิช (2552) และเทคนิคการถอดบทเรียนของรัตนา ดวงแก้ว (2553) เพื่อจัดกลุ่ม ตีความหมาย หาความเชื่อมโยงเกี่ยวข้อง และความสัมพันธ์ของข้อมูลมาสรุปเป็น 1) เส้นทางสู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย และ 2) กระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังนี้

1. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึกระหว่างการสัมภาษณ์และข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์มาจัดหมวดหมู่ข้อมูลให้ได้ประเด็นของเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญา และนำมาตีความข้อมูล

2. เปรียบเทียบข้อมูลและวิเคราะห์เนื้อหาด้านความหมายของคำพูดเปรียบเทียบกับเพื่อสร้างความชัดเจนในความคิดเห็นที่เป็นทัศนะ เป็นการกำหนดประเด็นความเห็นที่ได้แบ่งเป็นประเด็นย่อยๆ โดยไม่มีการปรับแต่งข้อมูล จากนั้นจำแนกประเด็นย่อยออกเป็นหมวดหมู่ตามหมวดคำถาม สำหรับข้อมูลที่ได้นอกเหนือจากคำถามก็แยกไว้อีกส่วนหนึ่ง นำผลที่ได้มาเรียบเรียงในลักษณะของการพรรณนาและนำเข้าสู่กระบวนการถอดบทเรียน

3. การสร้างข้อสรุป ผู้วิจัยดำเนินการเชื่อมข้อมูลที่ได้จากการเปรียบเทียบข้อมูลเข้าด้วยกันและแสดงความสัมพันธ์ของข้อมูลอย่างเป็นรูปธรรมในลักษณะพรรณนา โดยผู้วิจัยได้ตัดทอนข้อมูลให้เหลือแต่คุณลักษณะร่วมที่มีความหมาย พิจารณาถึงความสัมพันธ์ของข้อมูลซึ่งเป็นคำตอบชั่วคราวที่จะต้องตรวจสอบอีกครั้งและเมื่อตรวจสอบเรียบร้อยแล้วจะทำการยืนยันข้อสรุปเพื่อนำข้อสรุปไปสังเคราะห์ข้อมูลในภาพรวมต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปข้อมูลภาพรวมในขั้นตอนสุดท้าย ผู้วิจัยใช้วิธีแบบอุปนัย คือ รวบรวมข้อมูลที่เป็นรูปธรรมในลักษณะพรรณนาซึ่งมีลักษณะเป็นข้อมูลแยกย่อยมารวมเข้าด้วยกันเพื่อสร้างเป็นข้อสรุปเชิงนามธรรมในลักษณะของบทสรุปในประเด็นของเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

### 1.3 การสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเคราะห์เนื้อหาสาระของงานวิจัยด้วยวิธีการบรรยาย โดยการนำผลที่ได้รับจากการวิเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่มาจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยนำข้อมูลที่ได้รับมาจัดระบบตามหลักการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพของเส้นทางสู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

จากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครู ภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมาพัฒนา (ร่าง) แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย และจัดทำเอกสารประกอบเพื่อเสนอผู้เชี่ยวชาญและการอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) เพื่อนำไปสู่แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยในขั้นตอนที่ 2 ต่อไป

## **ขั้นตอนที่ 2 สังเคราะห์แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย**

การดำเนินงานวิจัยในขั้นตอนที่ 2 มีจุดมุ่งหมายที่จะสังเคราะห์แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย โดยมีรายละเอียดการดำเนินงานตามลำดับดังต่อไปนี้

### **2.1 การพัฒนา (ร่าง) แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย**

ผู้วิจัยจะนำผลการศึกษาที่ได้จากการดำเนินการในขั้นตอนที่ 1 คือ 1) เส้นทางสู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย และ 2) กระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย มาเป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนา (ร่าง) แบบแผนกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย โดยที่ (ร่าง) แบบแผนฯ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ 1) แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2) กระบวนการในการเปลี่ยนผ่าน แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ระยะของการเปลี่ยนแปลงสมมติฐานความเชื่อเดิม ระยะที่ 2 ระยะของการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ ระยะที่ 3 ระยะของการแสดงออกทางพฤติกรรมและการปฏิบัติซ้ำ และ 3) ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่าน

### **2.2 การอภิปรายกลุ่มย่อย**

เพื่อขอข้อเสนอแนะและตรวจสอบความเป็นไปได้ของแบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

#### **ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ**

ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญหรือผู้ร่วมประชุมอภิปรายกลุ่มเพื่อให้ข้อมูลมาร่วมรับทราบถึงผลการศึกษาและข้อค้นพบที่ได้จากการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนนี้และร่วมให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการของ (ร่าง) แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่ง

การเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น จำนวน 7 ท่าน ประกอบด้วย ครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย จำนวน 4 ท่าน และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต จำนวน 3 ท่าน (ภาคผนวก ข)

### เครื่องมือสำหรับการวิจัย

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสรุปผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ในขั้นตอนที่ 1 มาเป็นสร้างเป็นเครื่องมือสำหรับการวิจัย ประกอบด้วย 1) (ร่าง) แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย และ 2) แบบบันทึกประเด็นในการอภิปรายกลุ่ม ดังนี้

(ร่าง) แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย มีรายละเอียด ดังนี้

1) แนวคิดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2) กระบวนการในการเปลี่ยนผ่าน แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ระยะของการเปลี่ยนแปลงสมมติฐานความเชื่อเดิม

ระยะที่ 2 ระยะของการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์

ระยะที่ 3 ระยะของการแสดงออกทางพฤติกรรมและการปฏิบัติซ้ำ

3) ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่าน

แบบบันทึกประเด็นในการอภิปรายกลุ่ม ประเด็นหลักในการอภิปรายกลุ่ม ประกอบด้วย

1) ความถูกต้องเหมาะสมของเนื้อหาของ (ร่าง) แบบแผนฯ 2) ความสอดคล้อง/ความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้ในบริบทสังคมไทยของ (ร่าง) แบบแผน และ 3) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

### การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการจัดการอภิปรายกลุ่ม ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยส่งจดหมายเชิญและประเด็นการอภิปรายกลุ่มให้แก่ผู้เข้าร่วมอภิปรายกลุ่ม เพื่อขอความร่วมมือในการอภิปรายกลุ่ม โดยผู้วิจัยนัดหมายผู้เข้าร่วมอภิปรายกลุ่ม ในวันจันทร์ที่ 13 มกราคม 2563 เวลา 10.00 – 12.00 น. ณ ห้องประชุม 818 อาคารพระมิ่งขวัญการศึกษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. ผู้วิจัยจัดเตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วัสดุอุปกรณ์ และสถานที่ให้พร้อมในการจัดการอภิปรายกลุ่ม เช่น เอกสารแนวทางการอภิปรายกลุ่ม แบบจดบันทึกข้อมูลของการอภิปรายกลุ่ม เทปบันทึกเสียง เทปบันทึกภาพ กล้องถ่ายรูป และอุปกรณ์ที่จำเป็นอื่นๆ เป็นต้น

3. ผู้วิจัยดำเนินการอภิปรายกลุ่มตามแผนงานที่วางไว้ โดยเริ่มการอภิปรายกลุ่มด้วยการแนะนำตนเอง และอธิบายชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและการอภิปรายกลุ่ม แจ้งให้สมาชิก

ผู้เข้าร่วมอภิปรายกลุ่มทราบว่ามีการบันทึกเทปตลอดการอภิปรายกลุ่ม เกริ่นนำด้วยคำถามที่เบาและนำเข้าสู่ประเด็นหลัก หลังจากนั้นผู้วิจัยและผู้ร่วมอภิปรายกลุ่มร่วมกันพัฒนาร่างแบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยร่วมกัน และสรุปเนื้อหาหลังเสร็จสิ้นการอภิปรายกลุ่มเพื่อสร้างความเข้าใจตรงกันระหว่างผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมอภิปรายกลุ่ม

4. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการอภิปรายกลุ่มมาวิเคราะห์เนื้อหา โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

5. ผู้วิจัยนำสรุปผลการอภิปรายกลุ่มเพื่อนำมาปรับแก้ไขแบบแผนกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

### **ขั้นตอนที่ 3 นำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย**

การดำเนินการวิจัยในขั้นตอนที่ 3 นี้ผู้วิจัยจะนำผลการศึกษาที่ได้จากการดำเนินการในขั้นตอนที่ 2 มาเป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนารูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย มีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

#### **3.1 การพัฒนา (ร่าง) รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย**

ผู้วิจัยนำผลการศึกษาที่ได้จากการดำเนินงานในวัตถุประสงค์ที่ 2 คือ แบบแผนกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย มาเป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนา (ร่าง) รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย โดย (ร่าง) รูปแบบฯ ประกอบด้วย 1) ความเชื่อพื้นฐานของการดำเนินงาน 2) หลักการ/แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต 3) ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต 4) ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบ่มเพาะ 5) กระบวนการบ่มเพาะการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่1 ช่วงระยะเวลาของการปลูกฝังคุณลักษณะ ระยะที่2 ช่วงระยะเวลาของการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดและพฤติกรรม และระยะที่3 ช่วงระยะเวลาของการแสดงออกทางพฤติกรรม และ6) เงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

### 3.2 การอภิปรายกลุ่มย่อย

เพื่อขอข้อเสนอแนะและตรวจสอบความเป็นไปได้ของรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

#### ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ

ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญหรือผู้ร่วมประชุมอภิปรายกลุ่มเพื่อให้ข้อมูลมาร่วมรับทราบถึงผลการศึกษาและข้อค้นพบที่ได้จากการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนนี้และร่วมให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ (ร่าง) รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นซึ่ง ได้แก่ ครูภูมิปัญญาไทย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต และนักพัฒนาและการจัดฝึกอบรม จำนวน 13 ท่าน (ภาคผนวก ค)

#### เครื่องมือสำหรับการวิจัย

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสรุปผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ในขั้นตอนที่ 2 มาเป็นสร้างเป็นเครื่องมือสำหรับการวิจัย ประกอบด้วย 1) (ร่าง) รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย และ 2) แบบบันทึกประเด็นในการอภิปรายกลุ่ม ดังนี้

**แบบ (ร่าง) รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย**

1) หลักการ/แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

4) ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบ่มเพาะ

5) กระบวนการบ่มเพาะการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ช่วงระยะเวลาของการปลูกฝังคุณลักษณะ

ระยะที่ 2 ช่วงระยะเวลาของการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดและพฤติกรรม

ระยะที่ 3 ช่วงระยะเวลาของการแสดงออกทางพฤติกรรม

6) เงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

**แบบบันทึกประเด็นในการอภิปรายกลุ่ม** ประเด็นหลักในการอภิปรายกลุ่ม ประกอบด้วย

- 1) ความถูกต้องเหมาะสมของเนื้อหา (ร่าง) รูปแบบเชิงกระบวนการฯ
- 2) ความสอดคล้อง/ความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้ในบริบทสังคมไทยของ (ร่าง) รูปแบบเชิงกระบวนการฯ และ
- 3) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ในส่วนของประเด็นย่อยในการอภิปรายกลุ่ม ประกอบด้วย 4 ประเด็น คือ

1) หลักการที่ใช้เป็นหลักยึดในการดำเนินงาน 2) ขั้นตอนการดำเนินงานและแนวกิจกรรมประกอบการทำงานแต่ละขั้นตอน และ3) ปัจจัยและเงื่อนไขของการดำเนินงาน

### การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการจัดการอภิปรายกลุ่ม ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยส่งจดหมายเชิญและประเด็นการอภิปรายกลุ่มให้แก่ผู้เข้าร่วมอภิปรายกลุ่มเพื่อขอความร่วมมือในการอภิปรายกลุ่ม โดยผู้วิจัยนัดหมายผู้เข้าร่วมอภิปรายกลุ่ม ในวันจันทร์ที่ 20 มกราคม 2563 เวลา 10.00 – 12.00 น. ณ ห้องประชุม 818 อาคารพระมิ่งขวัญการศึกษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และในวันอังคารที่ 29 กันยายน 2563 เวลา 10.00 – 12.00 น. ผ่านแอปพลิเคชัน ZOOM

2. ผู้วิจัยจัดเตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วัสดุอุปกรณ์ และสถานที่ให้พร้อมในการจัดการอภิปรายกลุ่ม เช่น เอกสารแนวทางการอภิปรายกลุ่ม แบบจดบันทึกข้อมูลของการอภิปรายกลุ่ม เทปบันทึกเสียง เทปบันทึกภาพ กล้องถ่ายรูป และอุปกรณ์ที่จำเป็นอื่นๆ เป็นต้น

3. ผู้วิจัยดำเนินการอภิปรายกลุ่มตามแผนงานที่วางไว้ โดยเริ่มการอภิปรายกลุ่มด้วยการแนะนำตนเองและอธิบายชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและการอภิปรายกลุ่ม แจ้งให้สมาชิกผู้เข้าร่วมอภิปรายกลุ่มทราบว่าการบันทึกเทปตลอดการอภิปรายกลุ่ม เกิร็นำด้วยคำถามที่เบาและนำเข้าสู่ประเด็นหลัก หลังจากนั้นผู้วิจัยและผู้ร่วมอภิปรายกลุ่มร่วมกันพัฒนารูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย และสรุปเนื้อหาหลังเสร็จสิ้นการอภิปรายกลุ่มเพื่อความเข้าใจตรงกันระหว่างผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมอภิปรายกลุ่ม

4. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการอภิปรายกลุ่มมาวิเคราะห์เนื้อหา โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

5. ผู้วิจัยนำสรุปผลการอภิปรายกลุ่มมาปรับเป็นรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

ผู้วิจัยสามารถสรุปวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังตารางที่ 3 (ในหน้าถัดไป)



ตารางที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่ต้องทำ	แหล่งข้อมูล	วิธีการเก็บข้อมูล	เครื่องมือเก็บข้อมูล	การวิเคราะห์ข้อมูล	ข้อมูลที่ต้องการ
1. เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย	1. ศึกษาเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย 2. วิเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย 3. สังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย	1. เอกสาร/ประวัติที่เกี่ยวข้องกับครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย 2. ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย	1. การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย 2. การสัมภาษณ์เชิงลึกครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย	1. แบบสัมภาษณ์กระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย 2. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก	1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) 2. การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการถอดบทเรียน 3. การสังเคราะห์ข้อมูล	1. เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย
2. เพื่อสังเคราะห์แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต	1. พัฒนาแบบแผนกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต	1. ผู้เชี่ยวชาญด้านการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนผ่าน (Transformative)	1. การจัดเวทีอภิปรายกลุ่ม	1. แบบร่างแบบแผนกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต	1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) 2. การสังเคราะห์	1. แบบแผนของกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ตารางที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย (ต่อ)

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่ต้องทำ	แหล่งข้อมูล	วิธีการเก็บข้อมูล	เครื่องมือเก็บข้อมูล	การวิเคราะห์ข้อมูล	ข้อมูลที่ต้องการ
บุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย	2. จัดเวทีสนทนากลุ่ม 3. สังเคราะห์แบบแผนกระบวนการเปลี่ยนแปลงผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต	Learning)		2. แบบบันทึกการจัดเวทีสนทนา	ข้อมูล	จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการประมวลผลเป็นเฉพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต	1. พัฒนารูปแบบเชิงกระบวนการในการประมวลผลเป็นเฉพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2. จัดเวทีสนทนากลุ่ม	1. ครูภูมิปัญญาด้านต่างๆ 2. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต 3. นักพัฒนา	1. จัดเวทีอภิปรายกลุ่ม	1. พัฒนารูปแบบกระบวนการในการประมวลผลเป็นเฉพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2. แบบบันทึกการจัดเวทีสนทนา	1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) 2. การสังเคราะห์และข้อมูล	1. รูปแบบเชิงกระบวนการในการประมวลผลเป็นเฉพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

## บทที่ 4

### ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต: กรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย มีวัตถุประสงค์

- 1) เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็น ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย
- 2) เพื่อสังเคราะห์แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย
- 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

ตอนที่ 2 ผลการสังเคราะห์แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

ตอนที่ 3 เพื่อนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

#### ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

จากการศึกษาพบว่า เส้นทางและกระบวนการในการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีเหตุการณ์ต่างๆ ทั้งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการคิดภายในตัวบุคคลหรืออาจจะเกิดจากสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการตัดสินใจที่จะเลือกศึกษาเรียนรู้ในเรื่องของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย จากบทสัมภาษณ์สามารถแบ่งเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อเส้นทางสู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ได้ดังนี้

##### 1. เหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความสนใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า เหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความสนใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยแต่ละท่านมักจะมีเหตุการณ์ทั้งที่ส่งผลให้เกิดการตัดสินใจในศาสตร์การแพทย์แผนไทยที่มาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายนอกตัวบุคคล ดังนี้

1.1 เหตุการณ์ที่เกิดจากภายในตัวบุคคล เป็นเหตุการณ์ที่มากกระตุ้นให้ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่เกิดความสนใจที่จะเรียนรู้ในศาสตร์การแพทย์แผนไทยที่เกิดจากการตระหนักรู้ถึงความสำคัญที่เกิดขึ้นจากภายในตัวของครูภูมิปัญญา ประกอบด้วย การเห็นคุณค่าของศาสตร์การแพทย์แผนไทย และการมีประสบการณ์โดยตรงกับชีวิต ดังนี้

1.1.1 การเห็นคุณค่าของศาสตร์การแพทย์แผนไทย ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีความสนใจและการเห็นคุณค่าในเรื่องของสมุนไพร การแพทย์พื้นบ้านและภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยว่าเป็นสมบัติของชาติที่มีคุณค่า ควรแก่การรักษาและสืบทอด จึงส่งผลให้เกิดการศึกษาข้อมูลในเรื่องของการเกษตร สมุนไพร และภูมิปัญญาเบื้องต้นเพื่อตอบสนองความอยากรู้ และข้อสงสัยเบื้องต้น สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...เราก็คือคนที่ชอบเกษตร ชอบปลูกพวกสมุนไพรหลายๆ ชนิด โชคดีที่ทาง กศน.เขาเปิดโอกาสให้ครูได้ค้นคว้า ศึกษา เรียนรู้ เพื่อเป็นตัวอย่างให้คนทั่วไป ผมจึงได้มีโอกาสได้เรียนรู้เรื่องสมุนไพรและนำมาปลูกในศูนย์กศน.ที่ลำปาง...”

(มานพ ประโลมรัมย์, สัมภาษณ์ 14 พฤษภาคม 2562)

“...ผมสนใจที่จะเรียนอย่างจริงจังคือการที่ผมได้อ่านหนังสือแล้วเจอคำพูดของพระเทพที่แต่งว่า สมุนไพรนี้มีค่ามาก พระเจ้าอยู่หัวทรงฝากไว้ให้รักษา ทำให้นักขึ้นได้ว่า ถ้าเราไม่สืบทอดความรู้เหล่านี้ ตำราที่มีอยู่มากมายก็จะสูญเปล่า...”

(ณรงค์ มาคง, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

“...หลังจากทำงานในอนามัย เราเลยคิดว่าถ้าเราหันมาศึกษาเรื่องภูมิปัญญาดีกว่าไหม เอาความรู้ดั้งเดิมมาช่วยชาวบ้านดีกว่าไหม หลังจากนั้นเราก็เลยหาข้อมูลที่จะเรียนรู้เรื่องสมุนไพร...”

(ปาริชาติ บุญธิมา, สัมภาษณ์ 10 พฤษภาคม 2562)

“...เห็นพ่อซึ่งเป็นหมอแผนโบราณ แม่เป็นหมอพื้นบ้าน จนมีใจรักและอยากจะศึกษา เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญานี้จากพ่อแม่...”

(องอาจ พงษ์โนรี, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2562)

1.1.2 การมีประสบการณ์โดยตรงกับชีวิต เหตุการณ์ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับการแพทย์แผนไทยอีกเหตุการณ์ คือ การที่ตนเองมีประสบการณ์ตรงจากการเจ็บป่วยแล้วได้มีโอกาสได้ใช้ศาสตร์การแพทย์แผนไทยในการรักษาตนเองจากโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ จนหาย แล้วจึงศึกษาค้นคว้าความรู้เพิ่มเติม สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...วันหนึ่งเราตื่นมาแล้วแขนเราขยับไม่ได้ เราไม่อยากผ่าตัด แม่เลยเรียกหมอนวดมานวดให้จนหาย ทำให้เราสนใจเรียนแพทย์แผนไทย...”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

“...เราเคยป่วยตอนที่ไปทำงานที่เมืองนอก คนที่รู้จักกันชวนวดให้ เราจนอาการเราหาย เมื่อผมกลับมาที่ไทยผมเลยสนใจอยากจะเรียนเรื่องของกระดูก...”

(ประสิทธิ์ วุ่นฟัก, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

“...ตอนเด็กๆ เล่นแล้วเศษแก้วกระเด็นเข้าไปฝังในตา คุณตาได้ใช้ การรักษาแบบหมอพื้นบ้านและการรักษาแบบคาถารักษาให้ จนสนใจที่จะแอบดูเวลาคุณตาการรักษา ผู้ป่วยคนอื่นๆ...”

(ประนอม ไชยชมภู, สัมภาษณ์ 23 เมษายน 2562)

“...ประมาณ 6 ขวบ ครูเป็นโรคฝีดาษเป็นตุ่มหนองเต็มตัว ต้องนอนใบตอง ได้กึ่งที่เป็นแพทย์แผนจีนช่วยรักษาจนหายดี ไม่มีแผลเป็นเหมือนคนอื่น จึงได้ศึกษาเรียนรู้...”

(สุนทร เขาวะพานิช, สัมภาษณ์ 30 พฤศจิกายน 2561)

1.2 เหตุการณ์ที่เกิดจากภายนอกตัวบุคคล เป็นเหตุการณ์ในเชิงของสภาพแวดล้อมที่ครูภูมิปัญญาประสบพบเจอจนทำให้เกิดความสนใจที่จะเรียนรู้หรือเกิดการเรียนรู้อย่างมีได้ตั้งใจและส่งผลให้เกิดการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ประกอบด้วย วิถีชีวิตของครอบครัวและการมีสมาชิกในครอบครัวประสบอุบัติเหตุหรือเสียชีวิต ดังนี้

1.2.1 วิถีชีวิตของครอบครัว เหตุการณ์ที่ส่งผลให้ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยสนใจที่จะเรียนรู้ในเรื่องของภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย มีหลายเหตุการณ์ที่มีส่วนช่วยในการตัดสินใจที่จะศึกษาเรียนรู้ เช่น บรรพบุรุษหรือบุคคลในครอบครัวเป็นแพทย์แผนโบราณ สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ดังนี้

“...เรามีพ่อแม่อาชีพเป็นหมอพื้นบ้าน แม่มีอาชีพทำนาและเป็นหมอดำแยพื้นบ้าน เราเลยได้มีโอกาสเรียนรู้ประวัติดั้งเดิมของสมุนไพรต่างๆ มาจากพ่อแม่...”

(นิยม แก้วแสงเรือง, สัมภาษณ์ 2 เมษายน 2562)

“...มีปู่และย่าเป็นหมอพื้นบ้าน พ่อและแม่ก็เป็นคนทำยา...”

(ชาลี ขวัญเมือง, สัมภาษณ์ 8 พฤษภาคม 2562)

“...พ่อเป็นหมอพื้นบ้าน รักษาโรคอัมพฤกษ์อัมพาต มะเร็ง ทำให้เราได้คลุกคลีกับการรักษา...”

(สมทบ สอนราช, สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2562)

“...ผมมีปู่เป็นหมอพื้นบ้าน ใช้นยาสมุนไพร ใช้นการต้มยา ยาแช่ทุกอย่าง และยังใช้นมดคาถาป้องกัน...”

(ชอย สุขพิณิจ, สัมภาษณ์ 19 เมษายน 2562)

“...คุณตาของครูเป็นหมอพื้นบ้านมีความสามารถในการรักษา การดูแลสุขภาพของคนในหมู่บ้าน...”

(สมบุญ มีมิตร, สัมภาษณ์ 17 เมษายน 2562)

“...มีโอกาสดูช่วยพ่อเก็บเครื่องยาและปรุงยาโดยตลอดจนสั่งสมเป็นความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากพ่อตั้งแต่จำความได้...”

(ณรงค์ มากง, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

### 1.2.1 การมีสมาชิกในครอบครัวประสบอุบัติเหตุหรือเสียชีวิต

ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยประสบกับเหตุการณ์ที่มีบุคคลในครอบครัวประสบอุบัติเหตุหรือเสียชีวิต โดยที่ศาสตร์การแพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถรักษาได้ทันจึงเป็นเหตุการณ์ที่เป็นแรงกระตุ้นและเป็นการสร้างแรงบันดาลใจที่จะทำให้ตนเองมีความรู้เรื่องสมุนไพรและหลักการแพทย์แผนไทยสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...แม่ประสบอุบัติเหตุจนป่วยเป็นอัมพฤกษ์ดูแลตัวเองไม่ได้ จะไปหาหมอที่ก็ลำบาก เราเลยหาหนังสือเกี่ยวกับการนวด เกี่ยวกับสมุนไพรมาอ่านเพื่อเอาความรู้ตรงนั้นมารักษาแม่...”

(ประกายศรี รุ่งเรืองอริโย, สัมภาษณ์ 21 เมษายน 2562)

“...พ่อเริ่มสนใจการเรียนแพทย์พื้นบ้านเพราะบ้านหลังนี้เคยมีคนตาย พ่อเลยคิดว่าเราต้องการหมอ จะไปหาหมอที่ก็ลำบาก พ่อเลยมาคิดว่าเราจะมาเป็นหมอที่คอยรักษาคน...”

(ทองสา เจริญตา, สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม 2562)

“...น้องสาวของผมโดนงูกัดตายไปคนหนึ่ง เรารักษาน้องสาวไม่ทันนี่เลยเป็นเหตุผลที่ทำให้ผมเริ่มศึกษาสมุนไพรที่เอาไว้อธิบายรักษาพิษงูโดยเฉพาะ...”

(เอียะ สายกระสุน, สัมภาษณ์ 18 พฤษภาคม 2562)

## 2. เหตุการณ์ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

จากการศึกษาพบว่า เหตุการณ์ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเรียนรู้เกี่ยวกับศาสตร์การแพทย์แผนไทยและพัฒนาตนเองจนกลายเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย มาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายนอกตัวบุคคล ดังนี้

**2.1 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล** เป็นเหตุการณ์ที่มากระตุ้นให้ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่เกิดการตัดสินใจที่จะเรียนรู้ในศาสตร์การแพทย์แผนไทยที่มาจากภายในตัวของครูภูมิปัญญา ประกอบด้วย การเห็นถึงผลประโยชน์ของการแพทย์แผนไทย และการเห็นถึงความสำคัญในการสืบทอดองค์ความรู้ ดังนี้

**2.1.1 การเห็นถึงผลประโยชน์ของการแพทย์แผนไทย** ครูภูมิปัญญาเห็นถึงผลประโยชน์ของการแพทย์แผนไทยที่มีต่อสังคมไทย เช่น การได้เห็นหรืออ่านหนังสือที่ชี้ให้เห็นถึงคุณค่าหรือประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้ศาสตร์การแพทย์แผนไทยในการรักษา จึงทำให้ครูภูมิปัญญาตัดสินใจที่จะเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดศาสตร์การแพทย์แผนไทยต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...เราเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาของเราที่สามารถช่วยชีวิตของคนจำนวนมาก เราเลยมีเป้าหมายว่าทำยังไงที่จะขยายภูมิปัญญาของเราออกไปให้ได้มากที่สุด จนไม่สามารถละทิ้งได้...”

(สมบุรณ์ มิมิตร, สัมภาษณ์ 17 เมษายน 2562)

“...ตระหนักถึงความจริงที่ว่า การแพทย์แผนไทยเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต การอยู่อาศัยของมนุษย์ จึงเห็นถึงความสำคัญของการแพทย์แผนไทย...”

(บุญเรือง การหมั่น, สัมภาษณ์ 11 พฤษภาคม 2562)

“...ได้อ่านหนังสือเล่มหนึ่งของสมเด็จพระเทพฯ เขาแต่งว่าสมุนไพรนี้มีคุณค่ามาก พระเจ้าอยู่หัวทรงฝากให้รักษา ทำให้ย้อนกลับมาคิดว่าพ่อผมก็เป็นแพทย์แผนไทยเป็นแพทย์แผนโบราณนี้ถ้าผมไม่สืบทอดไว้ตำราที่มีอยู่มากมายก็จะสูญหาย...”

(ณรงค์ มาคง, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

“...ได้คลุกคลีและเห็นวิธีการรักษาผู้ป่วยจนเกิดใจรักและอยากจะศึกษาวิชาแพทย์แผนไทยเพื่อที่จะได้อนุรักษ์ภูมิปัญญา...”

(องอาจ พงษ์โนรี, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2562)

**2.1.2 การเห็นถึงความสำคัญในการสืบทอดองค์ความรู้** ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยเห็นถึงความสำคัญในการสืบทอดองค์ความรู้เนื่องจากศาสตร์ความรู้เกี่ยวกับแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน กำลังจะสูญหายไปจากสังคมหรืออาจจะมีผู้ที่สนใจที่จะสืบทอดองค์ความรู้เหล่านี้น้อยลง ทำให้ครูภูมิปัญญาตระหนักถึงความต้องการในการสืบทอดองค์ความรู้เหล่านี้อย่างเร่งด่วน สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...เราต้องการให้หมอพื้นบ้านสอบใบประกอบวิชาชีพได้มากขึ้น เพราะว่าในมุมที่เราทำงานตรงนี้ก็รู้ว่าบางเรื่องมันไม่สามารถจะรักษาได้โดยแพทย์แผนปัจจุบัน แต่ถ้าใช้วิธีการแพทย์แผนไทยที่มันมีมาก่อน อาการแบบนี้มันดีขึ้นได้ การใช้แพทย์แผนไทยกับแพทย์แผนตะวันตกมาเสริมกันในการรักษาดีกว่า...”

(สมทบ สอนราช, สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2562)

“...กระทรวงได้เงินจากญี่ปุ่นมีชาว่ามาก่อสร้างโรงเรียน 300 ล้าน แล้วก็ปลูกสมุนไพร ญี่ปุ่นก็ขนส่งสมุนไพรพวกกวาวเครือแดง กวาวเครือขาวไปประเทศเขา เราจึงตัดสินใจเรียนการแพทย์แผนไทยเพราะกลัวศาสตร์เหล่านี้สูญไป...”

(ประสพสุข อิงคะวะระ, สัมภาษณ์ 29 พฤศจิกายน 2561)

“...ตอนบวชเรียนกับหลวงตา เห็นคนที่มาเรียนส่วนใหญ่มักจะเลิกเรียนกลางคันจึงทำให้ผมมีความมุ่งมั่นที่จะเรียนให้สำเร็จ...”

(สุนทร เขาวะพานิช, สัมภาษณ์ 30 พฤศจิกายน 2561)

**2.2 เหตุการณ์ที่เกิดจากภายนอกตัวบุคคล** เป็นเหตุการณ์ในเชิงของสภาพแวดล้อมที่ครุภูมิปัญญาประสบพบเจอจนทำให้เกิดการตัดสินใจที่จะเรียนรู้และส่งผลให้เกิดการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ประกอบด้วย ความรับผิดชอบต่อครอบครัวและการมีสถานภาพหรือบทบาทและคุณค่าต่อบริบททางสังคม ดังนี้

**2.2.1 ความรับผิดชอบต่อครอบครัว** สมาชิกในครอบครัวบางของครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีอาการป่วยด้วยโรคภัยต่างๆ และทางครอบครัวไม่ประสงค์ให้รับการรักษาด้วยแผนปัจจุบัน เนื่องจากตัวครุภูมิปัญญาอาจจะมีความรู้หรือได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อที่จะรักษาสมาชิกในครอบครัวคนอื่นๆ จึงทำให้ตัดสินใจที่จะเรียนศาสตร์การแพทย์แผนไทยเพิ่มเติมจนมีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญมากขึ้น สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...เราก็เคยνωดให้พ่อเวลาที่เขาเลิกงานมันจึงเป็นแรงผลักดันตรงนั้น พอนวดเสร็จ เขามีแรงทำงานขึ้นมาอีกนี่คือเป็นสิ่งที่น่าประทับใจที่เราเป็นแพทย์แผนไทยหรือเป็นหมอนวด พี่สาวเราก็อยากให้เราเรียนด้วย...”

(ประกายศรี รุ่งเรืองอริโย, สัมภาษณ์ 21 เมษายน 2562)

“...พ่อกับแม่เราป่วยด้วยโรคอัมพฤกษ์ คุณแม่ตกเก้าอี้แขนหัก พี่สาวถูกรถชนกระดูกหัก ทุกคนเขาเอาความรู้ทางภูมิปัญญาพื้นบ้านมาใช้กันหมดเลยทำให้เราได้รับการศึกษาด้วยาต่างๆ ที่เขามาใช้กับพ่อ กับแม่ กับพี่ของเรา เลยอยากที่จะเรียนรู้ตั้งแต่นั้นมา...”

(ปาริชาติ บุญธิมา, สัมภาษณ์ 10 พฤษภาคม 2562)

“...ช่วงที่ลูกชายผมไปเหยียบกับระเบิดแถวชายแดนทำให้ผมมีกำลังใจที่จะเรียนรู้เรื่องสมุนไพร หมอพื้นบ้าน คาถาเป่า การใช้ยาต้ม และการผสานกระดูกเพื่อจะได้รักษาคนอื่นๆ ต่อไป...”

(ชอย สุขพินิจ, สัมภาษณ์ 19 เมษายน 2562)

**2.2.1 การมีสถานภาพ บทบาทและคุณค่าต่อบริบททางสังคม** ครุภูมิปัญญาตัดสินใจที่จะเรียนรู้ศาสตร์การแพทย์แผนไทยเพื่อพัฒนาตนเองไปสู่การเป็นครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย เนื่องจากครุภูมิปัญญาเล็งเห็นว่าการมีสถานภาพ บทบาทและคุณค่าของการแพทย์



แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านมีคุณค่าต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ควรสืบทอดให้คงอยู่ต่อไปในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...เราภูมิใจที่สามารถรักษาคนไข้รายแรกได้ เราก็อยากจะเรียนรู้ เราเลยไปเรียนศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องของสมุนไพร การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้ แล้วกลับมาช่วยบิดามารดาอยู่ที่ต้นหยงมัส...”

(นิยม แก้วแสงเรือง, สัมภาษณ์ 2 เมษายน 2562)

“...อย่างเรื่องของการเรียนนวด ถ้าผมไม่ได้เป็นเองผมก็ไม่ได้เรียนนะ ผมก็คิดว่าถ้าผมหาย ผมอยากจะช่วยคนอื่นต่อไป ผมคิดว่าผลประโยชน์ที่จะได้ตามมาคือการที่ได้มีโอกาสช่วยเหลือคนอื่น...”

(ประสิทธิ์ วุ่นฟัก, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

“...ถ้าต่อไปกลุ่มหมอพื้นบ้านกลุ่มนี้ที่อายุ 70-80 ปี ถ้าเกิดตายแล้วจะเอาที่ไหนไปศึกษาต่อหรือต่อยอดละเพราะเขาไม่เห็นความสำคัญของหมอพื้นบ้าน เราจึงต้องหันมาศึกษาเพิ่มเติม...”

(ชาลี ขวัญเมือง, สัมภาษณ์ 8 พฤษภาคม 2562)

“...ที่ยังเรียนรู้และยังสนุกเนี่ยสาเหตุหนึ่งเกิดจากคนไทยทอดทิ้งภูมิปัญญาเริ่มมาเห็นคุณค่าตอนแก่เลยอยากจะที่จะถ่ายทอดและเป็นที่พักของสังคม มันเหมือนเป็นอุดมการณ์ว่าเราอยากจะฝากอะไรไว้ในแผ่นดินก่อนที่จะสิ้นชีวิตให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป...”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

ดังนั้นเส้นทางสู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ประกอบด้วย เหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความสนใจและเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจที่จะเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย มีทั้งจากเหตุการณ์ที่เกิดจากภายในตัวบุคคล เช่น การเห็นคุณค่าของศาสตร์การแพทย์แผนไทย การมีประสบการณ์ชีวิตโดยตรง การเห็นถึงผลประโยชน์ของการแพทย์แผนไทย และการเห็นถึงความสำคัญในการสืบทอดองค์ความรู้ เป็นต้น และมาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากภายนอกตัวบุคคล เช่น วิถีชีวิตครอบครัว การมีสมาชิกในครอบครัวประสบอุบัติเหตุหรือเสียชีวิต ความรับผิดชอบต่อครอบครัว และการมีสถานภาพ บทบาทและคุณค่าต่อบริบททางสังคม เป็นต้น

### 3. กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย เป็นขั้นตอนในการแสวงหาและสั่งสมความรู้ที่เกิดขึ้นจากภายในตัวของบุคคลในแต่ละช่วงชีวิต มี 7 ขั้นตอน คือ 1) การกำหนดแนวคิดสำคัญในการเรียนรู้ 2) การแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง 3) การคิดและแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้ รวมถึงการสร้างแรงกระตุ้นสู่ความสำเร็จจากปัจจัยต่างๆ 4) การตรวจสอบองค์ความรู้ 5) การสร้างองค์ความรู้ 6) การถ่ายทอดองค์ความรู้ และ 7) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ดังนี้

**3.1 การกำหนดแนวคิดสำคัญในการเรียนรู้** จากการสัมภาษณ์พบว่า แนวคิดที่สำคัญที่ทำให้ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยเกิดการเรียนรู้ คือ การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาเพื่อเป็นที่พึ่งทางสุขภาพให้คนในสังคม ซึ่งเป็นแนวคิดที่ส่งผลให้ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ที่แนบชิดสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...หลักจริงๆ ที่สามารถพึ่งตัวเองได้เลย คือ หลักการใช้ภูมิปัญญาอยู่กินอย่างมีสติ ตายก็ต้องตายอย่างมีสติ ทำยังไงก็ได้ที่ทำเหมือนเค้าแต่ไม่เหมือนเค้าอันนี้คือครูภูมิปัญญา...”

(ชาลี ขวัญเมือง, สัมภาษณ์ 8 พฤษภาคม 2562)

“...อาจารย์คิดว่าไม่ว่าจะเชื้อชาติไหนขอให้รักชาติ อยากให้มีคนรักชาติจริงๆ เอาไว้ให้อาจารย์สอนคนไทยให้หมดก่อนอย่างหนังสือเล่มนี้อาจารย์จดสิทธิบัตรไว้...”

(ประสพสุข อิงคะวะระ, สัมภาษณ์ 29 พฤศจิกายน 2561)

“...คุณค่าของภูมิปัญญาไทยมันสูงมากจนผมไม่สามารถจะทิ้งมันได้เลย ผมเลยต้องไปเรียนต่อด้านการแพทย์แผนไทยเพราะฉะนั้นผมเลยมีเป้าหมายว่าจะทำยังไงที่จะขยายภูมิปัญญาออกไปให้ได้มากที่สุด...”

(สมบุรณ์ มีมิตร, สัมภาษณ์ 17 เมษายน 2562)

“...สาเหตุที่ยังเรียนรู้และยังสนุกเนี่ยสาเหตุหนึ่งเกิดจากคนไทยทอดทิ้งภูมิปัญญาเริ่มมาเห็นคุณค่าตอนแก่เลยอยากจะทำอะไรที่ถ่ายทอดและเป็นที่ยอมรับของสังคม ช่วยคนไทยมีสุขภาพดีโดยที่ภูมิปัญญาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิต มันเป็นความตั้งใจ การเรียนรู้ที่ดีจะต้องมีการสร้างแรงบันดาลใจ การเรียนในแต่ละครั้งจะเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิต เพราะเรามาเรียนของใหม่...”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

“...ผมเปิดที่แห่งนี้เป็นสถานพยาบาล เป็นโรงเรียน รับสอนนวด สอนแพทย์แผนไทย เราคิดว่าเราทำดีแล้ว เราเป็นต้นไม้แก่ นับวันจะโค่น ต้องปลูกต้นใหม่ ให้เป็นประโยชน์กับนกกาให้อยู่อาศัยเลยถ่ายทอดวิชาให้รุ่นหลัง...”

(ประสาธ เทศแย้ม, สัมภาษณ์ 29 พฤศจิกายน 2561)

“...การเรียนรู้ของครู คือ การรักษา พอรักษาหายและเห็นผล ครูจึงเรียนรู้และพัฒนาความรู้ของตนเองต่อไปเรื่อยๆ เพื่อใช้รักษาคนต่อไปเพราะการรักษาคนให้หายได้มันทำให้ครูมีกำลังใจที่จะเรียนรู้ต่อไป ครูพยายามเรียนรู้ ตั้งใจเรียนรู้ และฝึกฝนตัวเอง เพื่อไม่อยากจะให้ใครต้องเสียชีวิตเหมือนน้องสาวของครู...”

(เอื้อยะ สายกระสุน, สัมภาษณ์ 18 พฤษภาคม 2562)

“...คนที่เรียนแพทย์หลักสูตรศึกษาจะไม่เหมือนการเรียนแพทย์แผนไทย คนที่เรียนแพทย์หลักสูตรศึกษายกมือสาบานตนว่าเราจะรักษาคนเพื่อช่วยเหลือชีวิตมนุษย์ในชาติ ประกอบกับตำราแพทย์แผนไทยจะเรียนเฉพาะในตำราไม่ได้ คนที่จะเรียนรู้ต้องเป็นคนที่อดทน ขยัน ซื่อสัตย์ และเป็นมีคุณธรรม รู้จักไหนผิดไหนถูก รู้จักใช้สติปัญญาในการดำเนินการทำงาน...”

(นิยม แก้วแสงเรือง, สัมภาษณ์ 2 เมษายน 2562)

ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีการกำหนดแนวคิดที่สำคัญในการเรียนรู้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเรียนรู้หรือการยึดมั่นประจำใจของตนเองในการศึกษาหาความรู้ ซึ่งแนวคิดที่สำคัญที่ส่งผลให้ครูภูมิปัญญาแสวงหาความรู้และใช้เป็นแรงจูงในการเรียนรู้เพื่อให้ตนเองไปสู่จุดมุ่งหมายของการเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย คือ การอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญาเพื่อเป็นที่พึ่งทางสุขภาพให้คนในสังคม

**3.2 การแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง** จากการศึกษาพบว่า ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยแสวงหาองค์ความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ และจากการลงมือปฏิบัติ เพื่อองค์ความรู้และการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมโดยอาศัยประสบการณ์ เทคนิค และวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย ดังนี้

**3.2.1 การเรียนรู้จากการสังเกตและจดจำ** ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยเรียนรู้จากการสังเกตและจดจำตั้งแต่ยังจำความได้ผ่านสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัว สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...เราก็ได้มีโอกาสเรียนรู้จากการที่เราได้เดินทางไปกับพ่อแม่ เวลาที่พ่อไปหาสมุนไพรจะพาเราไปด้วยหรือคุณแม่เวลาที่ไปทำคลอดที่ไหนก็จะพาเราไปเป็นเพื่อน เราดูจนเกิดความรู้ ความชำนาญ...”

(นิยม แก้วแสงเรือง, สัมภาษณ์ 2 เมษายน 2562)

“...วิธีการเรียนรู้ของอาจารย์เรียนรู้โดยการไปเป็นลูกศิษย์ อาจารย์เองคิดว่าถ้าเราเรียนแต่ในตำราเองมันก็ช้าแล้วอาจารย์ก็ได้ดูเขาไปด้วยจนพอจำได้บ้าง...”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

“...ตอนเด็กๆ ผมได้เรียนรู้กับคุณพ่อ สิ่งเหล่านี้ผมเห็นมาตั้งแต่เด็กๆ ตั้งแต่จำความได้ก็เลยทำให้จำได้แล้ว...”

(ณรงค์ มากง, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

“...เมื่อก่อนเมื่อหมอฟันบ้านมารักษาที่บ้านแม่อยู่แล้ว แม่อยู่ก็ชอบเขาไปดูเวลาเขารักษาจนจำได้ว่าสมุนไพรที่นำมาใช้มีอะไรบ้าง...”

(ปาริชาติ บุญธิมา, สัมภาษณ์ 10 พฤษภาคม 2562)

**3.2.2 การเรียนรู้จากผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญ** เป็นอีกเทคนิคการเรียนรู้ที่ครู ภูมิปัญญาเลือกใช้เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ในเรื่องของภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย สอดคล้องกับบท สัมภาษณ์ ดังนี้

“...ผมขอศึกษาเล่าเรียน มีอาจารย์หลวงพ่อกี่ไหนโด่งดัง ผมก็ เข้าหา ไปสัมผัส ไปเรียนรู้จากท่าน ถ้าไม่อย่างนั้นผมก็คงไม่ได้ถึงขนาดนี้หรอก...”

(ชอย สุขพินิจ, สัมภาษณ์ 19 เมษายน 2562)

“...ด้วยความที่แม่อยู่เป็นเด็ก แล้วเห็นหมอพื้นบ้านที่มารักษาให้ที่ บ้าน แล้วเวลาที่แม่อยู่ถามอะไรเขาก็จะบอกแม่อยู่...”

(ปาริชาติ บุญธิมา, สัมภาษณ์ 10 พฤษภาคม 2562)

“...เรื่องที่พ่อสนใจพ่อก็จะหาเรียนไปเรื่อย บางทีก็ไปเป็นเรียนกับ หมอตำแยก็มี หมอตำแยพ่อก็สามารถเป็นได้ พ่อเรียนหมด...”

(ทองสา เจริญตา, สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม 2562)

“...ในช่วงที่ผมได้ไปอาศัยอยู่กับหลวงตากิ่ง ท่านสอนเรื่องตั้มยา เรื่องของการนวด โดยเรียนแบบตัวต่อตัว จนมีความรู้ความชำนาญจึงขยับไปเรียนเรื่องอื่นๆ ต่อ...”

(ประสพสุข อิงคะวะระ, สัมภาษณ์ 29 พฤศจิกายน 2561)

“...วิธีการเรียนรู้ของอาจารย์เรียนรู้โดยการไปเป็นลูกศิษย์ ไป เรียนรู้จากผู้ชำนาญการหมอพื้นบ้านที่เขาเก่งๆ จนได้ความรู้มา...”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

“...พ่อของภรรยาเป็นหมอกระดูก เขาชวนผมมาเรียนด้วยกัน จน ผมพอจะมีความรู้ในเรื่องของการนวด การต่อกระดูก...”

(ประสิทธิ์ วุ่นฟัก, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

“...เราก็ได้มีโอกาสเจอหมอพื้นบ้านคนอื่นๆ ที่เขามีความรู้เรื่อง ต่างๆ เราก็ไปสอบถามและไปพูดคุยความรู้ของเราก็ต่อเติมมาเรื่อยๆ...”

(สมบูรณ์ มีมิตร, สัมภาษณ์ 17 เมษายน 2562)

“...ตอนที่เราจะเริ่มเรียนในเรื่องของสมุนไพรกำจัดพิษงู ตอน เรียนรู้ใหม่ๆ เราก็เริ่มเรียนกับหมอพื้นบ้านรุ่นใหญ่...”

(เอื้อยะ สายกระสุน, สัมภาษณ์ 18 พฤษภาคม 2562)

**3.2.3 การเรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติ** เป็นเทคนิคที่ครูภูมิปัญญาใช้ในการแสวงหาความรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยเพื่อให้เกิดความชำนาญในเรื่องขององค์ความรู้และการรักษา สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...รุ่นแรกๆ ที่อาจารย์เรียนรู้เรื่องการนวดไม่ได้เรียนรู้จากตำรา เพราะสมัยนั้นยังไม่มีมีการจารึกเป็นหลักสูตร คือสอนแล้วให้ทำเลย พอทำได้ถึงค่อยขยับไปเรียนเรื่องต่อไป

(ประสพสุข อิงคะวะระ, สัมภาษณ์ 29 พฤศจิกายน 2561)

“...การเรียนหมอดึงต้องลงคลุกคลีและมีการปฏิบัติกับคนไข้มันถึงจะรู้เรื่อง เรียนรู้จากผู้ชำนาญการหมอพื้นบ้านที่เขาเก่งๆ คั้นคว่ำบ้าง ทดสอบกับตนเองบ้าง ทดสอบกับผู้ป่วยบ้าง...”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

“...เราเรียนเรื่องการใช้สมุนไพรในการรักษา เรียนนวดที่ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน เราต้องมีการปฏิบัติตามและปฏิบัติซ้ำจนเกิดความชำนาญ...”

(ประกายศรี รุ่งเรืองอริโย, สัมภาษณ์ 21 เมษายน 2562)

“...ตอนผมเรียนนวดใหม่ๆ ผมก็เริ่มฝึกฝนและเรียนรู้ต่อไปเรื่อยๆ ผมเชื่อว่าทุกอย่างอยู่ที่การกระทำของตนเองทั้งหมด ถ้าไม่รู้ก็ควรดูบ่อยๆ ควรทำบ่อยๆ จนเกิดความชำนาญ...”

(ประสิทธิ์ วุ่นพัก, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

**3.2.4 การเรียนรู้จากตำรา** เป็นอีกเทคนิคหนึ่งที่ครูภูมิปัญญาใช้ในการแสวงหาความรู้ในเรื่องของแพทย์แผนไทยจนกระทั่งสามารถเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยได้ สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...พ่อได้เรียนผาโก้มั้งแต่อายุ 24 ปี พ่อเรียนจากตำราเล่มหนึ่งที่เขียนรายละเอียดไว้มืออยู่ในใบลานเขาจะเขียนวิธีทำไว้ทั้งหมด ...พ่อศึกษาจากเล่มนี้ แล้วก็ต้องสืบค้นข้อมูล ถ้าพ่อไม่สืบค้นพ่อก็ไม่สามารถันตีได้ว่าจะรักษาหาย บางทีพ่อก็ดูจากคู่มือที่มีอยู่...”

(ทองสา เจริญตา, สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม 2562)

“...หลังจากที่ผมเก็บตำราที่ลอยมาจากน้ำได้ ผมก็มาศึกษานำภาษาต่างๆ มาแกะเทียบกับภาษาไทย ผมเรียนรู้ภาษาจากตำรา โดยใช้วิธีเทียบตำรา ผมเคยไปทำกิจกรรม ผมต้องชวนขายมากขึ้น เห็นอะไรก็จดไว้ คัดไว้ ทำให้เกิดการเรียนรู้เองโดยอัตโนมัติ...”

(ประสาท เทศแยม, สัมภาษณ์ 29 พฤศจิกายน 2561)

“...เรียนจากในตำรา ท่านเก็บไว้อย่างดีเลย ท่านหวงมาก แต่ผมไปเที่ยวหาท่าน จนได้ตำราเล่มนั้นมาศึกษา ตอนนี้ผมยังศึกษาจากตำรายาจีน ผมก็เอามาดู ผมทำแบบไม่มีใครสอน...”

(ชาลี ขวัญเมือง, สัมภาษณ์ 8 พฤษภาคม 2562)

“...เราต้องหาหนังสือพวกการใช้สมุนไพรในการรักษามาอ่านเพิ่มเติมในช่วงแรกๆ ที่เรายังไม่มั่นใจเราก็ดูวิธีทบทวนจากตำรา ฝึกตามตำรา...”

(ประกายศรี รุ่งเรืองอริโย, สัมภาษณ์ 21 เมษายน 2562)

“...พี่เรียนรู้จากตำราแพทย์พื้นบ้านของคุณพ่อที่จดไว้ให้ก่อนเสียชีวิต การเรียนรู้ของพี่จึงใช้วิธีการอ่านหนังสือ หรือใช้วิธีค้นหาในเว็บไซต์แทนการดูทีวีและวิทยุ...”

(สมทบ สอนราช, สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2562)

**3.2.5 การลองผิด ลองถูก** เป็นอีกเทคนิคหนึ่งในการเรียนรู้ที่ครูภูมิปัญญาใช้ในการแสวงหาความรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...เรียนรู้ ลงมือทำ ได้มีโอกาสศึกษา ลองผิดลองถูก มันเป็นกิจกรรมที่เราได้อยู่ตลอดในชีวิตประจำวันมีการลองใช้แล้วดี มันก็สะสมมาเรื่อยๆ เราก็พัฒนาเรื่องของผลิตภัณฑ์...”

(บุญญรัตน์ ประโลมรัมย์, สัมภาษณ์ 14 พฤษภาคม 2562)

“...การเรียนรู้ในเรื่องของสมุนไพรเราก็ไปเข้าร่วม หลังจากนั้นก็มาเริ่มเรียนรู้ศึกษา เราก็ลองทำ ลองผิด ลองถูก ไปเรื่อยๆ ไม่ได้มีการเรียนต่อที่ไหน จนชำนาญ...”

(มานพ ประโลมรัมย์, สัมภาษณ์ 14 พฤษภาคม 2562)

“...ถ้าเราอ่านหนังสือเองมันก็จะดูไม่ออก อาจารย์ก็มาค้นคว้าทำเอง ทดสอบกับตนเองบ้าง ทดสอบกับผู้ป่วยบ้าง ลองทำไปเรื่อยๆ ผิดถูก จนเกิดความเชี่ยวชาญ...”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

“...เราเริ่มเรียนสมุนไพรเพื่อไปรักษาพิษงูเกี่ยวกับพิษงูทุกอย่าง เราก็ลองรักษาไปเรื่อยๆ ตอนเรียนรู้ใหม่ๆ เราใช้วิธีทดลองยากับวัวกับสุนัข จนเกิดความชำนาญ...”

(เอียะ สายกระสุน, สัมภาษณ์ 18 พฤษภาคม 2562)

**3.2.6 การเรียนรู้จากสถานที่จริงและการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง** เป็นอีกเทคนิคในการเรียนรู้ที่ส่งผลให้ครูภูมิปัญญามีความรู้ในเรื่องของการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...ตอนที่เรียนรู้ใหม่ๆ ผมต้องไปเดินสำรวจป่าอยู่บ่อยๆ ซึ่งผมจะต้องเข้าไปเดินสำรวจจนสามารถจำชื่อสมุนไพรได้...”

(ณรงค์ มาคง, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

“...เวลาที่พ่อไปหาสมุนไพรในป่าจะพาเราไปด้วยเพราะเราเป็นลูกคนเล็ก เราดูจนเกิดความรู้ ความชำนาญในเรื่องของสมุนไพร...”

(นิยม แก้วแสงเรือง, สัมภาษณ์ 2 เมษายน 2562)

“...ผมอยู่ที่ไหน ผมก็ศึกษาทุกอย่าง ไม่อย่างนั้นผมก็คงไม่ได้เป็นอย่างนี้ มีการแลกเปลี่ยนและเดินป่าหาสมุนไพรเพื่อให้เกิดความชำนาญในเรื่องของสมุนไพร...”

(ชอย สุขพินิจ, สัมภาษณ์ 19 เมษายน 2562)

**3.2.7 การเรียนรู้จากการฝึกอบรมหรือจากสถาบันการเรียนรู้อื่นๆ** เป็นอีกเทคนิคการเรียนรู้ที่ส่งผลให้ครูภูมิปัญญาเกิดองค์ความรู้ และความชำนาญมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...หลังจากนั้นที่อนามัยเริ่มมีการสอนเกี่ยวกับเรื่องนวด มีการจัดอบรมต่างๆ แม่อยู่ก็ได้มีส่วนร่วมในการอบรมครั้งนี้และได้เอาองค์ความรู้มาช่วยเหลือคนไข้ในสถานีอนามัย...”

(ปาริชาติ บุญธิมา, สัมภาษณ์ 10 พฤษภาคม 2562)

“...หลังจากนั้นพอทางกระทรวงสาธารณสุขเปิดหลักสูตรในช่วงปี 2542 อาจารย์ก็ลองไปเรียนการนวดทั้งของที่วัดโพธิ์และของกระทรวง...”

(ประสพสุข อิงคะวะระ, สัมภาษณ์ 29 พฤศจิกายน 2561)

“...เวลาที่มีประชุม มีสัมมนา มีการอบรมอะไรเกี่ยวกับเรื่องของสมุนไพรเราก็ไปเข้าร่วมและหลังจากนั้นก็มาเริ่มเรียนรู้ศึกษาด้วยตนเอง...”

(มานพ ประโลมรัมย์, สัมภาษณ์ 14 พฤษภาคม 2562)

“...ผมได้เรียนรู้จากพ่อภรรยาและรู้สึกว่ายากไม่ได้ ผมเลยลองไปอบรมดู ผมเชื่อว่าทุกอย่างอยู่ที่การกระทำของตนเองทั้งหมด ถ้าไม่รู้ก็ควรดูบ่อยๆ ถ้าผมจำไม่ได้ก็ต้องเอา...”

(ประสิทธิ์ วุ่นฟัก, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

“...เราหาหนังสือพวกการใช้สมุนไพรในการรักษามาอ่านเพิ่มเติม แล้วเราก็ไปเรียนนวดที่ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน ไปเรียนที่เรียนที่โรงเรียนสาเกตุนคร มีอบรมกรมแพทย์แผนไทยจนเกิดความชำนาญ...”

(ประกายศรี รุ่งเรืองอริโย, สัมภาษณ์ 21 เมษายน 2562)

“...นอกจากที่เรียนกับพ่อแล้วก็มีเรียนจากตำราของกระทรวงสาธารณสุขแพทย์แผนไทย เขาก็มีแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เวชกรรม เกษตรกรรมที่มาสอน ผมก็เลยเข้าไปเรียน...”

(ณรงค์ มาคง, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

“...นิสัยของพี่มักจะไม่เหมือนคนอื่น คือถ้าอยากรู้ก็ต้องรู้ ต้องฝึกตนเองให้เป็นคนมองอีกมุมหนึ่ง พี่ยังมีไปฝึกอบรมและเรียนรู้กับหมอพื้นบ้านคนอื่นๆ ด้วย...”

(สมทบ สอนราช, สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2562)

จากการศึกษาบทสัมภาษณ์ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยพบว่า ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีการใช้เทคนิคและวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมสถานการณ์ และประสบการณ์ของแต่ละท่าน ทั้งการเรียนรู้จากการสังเกตและจดจำ การเรียนรู้จากผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญ การเรียนรู้โดยกาปฏิบัติ การเรียนรู้จากตำรา การเรียนรู้จากการลองผิดลองถูก การเรียนรู้จากสถานที่จริงและการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และการเรียนรู้จากการฝึกอบรมตามสถาบันต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้เกี่ยวกับศาสตร์การแพทย์แผนไทย

**3.3 การคิดแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้ รวมถึงการสร้างแรงกระตุ้นสู่ความสำเร็จจากปัจจัยต่างๆ** จากการศึกษาพบว่า เมื่อครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยประสบกับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ระหว่างการเรียนรู้ ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีการคิดและแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นและรวมไปถึงการสร้างแรงกระตุ้นจนทำให้ตนเองประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ ดังนี้

### 3.3.1 ปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้

จากการสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยพบว่า ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยแต่ละท่านประสบกับปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ ดังนี้

**3.3.1.1 สภาพเศรษฐกิจของครอบครัว** ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยส่วนใหญ่เกิดในตระกูลชาวนาและมีจำนวนพี่น้องมากทำให้ไม่สามารถที่จะเรียนในระบบโรงเรียนได้สูงทำให้ต้องบวชเรียนหรืออาศัยการเรียนรู้จากวัดเป็นหลัก ซึ่งปัญหานี้เป็นอุปสรรคที่ส่งผลให้การเรียนรู้ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยเกิดความล่าช้า ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...เราคิดว่าเขาจะให้เราไปเรียนที่แพร่ แต่ผลสุดท้ายก็น่าเสียใจเพราะว่าเราเรียนไม่จบเพราะเรามีเงินจ่ายเขา เขาก็นัดเราไปเรียนเพิ่มแล้ว เราก็เตรียมเสื้อผ้าเรียบร้อย อยู่ๆ วันที่จะไปเขามอบอกว่าได้คนไปแล้ว เราก็ลองไปสอบดูก็ไม่ติดเพราะการเป็นหมอต้องเรียนโครงสร้างฯ เราก็ด้อยกว่าคนอื่นเขา เราต้องใช้วิธีจำแล้วมาตีความเอาเอง...”

(ประสิทธิ์ วุ่นพัก, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

“...ผมเป็นคนที่มีความจำดีนะเมื่อได้เรียนรู้อะไรก็จำได้ง่ายนะ แต่ผมก็ไม่ค่อยมีเวลาเพราะต้องช่วยครอบครัวทำงานนี้จึงเป็นปัญหาอีกอย่างหนึ่งของผม ผมจึงต้องใช้วิธีการอ่านบ่อยๆ ทวนบ่อยๆ เพื่อให้จำได้ดี...”

(ณรงค์ มาคง, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)



### 3.3.1.2 การสื่อสารและภาษา ศาสตร์การแพทย์แผนไทยโดยส่วน

ใหญ่จะมีการใช้ภาษาโบราณ ภาษาสันสกฤต หรือภาษาพื้นเมืองในการจดบันทึก ประกอบกับชื่อพืชสมุนไพรหรือวิธีการรักษาก็จะมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่ ซึ่งครู ภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของคำและความหมายที่ถูกต้อง ทำให้การเรียนรู้เป็นไปได้อย่างช้าและยากลำบาก สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...ตอนที่พ่อเริ่มเรียนตำราการรักษาและแก้พิษงู พ่อศึกษาจากตำราโบราณดั้งเดิมซึ่งตัวหนังสือเป็นหนังสือธรรมช่วงแรกๆ พ่ออ่านออกบ้าง แล้วพ่อก็ค่อยมาแปลมาเขียนใหม่ ปัจจุบันก็เริ่มช้ากว่าสมัยก่อน เราเรียนรู้เรื่องสมุนไพร พ่อก็มีสับสนบ้าง มีเก็บมาผิดบ้าง แต่พ่อก็เรียนรู้ไปเรื่อยๆ...”

(ทองสา เจริญตา, สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม 2562)

“...ตำราเก่าๆ โบราณต่างๆ ที่อ่านไม่ค่อยออก ก็จะค่อยๆ ศึกษาและนำมาแปลเป็นภาษาปัจจุบัน แต่สำหรับอาจารย์จะเอามาอ่านและทำตำรา เวลาอ่านต้องอ่านออกในภาษานราธิวาสเพราะภาษาที่เขาใช้พูดจะไม่พูดเหมือนเรา เราจะเรียนรู้อย่างไรก็ได้อย่าได้ขัดกับศาสนาอิสลามเพราะเราอยู่ในพื้นที่นี้...”

(นิยม แก้วแสงเรือง, สัมภาษณ์ 2 เมษายน 2562)

“...ตอนที่เริ่มเรียนใหม่ๆ ก็รู้สึกว่ามันจะยากนิดนึงเพราะเป็นศัพท์ภาษาสันสกฤต มีศัพท์เฉพาะบ้าง แล้วช่วงที่เราจำรุ่นพี่ที่มีใบประกอบโรคศิลป์มาสอน เราก็ได้ดูเขาไปด้วยเพราะการเรียนในยุคต่อไปโดยเฉพาะหมอต้องลงคลุกคลีและมีการปฏิบัติซึ่งช่วงแรกๆ เรายังต้องทำงานขายประกันอยู่จึงไม่ค่อยได้ทุ่มเทเวลา...”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

“...ตำราทั้งหมดนั้นเป็นภาษาเหนือ ภาษาล้านนาทั้งนั้น ซึ่งผมไม่ได้เรียนมา หนังสือทางเหนือผมก็ไม่ได้เรียนเลย ผมก็เอาภาษาของท่านมาเปรียบเทียบกับพหุพอก็เลยทำเป็นภาษาพื้นเมืองให้ผมมาอ่านเลยทำให้เราอ่านภาษาล้านนาได้...”

(ชาติ ขวัญเมือง, สัมภาษณ์ 8 พฤษภาคม 2562)

### 3.3.1.3 การยอมรับของศาสตร์การแพทย์แผนไทย ครูภูมิปัญญา

แพทย์แผนไทยประสบกับปัญหาในการยอมรับองค์ความรู้จากแพทย์แผนไทยด้วยตนเองที่มีการเรียนการสอนที่แตกต่างกันออกไป การไม่ได้รับการยอมรับหรือสนับสนุนจากหน่วยงานตลอดจนถึงจากการแพทย์แผนปัจจุบัน สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...หมอสมุนไพรถ้าจะเรียนรู้ใหม่ คือ จะหมายถึงการเปลี่ยนยาซึ่งมันจะทำให้เกิดความยากลำบากเพราะจะต้องเริ่มเรียนรู้ใหม่ ถ้าเราเปลี่ยนแล้วมีคนตาย

ขึ้นมาชีวิตเราก็ดับไปเลย ยิ่งปัจจุบันออกเฟส ออกไลน์ทุกวัน เขาก็จะบอกว่าอาจารย์รักษาคณตายนเลยทำให้เราไม่อยากเรียนรู้อะไรเพิ่มเติม เพราะเขาก็จะไม่เชื่อเรา...”

(เอียะ สายกระสุน, สัมภาษณ์ 18 พฤษภาคม 2562)

“...เราสนใจเรื่องของสมุนไพรแล้วได้มีการเสนอโครงการเข้าไปซื้ออุปกรณ์ต่างๆ ถ้าครั้งไหนไม่มีงบเราก็เองบางส่วนตัว เวลาที่มีประชุม มีสัมมนา มีการอบรมอะไรเกี่ยวกับเรื่องของสมุนไพรเราก็ไปเข้าร่วม บางครั้งที่เราขออนุญาตเค้าก็ไม่ให้...”

(มานพ ประโลมรัมย์, สัมภาษณ์ 14 พฤษภาคม 2562)

“...ตอนอยู่ที่สถาบันที่กระทรวงสาธารณสุขในรุ่นที่เรียนมีทั้งหมด 34 คน เราต้องเรียนวิธีการนวดเท้าก่อนแล้วเขาถึงจะให้เราทำตาม จากนั้นก็ไปเรียนนวดตัวทั้งที่อาจารย์ก็ทำเป็นอยู่แล้วนะ ลักษณะของการเรียนรู้นี้บ้านเราไม่พร้อมอย่างหนึ่ง คือ ถ้าคุณเรียนสายราชสำนัก คุณต้องทำแบบราชสำนัก ทำแบบอื่นไม่ได้ จึงทำให้การเรียนรู้อะไรของบ้านเราไม่พัฒนา...”

(ประสพสุข อิงคะวะระ, สัมภาษณ์ 29 พฤศจิกายน 2561)

### 3.3.1.4 เพศสภาพ ศาสตร์การแพทย์แผนไทยส่วนใหญ่จะเปิด

กว้างกับเพศชายมากกว่าเพศหญิงเนื่องจากการเรียนการสอนในเรื่องของการแพทย์แผนไทยในอดีตมักจะมีการเรียนการสอนในวัดและมีการเชื่อถือในเรื่องของคาถาอาคม ดังนั้นการที่มีเพศสภาพเป็นหญิงจึงเป็นอุปสรรคในการเรียนรู้อะไรของการแพทย์แผนไทยในบางเรื่อง สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...มีอยู่ครั้งหนึ่งแม่อุ้ยอยากเรียนการยาขางเราไปขอเรียนไหนก็ไม่ให้เรียนเพราะเราเป็นผู้หญิงเค้าจะไม่ให้เรียน ไปขอใครเขาก็ไม่สอน เราเกิดข้อสงสัยว่าทำไมผู้หญิงถึงเรียนไม่ได้แล้วเราเองก็เป็นหมอ เราไม่ได้เหยียบคนไปเรื่อย เราก็รู้สึกน้อยใจเพราะเราอยากที่จะช่วยเหลือคนป่วยทำไมถึงไม่ให้เราเรียน...”

(ปาริชาติ บุญธิมา, สัมภาษณ์ 10 พฤษภาคม 2562)

### 3.3.2 การสร้างแรงกระตุ้นสู่ความสำเร็จ จากการสัมภาษณ์ พบว่า ครู

ภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยประสบกับปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้ ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมิได้ย่อท้อแต่นำเอาปัญหาและอุปสรรคเหล่านั้นมาสร้างเป็นแรงกระตุ้นที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ซึ่งปัจจัยที่ทำให้ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ได้ ประกอบด้วยปัจจัยที่มาจากแรงจูงใจภายในตัวบุคคลและปัจจัยที่เกิดขึ้นจากภายนอกตัวบุคคล ดังนี้

#### 3.3.2.1 ปัจจัยที่มาจากแรงจูงใจภายในตัวบุคคล ครูภูมิปัญญา

แพทย์แผนไทยมีเหตุและแรงจูงใจที่มาจากภายในตัวบุคคลตามที่ได้เรียนรู้ได้กำหนดเป้าหมายหรือแรงบันดาลใจเพื่อให้ตนเองไปสู่จุดมุ่งหมายตามที่หวังไว้ เช่น การมีแรงบันดาลใจ การมีใจรัก การมีความอดทน เป็นต้น สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...ผมเชื่อในหลักอิทธิบาท 4 นะ ผมเชื่อว่าจะประสบความสำเร็จได้ต้องมี 1) ฉันทะ คือความพอใจที่ผมได้เรียนแพทย์แผนไทย 2) วิริยะ คือผมมีความขยันหมั่นเพียร 3) จิตตะ คือผมมีใจตั้งมั่น ใจมั่นคงไม่แปรปรวน 4) วิมังสา คือผมต้องพยายามหมั่นดูแลในสิ่งที่กระทำลงไปแล้วนำมาปรับประยุกต์กับหลักของโพชฌงค์ 7 หรือทางสายนักปราชญ์ต้องมี สุ จี ปุ ริ สิ่งเหล่านี้เป็นหลักธรรมที่ทำให้ผมประสบความสำเร็จในการเรียนรู้และการดำรงชีวิตอยู่จนถึงปัจจุบัน...”

(ณรงค์ มาคง, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

“...การเรียนรู้ที่ดี คือ การเรียนรู้ด้วยตัวเองแต่มันต้องสร้างแรงบันดาลใจว่าเราจะเรียนรู้ไปเพื่ออะไร ถ้าคนไม่มีแรงบันดาลใจก็จะท้อง่าย ถ้ามีแรงบันดาลใจเค้าจะมีความอดทน ความเพียร อีกเรื่องคือความอดทนต้องมาก่อน เมื่อคนมีแรงบันดาลใจจะต้องมีความอดทนเพราะว่ามีแรงบันดาลใจ มีความอดทน มีความเพียร ก็จะทำให้สำเร็จ และคนที่สำเร็จไม่ใช่ว่าครั้งเดียวจะสำเร็จ ล้มแล้วลุกหลายครั้งค่อยสำเร็จก็มี...”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

“...พี่เป็นคนที่ยากรู้อะไรต้องรู้ให้ได้ เมื่อตั้งใจ สนใจอะไรก็ต้องค้นคว้าเพื่อให้รู้ อีกอย่างพี่จะฝึกตนเองให้เป็นคนที่มองต่างมุม มองว่าเรื่องนี้มันติดขัดตรงไหน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องอยากเราที่ไม่ท้อนะซึ่งกว่าจะมาถึงจุดนี้ได้พี่ต้องใช้ความพยายามอย่างมากจึงจะสำเร็จได้ อีกอย่างคือศิลปะของศาสตร์การแพทย์โบราณที่ต้องใช้วิธีการตีความอยู่ตลอดเวลาเพราะแพทย์แผนไทยโบราณมักจะหวงวิชา พี่เลยรู้สึกสนุกกับการแกะสัญลักษณ์ที่แฝงมาในตำรา...”

(สมทบ สอนราช, สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2562)

“...การเรียนรู้ต้องอาศัยอดทนอย่างเดียว กตัญญู รู้คุณพ่อแม่ บิดา ครูอาจารย์ รู้คุณข้าวแดงแกงร้อน น้ำสั๊กแก้ว อดทน พยายามทำ มั่นनाเปื้อนทั้งนั้นแหละ อาจารย์ถือหลักข้อดีมีข้อเสียมีจึงจะประสบความสำเร็จได้...”

(ประสพสุข อิงคะวะระ, สัมภาษณ์ 29 พฤศจิกายน 2561)

“...คนเราเกิดมาก็ต้องสู้ พอเราได้รู้เราก็กตัญญู เราก็ค่อยศึกษาไปแล้วมันเป็นแรงผลักดันให้เราอยากจะเรียน อยากจะรู้อยู่ตลอดเวลา...”

(ประสิทธิ์ วุ่นพัก, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

“...เราต้องเป็นคนที่รักการเรียนรู้และบันทึกกรณีศึกษาอยู่เสมอ เราต้องมีการสังเกตและการค้นคว้า เราก็พยายามค้นหาคำตอบ หาวิธีการ หากระบวนการ มีการพัฒนาตัวเองให้มีความก้าวหน้า การเรียนรู้ของเราก็ไม่ได้หยุด เราก็ค้นคว้าเรื่อยๆ เราก็เปิด

โอกาสให้เค้ามาเสนอ มาศึกษาวิจัย เราก็เสนอแนะไปตามที่อยากจะเสนอ เราก็เปิดกว้าง และสิ่งสำคัญคือเรามีเป้าหมายที่อยากจะให้คนสามารถดูแลตัวเองได้ ดูแลกันแลกันได้...”

(สมบุญ มีมิตร, สัมภาษณ์ 17 เมษายน 2562)

### 3.3.2.2 ปัจจัยที่เกิดขึ้นจากภายนอกตัวบุคคล

ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีความพยายามในการเรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จ เช่น การมีแรงผลักดันมาจากคำพูดดูถูกของคนใกล้ชิด ความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการได้รักษาคนอื่น เป็นต้น ปัจจัยที่เกิดขึ้นนี้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและตระหนักรู้จากภายในบุคคลจะเพิ่มพูนศักยภาพและความสามารถของบุคคลให้มีพลังในการคิดและการกระทำให้มากขึ้นจนนำไปสู่ความสำเร็จในการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...อาจารย์เป็นคนที่อดทน ขยัน และซื่อสัตย์ และเป็นคนที่มีความดีเพราะเราอยู่วัดมาโดยตลอดตั้งแต่เล็กจนโต รู้จักคุณธรรม รู้จักไหนผิดไหนถูก รู้จักใช้สติปัญญาดำเนินการทำงาน พอจะบอกเสมอว่าต้องใช้ปัญญาอย่าใช้กำลัง อาจารย์จึงมีความอดทนในการเรียนรู้มาก...”

(นิยม แก้วแสงเรือง, สัมภาษณ์ 2 เมษายน 2562)

“...ความสำเร็จของพ่อก็คืออาการของคนป่วยที่เราสามารถรักษาแล้วหาย เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้หัวใจพ่อสดชื่นไปเลย ขนาดไม่มีคนมาสอนแต่ใจรู้สึกสดชื่นเหมือนกับว่ามันสว่าง ทำให้พ่อก็กำลังใจ มีแรงใจ เหมือนต้นไม้พอเอาน้ำมารดเราก็ดชื่นและมุ่งมั่นที่จะเรียนรู้ต่อไป...”

(ทองสา เจริญตา, สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม 2562)

“...เมื่อเราเลือกออกมาเดินบนเส้นทางนี้เราก็ต้องสู้ไปด้วยกันเพราะยอมรับช่วงนั้นมันก็หนักเหมือนกันที่เจอมา จากจุดที่เขามองว่าเราเป็นผู้กอบโกย เป็นพวกคอร์รัปชั่น ถือได้ว่าเป็นแรงผลักดันให้เรามีทุกวันนี้...”

(บุญญรัตน์ ประโลมรัมย์, สัมภาษณ์ 14 พฤษภาคม 2562)

“...ใจอย่างเดียว ถ้าใจท้อเมื่อไหร่หรือในช่วงที่เราเหนื่อย ล้าก็คือจบเลย กำลังใจจากครอบครัวก็สำคัญ โดยเฉพาะพี่สาวนั่นแหละที่สนับสนุนเพราะเค้าชอบนวดและเราก็เคยนวดให้พ่อเวลาที่เลิกงาน เป็นแรงผลักดันตรงนั้น นี่ถือเป็นสิ่งที่น่าประทับใจที่เราเป็นแพทย์แผนไทยหรือเป็นหมอนวดมา...”

(ประกายศรี รุ่งเรืองอริโย, สัมภาษณ์ 21 เมษายน 2562)

“...อันดับแรกคือเราตั้งใจเพราะเรามีองค์ความรู้แล้วเราก็คงอยากทำให้สำเร็จ มันก็ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของเรา มีแรงบันดาลใจอีกอย่างหนึ่งและต้องมีใจรักในการ

ให้บริการเพราะว่าเราอยากจะเห็นคนอื่นมีสุขภาพที่ดีทำให้เราชวนขายเข้าเรียนเข้าศึกษาวิชาต่างๆ ตลอด...”

(ปาริชาติ บุญธิดา, สัมภาษณ์ 10 พฤษภาคม 2562)

จากการศึกษาบทสัมภาษณ์ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยพบว่า การคิดและแก้ไข ปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้ รวมถึงการสร้างแรงกระตุ้นสู่ความสำเร็จจากปัจจัยต่างๆ ที่เกิดขึ้น ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่มีหลากหลายทั้งที่ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผล ต่อการเรียนรู้ในศาสตร์ของการแพทย์แผนไทย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาและอุปสรรคทางเศรษฐกิจของ ครอบครัว ปัญหาทางด้านการสื่อสารและภาษา ปัญหาในเรื่องการยอมรับในศาสตร์ของการแพทย์ แผนไทย และปัญหาในเรื่องของเพศสภาพ ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมิได้ย่อท้อแต่เอาปัญหา และอุปสรรคเหล่านั้นมาเป็นแรงผลักดันและสร้างเป็นแรงกระตุ้นที่ส่งผลสู่ความสำเร็จในการเรียนรู้

**3.4 การตรวจสอบองค์ความรู้** จากการศึกษาพบว่า การตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับมา จากการเรียนรู้เป็นอีกหนึ่งขั้นตอนที่สำคัญของกระบวนการในการเรียนรู้ซึ่งหลังจากที่ครูภูมิปัญญา แพทย์แผนไทยได้รับองค์ความรู้จากการเรียนรู้ภูมิปัญญาแล้ว ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีวิธีการ ตรวจสอบองค์ความรู้ที่ได้มาเพื่อสร้างความชัดเจนและเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่ถูกต้อง ครูภูมิปัญญา แพทย์แผนไทยจึงมีวิธีการตรวจสอบองค์ความรู้ดังนี้ ด้วยวิธีการที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

**3.4.1 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญ** ครูภูมิปัญญาแพทย์ แผนไทยบางท่านนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาเปรียบเทียบกับตรวจสอบความถูกต้องกับผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ชำนาญคนอื่นๆ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...พอมมีคนป่วยที่มีปัญหาเรามีไลน์กลุ่มเพื่อนหมอดูด้วยกัน เราก็มา แห่ประสบการณ์กัน ถามหาจากผู้รู้ เราก็ใช้ขั้นตอนทางวิทยาศาสตร์ตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาเพื่อให้ เกิดความชัดเจน ถูกต้องมากที่สุด...”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

“...ก่อนที่จะเริ่มรักษาพ่อจะมีการตรวจสอบจากคนที่ใช้ยาคน ก่อนๆ ว่าดีรีปาว ถ้าใช้แล้วดีขึ้นแสดงว่ายาชุดนี้ใช้ได้ผล แล้วพ่อก็มีคุยกับผู้รู้คนอื่นๆ พอรู้ว่าใช่แน่แล้ว พ่อก็จะจดลงในสมุดบันทึก...”

(ทองสา เจริญตา, สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม 2562)

**3.4.2 การตรวจสอบความรู้กับตำรา** ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยนำองค์ ความรู้ที่ได้รับมาตรวจสอบกับตำรา เอกสารทางการแพทย์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องก่อนที่จะนำไปใช้ รักษาและเผยแพร่ ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...ตอนที่พี่เริ่มเรียนรู้การแพทย์แผนไทยใหม่ๆ พี่ได้ตำรา มา 1 เล่มซึ่งเป็นตำราโบราณ พี่พยายามศึกษาจนสำเร็จพอพี่เอาเล่มอื่นมาอ่านก็รู้สึกว่ามันแปลกๆ ก็

ย้อนกลับมาอ่านตำราต้นฉบับ พี่เลยรู้ว่ามันมีความผิดพลาดตรงไหน อะไรที่ผิด ก็จะย้อนกลับมาดูตรง  
นี้...”

(สมทบ สอนราช, สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2562)

“...พอมีคนป่วยที่มีปัญหาเราก็กินตำรา มีเปิดตำราอ้างอิงบ้าง แต่  
เราก็นำมาทดสอบและเก็บข้อมูล แล้วนำมาใช้ต่อไปเพื่อให้เกิดความชัดเจน ถูกต้องมากที่สุด...”

(สมบัติ ไตรศิริศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

**3.4.3 การตรวจสอบความรู้กับหน่วยงานต่างๆ** ครูภูมิปัญญาแพทย์แผน  
ไทยนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาตรวจสอบกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง  
น่าเชื่อถือ และได้รับการยอมรับผ่านการจดทะเบียนรับรอง ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...ถ้าตัวนี้เอาอยู่ ก็เอาไปทดสอบดูแล้วว่าสามารถรักษาพิษงูได้  
ก่อนที่จะจะให้เรามาใช้ เค้าก็เอาไปทดสอบ มีเลขที่รับรอง...”

(เอียะ สายกระสุน, สัมภาษณ์ 18 พฤษภาคม 2562)

“...ที่อาจารย์เคยไปเรียนที่อื่นก็ไม่มีข้อดีข้อเสียเหมือนของเรา แต่  
ที่นี้ยังงี้ก็แล้วแต่ ตอนแรกอาจารย์เข้ากระทรวงเพื่อเรียนรู้เพิ่มเติม...”

(ประสพสุข อิงคะวะระ, สัมภาษณ์ 29 พฤศจิกายน 2561)

การตรวจสอบองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย มีความหลากหลาย  
แตกต่างกันขึ้นอยู่กับความถนัดของครูภูมิปัญญาแต่ละท่าน ตั้งแต่การตรวจสอบองค์ความรู้กับแหล่ง  
ความรู้ที่หลากหลาย การตรวจสอบความรู้จากตำราที่มีอยู่เดิม และการตรวจสอบองค์ความรู้กับผู้รู้  
เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่มีความถูกต้องและมีความชัดเจนก่อนที่จะนำไปใช้

**3.5 การสร้างองค์ความรู้** จากการศึกษาพบว่า ขั้นตอนที่สำคัญของกระบวนการ  
เรียนรู้อีกประการหลังจากที่ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยได้เรียนรู้ศาสตร์การแพทย์แผนไทยแล้ว คือ  
การสร้างองค์ความรู้ใหม่หรือการบูรณาการเชื่อมโยงองค์ความรู้กับชีวิตประจำวัน ซึ่งวิธีการที่ครู  
ภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยใช้ในการสร้างองค์ความรู้ ประกอบด้วย การบูรณาการศาสตร์การแพทย์  
แผนโบราณกับศาสตร์การแพทย์แผนไทยและการพัฒนาองค์ความรู้ผ่านการสะสมประสบการณ์และ  
การทดลอง ดังนี้

**3.5.1 การบูรณาการกับศาสตร์การแพทย์แผนปัจจุบัน** ครู  
ภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีการเชื่อมโยงองค์ความรู้โดยการประยุกต์ใช้ระหว่างศาสตร์การแพทย์แผน  
ไทยกับศาสตร์การแพทย์แผนปัจจุบัน สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...ตอนนี้ลูกสาวอาจารย์ก็เป็นหมออยู่สวนดอกเป็นหมอ  
ด้านสูตินรี เราเลยเอาข้อมูลตรงนั้นจากแพทย์แผนไทยมาประยุกต์ใช้ เราก็เริ่มเก็บข้อมูลงานวิจัย เรา

เลยทำให้รู้ว่าเราไม่รู้เรื่องในการดูแลตัวเองแล้วยาทุกยาที่เราจะนำมาใช้อาจารย์จะต้องทดลองก่อน ก่อนที่จะนำไปใช้จริง...”

(สมบัติ ไตรศิริศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

“...ผมไปอบรมเพิ่มเติมในเรื่องของการฉีดยา การให้น้ำเกลือ 15 วัน เขาก็ให้ใบประกาศมา ที่เป็นแบบนี้เพราะสมัยก่อนเขาไม่ค่อยมีหมอ ผมเคยรักษาพอผมดูอาการแล้วเห็นว่าฉีดยาได้ ผมเลยผสมยาแก้โรคปอดบวมกับยาแก้ไข้ฉีดไปซึ่งเป็นทั้งสมุนไพรสกัดกับยาแผนปัจจุบันผสมกัน เด็กก็หาย...”

(ณรงค์ มาคง, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

### 3.5.2 การพัฒนาองค์ความรู้ผ่านการสะสมประสบการณ์และการทดลอง

ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยพัฒนาองค์ความรู้ผ่านการทดลองและการสะสมประสบการณ์จนพัฒนาขึ้นเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตรงกับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ปัจจุบัน สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...ช่วงหนึ่งที่ทางอนามัยจัดกิจกรรมเกี่ยวกับสมุนไพร พี่ก็ได้ฟื้นฟูชีวิตในวัยเด็ก ได้ฟื้นฟูความหลัง ทางอนามัยเขาเลยให้พี่ไปอบรมวิธีการเรียนรู้เรื่องของยาสมุนไพรเพิ่มเติม เราเลยได้นำความรู้กลับมาพัฒนาที่อนามัยนี้ ด้วยความที่พี่มีความรู้แผนปัจจุบันและแผนไทยทำให้พี่เริ่มที่จะประยุกต์ใช้ความรู้ในการผลิตสมุนไพรให้มีคุณภาพ ต้นทุนต่ำ และสามารถใช้แทนยาแผนปัจจุบันที่มีราคาแพงได้...”

(สมทบ สอนราช, สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2562)

“...ความรู้ต่างๆ ทั้งตำรับตำราต่างๆ เป็นประสบการณ์ตรงจากคุณหมอพื้นบ้านสมัยเก่าแล้วเราก็เอามาประยุกต์และพัฒนาเอามาใช้ดูแลสุขภาพให้กับผู้อื่น เราเลยใช้วิธีการรักษาโดยการจี้กระดูก ฟื้นฟูเส้นประสาท การไหลเวียนเลือด หลังจากที่เราได้ดูแลสุขภาพมาก็ได้สะสมมาเรื่อยๆ บางตัวก็เป็นองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่เราค้นพบในการดูแลสุขภาพ...”

(สมบูรณ์ มีมิตร, สัมภาษณ์ 17 เมษายน 2562)

“...การผสมผสานที่เราเรียนรู้อา เราไม่ได้เอาของเค้ามาหมด เราจะดูตามแนวเส้น เราจะแก้ไขยังไง แล้วแก้คนนี้ไม่ผ่าน เราจะหาวิธีการยังไง ตำราจะบอกให้เรากดจุดที่เจ็บเลย แต่เราไม่ เราจะไล่ไปทางบ่าขวา ก่อน แล้วมาบ่าซ้าย ก็คือการที่เราไล่จากจุดที่ดีไปหาจุดที่เจ็บ เรายังเอาเรื่องของการกำหนดลมหายใจเข้ามามีส่วนในการเรียนรู้ด้วย...”

(ประกายศรี รุ่งเรืองอริโย, สัมภาษณ์ 21 เมษายน 2562)

ครูภูมิปัญญา มีการสร้างองค์ความรู้ใหม่โดยการบูรณาการเชื่อมโยงองค์ความรู้ที่มีอยู่เข้ากับวิถีชีวิตประจำวันซึ่งวิธีการที่ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยใช้ในการสร้างองค์ความรู้หรือเป็นการบูรณาการเชื่อมโยงองค์ความรู้มาสะท้อนผ่านทางความคิดแล้วเกิดเป็นความเข้าใจอย่างถ่องแท้

ชัดเจนในประเด็นต่างๆ เพื่อให้เกิดการตักตวงความรู้และนำความรู้ที่ได้ไปสู่การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ได้ตรงกับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ปัจจุบัน

**3.6 การถ่ายทอดองค์ความรู้** จากการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยทั่วประเทศพบว่า การถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีเทคนิคในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่หลากหลายตามความถนัดของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยแต่ละท่าน เช่น การบรรยาย การสาธิต การใช้สื่อการเรียนรู้ การลงมือปฏิบัติจริง หรือการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ ดังนี้

**3.6.1 การถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการบรรยาย** ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการบรรยาย การจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเรื่องของข้อมูลทางทฤษฎีที่เกี่ยวกับการแพทย์แผนไทย สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...ลูกศิษย์ที่เราถ่ายทอดให้ก็คือคนที่เข้าวัดนั้นแหละ ชาวบ้านก็มีความรู้ มีรายได้ พอลูกศิษย์มากขึ้นเราก็ก็นำไปสอนเป็นรุ่นๆ ไป ใช้เวลาเรียน 5-6 วัน มีสอนพื้นฐานและฝึกปฏิบัติแล้วประสบการณ์ต่างๆ ที่เขาควรจะได้ เราต้องมีการฝึกเป็นเดือน วิธีการถ่ายทอดก็คือเรียนรู้อะไรของทฤษฎีก่อน พอเรียนทฤษฎีจบก็ฝึกวินิจฉัยโรค เขียนเป็นตำราไว้แล้วถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์ก็มี...”

(สมบุรณ์ มีมิตร, สัมภาษณ์ 17 เมษายน 2562)

“...เราก็เลยมีโอกาสดำเนินการสอนที่วัดมหาธาตุท่าพระจันทร์ เป็นอาจารย์พิเศษของวิทยาลัยสงฆ์นครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี มีสอนที่สำนักส่งเสริมการศึกษาต่อเนื่องไปเป็นครูสอนอยู่การศึกษานอกโรงเรียน และก็สอนกลุ่มวิชาแพทย์แผนไทย มีชมรมแพทย์แผนไทยจะมีเป็นหลักสูตรการสอน เราจะวางแผนการสอนว่าจะสอนเรื่องอะไรก่อน พอสอนเรื่องนี้จบแล้วจะเป็นเรื่องอะไรต่อ เวลาสอนเราจะอธิบายทีเดียวก็นึกไม่ได้ เราต้องสอนให้เด็กมันมีความรักก่อน...”

(นิยม แก้วแสงเรือง, สัมภาษณ์ 2 เมษายน 2562)

“...มีเริ่มสอนที่ได้ทุนสถานีนามัยมีคนที่มาเรียนบ้างเป็นครั้งคราวแต่ช่วงหลังๆ มาเริ่มทำเรื่องผู้ดูแลผู้ป่วยที่เป็นอัมพฤกษ์ อัมพาต ผู้พิการ ผู้สูงอายุ พี่อบรมให้เขาหัดใช้ยาหม่อง ยาต้ม ยาสุกประคบ เอามาใช้ในการฟื้นฟูเพื่อขยายองค์ความรู้เพื่อให้คนไข้ได้รับการฟื้นฟูมากขึ้น...”

(สมทบ สอนราช, สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2562)

**3.6.2 การถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการสาธิต** ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับศาสตร์การแพทย์แผนไทยโดยใช้วิธีการสาธิตหรือการยกตัวอย่างให้กับผู้เรียนรู้ได้เข้าใจถึงกระบวนการในการใช้ศาสตร์การแพทย์แผนไทยเพื่อให้ผู้เรียนรู้เกิดการเรียนรู้และเกิดความเข้าใจในแต่ละกระบวนการของการเรียนรู้ สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้



“...สอนเกี่ยวกับสัตว์มีพิษรวมถึงงูมีพิษทุกชนิดมันก็จะมีการสาธิตการใช้เนาะ มีแต่ประชุม บรรยายองค์ความรู้เพื่อแพร่ความรู้ไปทั่วประเทศว่าสมุนไพรมันใช้ได้จริงซึ่งพระเทพก็เชิญเราไปเมืองเลยเราก็ไปต้อนรับ พระองค์ก็เคยศึกษาว่าสมุนไพรมันสามารถรักษาและช่วยเหลือคนเราก็จะมีหลากหลายมีคำอธิบายว่ารักษาพิษงูได้ทุกชนิด...”

(เอียะ สายกระสุน, สัมภาษณ์ 18 พฤษภาคม 2562)

“...ตามองค์ความรู้ที่มีถ้าเราต้องการให้เขามีความสนใจเรียนแบบจริงๆ จังๆ ก็ต้องทำให้เขาเห็นแล้วกระบวนการต่างๆ เขาจะสนใจเอง เราไม่ต้องไปสนใจเขาหรอก เราต้องทำแบบเป็นแบบอย่างให้เขาเห็น...”

(ประกายศรี รุ่งเรืองอริโย, สัมภาษณ์ 21 เมษายน 2562)

“...ถ้ามีคนมาดูงานเราก็จะบรรยายให้ฟังแล้วพาไปชมสวน พาดูแต่ละตึกแต่ละห้องด้วยเพื่อให้เห็นกระบวนการในการผลิตผ่านห้องกระจก เราสามารถเดินดูได้ทุกขั้นตอนเลยตั้งแต่แรกเริ่มในการคัดวัตถุดิบจนผลิตออกมาเป็นผลิตภัณฑ์...”

(บุญญรัตน์ ประโลมรัมย์, สัมภาษณ์ 14 พฤษภาคม 2562)

### 3.6.3 การถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านสื่อการเรียนรู้ต่างๆ ครูภูมิปัญญา

แพทย์แผนไทยบางท่านถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับบุคคลทั่วไปได้เกิดการเรียนรู้ผ่านสื่อการเรียนรู้ต่างๆ เช่น แผ่นพับ หนังสือ การติดป้ายตามสวนสมุนไพร และคู่มือ เป็นต้น สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...เมื่อผมศึกษาเรียนรู้แล้วจะทำเป็นเอกสารขึ้นมาเพื่อไปเผยแพร่ต่อให้กับชาวบ้าน ผมเลยจัดนิทรรศการสมุนไพร ติดป้ายชื่อของสวนสมุนไพร มีหนังสือตำราให้ทุกคนมาพักผ่อน ผมก็สร้างบรรยากาศตรงนี้เราเลยแค่ให้เค้ามาเยี่ยมชมหรือให้มาศึกษาดูงานเพราะผมรวมทุกอย่างไว้ทั้งหนังสือ แผ่นพับ ผลิตภัณฑ์ของผมให้รอดก่อน...”

(มานพ ประโลมรัมย์, สัมภาษณ์ 14 พฤษภาคม 2562)

“...หลังจากตั้งสมาคมการแพทย์แผนไทยแล้ว พวกต่างชาติให้ความสนใจอย่างมาก เราก็เริ่มแปลหนังสือเป็นภาษาอังกฤษ อาจารย์ก็สอนแพทย์แผนไทยให้เค้าด้วย ให้เค้าซึมซับเค้าจะได้อธิบายออกมาเป็นศัพท์ทางการแพทย์แผนไทยได้...”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

“...ตำรายาก็มีในนั้นเป็นสมุดข่อยที่ผมลอกออกมาแล้วแจกให้ลูกศิษย์ไปเรียนรู้จะแต่งให้เป็นกลอนทั้งหมดเลย เป็นคำกลอนให้ท่องง่าย พิมพ์กันเล่นแล้วก็แจกกันไปหลังจากที่สอนแล้วผมก็แจกตำรา แจกคู่มือให้เขาด้วย...”

(ณรงค์ มาคง, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

**3.6.4 การถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง** การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยวิธีการลงมือปฏิบัติจริงหรือการลงมือสัมผัสจริงเป็นอีกวิธีการที่ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยใช้ในการให้ความรู้กับผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้ลงมือทำจริงและเกิดความชำนาญ สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...ครูสอนแต่ละท่านไม่ถนัดเรื่องของสมุนไพร เขาจะได้แต่ทฤษฎีเลยมอบให้เราเป็นผู้จัดการสอนในเรื่องของสมุนไพร พี่สอนน้อง น้องสอนพี่ แลกเปลี่ยนความรู้กันเอาสมุนไพรของแต่ละคนมาดูมาแลกเปลี่ยนกัน ไปปากันบ้าง...”

(ชาติ ขวัญเมือง, สัมภาษณ์ 8 พฤษภาคม 2562)

**3.6.5 การถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้** ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยบางท่านจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ขึ้นเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้เรียนได้เรียนรู้ได้สามารถเลือกที่จะเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ที่ผู้เรียนสนใจที่จะเรียนรู้ที่ภายในศูนย์การเรียนรู้ได้จัดขึ้น สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...แม่อยู่เปิดสอนที่ศูนย์สุขภาพทุกวันพุธ แม่อยู่ก็ต้องดูว่าแต่ละคนสนใจเรื่องไหน บางคนสนใจเรื่องผลิตภัณฑ์ บางคนสนใจเรียนเรื่องนวด บางคนสนใจเรียนเรื่องการทำโครงการเราก็จะวางแผนการสอนให้ตรงกับที่เขาต้องการ...”

(ปาริชาติ บุญธิมา, สัมภาษณ์ 10 พฤษภาคม 2562)

“...ที่นี่เป็นสถานพยาบาล เป็นโรงเรียน รับสอนนวด สอนแพทย์แผนไทย เลยถ่ายทอดวิชาให้รุ่นหลังนี้เป็นเจตนาของผม วิธีการปฏิบัติของผมอย่างนี้...”

(ประสาธ เทศแย้ม, สัมภาษณ์ 29 พฤศจิกายน 2561)

“...เรามาดูเปิดคลินิกอยู่ในป่าแห่งนี้จริงอยู่ที่คลินิกอยู่ในป่าแต่มันเป็นกระบวนการเรียนรู้เพราะเราติดข้อดั้นไม้ทั้งหมด มันเป็นการเรียนรู้และเราให้ความรู้เรื่องสมุนไพรไปในตัว...”

(สุนันทา ณ เจียงคำ, สัมภาษณ์ 16 เมษายน 2562)

การถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีเทคนิคในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่หลากหลายแตกต่างกันออกไปตามความเหมาะสมของผู้ที่เข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้ เนื่องจากในการถ่ายทอดองค์ความรู้แต่ละครั้งจะมีผู้เข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่แตกต่างกันออกไป เช่น มีพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างกัน มีช่วงอายุที่แตกต่างกัน เป็นต้น ดังนั้นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยจะต้องใช้เทคนิคกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการกับแต่ละบุคคล เช่น การบรรยาย การสาธิต การลงมือปฏิบัติจริงหรือการเรียนรู้จากสถานที่จริงเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้จริง

**3.7 การสร้างเครือข่ายในการเรียนรู้** จากการศึกษาพบว่า ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยแต่ละท่านจัดตั้งเครือข่ายการเรียนรู้โดยเป็นการรวมกลุ่มของหมอพื้นบ้าน การจัดตั้งเครือข่ายกับสถานศึกษาหรือแม้แต่การรวมกลุ่มของหมอพื้นบ้านจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อแบ่งปันและเผยแพร่องค์ความรู้ ดังนี้

**3.7.1 เครือข่ายการเรียนรู้หมอพื้นบ้าน** ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยจัดตั้งเครือข่ายการเรียนรู้โดยการรวมกลุ่มกันของหมอพื้นบ้านเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเรียนรู้ร่วมกันเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ของตนเองอยู่ตลอดเวลา สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...เวลาที่เราไปที่ไหนแล้วเจอหมอพื้นบ้านที่เก่งๆ เราก็ไปสอบถามและไปพูดคุย ความรู้ของเราก็ต่อเติมมาเรื่อยๆ รวมทั้งการศึกษาค้นคว้าของเราด้วยไม่หยุดในการเรียนรู้...”

(สมบุรณ์ มิมิตร, สัมภาษณ์ 17 เมษายน 2562)

“...แม่อยู่พยายามที่จะมีเพื่อนแต่ละจังหวัดหรือให้มีเครือข่ายไว้หลายๆ ที่เพื่อที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเรื่องของสมุนไพร แม่อยู่ก็มีการจัดกลุ่ม ตอนนี้ก็มีเปิดอยู่ที่ถ้ำน้อย เปิดเครือข่ายไว้ที่ม่วงคำและเชียงแสน...”

(ปาริชาติ บุญธิมา, สัมภาษณ์ 10 พฤษภาคม 2562)

“...อาจารย์ก็เคยไปเสนอในภาคีเครือข่ายสุขภาพที่ผ่านมายุบายให้ทุกแห่งมีแพทย์แผนไทยแล้วเขาจะมีการสำรวจคนพื้นบ้าน แพทย์พื้นบ้านในชุมชนนำมาเป็นเครือข่ายเพื่อจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งด้วยการพึ่งตัวเอง...”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

**3.7.2 เครือข่ายการเรียนรู้สถานศึกษา** ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยจัดตั้งเครือข่ายการเรียนรู้หลังจากที่เข้ารับการฝึกอบรมจากสถานศึกษาหรือหน่วยงานสาธารณสุขเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ที่มีความรู้ในเรื่องของสมุนไพรและการรักษาด้วยเทคนิคและวิธีการต่างๆ สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...ตอนที่ไปสอนให้กับศูนย์สาธารณสุขมูลฐานที่นครสวรรค์ ที่วิทยาลัยการสาธารณสุขที่พิษณุโลก มหาวิทยาลัยนเรศวรก็จะเป็นช่วง เป็นระยะแล้วแต่สถาบันเหล่านี้ก็จะส่งคนมาฝึกงาน มาเก็บความรู้ มาดูในแหล่งฝึกปฏิบัติ พี่ก็จะติดต่อกับกลุ่มเหล่านี้ไว้เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน...”

(สมทบ สอนราช, สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2562)

“...หมอเอกชัยมาเป็นผอ. อยู่ที่กาบเชิง ท่านก็มีใบประกาศรับสมัครเป็นสมาชิกสมุนไพรจะได้มีการแลกเปลี่ยนและเดินป่าหาสมุนไพร ที่นี้หมอเอกชัยท่านกำลังทำวิจัยที่มหาวิทยาลัยมหิดล ท่านก็เลยเรียกผมไปนำเดินป่าทั่วประเทศไทยเลยได้รู้จักชื่อของไทย...”

(ชอย สุขพิณิจ, สัมภาษณ์ 19 เมษายน 2562)

### 3.7.3 เครือข่ายการเรียนรู้หมอพื้นบ้านประเทศเพื่อนบ้าน ครูภูมิปัญญา

แพทย์แผนไทยบางท่านจัดตั้งเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหมอพื้นบ้านท้องถิ่นหรือหมอพื้นบ้านจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อพูดคุยและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ดังนี้

“...สมุนไพรตัวนี้ทางกัมพูชามาเอาเยอะนะ เราก็จะมีภาพทุกชนิด เราก็จะรู้ทุกๆ เราจะมีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยการโทรไปสอบถามกันบ้าง แลกเปลี่ยนความรู้อันบ้าง...”

(เอียะ สายกระสุน, สัมภาษณ์ 18 พฤษภาคม 2562)

“...อาจารย์ก็เป็นทีปรีษาโครงการปลูกสมุนไพรของภาคใต้ อาจารย์ก็ได้ตั้งชมรมแพทย์แผนไทยพื้นบ้านจังหวัดยะลา มีไว้แลกเปลี่ยนความรู้กัน จะเป็นเรื่องการแพทย์แผนไทยมุสลิม และแพทย์จีน เราก็จะมานั่งคุยสนทนา ใครที่มีอะไรแปลกๆ ก็มาพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน อาจารย์มีความรู้ด้านนี้และได้เรียนมาจากเขมร ใครอยากจะได้เรียนก็มาถ่ายทอดองค์ความรู้กัน...”

(นิยม แก้วแสงเรือง, สัมภาษณ์ 2 เมษายน 2562)

“...ลุงเดินป่าหาสมุนไพรจนจำได้เยอะเพราะลุงเคยไปเขมรหลายครั้งหลายหน ได้แลกเปลี่ยนความรู้กัน...”

(ชอย สุขพิณิจ, สัมภาษณ์ 19 เมษายน 2562)

ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยแต่ละท่านจะการจัดตั้งเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งในกลุ่มของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยด้วยกันเอง กลุ่มหมอพื้นบ้าน และกลุ่มบุคคลทั่วไป เพื่อแบ่งปันและเผยแพร่องค์ความรู้ ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การพูดคุย ผ่านเครือข่ายการเรียนรู้ต่างๆ ทั้ง เพื่อเป็นการตรวจสอบองค์ความรู้ที่มีอยู่ให้เกิดความถูกต้อง ชัดเจน และยังเป็นการกระจายองค์ความรู้ให้กับบุคคลทั่วไปได้อย่างกว้างขวาง

## ตอนที่ 2 ผลการสังเคราะห์แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

ผู้วิจัยแบ่งผลการสังเคราะห์แบบแผนฯ ออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

### 2.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการอภิปรายกลุ่ม (ร่าง) แบบแผนฯ

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจาก 1) เส้นทางสู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย และ 2) กระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย มา

สรุปผลเพื่อจัดทำ (ร่าง) แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ได้ดังนี้

### 2.1.1 (ร่าง) แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

ผู้วิจัยสามารถสรุปภาพรวมของร่างแบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ 1) แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2) กระบวนการในการเปลี่ยนผ่าน และ 3) ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนี้

(1) แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ แนวคิดการพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสำคัญในการเรียนของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย คือ แนวคิดการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาเพื่อเป็นที่พึ่งทางสุขภาพให้คนในสังคม จากแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยได้สังเคราะห์หลักการสู่ความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย คือ

#### (1.1) หลักการใช้วิถีชีวิตเป็นฐาน

ผู้เรียนรู้นำประสบการณ์และวิถีชีวิตที่เป็นอยู่มาเป็นหลักในการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการเรียนรู้ ตลอดจนการทำความเข้าใจในสภาพแวดล้อมวิถีชีวิตที่เป็นอยู่และนำมาความรู้นั้นๆ มาเชื่อมโยงเข้ากับการเรียนรู้โดยการนำประสบการณ์เดิมหรือสภาพแวดล้อมมาหล่อหลอมให้เกิดกระบวนการในการตัดสินใจหรือสามารถวิเคราะห์ในสิ่งที่ตนเองชอบได้ ซึ่งสอดคล้องกับการนำประสบการณ์หรือวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมาเป็นหลักในการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเอง ดังบทสัมภาษณ์

“...เรามีพ่อแม่อาชีพเป็นหมอพื้นบ้าน...”

(นิยม แก้วแสงเรือง, สัมภาษณ์ 2 เมษายน 2562)

“...ประสบการณ์ที่ได้จากพ่อตั้งแต่จำความได้...”

(ณรงค์ มากคง, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

“...มันอยู่ในสายเลือด เห็นตั้งแต่เด็กๆ...”

(ประนอม ไชยชมภู, สัมภาษณ์ 23 เมษายน 2562)

#### (1.2) หลักการสร้างภูมิคุ้มกันในชีวิต

ผู้เรียนรู้พัฒนาตนเองให้มีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจต่อการเรียนรู้ พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของ

สถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยไม่ได้นำปัญหาเหล่านั้นมาทำให้ตนเองรู้สึกท้อแท้แต่นำมาเป็นแรงผลักดันให้ผู้เรียนรู้ตัดสินใจที่จะเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับการนำปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงชีวิตของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมาสร้างเป็นแรงผลักดันให้เกิดตนเองเกิดการพัฒนารเรียนรู้ ดังบทสัมภาษณ์

“...ตอนเรียนแรกๆ มันยาก ภาษาไม่คุ้น แต่พยายามที่จะเรียน...”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

“...เขาดูถูกเรา เราเลยต้องพัฒนาตนเองอยู่ตลอด...”

(บุญรัตน์ ประโลมรัมย์, สัมภาษณ์ 14 พฤษภาคม 2562)

“...เราด้อยกว่าคนอื่นเขา เราก็ต้องใช้วิธีจำและอ่านเยอะๆ...”

(ประสิทธิ์ วุ่นฟัก, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

### (1.3) หลักการเคารพในความเป็นตัวของตัวเองของบุคคล

ผู้เรียนรู้ตระหนักถึงคุณค่าและความเชื่อมั่นในตนเองด้วยการตระหนักถึงการยอมรับตนเองตามความเป็นจริงและตลอดจนเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองในการเรียนรู้จะนำตนเองไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับการที่ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยตระหนักถึงคุณค่าหรือความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองในการเรียนรู้ ดังบทสัมภาษณ์

“...เราเชื่อมั่นว่าเราก็เรียนรู้ได้ไม่แพ้ผู้ชาย เราเลยไม่ถ้อยเพราะถ้าใจท้อเมื่อไหร่เราก็ไม่ได้ความรู้...”

(ประกายศรี รุ่งเรืองอริโย, สัมภาษณ์ 21 เมษายน 2562)

“...พี่เป็นคนที่ยากรู้อะไรต้องรู้ให้ได้...”

(สมทบ สอนราช, สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2562)

“...ถ้ามีแรงบันดาลใจ มีความอดทน ก็จะประสบความสำเร็จ...”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

## (2) กระบวนการในการเปลี่ยนผ่าน การเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย สามารถแบ่งระยะของการเปลี่ยนผ่านได้เป็น 3 ระยะ ดังนี้

(2.1) ระยะของการเปลี่ยนแปลงสมมติฐานความเชื่อเดิม เริ่มจากการเปลี่ยนความเชื่อเดิมที่มีอยู่เนื่องจากมีปฏิสัมพันธ์หรือมีประสบการณ์ที่ขัดแย้งกับความเชื่อเดิมของตนเองที่มีอยู่ ซึ่งส่งผลให้ต้องมีการหาคำตอบที่มายืนยันความเชื่อเดิมหรือสนับสนุนความเชื่อใหม่ดังนี้

(2.1.1) เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความคิด เป็นเหตุการณ์เกิดขึ้นกับตัวบุคคลและส่งผลกระทบต่อการปรับเปลี่ยนความคิด/ความเชื่อเดิม ซึ่งสอดคล้องกับ

เหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความสนใจและตัดสินใจในการเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย คือ ความสนใจและการเห็นคุณค่าในการสืบทอดองค์ความรู้และการใช้ประโยชน์ของการแพทย์แผนไทย สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...ผมสนใจที่จะเรียนอย่างจริงจัง...”

(ณรงค์ มาคง, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

“...เห็นจนใจรักและอยากอนุรักษ์ภูมิปัญญานี้ต่อจากพ่อแม่...”

(นายองอาจ พงษ์โนรี, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2562)

“.....มีโอกาสดำช่วยพ่อแม่เก็บยาและปรุงยาจนเกิดเป็นความรู้...”

(ณรงค์ มาคง, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

(2.1.2) เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพจิตใจ เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวบุคคลที่ส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจหรือวิถีชีวิตเดิม ซึ่งสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความสนใจและการตัดสินใจในการเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย คือ การประสบกับเหตุการณ์การเจ็บป่วยหรือการสูญเสียทั้งกับตนเองและกับคนรอบข้าง สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...เคยรักษากับก๋งที่เป็นแพทย์แผนจีนจนหายดี ไม่มีแผลเป็น เลยอยากรู้วิธี...”

(สุนทร เขาวะพานิช, สัมภาษณ์ 30 พฤศจิกายน 2561)

“...น้องสาวโดนงูกัดตาย เพราะรักษาไม่ทัน ทำให้เราสนใจที่จะเรียนรู้...”

(เอียะ สายกระสุน, สัมภาษณ์ 18 พฤษภาคม 2562)

“...บ้านหลังนี้เคยมีคนตาย เราต้องการหมอ จะไปหาหมอก็กำลำบาก เลยคิดว่าอยากจะเป็นหมอ...”

(ทองสา เจริญตา, สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม 2562)

(2.2) ระยะของการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ เป็นช่วงของการแสดงความต้องการที่จะแสวงหาข้อมูลเพื่อนำมาตรวจสอบกับข้อขัดแย้งหรือเป็นความต้องการในการหาคำตอบที่เกิดขึ้นกับสมมติฐานความเชื่อเดิมเพื่อที่จะนำมาแก้ไขหรือใช้ประโยชน์ ดังนี้

(2.2.1) การตรวจสอบองค์ความรู้ เป็นการสำรวจตนเองจากความรู้สึกต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองเพื่อให้เกิดการทบทวนระบบความคิดของตนเองที่มีอิทธิพลต่อการแสดงออกภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความสนใจและตัดสินใจในการเป็นครู

ภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่ทำให้เกิดความคิดที่อยากจะศึกษาและเรียนรู้ในศาสตร์การแพทย์แผนไทย เพื่อที่จะตอบสนองต่อความสงสัยใคร่รู้ของตนเอง ดังบทสัมภาษณ์

“.....มีโอกาสดูช่วยพ่อเก็บยาและปรุงยา จนเกิดเป็น  
ความรู้...”

(ณรงค์ มาคง, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

“...มีโอกาสรู้ประวัติของสมุนไพรต่างๆ มาจากพ่อ  
แม่...”

(นิยม แก้วแสงเรือง, สัมภาษณ์ 2 เมษายน 2562)

**(2.2.2) การประเมินผล** เป็นการประเมินสถานการณ์ความเป็นไปได้ของเบื้องหลังสถานการณ์ต่างๆ อย่างมีเหตุผล เป็นการประเมินความเชื่อเบื้องต้นโดยอาศัยวิธีการสะท้อนการวิพากษ์ภายในตนเองถึงสิ่งที่เกิดขึ้น

**(2.2.3) การค้นหาวิธีการ** เป็นการค้นหาวิธีการเพื่อกำหนดบทบาท ความสัมพันธ์ หรือแนวทางในการปฏิบัติใหม่อย่างมีเหตุผลที่จะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินชีวิตที่เคยยึดถือให้มีความเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับการแสวงหาความรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยหลังจากที่เกิดความสนใจที่จะเรียนรู้จนกระทั่งเกิดการตัดสินใจที่จะเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ดังบทสัมภาษณ์

“...เราต้องค้นหาวิธีการเรียนรู้ไปเรื่อยๆ เพราะมันเป็น  
อุดมการณ์ที่จะเรียนรู้เพื่ออยากจะฝากอะไรไว้ในแผ่นดินก่อนที่จะสิ้นชีวิต...”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

“...ผมเรียนรู้ด้วยวิธีการต่างๆ จนเชี่ยวชาญเพราะผมคิด  
ว่าผลประโยชน์คือการที่ได้มีโอกาสช่วยเหลือคนอื่น...”

(ประสิทธิ์ วุ่นพัก, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

“...เราตัดสินใจเรียนการแพทย์แผนไทยแล้วเราต้อง  
พยายามเรียนให้ได้ ไม่ว่าด้วยวิธีไหนก็ตามเพราะกลัวศาสตร์เหล่านี้สูญไป...”

(ประสพสุข อิงคะวะระ, สัมภาษณ์ 29 พฤศจิกายน 2561)

**(2.3) ระยะของการแสดงออกทางพฤติกรรม** เป็นช่วงของการลงมือค้นคว้า ลงมือปฏิบัติและกระทำซ้ำๆ ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงสมมุติฐานความเชื่อเดิม และการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ เพื่อแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการต่างๆ ที่คิดว่าจะได้มาซึ่งคำตอบหรือเพื่อตรวจสอบข้อคำถามที่เป็นข้อสงสัยจากความขัดแย้งของความเชื่อเดิมของตนที่มีอยู่กับความเชื่อใหม่ จนกระทั่งค้นพบวิธีการที่จะนำตนเองไปสู่ความสำเร็จ



### (3) ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

(3.1) การตั้งเป้าหมายและความสำเร็จในชีวิต การตั้งเป้าหมายของชีวิตหรือการกำหนดจุดมุ่งหมายในชีวิตส่งผลให้เกิดแรงผลักดันในการเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองไปสู่การเป็นผู้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับการตั้งเป้าหมายในการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย เช่น การมีเป้าหมายที่อยากจะรู้และอยากจะเรียนรู้ตลอดเวลา มีเป้าหมายที่อยากจะให้คนสามารถดูแลตัวเองได้ เป็นต้น ดังบทสัมภาษณ์

“...มีเป้าหมายที่อยากจะรู้ อยากจะเรียนรู้ตลอดเวลา...”

(ประสิทธิ์ วุ่นพัก, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

“...การได้เห็นคนอื่นสุขภาพดี ทำให้อยากเรียนรู้เพิ่มเติมตลอด...”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

“...มีการพัฒนาตัวเองให้มีความก้าวหน้า และเปิดกว้างอยู่ตลอดเวลา...”

(สมบุญ มีมิตร, สัมภาษณ์ 17 เมษายน 2562)

(3.2) การได้รับการสนับสนุนจากบุคคลอื่น การได้รับการสนับสนุนหรือแรงผลักดันจากภายนอกตัวบุคคล เช่น จากครอบครัว จากเพื่อน จากสังคม เป็นต้น ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงในชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ เช่น การที่ครอบครัวคอยสนับสนุนและให้กำลังใจตลอดมา การนำคำพูดของคนอื่นมาเป็นแรงผลักดันในการเรียนรู้ เป็นต้น ดังบทสัมภาษณ์

“...ครอบครัวคอยสนับสนุน และให้กำลังใจตลอดมา...”

(ประกายศรี รุ่งเรืองอริโย, สัมภาษณ์ 21 เมษายน 2562)

“...นำคำพูดของคนอื่นมาเป็นแรงผลักดันในการเรียนรู้...”

(บุญญรัตน์ ประโลมรัมย์, สัมภาษณ์ 14 พฤษภาคม 2562)

“...เราอยากจะเห็นคนอื่นมีสุขภาพที่ดีทำให้เราชวนเขาเข้าเรียนเข้าศึกษาวิชาต่างๆ...”

(ปาริชาติ บุญธิมา, สัมภาษณ์ 10 พฤษภาคม 2562)

#### 2.1.2 ผลการวิเคราะห์จากข้อมูลจากการอภิปรายกลุ่ม

ผู้วิจัยสรุปผลการอภิปรายกลุ่มที่ผู้ทรงคุณวุฒิร่วมกันพิจารณาความถูกต้องและความเหมาะสมของ (ร่าง) แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย เพื่อนำข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะมาจัดทำ (ร่าง) รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยต่อไป โดยมีประเด็นดังนี้

**1. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต** ประกอบด้วยหลักการสู่ความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย 3 หลักการ คือ 1) หลักการใช้ชีวิตเป็นฐาน 2) หลักการสร้างภูมิคุ้มกันในชีวิต และ 3) หลักการเคารพในความเป็นตัวของตัวเอง ในส่วนนี้ผู้ทรงคุณวุฒิปรับแก้ไขรายละเอียดเนื้อหาที่ใช้อธิบายให้มีละเอียดชัดเจน ดังนี้

“...การตัดสินใจเรียนของคนๆ หนึ่งอาจจะมีหลายเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความสนใจ อย่างผมตอนเด็กๆ ก็สนใจพวกวุ่นวาย เพราะสนใจไปตามกระแส พอโตขึ้นก็สนใจเพราะผมให้ภูมิปัญญาไทยรักษาตัวเองจนหาย สนใจที่จะตอบแทนภูมิปัญญาไทย...”

(วุฒิ วุฒิธรรมเวช, อภิปรายกลุ่ม, 13 มกราคม 2563)

“...แรกเริ่มไม่ได้ตั้งเป้าหมายการเรียนรู้เลย แต่จากประสบการณ์บังคับให้เราเดินไปตามทางนี้ โดยมีความเชื่อบางอย่างมาหล่อหลอมในตัวเราโดยไม่รู้ตัว ซึ่งวิถีชีวิตจะเป็นตัวบ่งชี้ให้เราเห็นหลักในการเรียนรู้”

(กฤษณ์ ฤทธิเดช, อภิปรายกลุ่ม, 13 มกราคม 2563)

“...เหตุการณ์ที่ทำให้คนๆ หนึ่งสนใจที่จะเรียนรู้ เกิดมาจากความสนใจของเขาโดยเฉพาะการได้เห็นสภาพบ้านที่เต็มไปด้วยคนที่มารักษามันจึงซึมซับอยู่ในตัวของพี่ ทำให้เรามีความรู้นะมากขึ้น...”

(สมทบ สอนราช, อภิปรายกลุ่ม, 13 มกราคม 2563)

**2. กระบวนการในการเปลี่ยนผ่าน** การเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย สามารถแบ่งระยะของการเปลี่ยนผ่านได้เป็น 3 ระยะ ดังนี้ ระยะที่1 ระยะของการเปลี่ยนแปลงสมมติฐานความเชื่อเดิม ระยะที่2 ระยะของการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ และระยะที่3 ระยะของการแสดงออกทางพฤติกรรม ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่าเหมาะสมแล้ว แต่ขอให้เพิ่มเติมในประเด็นของการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง คือ การเรียนรู้ที่ดีจะต้องเกิดการซึมซับและเกิดการเรียนรู้ตั้งแต่เด็กเพราะการเรียนรู้ตั้งแต่เด็กจะทำให้ซึมซับความรู้ได้มากกว่าเริ่มเรียนรู้ในวัยผู้ใหญ่ มีการสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้และการเรียนรู้จะต้องมีการสร้างพื้นที่ในการเรียนรู้ร่วมกัน ดังนี้

“...การเรียนรู้ที่ดีต้องเริ่มเรียนตั้งแต่เด็ก ต้องฝึกให้เด็กรู้จักคิด รู้จักหาคำตอบด้วยตัวเอง เป็นการปลูกฝังให้เขาอยากที่จะเรียนรู้เพราะเด็กจดจำได้มากกว่าผู้ใหญ่...”

(สมทบ สอนราช, อภิปรายกลุ่ม, 13 มกราคม 2563)

“...การให้ความรู้ต้องให้ตั้งแต่เด็ก คือ ความรู้ต้องเกิดขึ้นตั้งแต่เด็ก พอมาเรียนตอนเป็นผู้ใหญ่แล้วไม่ค่อยซึมซับ การเรียนรู้ต้องเกิดจากการสัมผัสประสบการณ์ เกิดการพึ่งตนเอง...”

(วุฒิ วุฒิธรรมเวช, อภิปรายกลุ่ม, 13 มกราคม 2563)

### 3. ข้อคิดเห็นและ/หรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

1) การตรวจสอบองค์ความรู้เป็นขั้นตอนที่สำคัญขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ที่จะสามารถพัฒนาผู้เรียนรู้ไปสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้จึงขอให้อธิบายรายละเอียดให้มีความชัดเจนมากกว่านี้ ดังนี้

“การสนใจในการเรียนรู้อาจจะมีหลายสาเหตุมาจากกระแสของสังคมสมัยนั้น แต่ถ้าสนใจแล้วไม่เรียนรู้ให้ลึกก็จะเป็นได้แค่คนที่มีความรู้ แล้วถ้าเรียนรู้ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ก็จะพัฒนาตนให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ได้...”

(วุฒิ วุฒิธรรมเวช, อภิปรายกลุ่ม, 13 มกราคม 2563)

“...ถ้าเราสนใจเราก็จะรู้แค่คนเดียว เราก็อาจจะใช้วิธีเรียนรู้เพื่อรู้ แต่ถ้าเรารู้เยอะแล้วเราไม่ปล่อยออกไปมันก็จะสูญเปล่า เราจึงตัดสินใจที่จะเรียนรู้ให้รู้ลึก รู้ชัดเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามที่หวัง...”

(สุนทร เขาวะพานิช, อภิปรายกลุ่ม, 13 มกราคม 2563)

2) ควรระบุคุณลักษณะของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ได้วิเคราะห์เอกสารมาแล้วมาเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นว่าครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างไร ซึ่งจะทำให้ผลของงานวิจัยในข้อ 1 และข้อ 2 มีความแตกต่างกัน อาจจะเพิ่มข้อมูลที่ชี้ให้เห็นถึงคุณลักษณะของปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จ ดังนี้

“...ยังไม่เห็นคุณลักษณะของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เด่นชัดตามหัวข้อของแบบแผนที่ผู้วิจัยได้เขียนไว้ อาจจะเพิ่มเติมในส่วนของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ...”

(วิรุฬห์ นิธิโมจน์, อภิปรายกลุ่ม, 13 มกราคม 2563)

“...ควรจะทำให้เห็นว่าคุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ว่าต้องแบบไหน มีลักษณะไหนจึงจะเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต หรืออาจจะเขียนอธิบายให้ชัดเจนเพราะทุกอย่างแสดงออกทางพฤติกรรม...”

(ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย, อภิปรายกลุ่ม, 13 มกราคม 2563)

## 2.2 ผลสรุปการสังเคราะห์แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

ผู้วิจัยนำผลจากการอภิปรายกลุ่มมาสรุปเพื่อจัดทำแบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ประกอบด้วย 1) แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2) กระบวนการในการเปลี่ยนผ่าน และ 3) ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนี้

(1) แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ แนวคิดการพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสำคัญในการเรียนของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย คือ แนวคิดการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาเพื่อเป็นที่พึ่งทางสุขภาพให้คนในสังคม จากแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยได้สังเคราะห์หลักการสู่ความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย คือ

### (1.1) หลักการใช้วิถีชีวิตเป็นฐาน

ผู้เรียนรู้นำประสบการณ์และวิถีชีวิตที่เป็นอยู่มาเป็นหลักในการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการเรียนรู้ ตลอดจนการทำความเข้าใจในสภาพแวดล้อมวิถีชีวิตที่เป็นอยู่และนำมาความรู้นั้นๆ มาเชื่อมโยงเข้ากับการเรียนรู้โดยการนำประสบการณ์เดิมหรือสภาพแวดล้อมมาหล่อหลอมให้เกิดกระบวนการในการตัดสินใจหรือสามารถวิเคราะห์ในสิ่งที่ตนเองชอบได้ ซึ่งสอดคล้องกับการนำประสบการณ์หรือวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ที่เกิดจากการซึมซับ การปลูกฝังความรู้ในวัยเด็กของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมาเป็นหลักในการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเอง

### (1.2) หลักการสร้างภูมิคุ้มกันในชีวิต

ผู้เรียนรู้พัฒนาตนเองให้มีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจต่อการเรียนรู้ พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยไม่ได้นำปัญหาเหล่านั้นมาทำให้ตนเองรู้สึกท้อแท้แต่นำมาเป็นแรงผลักดันให้ผู้เรียนรู้ตัดสินใจที่จะเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับการนำปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงชีวิตของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมาสร้างเป็นแรงผลักดันให้เกิดตนเองเกิดการพัฒนาเรียนรู้

### (1.3) หลักการเคารพในความเป็นตัวของตัวเองของบุคคล

ผู้เรียนรู้ตระหนักถึงคุณค่าและความเชื่อมั่นในตนเอง ด้วยการตระหนักรู้และการยอมรับตนเองตามความเป็นจริงและตลอดจนเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองในการเรียนรู้จะนำตนเองไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับการที่ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยตระหนักถึงคุณค่าหรือความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองในการเรียนรู้

(2) กระบวนการในการเปลี่ยนผ่าน การเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย สามารถแบ่งระยะของการเปลี่ยนผ่านได้เป็น 3 ระยะ ดังนี้

(2.1) ระยะของการเปลี่ยนแปลงสมมติฐานความเชื่อเดิม เริ่มจากการเปลี่ยนความเชื่อเดิมที่มีอยู่เนื่องจากมีปฏิสัมพันธ์หรือมีประสบการณ์ที่ขัดแย้งกับความเชื่อเดิมของตนเองที่มีอยู่ ซึ่งส่งผลให้ต้องมีการหาคำตอบที่มายืนยันความเชื่อเดิมหรือสนับสนุนความเชื่อใหม่ ดังนี้

(2.1.1) เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความคิด เป็นเหตุการณ์เกิดขึ้นกับตัวบุคคลและส่งผลกระทบต่อการปรับเปลี่ยนความคิด/ความเชื่อเดิม ซึ่งสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความสนใจและตัดสินใจในการเป็นครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย คือ ความสนใจและการเห็นคุณค่าในการสืบทอดองค์ความรู้และการใช้ประโยชน์ของการแพทย์แผนไทย

(2.1.2) เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพจิตใจ เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวบุคคลที่ส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจหรือวิถีชีวิตเดิม ซึ่งสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความสนใจและการตัดสินใจในการเป็นครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย คือ การประสบกับเหตุการณ์การเจ็บป่วยหรือการสูญเสียทั้งกับตนเองและกับคนรอบข้าง

(2.2) ระยะของการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ เป็นช่วงของการแสดงความต้องการที่จะแสวงหาข้อมูลเพื่อนำมาตรวจสอบกับข้อขัดแย้งหรือเป็นความต้องการในการหาคำตอบที่เกิดขึ้นกับสมมติฐานความเชื่อเดิมเพื่อที่จะนำมาแก้ไขหรือใช้ประโยชน์ ดังนี้

(2.2.1) การประเมินองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิม เป็นการสำรวจตนเองจากความรู้สึกลึกๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเอง การซึมซับการเรียนรู้หรือการปลูกฝังการเรียนรู้ตั้งแต่เด็กที่ส่งผลต่อการทบทวนระบบความคิดของตนเองที่มีอิทธิพลต่อการแสดงออกภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความสนใจและตัดสินใจในการเป็นครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่ทำให้เกิดความคิดที่อยากจะศึกษาและเรียนรู้ในศาสตร์การแพทย์แผนไทยเพื่อที่จะตอบสนองต่อความสงสัยใคร่รู้ของตนเอง

(2.2.2) การค้นหาวิธีการ เป็นการค้นหาวิธีการเพื่อกำหนดบทบาท ความสัมพันธ์ หรือแนวทางในการปฏิบัติใหม่อย่างมีเหตุผลที่จะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินชีวิตที่เคยยึดถือให้มีความเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับการแสวงหาความรู้ของครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยหลังจากที่เกิดความสนใจที่จะเรียนรู้จนกระทั่งเกิดการตัดสินใจที่จะเป็นครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

(2.2.3) การแสวงหาความรู้ โดยใช้เทคนิคและวิธีการเรียนรู้ต่างๆ ในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยวิธีการต่างๆ ในการหาความรู้เพื่อตอบสนองต่อความอยากรู้ ซึ่ง

สอดคล้องกับการแสวงหาความรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่มีวิธีการแสวงหาความรู้ที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้จากการสังเกตและจดจำ การเรียนรู้จากผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญ การเรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติ การเรียนรู้จากตำรา การลองผิด-ลองถูก การเรียนรู้จากสถานที่จริงและการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และการเรียนรู้จากการฝึกอบรมหรือจากสถาบันการเรียนรู้อื่นๆ เป็นต้น

**(2.2.4) การประเมินผล** เป็นการประเมินสถานการณ์ความเป็นไปได้ของเป้าหลังสถานการณ์ต่างๆ อย่างมีเหตุผล ประเมินความเชื่อเบื้องต้นโดยอาศัยวิธีการสะท้อนการวิพากษ์ภายในตนเองถึงสิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อตรวจสอบองค์ความรู้ที่ได้รับมาว่าสามารถตอบสนองต่อความต้องการหรือไม่ ถ้าตอบสนองต่อความต้องการจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม แต่ถ้าไม่ตอบสนองต่อความต้องการก็จะมีกระบวนการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมซ้ำๆ จนกว่าจะบรรลุเป้าหมายได้ ซึ่งสอดคล้องกับการแสวงหาความรู้และการประเมินสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไม่ย่อท้อของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยเพื่อที่จะพัฒนาตนเองให้ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

**(2.3) ระยะของการแสดงออกทางพฤติกรรม** เป็นช่วงของการลงมือค้นคว้า ลงมือปฏิบัติและกระทำซ้ำๆ ในระยะของการเปลี่ยนแปลงสมมติฐานความเชื่อเดิมและระยะของการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์เพื่อแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการต่างๆ ที่คิดว่าจะได้มาซึ่งคำตอบหรือเพื่อตรวจสอบข้อคำถามที่เป็นข้อสงสัยจากความขัดแย้งของความเชื่อเดิมของตนที่มีอยู่กับความเชื่อใหม่เพื่อนำตนเองไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้

**(3) ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต**

**(3.1) การตั้งเป้าหมายและความสำเร็จในชีวิต** การตั้งเป้าหมายของชีวิตหรือการกำหนดจุดมุ่งหมายในชีวิตส่งผลให้เกิดแรงผลักดันในการเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองไปสู่การเป็นผู้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับการตั้งเป้าหมายในการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย เช่น การมีเป้าหมายที่อยากจะรู้และอยากจะเรียนรู้ตลอดเวลา มีเป้าหมายที่อยากจะให้คนสามารถดูแลตัวเองได้ เป็นต้น

**(3.2) การมีความคิดสร้างสรรค์/การสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้** เกิดจากการที่บุคคลมีแรงจูงใจทั้งภายในตัวบุคคลและแรงจูงใจภายนอกตัวบุคคลที่ส่งผลให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และเกิดเป็นแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตหรือนำไปสู่ความสำเร็จในชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับการสร้างเงื่อนไขในการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย เช่น การสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ การได้เห็นคนอื่นสุขภาพดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นแรงบันดาลใจในการเรียนรู้เพิ่มเติมตลอดเวลา เป็นต้น

**(3.3) การได้รับการสนับสนุนจากบุคคลอื่น** การได้รับการสนับสนุนหรือแรงผลักดันจากภายนอกตัวบุคคล เช่น จากครอบครัว จากเพื่อน จากสังคม เป็นต้น ที่ส่งผลต่อการ

เรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงในชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ เช่น การที่ครอบครัวคอยสนับสนุนและให้กำลังใจตลอดมา การนำคำพูดของคนอื่นมาเป็นแรงผลักดันในการเรียนรู้ เป็นต้น

### **ตอนที่ 3 ผลการสังเคราะห์รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย**

ผู้วิจัยแบ่งผลการสังเคราะห์รูปแบบเชิงกระบวนการฯ ออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

#### **3.1 ผลการการวิเคราะห์ข้อมูลจากการอภิปรายกลุ่ม (ร่าง) รูปแบบเชิงกระบวนการฯ**

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากแบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย มาสรุปผลเพื่อ (ร่าง) รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ได้ดังนี้

##### **3.1.1 (ร่าง) รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย**

ผู้วิจัยสามารถสรุปภาพรวมของร่างรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย โดยแบ่งเป็น 4 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบที่1 องค์ประกอบเกี่ยวกับฐานคิดของกระบวนการ องค์ประกอบที่2 องค์ประกอบเกี่ยวกับการดำเนินงาน องค์ประกอบที่3 องค์ประกอบเกี่ยวกับกลไกสนับสนุน และองค์ประกอบที่4 องค์ประกอบเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขของการดำเนินงาน ดังนี้

##### **1. องค์ประกอบเกี่ยวกับฐานคิดของกระบวนการ**

###### **1.1 หลักการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง**

การเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากภายในของบุคคลจากช่วงชีวิตหนึ่งไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการดำรงชีวิตของอีกช่วงชีวิตหนึ่ง มีปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่เข้ามากระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนมุมมอง แนวคิด และพฤติกรรม โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมีทั้งปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลและปัจจัยที่เกิดจากภายนอกตัวบุคคลเป็นสิ่งที่หล่อหลอมให้ผู้เรียนรู้สามารถเลือกเรียนรู้ตามความสนใจและความต้องการของตนเองได้

###### **1.2 หลักการเคารพในความเป็นตัวของตัวเองของบุคคล**

ผู้เรียนรู้ตระหนักถึงคุณค่าและความเชื่อมั่นในตนเอง ด้วยการตระหนักรู้และการยอมรับตนเองตามความเป็นจริงและตลอดจนเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองในการเรียนรู้จะนำตนเองไปสู่ความสำเร็จ

### 1.3 หลักการใช้วิถีชีวิตเป็นฐาน

ผู้เรียนรู้ นำประสบการณ์และวิถีชีวิตที่เป็นอยู่มาเป็นหลักในการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการเรียนรู้ ตลอดจนการทำความเข้าใจในสภาพแวดล้อมวิถีชีวิตที่เป็นอยู่และนำมาความรู้นั้นๆ มาเชื่อมโยงเข้ากับการเรียนรู้โดยการนำประสบการณ์เดิมหรือสภาพแวดล้อมมาหล่อหลอมให้เกิดกระบวนการในการตัดสินใจหรือสามารถวิเคราะห์ในสิ่งที่ตนเองชอบได้

### 1.4 หลักการสร้างภูมิคุ้มกันในชีวิต

ผู้เรียนรู้พัฒนาตนเองให้มีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจต่อการเรียนรู้ พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตโดยไม่ได้นำปัญหาเหล่านั้นมาทำให้ตนเองรู้สึกท้อแท้แต่นำมาเป็นแรงผลักดันให้ผู้เรียนรู้ตัดสินใจที่จะเรียนรู้

**2. องค์ประกอบเกี่ยวกับการดำเนินงาน** การดำเนินงานในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ สามารถแบ่งระยะของการดำเนินงานในการบ่มเพาะพฤติกรรมได้เป็น 3 ระยะ ดังนี้

#### 2.1 ช่วงปลูกฝังคุณลักษณะ

2.1.1 ส่งเสริมให้วิเคราะห์ตนเองเกี่ยวกับความถนัด ความสนใจ เหตุผลที่คิดว่าตนเองถนัดหรือสนใจในเรื่องนั้นๆ และสิ่งที่คาดว่าจะจะเป็นประโยชน์จากการใช้ความถนัดและความสนใจนั้น

2.1.2 ส่งเสริมให้วิเคราะห์เป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมความถนัดหรือให้รู้จริงในสิ่งที่ความสนใจ

2.1.3 ส่งเสริมให้วิเคราะห์วิธีการที่จะนำตนเองไปสู่เป้าหมายของการเรียนรู้ที่กำหนดนั้น

2.1.4 ส่งเสริมให้วางแผนการเรียนรู้และแนวทางในการแก้ปัญหาหากเกิดอุปสรรคหรือความผิดพลาด

2.1.5 ส่งเสริมให้วิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับ

#### 2.2 ช่วงของการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดและพฤติกรรม

2.2.1 ส่งเสริมให้วิเคราะห์ตนเองให้เกิดความคิดที่อยากจะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปสู่การมีบทบาทหรือมีวิถีชีวิตใหม่ที่ดีขึ้น

2.2.2 ส่งเสริมให้มีการสร้างแรงบันดาลใจและกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ด้วยตนเอง



2.2.3 ส่งเสริมให้วิเคราะห์วิธีการเรียนรู้ที่จะนำตนเองไปสู่เป้าหมายของการเรียนรู้ให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้

2.2.4 ส่งเสริมให้วางแผนการเรียนรู้และแนวทางในการเรียนรู้รวมถึงการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เป็นอุปสรรคได้

2.2.5 ส่งเสริมให้วิเคราะห์ข้อมูลและสังเคราะห์ความรู้จากที่มีอยู่เดิมมารวมกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ

2.2.6 ส่งเสริมให้วิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับจากหลายๆ แหล่งข้อมูล

2.2.7 ส่งเสริมให้วิเคราะห์ข้อมูลและนำข้อมูลที่ได้รับมาบูรณาการกับศาสตร์อื่นๆ และปรับใช้กับวิถีชีวิตปัจจุบัน

### 2.3 ช่วงแสดงออกทางพฤติกรรม

2.3.1 ส่งเสริมให้วางแผนในการจัดเก็บความรู้ ความคิดให้เป็นระบบ

2.3.2 ส่งเสริมให้มีการวิเคราะห์วิธีการที่จะประยุกต์ใช้ความรู้และวิธีการสอน

2.3.3 ส่งเสริมให้วางแผนการวิเคราะห์วิธีการประยุกต์ใช้ความรู้และแนวทางในการแก้ปัญหาหากเกิดอุปสรรคหรือความผิดพลาด

2.3.4 ส่งเสริมให้มีปฏิสัมพันธ์กับสังคมและเชื่อมโยงองค์ความรู้กับสมาชิกในสังคม

2.3.5 ส่งเสริมให้มีการแสดงออกทางพฤติกรรมในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

## 3. องค์ประกอบเกี่ยวกับกลไกสนับสนุน

กลไกสนับสนุนที่ส่งผลต่อความสนใจและการตัดสินใจที่จะเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทั้งจากกลไกที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลและภายนอกตัวบุคคล เช่น สภาพแวดล้อมของครอบครัวที่มีการสืบทอดองค์ความรู้มาจากบรรพบุรุษ สภาพแวดล้อมของชุมชนที่มีแหล่งเรียนรู้ถ่ายทอดองค์ความรู้มาอย่างต่อเนื่อง การเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ หรือการเห็นประโยชน์ของการเรียนรู้ที่จะส่งผลให้สามารถนำความรู้มาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ในความเป็นตัวของตัวเองของบุคคล

#### 4. องค์ประกอบเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขของการดำเนินงาน

##### 4.1 เงื่อนไขที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล

เงื่อนไขหรือข้อจำกัดที่ส่งผลต่อการพัฒนาบุคคลให้มีคุณลักษณะของการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มาจากภายในตัวบุคคลนั้นอาจเกิดจากการที่ผู้เรียนรู้ไม่พร้อมที่จะเรียนรู้ หรือการที่ผู้เรียนยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญหรือความจำเป็นในการเรียนรู้ในช่วงเวลานั้นๆ

##### 4.2 เงื่อนไขที่เกิดขึ้นภายนอกตัวบุคคล

เงื่อนไขหรือข้อจำกัดที่ส่งผลต่อการพัฒนาบุคคลให้มีคุณลักษณะของการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มาจากภายนอกตัวบุคคล คือ การไม่ได้รับการสนับสนุนหรือการปลูกฝังพฤติกรรมที่ส่งผลต่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สภาพแวดล้อมโดยรอบไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ ตลอดจนไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือองค์กรที่เข้ามาสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องทำให้การพัฒนาการเรียนรู้ต้องหยุดชะงัก

ผู้วิจัยสามารถสรุปการสังเคราะห์ (ร่าง) รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ที่ได้จากแบบแผนกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ได้ดังตารางต่อไปนี้

**ตารางที่ 4** (ร่าง) รูปแบบกระบวนการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากแบบแผนกระบวนการในการเปลี่ยนผ่านของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

แบบแผนกระบวนการเปลี่ยนผ่านของครูภูมิปัญญา	รูปแบบกระบวนการบ่มเพาะการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต
<p>1. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ แนวคิดการพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ประกอบด้วยหลักการสู่ความสำเร็จ ดังนี้</p> <p>1.1 หลักการใช้ชีวิตเป็นฐาน</p> <p>1.2 หลักการสร้างภูมิคุ้มกันในชีวิต</p> <p>1.3 หลักการเคารพความเป็นตัวของตัวเอง</p>	<p>1. องค์ประกอบเกี่ยวกับฐานคิดของกระบวนการ</p> <p>1.1 หลักการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง</p> <p>1.2 หลักการเคารพในความเป็นตัวของตัวเองของบุคคล</p> <p>1.3 หลักการใช้วิถีชีวิตเป็นฐาน</p> <p>1.4 หลักการสร้างภูมิคุ้มกันในชีวิต</p>

<p>แบบแผนกระบวนการเปลี่ยนผ่านของครู ภูมิปัญญา</p>	<p>รูปแบบกระบวนการบ่มเพาะการเป็นผู้เรียนรู้ ตลอดชีวิต</p>
<p>2. กระบวนการในการเปลี่ยนผ่าน</p> <p>2.1 ระยะของการเปลี่ยนแปลง สมมติฐานความเชื่อเดิม</p> <p>2.1.1 เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ ความคิด</p> <p>2.1.2 เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ สภาพจิตใจ</p>	<p>2. องค์ประกอบเกี่ยวกับการดำเนินงาน แบ่ง ออกเป็น 3 ระยะ</p> <p>2.1 ช่วงปลูกฝังคุณลักษณะ</p> <p>ก) ส่งเสริมให้วิเคราะห์ตนเอง เกี่ยวกับความถนัด ความสนใจ เหตุผลที่คิดว่า ตนเองถนัดหรือสนใจในเรื่องนั้นๆ และสิ่งที่คาดหวัง จะเป็นประโยชน์จากการใช้ความถนัดและความ สนใจนั้น</p> <p>ข) ส่งเสริมให้วิเคราะห์เป้าหมายของ การเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมความถนัดหรือให้รู้จริงใน สิ่งที่ความสนใจ</p> <p>ค) ส่งเสริมให้วิเคราะห์วิธีการที่จะนำ ตนเองไปสู่เป้าหมายของการเรียนรู้ที่กำหนดนั้น</p> <p>ง) ส่งเสริมให้วางแผนการเรียนรู้และ แนวทางในการแก้ปัญหาหากเกิดอุปสรรคหรือ ความผิดหวัง</p> <p>จ) ส่งเสริมให้วิเคราะห์ข้อมูลและ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับ</p>
<p>2.2 ระยะของการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ อยู่เดิม</p> <p>2.2.1 การประเมินองค์ความรู้ที่มี</p> <p>2.2.2 การค้นหาวិธีการ</p> <p>2.2.3 การแสวงหาความรู้</p> <p>2.2.4 การประเมินผล</p>	<p>2.2 ช่วงของการปรับเปลี่ยนกรอบ ความคิดและพฤติกรรม</p> <p>ก) ส่งเสริมให้วิเคราะห์ตนเองให้เกิด ความคิดที่อยากจะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปสู่การมี บทบาทหรือมีวิถีชีวิตใหม่ที่ดีขึ้น</p> <p>ข) ส่งเสริมให้มีการสร้างแรงบันดาลใจและกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ด้วยตนเอง</p> <p>ค) ส่งเสริมให้วิเคราะห์วิธีการเรียนรู้ ที่จะนำตนเองไปสู่เป้าหมายของการเรียนรู้ให้เกิด ความเข้าใจอย่างถ่องแท้</p> <p>ง) ส่งเสริมให้วางแผนการเรียนรู้และ</p>

แบบแผนกระบวนการเปลี่ยนผ่านของครู ภูมิปัญญา	รูปแบบกระบวนการบ่มเพาะการเป็นผู้เรียนรู้ ตลอดชีวิต
	<p>แนวทางในการเรียนรู้รวมถึงการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เป็นอุปสรรคได้</p> <p>จ) ส่งเสริมให้วิเคราะห์ข้อมูลและสังเคราะห์ความรู้จากที่มีอยู่เดิมมารวมกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ</p> <p>ณ) ส่งเสริมให้วิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับจากหลายๆ แหล่งข้อมูล</p> <p>ช) ส่งเสริมให้วิเคราะห์ข้อมูลและนำข้อมูลที่ได้รับมาบูรณาการกับศาสตร์อื่นๆ และปรับใช้กับวิถีชีวิตปัจจุบัน</p>
<p>2.3 ระยะของการแสดงออกทางพฤติกรรม</p> <p>2.3.1 การกำหนดแนวคิดสำคัญในการเรียนรู้</p> <p>2.3.2 การแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง</p> <p>2.3.3 การคิดและแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้</p> <p>2.3.4 การตรวจสอบองค์ความรู้</p> <p>2.3.5 การสร้างองค์ความรู้ใหม่</p> <p>2.3.6 การถ่ายทอดองค์ความรู้</p> <p>2.3.7 การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้</p>	<p>2.3 ช่วงแสดงออกทางพฤติกรรม</p> <p>ก) ส่งเสริมให้วางแผนในการจัดเก็บความรู้ ความคิดให้เป็นระบบ</p> <p>ข) ส่งเสริมให้วิเคราะห์วิธีการที่จะประยุกต์ใช้ความรู้และวิธีการสอน</p> <p>ค) ส่งเสริมให้วางแผนการวิเคราะห์วิธีการประยุกต์ใช้ความรู้และแนวทางในการแก้ปัญหาหากเกิดอุปสรรคหรือความผิดพลาด</p> <p>ง) ส่งเสริมให้มีปฏิสัมพันธ์กับสังคมและเชื่อมโยงองค์ความรู้กับสมาชิกในสังคม</p> <p>จ) ส่งเสริมให้มีการแสดงออกทางพฤติกรรมในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ</p>
<p>3. ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต</p> <p>3.1 การตั้งเป้าหมายและความสำเร็จในชีวิต</p> <p>3.2 การมีความคิดสร้างสรรค์/การสร้าง</p>	<p>3. องค์ประกอบเกี่ยวกับกลไกสนับสนุน</p> <p>4. องค์ประกอบเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขของการดำเนินงาน</p> <p>4.1 เงื่อนไขที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล</p> <p>4.2 เงื่อนไขที่เกิดขึ้นภายนอกตัวบุคคล</p>

แบบแผนกระบวนการเปลี่ยนผ่านของครู ภูมิปัญญา	รูปแบบกระบวนการบ่มเพาะการเป็นผู้เรียนรู้ ตลอดชีวิต
<p>แรงบันดาลใจในการเรียนรู้</p> <p>3.3 การได้รับการสนับสนุนจากบุคคล อื่น</p>	

### 3.1.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการอภิปรายกลุ่ม

ผู้วิจัยและผู้ทรงคุณวุฒิร่วมกันสรุปผลการอภิปรายกลุ่มที่ผู้ทรงคุณวุฒิร่วมกันพิจารณาความถูกต้องและความเหมาะสมของ (ร่าง) รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย มีประเด็นดังนี้

#### 1. องค์ประกอบเกี่ยวกับฐานคิดของกระบวนการ

1.1 ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะว่าองค์ประกอบที่เกี่ยวกับฐานคิดของกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตนั้นสามารถเพิ่มในเรื่องของหลักการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเองและคุณลักษณะของการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะการที่บุคคลจะเกิดความอยากที่จะเรียนรู้หรือเกิดความสนใจในการเรียนรู้จะต้องมาจากแรงผลักดันภายในตัวเองเป็นอันดับแรก ดังนี้

“เพิ่มในเรื่องของ self – directed learning เพราะการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อคนเห็นถึงความสำคัญของการเรียนรู้ การที่สามารถชี้นำหรือตระหนักให้ตนเองเกิดการเรียนรู้ได้ ไม่มีการบังคับในการเรียนรู้”

(กนต์ฉิร เนติโรจนชัยชาญ, อภิปรายกลุ่ม 29 กันยายน 2563)

“ในเรื่องของหลักการและแนวคิดที่เกี่ยวข้องน่าจะเพิ่มในเรื่องของหลักการชี้นำด้วยตนเองได้เพราะการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องมาจากตนเอง มาจากความพร้อมที่จะเรียนรู้”

(ชาญสิทธิ์ รัตนวงศ์ไชยา, อภิปรายกลุ่ม 29 กันยายน 2563)

1.2 ผู้ทรงคุณวุฒิยังเสนอแนะให้มีการปรับคำหรือยกตัวอย่างอธิบายในเรื่องของคุณลักษณะของผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตและในเรื่องของหลักการเคารพในความเป็นตัวของตัวเอง ดังนี้

“ปรับคำอธิบายแต่ละคุณลักษณะของผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเนื่องจากยังนิยามกว้างเกินไป ยกต่อการเข้าใจ เช่น ด้านพฤติกรรม ควรจะเป็นอย่างไร ด้านเจตคติ ควรเป็นอย่างไร...และอาจจะมียกตัวอย่างประกอบหลักการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เช่น การสร้างแรงจูงใจ การกำหนดวิสัยทัศน์ของผู้เรียน การสร้างเป้าหมาย เป็นต้น”

(อวิรุทธ์ ฉัตรมาลาทอง, อภิปรายกลุ่ม 29 กันยายน 2563)

“ในเรื่องหลักการเคารพในความเป็นตัวของตัวเองอาจจะเขียนคำอธิบายเพิ่มเติมไม่ว่าจะเป็นตระหนักถึงคุณค่า เชื่อมั่นในตนเอง เชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง... และในเรื่องของคุณลักษณะของผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตควรจะมีการยกตัวอย่างของด้านเจตคติและด้านทักษะเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความเข้าใจชัดเจนมากขึ้น”

(พิชามญช์ คุ่มสุข, อภิปรายกลุ่ม 29 กันยายน 2563)

**2. องค์ประกอบเกี่ยวกับการดำเนินงาน** การดำเนินงานในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ สามารถแบ่งระยะของการบ่มเพาะพฤติกรรมได้เป็น 3 ระยะ ดังนี้

### 2.1 ช่วงของการปลูกฝัง

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะว่าในช่วงของการปลูกฝังปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้บุคคลมีความสนใจหรือเลือกเรียนในสิ่งที่สนใจได้นั้นจะต้องเกิดจากการที่มีประสบการณ์เดิมหรือสภาพแวดล้อมมาเป็นตัวหล่อหลอมให้เกิดกระบวนการในการตัดสินใจหรือสามารถวิเคราะห์ในสิ่งที่ตนเองชอบได้ ดังนี้

“...อาจเกิดจากการสอนผ่านประสบการณ์โดยที่เราไม่รู้ตัว โดยปลูก 5 สิ่งให้กับผู้เรียนรู้ 1) ต้นไม้ เพราะจะเป็นแหล่งอาหารให้เรา 2) ต้นน้ำ เพราะน้ำทำให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้ 3) ต้นคิด ทุกอาชีพต้องคิดดี ทำดี พูดดี 4) ต้นแบบที่ดีเพื่อให้เขาดำเนินตามสิ่งที่เราอยากให้เป็น 5) ต้นทุน สภาพแวดล้อมทางครอบครัวที่คอยหล่อหลอม...”

(ภฤกษ์ ฤทธิเดช, อภิปรายกลุ่ม, 20 มกราคม 2563)

“...เห็นด้วยว่าความสนใจที่จะเรียนรู้หรือเลือกที่จะเรียนรู้ อาจจะเกิดจากการหล่อหลอมทางครอบครัว หล่อหลอมจากสภาพแวดล้อม เลยทำให้บุคคลนั้นๆ อยากเรียนรู้โดยบังเอิญหรือเกิดการเลือกทำ ลองผิดลองถูก จนเกิดเป็นความสำเร็จ...”

(ชิตชงค์ นันทนาเนตร, อภิปรายกลุ่ม, 20 มกราคม 2563)

“ผู้เกี่ยวข้องต้องมีส่วนช่วยในการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีและการส่งเสริมให้คนมีเป้าหมายในการเรียนรู้ในแต่ละเรื่องหรือการสร้าง passion ในการเรียนรู้ให้กับคนเพื่อให้บุคคลนั้นๆ มีความอยากที่จะเรียนรู้ต่อไป”

(กัณต์ณิธี เนติโรจนชัยชาญ, อภิปรายกลุ่ม 29 กันยายน 2563)

## 2.2 ช่วงของการปรับกรอบความคิดและพฤติกรรม

ช่วงของการปรับกรอบความคิดและพฤติกรรมจะเกิดขึ้นได้เมื่อมีการปลูกฝังอย่างต่อเนื่องและสามารถนำเอาประสบการณ์เดิมหรือ ต้นทุนเดิมที่เคยพบมาปรับรวมกับการเรียนรู้ในปัจจุบัน แล้วเกิดความตระหนักในคุณค่าของการเรียนรู้ ดังที่

“...ต้องมีการปลูกจิตสำนึกให้เกิดความตระหนักในการเรียนรู้ การทำให้ผู้เรียนรู้เกิดจิตตาคม คือ ต้องมีความสุขในการคิดที่จะทำ มีความเชื่อมั่นในการเรียนรู้ จึงจะทำให้ผู้เรียนเกิดความคล้อยตามทางความคิด...ต้องมีการวางแผนในการแก้ไขปัญหาโดยการนำเอาเหตุการณ์หรือประสบการณ์เดิมที่มีอยู่มาวิเคราะห์เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ครอบคลุม...”

(ถุณณ์ ฤทธิเดช, อภิปรายกลุ่ม, 20 มกราคม 2563)

“...การที่ผู้เรียนจะประสบความสำเร็จได้นั้นนอกจากจะมีปัจจัยต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่จะทำให้ผู้เรียนรู้ประสบความสำเร็จได้ คือ การที่ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องทำให้ผู้เรียนเกิดความอินในการเรียนรู้ให้ได้เพื่อให้เกิดการสร้างทัศนคติและเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ก่อน ถ้าผู้เรียนไม่อินความสำเร็จในการเรียนรู้ก็จะไม่เกิด...”

(ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย, อภิปรายกลุ่ม, 20 มกราคม 2563)

“...การที่จะปรับกรอบความคิดหรือพฤติกรรม คือ การนำประสบการณ์เดิมของบุคคลมารวมกับประสบการณ์เรียนรู้ในปัจจุบันจึงจะถือเป็นผลลัพธ์ที่เห็นได้จากการเปลี่ยนกรอบความคิดและพฤติกรรม...”

(วิรุฬห์ นิลโมจน์, อภิปรายกลุ่ม, 20 มกราคม 2563)

## 2.3 ช่วงของการแสดงออกทางพฤติกรรม

การแสดงออกทางพฤติกรรมการเรียนรู้ต้องมีการจัดกระบวนการอย่างเป็นระบบที่ต่อเนื่องกันและต้องมีหน่วยงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามาสนับสนุนให้เกิดการนำความรู้ที่มีอยู่มาจัดเป็นแหล่งเรียนรู้และส่งเสริมให้เกิดการตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ ดังที่

“...ช่วงแสดงออกทางพฤติกรรมสามารถเพิ่มได้อีกเพราะทุกคนสามารถใช้ศูนย์เรียนรู้หรือมีเครือข่ายการเรียนรู้เยอะจนสามารถสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยบุคคลเหล่านั้นจะเป็นผู้มีบทบาทในแหล่งเรียนรู้...”

(จักรกริช สุขสวัสดิ์, อภิปรายกลุ่ม, 20 มกราคม 2563)

“...การแสดงออกทางพฤติกรรมการเรียนรู้จะต้องชี้ให้เห็นถึงกระบวนการเรียนรู้ที่มีผลต่อเนื่องกัน ต้องเป็นการเรียนรู้ที่เป็นเชิงระบบต่อเนื่องกันเป็นช่วงๆ ของการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต...”

(วิรุฬห์ นิลโมจน์, อภิปรายกลุ่ม, 20 มกราคม 2563)

“...ควรจะมีหน่วยงานหรือผู้รับผิดชอบในการจัดหรือควบคุมการดำเนินงานหรือส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุคคลอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องเพราะทุกวันนี้ยังขาดกระบวนการในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต...”

(ถิรเดช ทรัพย์เชื่อนพันธ์, อภิปรายกลุ่ม, 20 มกราคม 2563)

“...ควรจะมีการจัดสรรทรัพยากรในการเรียนรู้เพิ่มเติมและมีการส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้ตระหนักรู้และเกิดเรียนรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ และควรจะมีการสร้างแรงผลักดันในการเรียนรู้ของตนเองให้คงไว้เสมอ และผู้ที่เกี่ยวข้องยังต้องทำให้ผู้เรียนเกิดการสร้างเจตคติให้ระลึกถึง...”

(อรอุมา ภูมิบุรณ์, อภิปรายกลุ่ม, 29 กันยายน 2563)

### 3. องค์ประกอบเกี่ยวกับกลไกสนับสนุน

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะว่ากลไกที่คอยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้นมีทั้งกลไกที่เกิดขึ้นจากภายนอกตัวบุคคลและจากภายในตัวบุคคลที่มีส่วนในการบ่มเพาะให้คนๆ หนึ่งเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตได้ ดังที่

“...สามารถแบ่งประเภทของการสนับสนุนออกเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากภายในและภายนอกได้ โดยอาจวิเคราะห์หากกลไกที่สนับสนุนการบ่มเพาะไม่ว่าจะเป็นด้านนโยบาย ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านเทคโนโลยี เป็นต้น...”

(อวิรุทธ์ ฉัตรมาลาทอง, อภิปรายกลุ่ม 29 กันยายน 2563)

“...การเปิดโอกาสในการเรียนรู้ การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ หรือแม้แต่การเปิดกว้างให้กับการเรียนรู้จะทำให้คนสนุกที่จะเรียนรู้ ไม่จำเป็นต้องมีการบังคับเพราะการอยากรู้ไม่ได้เกิดจากการที่จะต้องรู้หรือจำเป็นที่ต้องรู้...”

(กันต์ณิธิ์ เนติโรจนชัยชาญ, อภิปรายกลุ่ม 29 กันยายน 2563)

“...กลไกที่ส่งผลต่อความสนใจและการตัดสินใจในการเรียนรู้นอกจากการสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้แล้วยังต้องมีบุคคลที่เป็นแบบอย่างในการเรียนรู้ด้วยเพื่อให้เกิดการจดจำภาพลักษณ์ของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง...และต้องมีการสร้างความเชื่อมั่นในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนและชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องสามารถนำมาปรับใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน...”

(พิชามญชุ์ คุ่มสุข, อภิปรายกลุ่ม, 29 กันยายน 2563)

“...กลไกที่มาสนับสนุนการเรียนรู้ควรที่จะเขียนแยกออกเป็น 2 ประเด็นคือที่เกิดจากภายในตัวบุคคลและที่เกิดจากภายนอกตัวบุคคล และควรที่จะเขียนระบุหรือยกตัวอย่างให้มีความชัดเจนมากกว่านี้ เช่น ฐานะครอบครัว สภาพแวดล้อม...”

(ชาญสิทธิ์ รัตนวงศ์ไชยา, อภิปรายกลุ่ม 29 กันยายน 2563)



#### 4. องค์ประกอบเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขของการดำเนินงาน

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะให้มีการยกตัวอย่าง การชี้ให้เห็นถึงข้อเสียหรือประโยชน์ที่เข้ามามีส่วนในการทำให้เกิดเป็นเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ การเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต และอาจจะขยายความของเงื่อนไขทั้งที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลและภายนอกตัวบุคคลที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ ดังนี้

4.1 เงื่อนไขภายในตัวบุคคล ที่เกิดจากการที่บุคคลมีสภาวะทางกายที่ดีพร้อมที่จะเรียนรู้ ดังที่

“...เงื่อนไขที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลอาจจะรวมถึงเรื่องของสภาวะทางกายและจิตใจ เพศ อายุ ความเครียด ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวหรือเพื่อน ความพร้อมทางด้านร่างกาย เป็นต้น ในส่วนของเงื่อนไขที่เกิดขึ้นภายนอกตัวบุคคลอาจจะรวมไปถึงการดูแลในช่วงวัยเด็ก สภาพความเป็นอยู่ของครอบครัว ชุมชน สังคม แม้แต่สภาพทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อการเรียนรู้...”

(อวิรุทธ์ ฉัตรมาลาทอง, อภิปรายกลุ่ม 29 กันยายน 2563)

4.2 เงื่อนไขภายนอกตัวบุคคล ที่เกิดจากการได้รับการยกตัวอย่างให้เห็นชัดเจน การอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย และการได้รับการยอมรับจากสังคม ที่เข้ามาส่งผลต่อการเรียนรู้ ดังที่

“...เงื่อนไขที่เกิดจากภายนอกตัวบุคคลอาจจะเพิ่มเติมในเรื่องของการยอมรับทางสังคมเข้าไป เช่น ทำไม ประโยชน์ ข้อเสีย เพื่อทำให้เห็นว่าทำไมคนถึงไม่ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้...”

(พิชามญช์ คุ่มสุข, อภิปรายกลุ่ม 29 กันยายน 2563)

“...น่าจะมีการยกตัวอย่างให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมในครอบครัว ความสัมพันธ์ของกลุ่มเพื่อนในการเรียนรู้มีส่วนเอื้อให้คนเกิดความอยากที่จะเรียนรู้อย่างไร เพราะสภาพแวดล้อมที่ดีจะทำให้เกิดความอยากที่จะเรียนรู้มาจากภายในตัวของตัวเองได้...อะไรที่ทำให้การเรียนรู้หยุดชะงัก...”

(กันตณัฏฐ์ เนติโรจนชัยชาญ, อภิปรายกลุ่ม 29 กันยายน 2563)

#### 5. ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ผู้ทรงคุณวุฒิร่วมกันพิจารณา (ร่าง) รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย โดยสรุปข้อคิดเห็นและ/ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนารูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ให้ความถูกต้องชัดเจนและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น สามารถสรุปได้ดังนี้

5.1 การเน้นย้ำหรือดึงเอาประเด็นลักษณะของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตออกมาให้ชัดเจน เพื่อสะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการบ่มเพาะสามารถนำไปสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้จริง ดังที่

“...ต้องมีประเด็นว่าอะไร คุณลักษณะแบบไหนที่ชี้ให้เห็นว่าเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ว่าคุณลักษณะแบบนี้ กระบวนการแบบนี้จะส่งผลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ต้องมีการย้ำประเด็นให้เด่นชัด...น่าจะมีการปรับคำโดยใช้คำพูดใหม่หรืออาจจะตัดคำว่าแพทย์แผนไทยทิ้ง หรืออาจจะวงเล็บว่ามีฐานมาจากกรอบของครุภูมิปัญญาตรานั้น...”

(ชิตชงค์ นันทนาเนตร, อภิปรายกลุ่ม, 20 มกราคม 2563)

“...การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตควรจะสะท้อนให้เห็นในกระบวนการเรียนรู้ ว่าคุณลักษณะแบบนี้จึงจะเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ต้องดึงสิ่งเหล่านั้นออกมาให้เห็นกระบวนการบ่มเพาะนี้...”

(วิรุฬห์ นิลโมจน์, อภิปรายกลุ่ม, 20 มกราคม 2563)

5.2 การส่งเสริมให้หน่วยงานหรือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะเข้ามาช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักถึงความต้องการหรือความสนใจในการเรียนรู้และต้องส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมหรือยกระดับให้ผู้เรียนรู้เกิดความภูมิใจในตนเองที่จะเรียนรู้ตามหลักเหตุและผลที่เชื่อถือได้ ดังที่

“...ต้องหาวิธีการที่ว่าจะทำยังไงให้เขาสามารถตัดสินใจได้ จะทำยังไงให้เขานำเอาประสบการณ์มาใช้ได้ จะทำยังไงให้เขาสนใจได้ และจะทำยังไงให้เขามีคุณลักษณะแบบนี้ได้ จะต้องมีการสร้างให้เขาเกิดประสบการณ์แบบนี้ โดยต้องหาคนที่เกี่ยวข้อง การมีปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายใน หรือสิ่งที่มากระตุ้นให้เกิดการพัฒนาตนเองให้ได้...”

(ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย, อภิปรายกลุ่ม, 20 มกราคม 2563)

“...ควรจะให้หน่วยงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามาส่งเสริมและยกระดับให้ผู้เรียนมีความภาคภูมิใจมากขึ้น และต้องกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความตระหนักรู้และให้คิดอย่างมีเหตุผลที่เชื่อถือได้ โดยไม่จำเป็นว่าสิ่งที่ตนเองคิดถูกหรือผิด...”

(อรอุมา ภูมิบุรณ์, อภิปรายกลุ่ม, 29 กันยายน 2563)

5.3 การยกตัวอย่างกิจกรรม ซึ่งกิจกรรมที่เกิดขึ้นจะต้องส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นภาพการดำเนินงานที่ชัดเจนที่ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องในหลายๆ มิติ ที่มีส่วนช่วยกันทำให้กระบวนการในการบ่มเพาะเกิดประสิทธิภาพ ดังที่

“...น่าจะมีการเพิ่มกิจกรรมที่ชี้ให้เห็นถึงประโยชน์หรือความสำคัญของการเรียนรู้ที่กระตุ้นให้คนอยากที่จะเรียนรู้และการเรียนรู้นั้นไม่ได้มาจากการบังคับให้เรียน...”

(กานต์ณธีร์ เนติโรจนชัยชาญ, อภิปรายกลุ่ม 29 กันยายน 2563)

“...น่าจะการยกตัวอย่างกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้หรือการจัดทำ flow chart เพื่อให้เห็นถึงภาพของการบ่มเพาะทั้ง 3 ระยะ...”

(อวิรุทธ์ ฉัตรมาลาทอง, อภิปรายกลุ่ม 29 กันยายน 2563)

5.4 การบ่มเพาะบุคคลให้มีคุณลักษณะของผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีหลายๆ ปัจจัยประกอบรวมกัน ตลอดจนถึงการสร้างเครือข่ายที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยให้เกิดการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้เกิดประสิทธิภาพในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้อย่างสูงสุด ดังที่

“...การบ่มเพาะให้เกิดคุณลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะต้องมีการวางแผนการทำงานร่วมกันของเครือข่ายผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นการสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดเป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้เพื่อเป็นการสร้างความเสมอภาคและเพิ่มโอกาสในการเรียนรู้ และการพัฒนาสภาวะการเรียนรู้ของบุคคลที่บ่มเพาะให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต”

(ประกรรชวัต จันทร์ประไพ, อภิปรายกลุ่ม, 29 กันยายน 2563)

“...ควรมีการจัดทำสื่อการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ทั้งแผ่นพับ หนังสือ หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้ประชาชนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้อย่างซ้ำๆ จนนำไปสู่การปฏิบัติจริงได้..”

(อรอุมา ภูมิบุรณ์, อภิปรายกลุ่ม, 29 กันยายน 2563)

5.5 ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ต้องมีการทำงานที่ประสานต่อเนื่องกันทุกหน่วยงาน โดยการจัดแหล่งเรียนรู้ การทำตัวเป็นต้นแบบ หรือแม้แต่การสร้างเครือข่าย/กิจกรรมที่เชื่อมโยงกันเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ดังที่

“...ชุมชนควรจะมีการจัดหาแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ภายในชุมชนหรืออาจจะมีการจัดสถานที่เรียนรู้ทางศาสนาและเชื่อมกับกิจกรรมภายในชุมชนเพิ่มเติม...”

(พิชามญช์ คุ่มสุข, อภิปรายกลุ่ม, 29 กันยายน 2563)

“...สถาบันครอบครัวและชุมชนจะต้องมีการสนับสนุนในเรื่องของข้อมูล ข่าวสาร และให้ความรู้ใหม่ๆ ตลอดจนการประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างและคอยสร้างแรงบันดาลใจที่ดีเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวหรือชุมชนเกิดความพร้อมและมีความรักที่จะเรียนรู้...”

(ประกรรชวัต จันทร์ประไพ, อภิปรายกลุ่ม, 29 กันยายน 2563)

“...น่าจะมีการระบุเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อชี้ให้เห็นถึงการเชื่อมโยงของผู้เกี่ยวข้องที่รวมกันมีส่วนส่งเสริมในการบ่มเพาะ...”

(อวิรุทธ์ ฉัตรมาลาทอง, อภิปรายกลุ่ม 29 กันยายน 2563)

“...เขียนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงในส่วนของผู้เกี่ยวข้องที่เข้ามามีส่วนร่วมหรือร่วมมือกันในการจัดกิจกรรม การฝึกอบรม การให้ความรู้ ทั้งในระบบ นอกกระบบ

และตามอัธยาศัย โดยอาจจะยกตัวอย่างกิจกรรมที่ผู้เกี่ยวข้องในหลายๆ ส่วน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้...”

(พิชามญชุ์ คุ้มสุข, อภิปรายกลุ่ม 29 กันยายน 2563)

“...เขียนเชื่อมโยงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องของผู้เกี่ยวข้องในแต่ละช่วงระยะเวลาของการบ่มเพาะ โดยผู้เกี่ยวข้องต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของระยะเวลาในการบ่มเพาะ...”

(ชาญสิทธิ์ รัตนวงศ์ไชยา, อภิปรายกลุ่ม 29 กันยายน 2563)

5.6 ผู้เกี่ยวข้องอาจจะมียุทธศาสตร์อื่นๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการบ่มเพาะเพิ่มเติม คือ ศาสนา และสื่อเทคโนโลยี ที่มีส่วนช่วยในการส่งเสริมให้คนอยากที่จะเรียนรู้และเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้ง่ายและรวดเร็ว ดังที่

“...ปัจจุบันสื่อมีความสำคัญอย่างมากที่จะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสื่อและเทคโนโลยีจึงมีส่วนอย่างมากที่จะช่วยพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ แต่ต้องมีการควบคุมคุณภาพและความถูกต้องของสื่อด้วย...”

(กันตณัฏฐ์ เนติโรจนชัยชาญ, อภิปรายกลุ่ม 29 กันยายน 2563)

“...น่าจะเพิ่มศาสนาในผู้เกี่ยวข้องในการบ่มเพาะ เพราะศาสนาสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ เช่น การนำหลักคำสอนต่างๆ มาปรับให้ความรู้กับคนในชุมชนและผู้เรียนรู้ได้...บ้าน วัด โรงเรียน มีส่วนร่วมในการบ่มเพาะหมด...”

(พิชามญชุ์ คุ้มสุข, อภิปรายกลุ่ม 29 กันยายน 2563)

### 3.2 ผลสรุปการสังเคราะห์รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ผู้วิจัยนำผลจากการอภิปรายกลุ่มมาสรุปเพื่อจัดทำรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบที่ 1 องค์ประกอบเกี่ยวกับฐานคิดของกระบวนการ องค์ประกอบที่ 2 องค์ประกอบเกี่ยวกับการดำเนินงาน องค์ประกอบที่ 3 องค์ประกอบเกี่ยวกับกลไกสนับสนุน และองค์ประกอบที่ 4 องค์ประกอบเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขของการดำเนินงาน ดังนี้

#### 1. องค์ประกอบเกี่ยวกับฐานคิดของกระบวนการ ประกอบด้วย

1.1 คนมีศักยภาพในการเรียนรู้ ทุกคนมีความใฝ่รู้ ใฝ่ดี มีความต้องการที่พัฒนาตนเองให้เกิดความเจริญก้าวหน้า

1.2 คนมีศักยภาพในการนำประสบการณ์/วิถีชีวิตที่เป็นอยู่มาเป็นหลักในการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองได้

1.3 คนสามารถนำปัญหาที่เกิดขึ้น/สถานการณ์แวดล้อมรอบตัวมาเป็นแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนาเรียนรู้ได้

1.4 ครอบครัว ชุมชน และสังคม จะเป็นแหล่งที่สร้างภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งในการดำเนินชีวิตและเป็นฐานในการพัฒนาการเรียนรู้ที่ดี

1.5 การมีต้นแบบที่ดีในเรื่องของการเรียนรู้จะช่วยส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวมีลักษณะของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

## 2. องค์ประกอบเกี่ยวกับการดำเนินงาน

### 2.1 หลักการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

การเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากภายในของบุคคลจากช่วงชีวิตหนึ่งไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการดำรงชีวิตของอีกช่วงชีวิตหนึ่งโดยมีปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่เข้ามากระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนมุมมอง แนวคิด และพฤติกรรม โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมีทั้งปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลและปัจจัยที่เกิดจากภายนอกตัวบุคคลเป็นสิ่งที่หล่อหลอมให้ผู้เรียนรู้สามารถเลือกเรียนรู้ตามความสนใจและความต้องการของตนเองได้

### 2.2 คุณลักษณะของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

คุณลักษณะของผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตสามารถแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) ด้านพฤติกรรม หมายถึง การกระทำที่แสดงออกทางการเรียนรู้ เช่น การอ่าน การแสวงหาความรู้ เป็นต้น 2) ด้านเจตคติ หมายถึง การตั้งเป้าหมายและความสำเร็จในชีวิต การเชื่อว่าตนเองสามารถเรียนรู้และรักที่จะเรียนรู้ 3) ด้านทักษะ หมายถึง ความสามารถในการบูรณาการความรู้ ความสามารถในการคิดอย่างเป็นระบบ และ 4) ด้านความรู้ หมายถึง การมีความรู้ทางวิชาการ ความรู้ทางสังคม และความรู้ในสิ่งที่ตนเองสนใจ

### 2.3 หลักการเคารพในความเป็นตัวของตัวเองของบุคคล

ผู้เรียนรู้ตระหนักถึงคุณค่าและความเชื่อมั่นในตนเอง ด้วยการตระหนักรู้และการยอมรับตนเองตามความเป็นจริงตลอดจนเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองในการเรียนรู้จะนำตนเองไปสู่ความสำเร็จ

### 2.4 หลักการใช้วิถีชีวิตเป็นฐาน

ผู้เรียนรู้นำประสบการณ์และวิถีชีวิตที่เป็นอยู่มาเป็นหลักในการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการเรียนรู้ตลอดจนการทำความเข้าใจในสภาพแวดล้อมวิถีชีวิตที่เป็นอยู่และนำความรู้ต่างๆ มาเชื่อมโยงเข้ากับการเรียนรู้โดยการนำประสบการณ์เดิมหรือสภาพแวดล้อมมาหล่อหลอมให้เกิดกระบวนการในการตัดสินใจหรือสามารถวิเคราะห์ในสิ่งที่ตนเองชอบได้

## 2.5 หลักการสร้างภูมิคุ้มกันในชีวิต

ผู้เรียนรู้พัฒนาตนเองให้มีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจต่อการเรียนรู้ พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยไม่ได้นำปัญหาเหล่านั้นมาทำให้ตนเองรู้สึกท้อแท้ แต่นำมาเป็นแรงผลักดันให้ผู้เรียนรู้ตัดสินใจที่จะเรียนรู้

## 2.6 แนวคิดการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเอง

การเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเองประกอบด้วยความพร้อม 8 ด้าน คือ 1) การเปิดโอกาสต่อการเรียนรู้ 2) การมีทัศนคติของตนเองในด้านการเป็นผู้เรียนที่มีประสิทธิภาพ 3) มีความคิดริเริ่มและสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง 4) มีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง 5) มีความรักในการเรียนรู้ 6) มีความคิดสร้างสรรค์ 7) มีการมองอนาคตในแง่ดี และ 8) มีความสามารถในการใช้ทักษะการศึกษาหาความรู้และทักษะการแก้ปัญหา

## 3. องค์ประกอบเกี่ยวกับกลไกสนับสนุน

### วิธีการในการปฏิบัติ

1. มีการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและเอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมให้เกิดความคิดริเริ่มและมีอิสระในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
2. มีการทำข้อตกลงร่วมกันและการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน การพูดคุยที่ดีต่อกันทำให้เกิดความเชื่อใจกันเพื่อส่งเสริมให้เกิดความรู้สึกรักสนใจและรักที่จะเรียนรู้
3. มีการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา มีความขยันหมั่นเพียร มีวินัย อดทน และใฝ่รู้ใฝ่เรียน
4. มีการสร้างแรงบันดาลใจและชี้ให้เห็นถึงประโยชน์หรือข้อดีของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้เกิดความอยากที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองและนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้
5. มีการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมรอบตัว มีการจัดต้นแบบที่ดีเพื่อพร้อมที่จะทำให้เรียนรู้จากต้นแบบที่ดี มีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
6. มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและให้ความสำคัญต่อความร่วมมือกับกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้และพฤติกรรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

โดยระยะเวลาของการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้สามารถแบ่งได้เป็น 3 ระยะ คือ 1) ระยะของการปลูกฝังคุณลักษณะ 2) ระยะของการปรับเปลี่ยนกรอบความคิด และ 3) ระยะของการแสดงออกทางพฤติกรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

### 3.1 ช่วงระยะเวลาของการปลูกฝังคุณลักษณะ

#### 3.1.1 ครอบครัว

1) สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติตัวเป็นต้นแบบหรือเป็นแบบอย่างในการเรียนรู้หรือแสวงหาความรู้ เช่น เอาใจใส่ดูแล สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ เกิดการรักการอ่าน และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการเรียนรู้ เป็นต้น

2) สมาชิกในครอบครัวปลูกฝังกระบวนการคิด การส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ตนเองเกี่ยวกับความถนัด ความสนใจ เหตุผลที่คิดว่าตนเองถนัดหรือสนใจในเรื่องนั้นๆ และสิ่งที่คาดว่าจะประโยชน์จากการใช้ความถนัดและความสนใจนั้น เช่น สอนให้อ่านหนังสือตั้งแต่เด็กเพื่อทำให้เกิดนิสัยรักการอ่าน ทำให้มีพื้นฐานของความคิดที่แตกฉานและมีความรู้กว้างในการนำไปปรับใช้ในชีวิตได้

3) สมาชิกในครอบครัวนำความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ตรง การได้รับข้อมูลข่าวสาร หรือมีเหตุการณ์/ประสบการณ์บางอย่างเข้ามาในช่วงชีวิตมาสอนหรือปฏิบัติให้เห็นจริงเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ความต้องการ ความสนใจ และแสวงหาวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมด้วยตนเองมาใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

4) สมาชิกในครอบครัวใช้การเล่าเรื่อง การอ่าน และการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างเพื่อปลูกฝังให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การสร้างนิสัยให้เกิดการรักการอ่านผ่านการปฏิบัติซ้ำๆ กันจนเป็นนิสัย

5) สมาชิกในครอบครัวส่งเสริมและเปิดโอกาสต่อการเรียนรู้ผ่านการส่งเสริมและแนะนำช่องทางการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อให้เกิดความใฝ่รู้และเพิ่มโอกาสในการศึกษาหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัย

#### 3.1.2 สถานศึกษา

1) สถานศึกษาส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และกระตุ้นให้เกิดการคิดวิเคราะห์และสามารถเลือกวิธีการเรียนรู้ที่จะนำตนเองไปสู่เป้าหมายของการเรียนรู้ที่กำหนดไว้สามารถพิจารณาจากการบอกเล่าถึงวิธีการต่างๆ ที่ใช้ในการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองแล้วใช้วิธีการเรียนรู้เหล่านั้นๆ พาดตนเองไปสู่เป้าหมายที่ตนเองตั้งไว้

2) สถานศึกษาจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้และส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถวางแผนการเรียนรู้และแนวทางในการแก้ปัญหาหากเกิดอุปสรรคหรือความผิดพลาดโดยการนำประสบการณ์เดิมมาวิเคราะห์หาแนวทางในการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง

3) สถานศึกษาส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ข้อมูลและสามารถตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับมาได้อย่างถูกต้อง โดยข้อมูลดังกล่าวผู้เรียนสามารถบอกถึงแหล่งอ้างอิงและสามารถตรวจสอบความรู้ที่ได้รับมาได้อย่างเป็นรูปธรรม

4) สถานศึกษาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้ถูกบ่มเพาะ เกิดความรู้ ความเข้าใจในการแสดงบทบาทของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้และส่งเสริมให้ผู้เรียนมี วิธีคิดและมีทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียนรู้และการแสวงหาความรู้

5) สถานศึกษาส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ สร้างความเข้าใจ และ ช่วยปลูกฝังทัศนคติเชิงบวกและบทบาทหน้าที่ที่ควรประพฤติปฏิบัติผ่านกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน เช่น การเล่าเรื่อง การประกวดเรียงความ การทำหนังสือเกี่ยวกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

### 3.1.3 หน่วยงาน

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนจัดกิจกรรมที่ส่งเสริม การเรียนรู้ที่ประชาชนทุกวัยสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ เช่น การจัดนิทรรศการ การอบรมให้ความรู้ การสร้างทัศนคติเชิงบวกที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ เป็นต้น เพื่อเป็นต้นแบบที่ดีเหมาะกับการเลียนแบบ

2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนจัดกิจกรรมที่ส่งเสริม ให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ การปลูกฝังพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เป็นต้นแบบที่ดีในการใฝ่หาความรู้ เช่น การใช้อินเทอร์เน็ต การผลิตสื่อออนไลน์ เป็นต้น เพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้แบบซึมซับและเกิดทัศนคติ ที่ดีต่อการเรียนรู้และการใฝ่หาความรู้อย่างต่อเนื่อง

3) หน่วยงานทางด้านศาสนาส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้เกิดการพัฒน าตนเองโดยการนำหลักธรรม ศาสนา สมาธิ เข้ามาส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเองให้เกิดมโนคติในการ เรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและเป็นการเปิดมุมมองที่หลากหลายในการเรียนรู้

4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ สร้างสรรค์ สื่อที่ดีที่ เช่น สื่ออินเทอร์เน็ต สื่อออนไลน์ เป็นต้น ที่สามารถเป็นต้นแบบให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และ ยังสามารถทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายและสามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็ว

### 3.1.4 ชุมชน

1) ชุมชนจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อการเรียนรู้ การสร้างพื้นที่ และเครือข่ายการเรียนรู้/ชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ช่วยสนับสนุนและเป็นแบบอย่างที่ดีในการเรียนรู้ และกระตุ้นให้เกิดการคิดวิเคราะห์ เกิดความอยากรู้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลาผ่านการจัดกิจกรรม การสนทนาในชุมชน การสร้างศูนย์การเรียนรู้เพื่อแลกเปลี่ยน/พูดคุย เป็นต้น

2) ชุมชนจัดกิจกรรมที่ส่งผลต่อการเรียนรู้และสร้างต้นแบบที่ดีที่ สามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการอยากรู้อย่างเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและอยากที่จะเลียนแบบ เช่น การจัดกิจกรรมตามวัน สำคัญโดยการแทรกองค์ความรู้/เนื้อหาที่เป็นประโยชน์ เป็นต้น อย่างต่อเนื่องเพื่อให้คนในชุมชนเกิด การซึมซับการเรียนรู้หรือการเลียนแบบจากแบบอย่างของผู้ที่มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

3) ชุมชนจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนสามารถวิเคราะห์ ข้อมูลและนำข้อมูลที่ได้รับมาบูรณาการใช้กับวิถีชีวิตปัจจุบัน เช่น การนำความรู้จากหลายแหล่งที่มา



มาปรับใช้ในการแก้ปัญหาหรืออุปสรรคที่ผ่านเข้ามาในช่วงชีวิตและปรับประยุกต์ใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้

### 3.2 ช่วงระยะเวลาของการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดและพฤติกรรม

#### 3.2.1 ครอบครัว

1) สมาชิกในครอบครัวส่งเสริมให้ผู้เรียนวิเคราะห์ตนเองให้เกิดความคิดที่อยากจะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปสู่การมีบทบาทหรือมีวิถีชีวิตใหม่ที่ดีขึ้นโดยผู้เรียนรู้สาเหตุการณ์สำคัญที่ส่งผลต่อสภาพจิตใจและร่างกายมาเป็นแรงผลักดันให้ตนเองอยากจะเปลี่ยนแปลงตนเอง โดยครอบครัวหรือสถานการณ์แวดล้อมนั้นๆ ส่งอิทธิพลให้ผู้เรียนรู้อยากที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง

2) สมาชิกในครอบครัวส่งเสริมให้ผู้เรียนวิเคราะห์วิธีการเรียนรู้ที่จะนำตนเองไปสู่เป้าหมายของการเรียนรู้ให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ โดยเทคนิคที่ผู้เรียนเลือกใช้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์และเหมาะสมกับความชื่นชอบของตนเองเพื่อให้ตนเองบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้สำเร็จ

3) สมาชิกในครอบครัวกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการคิดวิเคราะห์ความต้องการของตนเอง ความถนัด ความสนใจ และสามารถให้เหตุผลกับตนเองได้ว่าเพราะเหตุใดตนเองถึงมีความชอบหรือความถนัดหรือสนใจในเรื่องนั้นๆ และนำสิ่งที่คาดว่าจะจะเป็นประโยชน์จากการใช้ความถนัดและความสนใจนั้นมาปรับใช้ให้เกิดการเรียนรู้ของตนเอง

#### 3.2.2 สถานศึกษา

1) สถานศึกษากระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโดยรอบและตรวจสอบกระบวนการคิด ความเชื่อมั่นของตนเองเพื่อสร้างกรอบแนวคิดและพฤติกรรมใหม่ โดยผู้ที่เกี่ยวข้องกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้เกิดความคิดที่อยากจะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปสู่การมีบทบาทหรือมีวิถีชีวิตใหม่ที่ดีขึ้นผ่านการวิเคราะห์เป้าหมาย สร้างแรงบันดาลใจ และวิธีการเรียนรู้ ตลอดจนสามารถนำข้อมูลที่ได้รับมาบูรณาการกับศาสตร์อื่นๆ และปรับใช้กับวิถีชีวิตปัจจุบัน

2) สถานศึกษาส่งเสริมให้ผู้เรียนมีการสร้างแรงบันดาลใจและกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยการนำเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่ประทับใจหรือสะท้อนใจที่ส่งผลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้เรียนมาสร้างเป็นแรงบันดาลใจและกำหนดเป้าหมายเพื่อให้มีความชัดเจนขึ้นและลงมือปฏิบัติเพื่อไปให้ถึงเป้าหมายนั้นอย่างเป็นรูปธรรม

3) สถานศึกษาส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถวางแผนการเรียนรู้และแนวทางในการเรียนรู้รวมถึงการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เป็นอุปสรรคได้ เช่น ผู้เรียนรู้สามารถกำหนดกระบวนการและแนวทางในการเรียนรู้ของตนเองอย่างเป็นขั้นตอนและสามารถดำเนินการ

อย่างเป็นระบบ รวมถึงการวางแผนหรือหาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาที่เป็นอุปสรรคที่เข้าในชีวิตจนสามารถหาวิธีการที่สามารถฟันฝ่าอุปสรรคได้

4) สถานศึกษาส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ข้อมูลและนำข้อมูลที่ได้รับมาบูรณาการกับศาสตร์อื่นๆ และปรับใช้กับวิถีชีวิตปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

### 3.2.3 หน่วยงาน

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ข้อมูลและสังเคราะห์ความรู้จากที่มีอยู่เดิมมารวมกับความรู้ใหม่ที่ได้รับมาสร้างเป็นแนวทางในการหาความรู้และนำมาผสมผสานกันจนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ตนเองได้คิดขึ้นมาจนสามารถนำไปใช้ได้จริงและเป็นที่ยอมรับ

2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนจัดกิจกรรมส่งเสริมให้เกิดความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับจากหลายๆ แหล่งข้อมูลและสามารถแยกแยะให้เห็นถึงรายละเอียดต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาในช่วงชีวิตที่ทำให้เปลี่ยนพฤติกรรมไปเป็นบุคคลใหม่ โดยข้อมูลดังกล่าวผู้เรียนสามารถบอกถึงแหล่งอ้างอิงและสามารถตรวจสอบความรู้ที่ได้รับมาได้อย่างเป็นรูปธรรม

3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนจัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้คนเกิดความคิดวิเคราะห์และสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดทัศนคติเชิงบวกและปรับเปลี่ยนทัศนคติในการเรียนรู้และเกิดความใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่อง

4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสื่อเทคโนโลยีจัดผลิตสื่อที่ดีที่สามารถเป็นต้นแบบในการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และการแสวงหาความรู้ได้อย่างกว้างขวาง สะดวก รวดเร็ว และมีความถูกต้องเหมาะสม เพราะในยุคปัจจุบันสื่อออนไลน์มีความสำคัญและผู้เรียนสามารถเข้าถึงได้ง่าย

### 3.2.4 ชุมชน

1) ชุมชนจัดสภาพแวดล้อมที่กระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนเกิดทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียนรู้และสร้างพื้นที่หรือเครือข่ายการเรียนรู้/ชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนเกิดทัศนคติที่ดีต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

2) ชุมชนจัดกิจกรรมที่ส่งผลต่อการเรียนรู้และสร้างต้นแบบที่ดีที่สามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและเกิดทัศนคติอยากที่จะเรียนรู้และอยากที่จะเรียนรู้แบบอยู่ตลอดเวลา

### 3.3 ช่วงระยะเวลาของการแสดงออกทางพฤติกรรม

#### 3.3.1 ครอบครัว

1) ครอบครัวส่งเสริมให้มีการแสดงออกทางพฤติกรรมในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอและกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักในการเรียนรู้และการแสดงออกทางพฤติกรรมผ่านการปฏิบัติซ้ำๆ จนเป็นนิสัย

2) ครอบครัวส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถวางแผนการวิเคราะห์วิธีการประยุกต์ใช้ความรู้และแนวทางในการแก้ปัญหาหากเกิดอุปสรรคหรือความผิดพลาดของตนเองได้อย่างเป็นขั้นตอนและสามารถดำเนินการอย่างเป็นระบบ รวมถึงการวางแผนหรือหาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาที่เป็นอุปสรรคที่เข้ามาในชีวิตและสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้

3) ครอบครัวส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถวางแผนในการจัดเก็บความรู้ ความคิดให้เป็นระบบ ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การจดบันทึก การจัดทำเอกสาร การจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ตนเองสามารถเข้าถึงความรู้ที่มีอยู่ได้อย่างรวดเร็ว โดยกระตุ้นให้ผู้เรียนทำอย่างสม่ำเสมอ

4) ครอบครัวส่งเสริมและกระตุ้นให้สมาชิกในครอบครัวเกิดการคิดวิเคราะห์ความรู้และนำความรู้ที่ได้รับมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันและได้ผลในการปฏิบัติจริง ส่งผลไปยังการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปสู่บทบาทใหม่เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลาและสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ทุกที่ตลอดจนถึงกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้พัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา

#### 3.3.2 สถานศึกษา

1) สถานศึกษาจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์วิธีการที่จะประยุกต์ใช้ความรู้และวิธีการสอนที่ตนเองมีอยู่ส่งต่อให้กับบุคคลอื่นๆ ได้อย่างกว้างขวางและสามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีในการถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ให้มีความเข้าใจและเข้าถึงได้สะดวก

2) สถานศึกษาจัดกิจกรรมให้ความรู้และปรับใช้ในเรื่องของเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตและมีสื่อให้มีประโยชน์อย่างมีคุณภาพ เช่น เรียนรู้ข่าวสาร เรียนรู้การฝึกค้นข้อมูลจากสื่อออนไลน์ต่างๆ เป็นต้น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เท่าทันโลกและการใช้เทคโนโลยีและอินเทอร์เน็ตได้อย่างปลอดภัย

3) สถานศึกษากระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโดยรอบและตรวจสอบกระบวนการคิด ความเชื่อมั่นของตนเองเพื่อสร้างกรอบแนวคิดและพฤติกรรมใหม่ โดยผู้ที่เกี่ยวข้องกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้เกิดความคิดที่อยากจะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปสู่การมีบทบาทหรือมีวิถีชีวิตใหม่ที่ดีขึ้นผ่านการวิเคราะห์เป้าหมาย สร้างแรงบันดาลใจ และวิธีการเรียนรู้ ตลอดจนสามารถนำข้อมูลที่ได้รับมาบูรณาการกับศาสตร์อื่นๆ และปรับใช้กับวิถีชีวิตปัจจุบัน

4) สถานศึกษาปรับกิจกรรมการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจในสื่อการเรียนรู้ การใช้ข้อมูลได้อย่างถูกต้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และสามารถบูรณาการศาสตร์ความรู้ต่างๆ เข้าด้วยกัน ตลอดจนสามารถใช้ความรู้ที่ได้รับมาจากการเรียนรู้ได้จริง

### 3.3.3 หน่วยงาน

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ควรมีนโยบายให้มีการส่งเสริมการเรียนรู้ในการใช้สื่อหรือช่องทางการสื่อสารเพื่อนำเสนอและสื่อสารเรื่องราวหรือกิจกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ควรมีการใช้ช่องทางการสื่อสารเพื่อให้บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงข้อมูลได้รวดเร็วและได้รับรู้ข้อมูลที่ถูกต้องอย่างทั่วถึงเพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองไปสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ที่สามารถคิดวิเคราะห์เหตุและผลได้อย่างถูกต้อง

3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสื่อเทคโนโลยี มีนโยบายในการส่งเสริมและจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนรู้สามารถเข้าร่วมกิจกรรมประกวดสื่อออนไลน์ หนังสือ หรือโฆษณา เป็นต้น ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

### 3.3.4 ชุมชน

1) ชุมชนจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างเครือข่ายในการเรียนรู้และมีปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้กับสังคมผ่านแหล่งเรียนรู้ที่ถูกจัดไว้และสามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องที่ตนเองสนใจกับบุคคลอื่นๆ ได้อย่างกว้างขวาง

2) สมาชิกในชุมชนสามารถประพัตินเป็นต้นแบบ เป็นตัวอย่างในการปฏิบัติตนของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตและทำให้เห็นถึงคุณค่าของการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องให้เป็นบุคคลที่มีประสิทธิภาพและชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาและสนับสนุนให้สมาชิกในชุมชนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

3) สมาชิกในชุมชนร่วมกันจัดตั้งเครือข่ายการเรียนรู้โดยมีเครือข่ายชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่ให้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถด้านต่างๆ เช่น ครูภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้สูงอายุในชุมชน เป็นต้น เข้ามามีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้และร่วมกันให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชน

#### 4. องค์ประกอบเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขของการดำเนินงาน

ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องของการดำเนินงาน ประกอบด้วย ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลและปัจจัยและเงื่อนไขที่เกิดขึ้นจากภายนอกตัวบุคคล คือ สมาชิกในครอบครัว สถาบันการศึกษา สถานศึกษา หน่วยงาน และชุมชน โดยผู้วิจัยกำหนดปัจจัยและเงื่อนไขของการดำเนินงาน ดังนี้

##### 4.1 ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล

(1) ผู้เรียนตระหนักถึงความสนใจที่จะเรียนรู้และสามารถตัดสินใจที่จะเรียนรู้ที่มาจากภายในตัวได้ เช่น การที่ผู้เรียนรู้เห็นคุณค่า เห็นประโยชน์ของการเรียนรู้ในเรื่องนั้นๆ เชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองว่าตนเองสามารถเรียนรู้และมีความกระตือรือร้น

(2) ผู้เรียนตัดสินใจที่จะเรียนรู้ตามสิ่งที่ตนเองสนใจหรือต้องการได้ และเชื่อว่าตนเองมีศักยภาพในการเรียนรู้ที่สามารถฝึกฝนให้มีวิธีคิดที่ดี มีทักษะในการดำเนินชีวิต มีทักษะชีวิตตนเอง และมีทัศนคติทางบวกที่จะสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ตนเองเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้

(3) ผู้เรียนรู้ปฏิบัติตนให้มีความพร้อมที่จะเรียนรู้และตระหนักถึงความสำคัญหรือความจำเป็นในการเรียนรู้ในช่วงเวลานั้นๆ ได้

##### 4.2 ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกิดขึ้นภายนอกตัวบุคคล

(1) ผู้เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนหรือปลูกฝังพฤติกรรมที่ส่งผลต่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

(2) ผู้เกี่ยวข้องมีการสร้างสภาพแวดล้อมโดยรอบให้เกิดการเอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดจนมีการเตรียมการเพื่อสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

(3) ผู้เกี่ยวข้องกำหนดกิจกรรมเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติการ

#### 3.3 ข้อเสนอแนะ/แนวทางการจัดกิจกรรมประกอบแนวทางการใช้รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

ผู้วิจัยและผู้ทรงคุณวุฒิได้ร่วมกันเสนอกิจกรรมประกอบแนวทางการใช้รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย เพื่อเป็นข้อเสนอแนะและเป็นแนวทางในการนำไปปฏิบัติโดยกิจกรรมแต่ละกิจกรรมเป็นการแนะนำ มีรายละเอียดดังนี้

**ตารางที่ 5** กิจกรรมประกอบแนวทางการใช้รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคล  
แห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

กิจกรรม/แนวทางการดำเนินการ	ผู้รับผิดชอบ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1. ฟังอ่านน้องฟัง ส่งเสริมให้เด็กเกิด การรักการอ่านและสามารถรับฟัง เรื่องราวจากที่ได้ฟังได้ โดยให้พี่อ่าน หนังสือให้น้องฟัง-น้องอ่านให้พี่ฟัง โดยปฏิบัติซ้ำๆ เป็นประจำ	1. ครอบครัว 2. สถานศึกษา	1. ปลุกฝังนิสัยรักการอ่านและพัฒนา ความสามารถในการอ่านเพื่อทำให้ เกิดประสิทธิภาพในการเขียน การ อ่าน และการสื่อสารได้อย่างถูกต้อง 2. สามารถนำความรู้ที่ได้จากการอ่าน มาปรับประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต ของตนเองตลอดจนถึงครอบครัวและ ชุมชน
2. ชวนคิด ชวนลงมือ เป็นการจัด กิจกรรมที่ส่งเสริมให้มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้กันในเรื่องที่ตนเอง สนใจและร่วมกันลงมือปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดความคุ้นชิน	1. ครอบครัว 2. โรงเรียน 3. ชุมชน	1. เกิดการเรียนรู้จากการที่ได้คิดเอง ปฏิบัติเองและสร้างความรู้ด้วยตนเอง ได้ ขณะเดียวกันก็สามารถเข้าร่วม กิจกรรมและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ 2. เกิดความเชื่อมโยงระหว่างสถาบัน ครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนให้ มีความใกล้ชิดกันทำให้คนเกิดการมี ส่วนร่วมในการจัดการศึกษาแก่บุตร หลาน
3. เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ชุมชน สร้างเครือข่ายการเรียนรู้โดยการจัด พื้นที่เพื่อให้สมาชิกในชุมชนเข้ามา มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในสิ่งที่สนใจ หรือ ร่วม รับ ฟัง ประสบการณ์จากผู้สูงอายุหรือผู้ที่มี ความรู้ในชุมชน เพื่อสร้างบรรยากาศ การเรียนรู้และเปิดโอกาสให้กลุ่มได้ หาทางปรับเป้าหมายการทำงานของ กลุ่มบางส่วนให้ตรงกับเป้าหมายของ	1. ครอบครัว 2. ชุมชน	1. ได้เรียนรู้จากสภาพชีวิตจริงของ ชุมชนตนเองและสามารถนำความรู้ที่ ได้ จาก ชุม ชน ไป ป ร บ ใ ช้ ใน ชีวิตประจำวันได้ ช่วยให้เกิดการ พัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัวและชุมชน 2. สร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกใน ชุมชนและเรียนรู้จากสมาชิกในชุมชน โดยใช้ทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ในชุมชน ได้อย่างคุ้มค่า สามารถเผยแพร่ข้อมูล

กิจกรรม/แนวทางการดำเนินการ	ผู้รับผิดชอบ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
ชุมชน		ให้กับสมาชิกในชุมชนได้ในแบบเชิงรุก โดยสามารถเข้าหากลุ่มเป้าหมายได้อย่างทั่วถึง ประหยัด และสะดวก รวดเร็ว
4. ชุมชนรักการอ่าน ชุมชนจัดสถานที่ และกิจกรรมที่ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนเกิดความรักในการอ่าน เช่น การจัดห้องสมุดชุมชน การเล่านิทาน เป็นต้น	1. ชุมชน	1. ทำให้สมาชิกในชุมชนสามารถทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน และช่วยปลูกฝังให้เห็นถึงคุณค่าของการอ่าน และการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
5. สื่อการเรียนรู้อิเล็กทรอนิกส์ ส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ความรู้ในเรื่องต่างๆ เช่น สุขภาพ ความงาม บ้านและสวน หรือกีฬา เป็นต้น ให้มีความน่าสนใจผ่านสื่อออนไลน์อย่างกว้างขวาง	1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน	1. มีการรวบรวมองค์ความรู้ที่หลากหลายพร้อมที่จะให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล ทำให้บุคคลสามารถเข้าถึงความรู้ได้อย่างสะดวก รวดเร็ว ทุกเวลา และเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2. เกิดการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดสามารถคิดวิเคราะห์ข้อเท็จจริงที่ได้รับจากการเรียนรู้ผ่านสื่อออนไลน์และช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว
6. การจัดกิจกรรมหมุนเวียนเพื่อเป็นการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาศักยภาพของประชาชนในกลุ่มต่างๆ ที่มีความต้องการและความสนใจที่หลากหลาย เช่น กลุ่มคนรักดนตรี กลุ่มคนรักธรรมชาติ และกลุ่มพัฒนาชุมชน เป็นต้น	1. ชุมชน 2. หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง	1. การพัฒนาความรู้ ความสามารถ และทักษะในการประกอบอาชีพของบุคคลและกลุ่มบุคคล 2. ความรู้จะเป็นการพัฒนาอาชีพและความสนใจที่สามารถสร้างความก้าวหน้าให้แก่ตนเองและครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

## บทที่ 5

### สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต: กรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์การวิจัย วิธีการดำเนินงานวิจัย และผลการวิจัยโดยสรุปได้ ดังต่อไปนี้

#### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย
2. เพื่อสังเคราะห์แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

#### วิธีดำเนินงานวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งระยะการดำเนินงานวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ขั้นตอนที่ 2 สังเคราะห์แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย และขั้นตอนที่ 3 นำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย โดยในแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่ได้รับการสรรหาและยกย่องเชิดชูเกียรติครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2544 ถึงพ.ศ. 2562 ซึ่งปัจจุบันมี 9 รุ่น ที่ยังมีชีวิตอยู่และยินดีให้ข้อมูล จำนวน 29 ท่าน เพื่อให้ได้มาซึ่งเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

ขั้นตอนที่ 2 สังเคราะห์แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ด้วยการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจาก 1) เส้นทางสู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย และ 2) กระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย แล้วนำมาพัฒนาเป็น (ร่าง) แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย โดยนำเสนอให้อยู่ในรูปของความเรียงและนำเสนอต่อผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ



จำนวน 7 ท่าน ประกอบด้วย ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย จำนวน 4 ท่าน และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต จำนวน 3 ท่าน มาร่วมรับทราบถึงผลการศึกษาและข้อค้นพบที่ได้จากการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนนี้และร่วมให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยผ่านการจัดประชุมอภิปรายกลุ่มซึ่งจัดขึ้นเพื่อเป็นเวทีอิสระในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ขั้นตอนที่ 3 นำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ด้วยการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากแบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย แล้วนำมาพัฒนาเป็น (ร่าง) รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยผ่านวิธีการจัดประชุมอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) เรื่อง “รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย” โดยนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งได้แก่ ครูภูมิปัญญาไทย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต และนักพัฒนาและการจัดฝึกอบรม จำนวน 13 ท่าน ร่วมรับทราบถึงผลและร่วมให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ด้วยการจัดประชุมอภิปรายกลุ่มซึ่งจัดขึ้นเพื่อเป็นเวทีอิสระในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

### เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้ 1) ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้ข้อมูล 2) ประเด็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย 3) ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

2. (ร่าง) แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย แบ่งประเด็นการศึกษออกเป็น 3 ประเด็นคือ คือ 1) แนวคิดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2) กระบวนการในการเปลี่ยนผ่าน แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่1 ระยะของการเปลี่ยนแปลงสมมติฐานความเชื่อเดิม ระยะที่2 ระยะของการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ และระยะที่3 ระยะของการแสดงออกทางพฤติกรรมและการปฏิบัติซ้ำ และ3) ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่าน

3. แบบบันทึกประเด็นในการอภิปรายกลุ่ม ประกอบด้วย 1) ความถูกต้องเหมาะสมของเนื้อหาของ (ร่าง) แบบแผนฯ 2) ความสอดคล้อง/ความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้ในบริบทสังคมไทยของ (ร่าง) แบบแผน และ 3) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

4. (ร่าง) รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย แบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็น 4 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบที่ 1 องค์ประกอบเกี่ยวกับฐานคิดของกระบวนการ องค์ประกอบที่ 2 องค์ประกอบเกี่ยวกับการดำเนินงาน องค์ประกอบที่ 3 องค์ประกอบเกี่ยวกับกลไกสนับสนุน และองค์ประกอบที่ 4 องค์ประกอบเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขของการดำเนินงาน

5. แบบบันทึกประเด็นการอภิปรายกลุ่ม ประกอบด้วย 1) ความถูกต้องเหมาะสมของเนื้อหาของ (ร่าง) รูปแบบเชิงกระบวนการฯ 2) ความสอดคล้อง/ความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้ในบริบทสังคมไทยของ (ร่าง) รูปแบบเชิงกระบวนการฯ และ 3) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

### การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามแนวทางที่สุภาวศ์ จันทวานิช (2552) และเทคนิคการถอดบทเรียนของรัตนดา ดวงแก้ว (2553) เพื่อจัดกลุ่ม ตีความหมาย หาความเชื่อมโยงเกี่ยวข้อง และความสัมพันธ์ของข้อมูลแล้วนำเสนอในรูปแบบของความเรียง

### สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต: กรณีศึกษาครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย” ผู้วิจัยสรุปผลโดยแบ่งตามวัตถุประสงค์ดังนี้

#### ขั้นตอนที่ 1 สรุปผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

ผู้วิจัยสามารถสรุปเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. เส้นทางสู่การเป็นครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ประกอบด้วย เหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความสนใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยและเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเป็นครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่มาจากเหตุการณ์ภายในตัวบุคคลและเหตุการณ์ที่มาจากภายนอกตัวบุคคล ดังนี้

1.1 เหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความสนใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเด็น คือ

1.1.1 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล เกิดจากการที่ครูภูมิปัญญาตระหนักถึงความสำคัญหรือมีประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง เช่น ความสนใจและการเห็นคุณค่าในเรื่องของสมุนไพร การมีประสบการณ์การใช้ภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยกับตนเอง เป็นต้น

1.1.2 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายนอกตัวบุคคล เกิดจากสภาพแวดล้อมหรือวิถีชีวิตรอบๆ ตัวครูภูมิปัญญาที่เข้ามาส่งผลต่อความสนใจของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย เช่น การมีบรรพบุรุษหรือบุคคลในครอบครัวเป็นแพทย์แผนโบราณ การมีประสบการณ์ที่สมาชิกในครอบครัวเคยใช้ภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย เป็นต้น

1.2 เหตุการณ์ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเด็น คือ

1.2.1 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล เกิดจากการที่ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยเห็นถึงผลประโยชน์ของการแพทย์แผนไทย เห็นถึงความสำคัญในการสืบทอดองค์ความรู้ เป็นต้น จึงเกิดการตัดสินใจที่จะเรียนรู้เพื่อเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

1.2.2 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายนอกตัวบุคคล เช่น ความรับผิดชอบต่อครอบครัว การมีสถานภาพ บทบาทและคุณค่าต่อบริบททางสังคม เป็นต้น เหตุการณ์เหล่านี้ส่งผลให้เกิดการตัดสินใจที่จะเรียนรู้เพื่อเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

2. กระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีขั้นตอนในการเรียนรู้ 7 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 การกำหนดแนวคิดสำคัญในการเรียนรู้ แนวคิดที่สำคัญในการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย คือ การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาเพื่อเป็นที่พึ่งทางสุขภาพให้คนในสังคมซึ่งเป็นแนวคิดที่เป็นจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้

2.2 การแสวงหาความรู้ด้วยตนเองทั้งจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ และการลงมือปฏิบัติด้วยเทคนิคและวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายตามความถนัดและประสบการณ์ เช่น การเรียนรู้จากการสังเกตและจดจำ การเรียนรู้จากผู้รู้และผู้เชี่ยวชาญ การเรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติ การเรียนรู้จากตำรา การเรียนรู้โดยการลองผิด-ลองถูก การเรียนรู้จากสถานที่จริงและประสบการณ์ตรง และการเรียนรู้จากการฝึกอบรมหรือจากสถาบันการเรียนรู้อื่นๆ

2.3 การคิดและลงมือแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้รวมถึงการสร้างแรงกระตุ้นสู่ความสำเร็จจากปัจจัยต่างๆ ระหว่างการเรียนรู้ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยประสบกับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เช่น ปัญหาในเรื่องของสภาพเศรษฐกิจของครอบครัว ปัญหาทางการสื่อสารและภาษา ปัญหาในเรื่องของการยอมรับศาสตร์การแพทย์แผนไทย และปัญหาในเรื่องของเพศสภาพ

เป็นต้น แต่ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีการคิดและลงมือแก้ไขปัญหาและอุปสรรคเหล่านั้นตลอดจนนำมาสร้างเป็นแรงกระตุ้นจนทำให้ตนเองประสบความสำเร็จในการเรียนรู้

2.4 การตรวจสอบองค์ความรู้ ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาตรวจสอบเพื่อสร้างความชัดเจนและเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่ถูกต้อง โดยวิธีการตรวจสอบองค์ความรู้ นั้นๆ มีหลากหลายวิธี เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การตรวจสอบความรู้จากหลายๆ แหล่ง หรือการตรวจสอบความรู้กับตำรา เป็นต้น

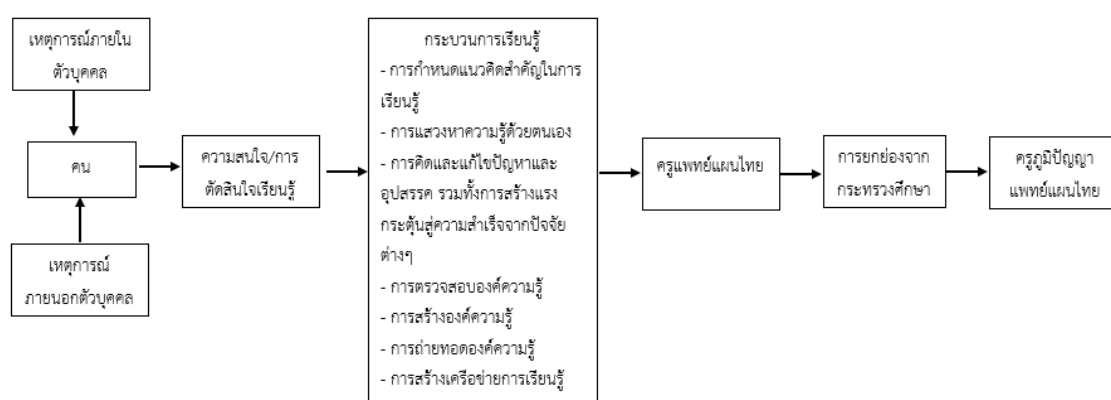
2.5 การสร้างองค์ความรู้ ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยนำองค์ความรู้ที่ได้มาตกผลึกและนำมาบูรณาการเชื่อมโยงองค์ความรู้กับชีวิตประจำวันเพื่อนำความรู้เหล่านั้น มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดตรงตามสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ปัจจุบัน

2.6 การถ่ายทอดองค์ความรู้ ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีการเผยแพร่องค์ความรู้ในเรื่องของศาสตร์การแพทย์แผนไทยและการดูแลสุขภาพให้กับผู้เรียนรู้คนอื่นๆ โดยครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีเทคนิคและวิธีการในการเผยแพร่องค์ความรู้ที่แตกต่างกันออกไปตามความถนัดและประสบการณ์ของแต่ละท่านเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจในเนื้อหาอย่างถ่องแท้

2.7 การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยสร้างเครือข่ายในการเรียนรู้เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่มีอยู่ร่วมกันกับครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยท่านอื่นๆ และยังเป็นการกระจายความรู้ไปสู่ประชาชนได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง

ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยได้ดังภาพ

รูปภาพที่ 3 เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย



## ขั้นตอนที่ 2 สรุปผลการสังเคราะห์แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

ผู้วิจัยสามารถสรุปแบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ที่ประกอบด้วย 1) แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2) กระบวนการในการเปลี่ยนผ่าน และ 3) ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนี้

(1) แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ แนวคิดการพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 หลักการ คือ

(1.1) หลักการใช้วิถีชีวิตเป็นฐานเป็นการนำประสบการณ์และวิถีชีวิตมาพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองตลอดจนการทำความเข้าใจในสภาพแวดล้อมและนำมาเชื่อมโยงเข้ากับการเรียนรู้

(1.2) หลักการสร้างภูมิคุ้มกันในชีวิตโดยผู้เรียนรู้พัฒนาตนเองให้มีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจต่อการเรียนรู้ พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยนำปัญหาเป็นแรงผลักดันในการเรียนรู้

(1.3) หลักการเคารพในความเป็นตัวของตัวเองของบุคคลโดยผู้เรียนรู้ตระหนักถึงคุณค่าและความเชื่อมั่นในตนเองว่ามีศักยภาพในการเรียนรู้

(2) กระบวนการในการเปลี่ยนผ่าน การเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย สามารถแบ่งระยะของการเปลี่ยนผ่านได้เป็น 3 ระยะ ดังนี้

(2.1) ระยะของการเปลี่ยนแปลงสมมติฐานความเชื่อเดิมเป็นช่วงของการเปลี่ยนความเชื่อเดิมที่มีอยู่เนื่องจากการมีประสบการณ์ที่ขัดแย้งกับความเชื่อเดิมของตนเองที่มีอยู่ ดังนี้

(2.1.1) เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความคิดเป็นเหตุการณ์เกิดขึ้นกับตัวบุคคลและส่งผลกระทบต่อปรับเปลี่ยนความคิด/ความเชื่อเดิม

(2.1.2) เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพจิตใจเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวบุคคลที่ส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจหรือวิถีชีวิตเดิม

(2.2) ระยะของการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์เป็นช่วงของการแสดงความต้องการที่จะแสวงหาข้อมูลเพื่อนำมาตรวจสอบกับข้อขัดแย้งกับสมมติฐานความเชื่อเดิม ดังนี้

(2.2.1) การประเมินองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมเป็นการสำรวจตนเอง จากความรู้สึกต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองที่ส่งผลต่อการทบทวนระบบความคิดของตนเองที่มีอิทธิพลต่อการแสดงออกภายนอก

(2.2.2) การค้นหาทางเลือกต่างๆ เป็นการค้นหาวิธีการหรือแนวทางในการปฏิบัติใหม่อย่างมีเหตุผลที่จะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินชีวิตที่เคยยึดถือให้มีความเหมาะสม

(2.2.3) การแสวงหาความรู้เป็นการใช้เทคนิคและวิธีการเรียนรู้ต่างๆ ในการศึกษาค้นคว้าเพื่อตอบสนองต่อความอยากรู้

(2.2.4) การประเมินผลเป็นการประเมินสถานการณ์ ความเชื่อเบื้องต้นโดยอาศัยวิธีการสะท้อนการวิพากษ์ภายในตนเองถึงสิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อตรวจสอบองค์ความรู้ที่ได้รับมาจนกว่าจะบรรลุเป้าหมายได้

(2.3) ระยะของการแสดงออกทางพฤติกรรมเป็นช่วงของการลงมือค้นคว้าลงมือปฏิบัติและกระทำซ้ำๆ เพื่อแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการต่างๆ ที่คิดว่าจะได้มาซึ่งคำตอบหรือเพื่อตรวจสอบข้อคำถามที่เป็นข้อสงสัยจากความขัดแย้งของความเชื่อเดิมของตน ดังนี้

(2.3.1) การกำหนดแนวคิดสำคัญในการเรียนรู้เพื่อเป็นแนวคิดสำคัญในการเรียนรู้ เป็นการกำหนดจุดมุ่งหมายที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการเรียนรู้

(2.3.2) การแสวงหาความรู้ด้วยตนเองด้วยการใช้เทคนิคและวิธีการเรียนรู้ต่างๆ ในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยวิธีการต่างๆ ที่หลากหลายตามความถนัดและประสบการณ์ของตนเองเพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้

(2.3.3) การคิดและแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้เป็นการหาวิธีการในการคิดและแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นรวมไปถึงการนำปัญหาและอุปสรรคเหล่านั้นมาสร้างเป็นแรงกระตุ้นจนทำให้ตนเองประสบความสำเร็จในการแสวงหาความรู้

(2.3.4) การตรวจสอบองค์ความรู้เป็นการทดลองใช้ความรู้และทักษะในการเรียนรู้ใหม่ๆ ตามที่ได้ศึกษามาใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดความชัดเจนและความถูกต้องของข้อมูล

(2.3.5) การสร้างองค์ความรู้ใหม่เป็นการนำความรู้และทักษะต่างๆ ที่ได้เรียนรู้มาผสมผสานบูรณาการกับวิถีชีวิตในปัจจุบันเพื่อทำให้เป็นการปรับกรอบความคิดให้กว้างมากขึ้น

(2.3.6) การถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ด้วยเทคนิคและวิธีการต่างๆ เพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้รับความรู้อย่างถูกต้อง

(2.3.6) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ ผ่านสื่อกลางการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ

(3) ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย 3 ประเด็น ดังนี้

(3.1) การตั้งเป้าหมายและความสำเร็จในชีวิตเป็นการกำหนดจุดมุ่งหมายในชีวิตที่ส่งผลต่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

(3.2) การมีความคิดสร้างสรรค์/การสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้เป็นการสร้างแรงจูงใจทั้งภายในและภายนอกตัวบุคคลที่ส่งผลต่อความคิดและแรงบันดาลใจในการเรียนรู้

(3.3) การได้รับการสนับสนุนจากบุคคลอื่น การครอบครัว เพื่อน หรือสังคมเข้ามามีส่วนช่วยสนับสนุนหรือเป็นแรงผลักดันในการเรียนรู้

**ขั้นตอนที่ 3 สรุปผลการนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย**

ผู้วิจัยสรุปรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ดังนี้

#### 1. องค์ประกอบเกี่ยวกับฐานคิดของกระบวนการ

1.1 เชื่อว่าคนมีศักยภาพในการเรียนรู้ มีความใฝ่รู้ ใฝ่ดี และมีความต้องการพัฒนาตนเองให้เกิดความเจริญก้าวหน้า

1.2 เชื่อว่าคนนำประสบการณ์/วิถีชีวิตที่เป็นอยู่มาเป็นหลักในการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองได้

1.3 เชื่อว่าคนมีแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนาเรียนรู้ได้

1.4 ครอบครัว ชุมชน และสังคม จะเป็นแหล่งที่สร้างภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งในการดำเนินชีวิตและเป็นฐานในการพัฒนาการเรียนรู้ที่ดี

1.5 การมีต้นแบบที่ดีในเรื่องของการเรียนรู้จะช่วยส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวมีลักษณะของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

#### 2. องค์ประกอบเกี่ยวกับการดำเนินงาน ประกอบด้วย

1) หลักการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการดำรงชีวิตโดยมีปัจจัยแวดล้อมมากระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนมุมมองแนวคิด และพฤติกรรม

2) คุณลักษณะของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ  
1) ด้านพฤติกรรม 2) ด้านเจตคติ 3) ด้านทักษะ และ 4) ด้านความรู้

3) หลักการเคารพในความเป็นตัวของตัวเองของบุคคล ผู้เรียนรู้ตระหนักถึงคุณค่าและความเชื่อมั่นในตนเองตลอดจนเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองในการเรียนรู้ที่จะนำตนเองไปสู่ความสำเร็จ

4) หลักการใช้วิถีชีวิตเป็นฐาน การนำเอาประสบการณ์และวิถีชีวิตตลอดจนการทำ ความเข้าใจในสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่มาเป็นหลักในการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองที่จะนำไปสู่ ความสำเร็จในการเรียนรู้และสามารถวิเคราะห์ในสิ่งที่ตนเองชอบได้

5) หลักการสร้างภูมิคุ้มกันในชีวิต การพัฒนาตนเองให้มีความพร้อมทั้งร่างกายและ จิตใจและพร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยนำมาเป็นแรงผลักดันใน การเรียนรู้

6) แนวคิดการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเองเป็นการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยความพร้อม 8 ด้าน คือ 1) การเปิดโอกาสต่อการเรียนรู้ 2) การมีมโนคติของตนเองในด้านการเป็นผู้เรียนที่มี ประสิทธิภาพ 3) มีความคิดริเริ่มและสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง 4) มีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ ของตนเอง 5) มีความรักในการเรียนรู้ 6) มีความคิดสร้างสรรค์ 7) มีการมองอนาคตในแง่ดี และ 8) มี ความสามารถในการใช้ทักษะการศึกษาหาความรู้และทักษะการแก้ปัญหา

### 3. องค์ประกอบเกี่ยวกับกลไกสนับสนุน

#### วิธีการในการปฏิบัติ

1. มีการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและเอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้
2. มีการทำข้อตกลงร่วมกันและการสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน
3. มีการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา
4. มีการสร้างแรงบันดาลใจและส่งเสริมให้เกิดความอยากที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง
5. มีการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมรอบตัว
6. มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ระยะเวลาของการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้แบ่งได้ 3 ระยะ คือ 1) ระยะของการปลูกฝังคุณลักษณะ 2) ระยะของการปรับเปลี่ยนกรอบความคิด และ 3) ระยะของ การแสดงออกทางพฤติกรรม ดังนี้

#### 3.1 ช่วงระยะเวลาของการปลูกฝังคุณลักษณะ

##### 3.1.1 ครอบครั

- 1) ปฏิบัติตัวเป็นต้นแบบในการเรียนรู้
- 2) ปลูกฝังกระบวนการคิดที่ส่งเสริมให้สามารถวิเคราะห์ความถนัด ความสนใจ



- 3) นำความรู้ที่ได้จากประสบการณ์มาสอนหรือปฏิบัติให้เห็นจริง
- 4) ใช้เรื่องเล่า การอ่าน และการปฏิบัติซ้ำๆ จนเป็นนิสัย
- 5) ส่งเสริมและเปิดโอกาสต่อการเรียนรู้ผ่านการส่งเสริมและ

แนะนำช่องทางการเรียนรู้ที่หลากหลาย

### 3.1.2 สถานศึกษา

- 1) ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยกระตุ้นให้เกิดการคิด วิเคราะห์และสามารถเลือกวิธีการเรียนรู้ได้
- 2) จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้และส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถ วางแผนการเรียนรู้และแนวทางในการแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง
- 3) ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ข้อมูลและสามารถ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับได้
- 4) จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เกิดความรู้ มีวิสัยทัศน์ และมีทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียนรู้
- 5) ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ และช่วยปลูกฝังทัศนคติเชิงบวกและบทบาทหน้าที่ที่ควรประพฤติปฏิบัติ

### 3.1.3 หน่วยงาน

- 1) จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ที่ประชาชนสามารถเข้าร่วม กิจกรรมได้
- 2) จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้
- 3) ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้เกิดการพัฒนาตนเองโดยการนำหลักธรรม ศาสนา สมาธิ มาพัฒนาตนเองให้เกิดมโนคติในการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ
- 4) สร้างสรรค์สื่อที่ดีที่มีความเข้าใจในเนื้อหาได้ง่ายและเข้าถึงได้ อย่างรวดเร็ว

### 3.1.4 ชุมชน

- 1) จัดสภาพแวดล้อมในชุมชนให้เอื้อต่อการเรียนรู้
- 2) จัดกิจกรรมตามโอกาสต่างๆ ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้
- 3) จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนร่วมกันนำข้อมูลที่ได้รับมาบูรณาการใช้กับวิถีชีวิตปัจจุบัน

### 3.2 ช่วงระยะเวลาของการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดและพฤติกรรม

#### 3.2.1 ครอบครัว

- 1) ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความคิดที่อยากจะเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีบทบาทหรือมีวิถีชีวิตใหม่ที่ดีขึ้น
- 2) ส่งเสริมให้ผู้เรียนหาวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมที่จะนำตนเองไปสู่เป้าหมายของการเรียนรู้
- 3) กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดและให้เหตุผลกับความถนัดหรือความสนใจ

#### 3.2.2 สถานศึกษา

- 1) กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง มีการวิเคราะห์เป้าหมาย สร้างแรงบันดาลใจ และวิธีการเรียนรู้
- 2) ส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างแรงบันดาลใจและกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้
- 3) ส่งเสริมให้ผู้เรียนวางแผนการเรียนรู้และแนวทางในการเรียนรู้ของตนเองอย่างเป็นขั้นตอนและเป็นระบบ
- 4) ส่งเสริมให้ผู้เรียนนำข้อมูลที่ได้รับมาบูรณาการกับศาสตร์อื่นๆ และปรับใช้กับชีวิตปัจจุบันได้

#### 3.2.3 หน่วยงาน

- 1) จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการผสมผสานความรู้ที่มีอยู่เดิมกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ
- 2) จัดกิจกรรมส่งเสริมให้เกิดความสามารถในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับจากหลายๆ แหล่งข้อมูล
- 3) จัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียนรู้
- 4) จัดผลิตสื่อที่ดีเพื่อเป็นต้นแบบในการเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง สะดวกรวดเร็ว และถูกต้องเหมาะสม

#### 3.2.4 ชุมชน

- 1) สร้างพื้นที่หรือเครือข่ายการเรียนรู้/ชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- 2) จัดกิจกรรมที่ส่งผลต่อการเรียนรู้และเกิดทัศนคติอย่างที่จะเรียนรู้

### 3.3 ช่วงระยะเวลาของการแสดงออกทางพฤติกรรม

#### 3.3.1 ครอบครัว

- 1) ส่งเสริมให้มีการแสดงออกทางพฤติกรรมในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ
- 2) ส่งเสริมให้เกิดการวางแผนและแนวทางในการแก้ปัญหาอย่างเป็นขั้นตอน
- 3) ส่งเสริมให้เกิดการวางแผนในการจัดเก็บความรู้และมีความคิดที่เป็นระบบ
- 4) ส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดการคิดวิเคราะห์และนำความรู้มาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

#### 3.3.2 สถานศึกษา

- 1) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ความรู้ได้อย่างกว้างขวาง
- 2) จัดกิจกรรมให้ความรู้ในเรื่องของการใช้เทคโนโลยีเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เท่าทันโลกและใช้ได้อย่างปลอดภัย
- 3) กระตุ้นให้เกิดการวิเคราะห์เป้าหมาย สร้างแรงบันดาลใจ และวิธีการเรียนรู้ ตลอดจนสามารถนำข้อมูลที่ได้รับบูรณาการกับศาสตร์อื่นๆ และปรับใช้กับวิถีชีวิตปัจจุบันได้
- 4) จัดกิจกรรมที่ทำให้เกิดความเข้าใจในสื่อการเรียนรู้และการใช้ข้อมูลได้อย่างถูกต้อง

#### 3.3.3 หน่วยงาน

- 1) มีนโยบายที่ส่งเสริมการเรียนรู้ในการใช้สื่อหรือช่องทางการสื่อสารที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ
- 2) มีการใช้ช่องทางการสื่อสารเพื่อให้บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงข้อมูลและได้รับรู้ข้อมูลที่ถูกต้องอย่างทั่วถึง
- 3) มีนโยบายในการส่งเสริมและจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

#### 3.3.4 ชุมชน

- 1) จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างเครือข่ายในการเรียนรู้และมีปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้กับสังคมได้อย่างกว้างขวาง

2) ประพฤติตนเป็นต้นแบบในการปฏิบัติตนของการเป็นบุคคล  
แห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตและสนับสนุนให้สมาชิกในชุมชนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

3) จัดตั้งเครือข่ายการเรียนรู้โดยให้ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถด้าน  
ต่างๆ เข้ามามีบทบาทในการให้ความรู้กับสมาชิกในชุมชน

#### 4. องค์ประกอบเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขของการดำเนินงาน ประกอบด้วย

##### 4.1 ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล

(1) ตระหนักถึงความสนใจและสามารถตัดสินใจที่จะเรียนรู้ได้ด้วย  
ตนเอง

(2) ตัดสินใจที่จะเรียนรู้ตามสิ่งที่ตนเองสนใจหรือต้องการได้และ  
เชื่อว่าตนเองมีศักยภาพในการเรียนรู้

(3) มีความพร้อมที่จะเรียนรู้และตระหนักถึงความสำคัญหรือความ  
จำเป็นในการเรียนรู้ในช่วงเวลานั้นๆ ได้

##### 4.2 ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกิดขึ้นภายนอกตัวบุคคล

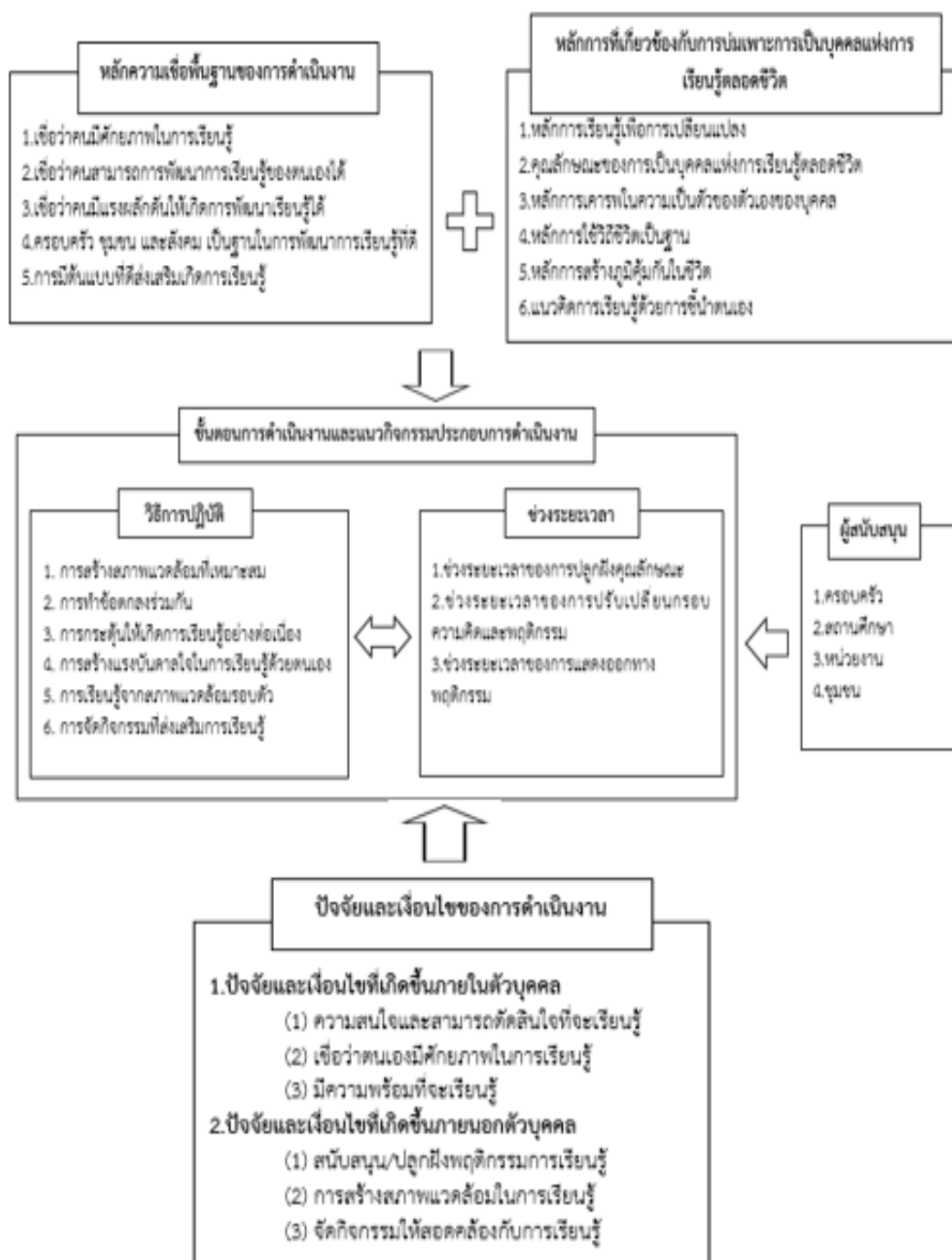
(1) สนับสนุนหรือปลูกฝังพฤติกรรมที่ส่งผลต่อการเรียนรู้อย่าง  
ต่อเนื่อง

(2) มีการสร้างสภาพแวดล้อมให้เกิดการเอื้อต่อการเรียนรู้และมี  
การสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

(3) กำหนดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์ใน  
การเรียนรู้ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ

ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลให้เป็นบุคคลแห่ง  
การเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ได้ดังรูปภาพที่ 4 (ในหน้าถัดไป)

**รูปภาพที่ 4** รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลให้เป็นผู้คนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย



## อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเรื่อง การนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : กรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ผลการวิจัยแสดงถึงเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย และรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย จากผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยแบ่งประเด็นการอภิปรายออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 อภิปรายผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

ตอนที่ 2 อภิปรายผลการสังเคราะห์แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

ตอนที่ 3 อภิปรายผลรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

### ตอนที่ 1 อภิปรายผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยพบประเด็นที่น่าสนใจในการอภิปรายผล คือ 1) เส้นทางสู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย และ 2) กระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย โดยผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. เส้นทางสู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยประกอบด้วยประเด็นสำคัญ คือ 1.1) เหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความสนใจเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย และ 1.2) เหตุการณ์ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ดังนี้

**1.1 เหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความสนใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย** จากผลการศึกษาเส้นทางสู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยผู้วิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้บุคคลหนึ่งมีความสนใจที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับศาสตร์การแพทย์แผนไทยและมีผลต่อการตัดสินใจที่จะเรียนรู้มาจากเหตุการณ์ที่เกิดจากการตัดสินใจที่เกิดขึ้นจากภายในตัวบุคคล ความคิด ความเชื่อ หรือความสนใจส่วนบุคคล โดยบุคคลนั้นอาจจะไม่ได้มีพื้นฐานความรู้ของการแพทย์แผนไทยมาก่อนและยังรวมถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายนอกตัวบุคคล วิถีชีวิตของครอบครัว บุคลิกภาพ ความสัมพันธ์กับคนรอบข้างที่ทำให้เกิดเหตุการณ์หรือแรงผลักดันที่ส่งผลต่อการตัดสินใจที่จะเรียนรู้เพื่อตอบสนองความอยากรู้ของ

ผู้เรียนรู้ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Biggs (1987) ที่เสนอว่า การเรียนรู้เกิดจากแรงจูงใจภายใน (Intensive motivation) ที่เป็นผลมาจากความพึงพอใจที่จะเรียนรู้และใช้การเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการช่วยค้นหาความหมายจนเข้าใจและการอาศัยแรงจูงใจภายนอก (Extensive motivation) โดยที่ผู้เรียนจะเรียนรู้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้จนเกิดเป็นความเข้าใจตามวัตถุประสงค์ที่ถูกกำหนดไว้ทำนองเดียวกับที่ Mezirow & Taylor. (2009) และ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ที่กล่าวว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากสภาพแวดล้อมภายนอก เช่น ธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางครอบครัว ชุมชน ตลอดจนการดำเนินชีวิตที่เข้ามาเป็นแรงกระตุ้น ผลักดัน หรือเป็นแรงจูงใจให้เกิดการความคิดแล้วนำมาเป็นฐานการเรียนรู้ของตนเอง และสอดคล้องกับปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544) และ Good (1973) ที่เสนอว่า เจตคติของบุคคลเกิดขึ้นจากการที่บุคคลมีความรู้สึก ความคิด ความเชื่อที่อยู่ภายในจิตใจของแต่ละบุคคลที่จะส่งผลต่อเป้าหมายของแต่ละบุคคลและพร้อมที่จะกระตุ้นให้บุคคลนั้นๆ แสดงพฤติกรรมออกมาตามความคิด ความเชื่อที่อยู่ภายในตัวบุคคล

เหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความสนใจในการที่จะเรียนรู้ในศาสตร์การแพทย์แผนไทยและการตัดสินใจที่จะเรียนรู้เพื่อไขข้อสงสัยในความอยากรู้ของบุคคลนั้นเป็นรูปแบบการเรียนรู้แบบหนึ่งซึ่งการเรียนรู้ในขั้นนี้จะเป็นเพียงแค่การเรียนรู้เพื่อตอบสนองความต้องการความอยากรู้ เมื่อได้เรียนแล้วหรือได้รับรู้แล้วจะยังไม่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมที่จะนำไปสู่การเป็นครูภูมิปัญญา สอดคล้องกับ Craik (1972) ที่กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นขั้นตอนที่ทำให้เกิดองค์ความรู้ โดยกระบวนการเรียนรู้เริ่มจากการเรียนรู้แบบตื่นซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เริ่มตั้งแต่การจดจำสิ่งต่างๆ ที่มีความหมายกับตัวเองได้เพราะกระบวนการเรียนรู้นี้จะเป็นการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้เป็นความรู้ ความจำ ความเข้าใจ และการนำไปใช้ สอดคล้องกับอรรถศรี งามวิทยาพงศ์ (2549) ที่เสนอว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นการสั่งสมและประมวลข้อมูล/ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคลอยู่ตลอดเวลา โดยการเรียนรู้จะทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่มีการผสมผสานกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวอย่างยั่งยืน ทำนองเดียวกับโกวิทย์ พวงงาม (2551) ที่กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็นกระบวนการทัศน์หรือองค์ความรู้ของคนหรือกลุ่มคนที่มีการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษหรือจากประสบการณ์ที่ผ่านการกลั่นกรอง สั่งสม คัดวิเคราะห์ และนำมาใช้ โดยอาศัยหลักการในการเรียนรู้ที่มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตเป็นรากฐานของความรู้ของชาวบ้านที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลไปจนถึงระดับสังคมได้

**1.2 เหตุการณ์ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย** จากผลการศึกษาพบว่า เหตุการณ์ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยเกิดจากการที่ครูภูมิปัญญาได้ประสบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกตัวบุคคล เช่น การที่ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยเห็นถึงผลประโยชน์ของการแพทย์แผนไทย การเห็นถึงความสำคัญในการสืบทอดองค์ความรู้ การที่ครู

ภูมิปัญญาต้องมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว การมีสถานภาพ บทบาทและคุณค่าต่อบริบททางสังคม เป็นต้น เหตุการณ์เหล่านี้เป็นแรงผลักดันที่ทำให้ครูภูมิปัญญาแต่ละท่านตัดสินใจที่จะเรียนรู้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองไปสู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยเพื่อนำองค์ความรู้เหล่านั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม สอดคล้องกับที่อาชัญญา รัตนอุบล (2551) ที่เสนอว่า การตัดสินใจที่จะเรียนรู้เกิดจากการที่การเรียนรู้ส่งผลต่อชีวิตมี 2 ลักษณะ คือ 1) การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติในสังคมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ตามแหล่งต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม โดยไม่มีผู้ใดจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นแต่เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เป็นต้น 2) การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยบุคคลตัดสินใจเข้าร่วมเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้และสถานศึกษาต่างๆ ที่มีการเตรียมแผนการจัดการไว้ไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด นิทรรศการ เป็นต้น โดยบุคคลมีเป้าหมายของการเรียนรู้ที่ชัดเจนเพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ทำนองเดียวกับสมทบ สอนราช (อภิปรายกลุ่ม, 13 มกราคม 2563) ที่กล่าวว่า เหตุการณ์ที่ทำให้คนๆ หนึ่งตัดสินใจที่จะเรียนรู้ในเรื่องของภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยเกิดจากการที่คนๆ นั้นอยากเรียนรู้ด้วยตัวของเขาเองซึ่งอาจจะไม่มีคนในครอบครัวเป็นหมอฟันบ้านมาก่อน ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดมาจากความสนใจของเขาโดยเฉพาะ อย่างตัวพี่ได้รับความสนใจในเรื่องของการแพทย์แผนไทยเพราะมีพ่อเป็นหมอฟันบ้านแล้วที่เห็นสภาพบ้านที่เต็มไปด้วยคนที่มารักษามันจึงซึมซับอยู่ในตัวของพี่เมื่อมีโอกาสได้กลับมาทบทวนก็ทำให้เรามีความรู้มากขึ้น

เหตุการณ์ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจที่จะเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยเกิดที่เกิดขึ้นทั้งภายในตัวบุคคลและจากสภาพแวดล้อมโดยรอบตัวบุคคลส่งผลให้บุคคลนั้นเกิดการตัดสินใจที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองให้กลายเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ตนเองตั้งไว้ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของ Mezirow (1991) ที่เป็นที่ยอมรับกันว่า การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเป็นการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนค่านิยมต่อการให้ความหมายของสิ่งต่างๆ และมีการกำหนดเป้าหมายด้วยตนเอง การเรียนรู้ของบุคคลจึงเป็นกระบวนการที่บุคคลตีความหรือแปลความหมายจากประสบการณ์เพื่อให้บุคคลได้ทบทวนการแปลความหมายของประสบการณ์นั้นๆ และนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป และสอดคล้องกับแนวคิดของ Knowles (1975) ที่เป็นที่ยอมรับกันว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นการที่บุคคลมีความคิดริเริ่มในการวินิจฉัยความต้องการการเรียนรู้ การวางแผนและแผนการเรียนอย่างมีระบบ การแสวงหาแหล่งทรัพยากร เลือกและนำมาประยุกต์เป็นกลวิธีในการเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนโดยจะได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นก็ตาม และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของเมธาสิทธิ์ มีสวลสินธุ์ (2558) ที่พบว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงปรัทธาที่นำไปสู่การเห็นคุณค่าแท้ในตนเอง ประกอบด้วย 2 มิติ คือ มิติด้านกระบวนการเรียนรู้ซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงปรัทธาและมิติด้านผลลัพธ์การเรียนรู้ซึ่งเป็นระดับการเสริมสร้างการเห็นคุณค่าแท้ในตนเอง ส่วนผลสุดท้ายของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างการเห็น



คุณค่าแท้ในตนเอง แบ่งเป็น 4 ชั้น ได้แก่ 1) ชั้นแยกแยะ ประกอบด้วย ทบทวนตนเอง ดึงตนเองออกจากการยึดติด ค้นหาความคิดที่ทำให้ยึดติด ตั้งคำถามกับตนเอง และค้นหาตัวตนที่แท้จริง 2) ชั้นสร้างเจตนารมณ์ ประกอบด้วย วางแผนการกระทำ และเตรียมความพร้อมด้านอารมณ์ 3) ชั้นกล้าเผชิญ ประกอบด้วย ลงมือปฏิบัติ และสังเกตผลการปฏิบัติ และ 4) ชั้นพัฒนาปรีธรรม์เป็นการทำซ้ำกระบวนการ 3 ชั้นแรกเพื่อไปสู่เป้าหมาย

2. กระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ประกอบด้วย การกำหนดแนวคิดสำคัญในการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้ด้วยตนเองทั้งจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ และการลงมือปฏิบัติ การคิดและลงมือแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้ การตรวจสอบองค์ความรู้ การสร้างองค์ความรู้ การถ่ายทอดองค์ความรู้ และการสร้างเครือข่ายในการเรียนรู้

**การกำหนดแนวคิดสำคัญในการเรียนรู้** ครูภูมิปัญญาตัดสินใจที่จะเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยแล้ว กระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญในอันดับแรก คือ การหาหลักการเรียนรู้และแนวคิดที่สำคัญในการเรียนรู้เพราะแนวคิดหรือหลักการเรียนรู้จะเป็นตัวกำหนดเป้าหมายหรือเป็นแนวทางที่ทำให้ผู้เรียนมีจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ที่แน่ชัด สอดคล้องกับแนวคิดของ Knowles (1975) ที่เป็นที่ยอมรับกันว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเองจะทำให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จได้นั้นผู้เรียนจะต้องสามารถกำหนดจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ออกมาจากความต้องการของตนเองโดยกำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ทำให้ประเมินผลสำเร็จได้ สอดคล้องกับ Caffarella and Merriam (1999) ที่เสนอว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเองเป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ระดับบุคคลเพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะความรู้ และเจตคติของตนเอง โดยที่ผู้เรียนจะแสดงความสามารถส่วนบุคคลในการวางแผนการเรียนรู้เพื่อเป็นการกำหนดจุดหมายในการเรียนรู้ไปจนกระทั่งการประเมินผลการเรียนรู้ของตนเอง และสอดคล้องกับเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2544) ที่ได้เสนอว่า แนวทางในการพัฒนาตนเองเพื่อการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตโดยที่ผู้เรียนเมื่อมีความตั้งใจที่จะเรียนรู้จะมีการสังเกตและขอตั้งคำถามและคิดหาคำตอบ เมื่อมีความตั้งใจที่จะเรียนรู้แล้วจะมีการกำหนดจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้หรือเป้าหมายในการเรียนรู้ ด้วยการกำหนดจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนในการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการเรียนรู้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Cotton (1998) พบว่าสาเหตุของนักเรียนในปัจจุบันที่ต้องการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยศึกษาทัศนคติและความต้องการทักษะ โดยผู้เรียนจะสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อการเรียนรู้นั้นปราศจากการแข่งขัน มีกรอบความคิดและหลักการเรียนรู้ที่ชัดเจนรวมถึงการมีภาระงานที่ได้รับมอบหมายมีความชัดเจนและความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลซึ่งเป็นความท้าทายและมีความมุ่งหวังว่าจะปฏิบัติออกมาได้ผลดี ซึ่งผู้เรียนจะมีวิธีการเรียนในแบบฉบับของตนเองโดยครูเป็นเพียงผู้ร่วมให้การสนับสนุนอยู่ห่างๆ โดยทักษะที่สัมพันธ์กับการเรียนรู้ตลอดชีวิตประกอบด้วย ทักษะการสื่อสาร ทักษะการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง ทักษะการวิจัยและค้นคว้า ทักษะการเรียนรู้ ทักษะการใช้กลยุทธ์

ในการเรียนขั้นสูงและการคิดขั้นสูง ซึ่งทุกทักษะที่ปฏิบัติจะต้องตระหนักถึงรูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง

หลักการและแนวคิดในการเรียนรู้เป็นได้ทั้งคติประจำใจในการเรียนรู้ คำสอนใจ หรือวิถีชีวิตที่เป็นตัวบ่งชี้ให้มีหลักในการเรียนรู้ แรงบันดาลใจในการเรียนรู้จากประสบการณ์เดิมและประสบการณ์ใหม่ที่มาหล่อหลอมจนเกิดเป็นความเชื่อที่ยึดถือในการเรียน สอดคล้องกับสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2552) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของบุคคลที่เกิดจากการผสมผสานกันระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อมุ่งให้บุคคลเกิดการพัฒนาด้านตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตเพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาต่อเนื่องให้เต็มศักยภาพ โดยบุคคลต้องมีแรงจูงใจในการศึกษาหาความรู้ และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแผนพัฒนา (2551) ที่กล่าวว่า ควรมีการสร้างความรู้ความตระหนักถึงประโยชน์และความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่นำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตและความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างรู้เท่าทัน โดยสร้างความรู้และความเข้าใจและชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในการเรียนรู้ พร้อมทั้งปรับทัศนคติของผู้ที่ใฝ่ศึกษาอย่างต่อเนื่องเป็นคนที่มีคุณค่า

แต่จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจริงพบว่า ครูภูมิปัญญาบางท่านไม่ได้ตั้งเป้าหมายของการเรียนรู้ไว้ตั้งแต่แรกซึ่งเป้าหมายหรือหลักการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นระหว่างการเรียนรู้ก็ได้ โดยอาจจะเกิดจากการที่ถูกสภาพแวดล้อมหรือการเลี้ยงดูเป็นตัวขัดเกลาหล่อหลอมให้เกิดเป้าหมายของการเรียนรู้ในภายหลังจากที่ได้เรียนรู้แล้ว สอดคล้องกับที่ Sherry (2012) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้แบบภาวะองค์รวมสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนั้นประกอบไปด้วยกาย จิต อารมณ์และจิตสำนึก โดยองค์ประกอบของความเป็นองค์รวมนั้นมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือการแสดงออกทางกายภาพซึ่งเป็นตัวสะท้อนออกมาจากอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดที่ฝังรากลึกอยู่ในตัวบุคคลนั้นที่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมุมมองนั้นและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่นำไปสู่การเรียนรู้ในระดับลึกซึ่งสามารถส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอย่างต่อเนื่องของบุคคล ทำนองเดียวกับจิตซังค นันทนาเนตร (อภิปรายกลุ่ม, 13 มกราคม 2563) ที่กล่าวว่า หลักการเรียนรู้หรือแนวคิดที่ใช้เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้อาจจะไม่เกิดขึ้นก่อนที่จะเริ่มเรียนรู้ ครูบางท่านอาจจะไม่มีการตั้งเป้าหมายหรือหลักการในการเรียนรู้มาก่อน และยังสอดคล้องกับภุชงค์ ฤทธิ์เดชา (อภิปรายกลุ่ม, 13 มกราคม 2563) ที่กล่าวว่า แรกเริ่มไม่ได้ตั้งเป้าหมายการเรียนรู้เลยแต่จากประสบการณ์บังคับให้เราเดินไปตามทางนี้ โดยมีความเชื่อบางอย่างมาหล่อหลอมในตัวเราโดยไม่รู้ตัวซึ่งวิถีชีวิตจะเป็นตัวบ่งชี้ให้เราหลักในการเรียนรู้

### การแสวงหาความรู้ด้วยตนเองทั้งจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ และการลงมือปฏิบัติ

จากผลการศึกษาพบว่า ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยที่หลากหลายทั้งที่เกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้จากตำรา การเรียนรู้จากผู้รู้ เช่น การสั่งสมประสบการณ์และองค์ความรู้จากการเป็นลูกมือของผู้รู้ การได้เห็นผู้รู้ปฏิบัติและจึงนำมาทดลองกับองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่เพื่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ เป็นต้น การเรียนรู้จากการได้ลงมือปฏิบัติจริงเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการได้ลงมือทำ ได้สัมผัสของจริงเพื่อที่จะนำความรู้ที่ได้ไปใช้ได้อย่างถูกวิธีและสามารถแก้ไขปัญหาได้จริง ดังนั้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและการลงมือปฏิบัติ เช่น การเรียนรู้จากบรรพบุรุษ พ่อแม่ ครูอาจารย์ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ในชุมชน เป็นต้น ซึ่งครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยใช้วิธีการเรียนรู้ที่มีความหลากหลายวิธีนี้แสวงหาความรู้ต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ตามที่ต้องการ สอดคล้องกับโกศล ตีมีศีลธรรม (2546) ที่กล่าวว่า สังคมไทยเชื่อในเรื่องการเคารพนับถือผู้ใหญ่ โดยเฉพาะบรรพบุรุษและบุคคลในครอบครัวจึงเชื่อกันว่าการนำคำสอนของบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมาปฏิบัติจะได้รับประโยชน์และเกิดผลดีต่อการดำเนินชีวิต ทำนองเดียวกับสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2551) ที่เสนอว่า การแสวงหาความรู้ส่วนมากจะมาจากการเรียนรู้ตามวิถีชีวิต วิถีธรรมชาติ เป็นการเรียนรู้ผ่านกระบวนการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง เช่น บรรพบุรุษ พ่อแม่ ปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์ ผู้นำท้องถิ่น ที่เกิดจากรับรู้และสั่งสมความรู้ผ่านประสบการณ์จริง การบอกการสอน การพูดคุย การสังเกตจากผู้ใหญ่และผู้มีประสบการณ์

นอกจากการเรียนรู้จากผู้รู้ จากผู้มีประสบการณ์ หรือการได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากบรรพบุรุษและคนในครอบครัวแล้ว กระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยยังพบการเรียนรู้ในรูปแบบอื่นๆ เช่น การเรียนการสอนจากการลงมือปฏิบัติจริง การเรียนรู้ผ่านสถาบันการศึกษา และการเรียนรู้จากการลงมือทำ เป็นต้น สอดคล้องกับที่อุดม เขยกิจวงศ์ (2551) เสนอว่า กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนดังนั้นการเรียนรู้ต้องมาจากหลากหลายวิธีการ เช่น จากบุคลากรที่ทรงคุณค่า การลงมือทำจริง และการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ สอดคล้องกับสิริวรงค์ ปัญญาแก้ว (2548) ที่เสนอว่า กระบวนการเรียนรู้นอกจากจะได้รับการถ่ายทอดความรู้จากบรรพบุรุษแล้วยังสามารถเรียนรู้ในโรงเรียนหรือในสถาบันที่ให้ความรู้ต่างๆ ที่สามารถช่วยเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจของผู้เรียนได้ รวมทั้งการทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ และประสบการณ์ และการเรียนรู้ผ่านสื่อสารมวลชนในรูปแบบต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เสียงตามสาย หนังสือพิมพ์ โปสเตอร์ มีมากขึ้นทำให้เกิดการเรียนรู้และเลียนแบบ

ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีวิธีการและขั้นตอนที่ใช้ในการแสวงหาองค์ความรู้เพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยอาศัยประสบการณ์และวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน มีการใช้เทคนิคการเรียนรู้ที่หลากหลายซึ่งเกิดจากการเรียนรู้จากผู้ที่มีความรู้ เช่น การทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด การนำประสบการณ์/ความรู้เดิมที่มีอยู่มาผนวกเข้ากับความรู้ใหม่ สอดคล้องกับ Skager

(1978) ที่เสนอว่า ในการแสวงหาความรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบนำตนเองผู้เรียนจะต้องมีความเป็นตัวของตัวเอง (Autonomy) ผู้เรียนสามารถดูแลตนเองได้โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบใดแบบหนึ่งมากำหนดปัญหาเกี่ยวกับมาตรฐานของระยะเวลาและสถานที่ที่กำหนดให้ว่าลักษณะการเรียนรู้แบบใดมีคุณค่าและเป็นที่ยอมรับได้ สอดคล้องกับพรพิมล ธรรมชาติกรมย์โชค (2550) ที่กล่าวว่า การสร้างความรู้สามารถกระทำด้วยการพัฒนาตนเองได้หลายวิธี ทั้งการศึกษาต่อ การเข้ารับการอบรม การเข้าร่วมประชุมสัมมนา ศึกษาดูงาน การสืบค้นองค์ความรู้ และการทำงานร่วมกับผู้อื่น หรือวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Knowledge) ซึ่งมีความเหมาะสมกับผู้เรียนที่มีวุฒิภาวะสามารถรับผิดชอบการเรียนรู้ด้วยตนเองได้

การสืบทอดภูมิปัญญานั้นเกิดได้จากประสบการณ์ระหว่างวัย มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งในรูปแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษรและมีใช้ลายลักษณ์อักษร เป็นความรู้ภายในชุมชน ในครัวเรือน จากผู้ชำนาญ หรือจากการฝึกฝนด้วยตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของสิริวรงค์ ปัญญาแก้ว (2548) ที่ได้ข้อค้นพบว่า กระบวนการเรียนรู้เกิดจากการที่จะต้องพึ่งพิงธรรมชาติและยังสามารถแสวงหาความรู้ได้จากการศึกษาจากคนในชุมชนหรือท้องถิ่น โดยเฉพาะผู้อาวุโสภายในครอบครัวหรือของหมู่บ้านจะเป็นผู้ให้คำแนะนำจากประสบการณ์หรือถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ อีกทั้งความรู้มักจะสอดแทรกในพิธีกรรม ประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ ที่ได้พบเจอ ทำนองเดียวกับสุนทร เชาวนะพานิช (อภิปรายกลุ่ม, 13 มกราคม 2563) ที่เสนอว่า การเรียนรู้ในเรื่องของภูมิปัญญา โดยเฉพาะศาสตร์การแพทย์แผนไทยจริงๆ นอกจากจะเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลายแล้วยังมีการเรียนรู้จากผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญก็เป็นผู้สำคัญเพราะการรักษาในเรื่องของการใช้มนต์ คาถา การใช้พิธีกรรม ดังนั้นการเรียนรู้จึงจะต้องเรียนรู้ในเรื่องของหลักธรรมและคาถาแบบบาลีซึ่งมันก็อยู่ในหลักธรรมของศาสนาพุทธนั่นเอง

**การสร้างองค์ความรู้** ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีการสร้างองค์ความรู้ที่หลากหลายที่เกิดจากการที่บุคคลให้ความรู้ที่ตนมีอยู่กับผู้อื่น เช่น การทำงานร่วมกัน การนำความรู้ที่มีอยู่มาผสมผสานกับความรู้ของตนเองเพื่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่และความรู้ที่ได้จากการผสมผสานระหว่างความรู้ใหม่กับความรู้ที่มีอยู่เดิมเพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้มาถ่ายทอดและสามารถปรับใช้ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้ สอดคล้องกับทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (2548) ที่กล่าวว่า การสร้างความรู้เป็นกิจกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสวงหาหรือการสร้างความรู้ใหม่ขึ้น ความรู้จะเกิดขึ้นเมื่อคนมีการทำงานร่วมกันในกลุ่มที่มีความสัมพันธ์อย่างเหนียวแน่น มีการสร้างความรู้ร่วมมือและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทำนองเดียวกับ Nonaka (1999) ที่พบว่า การสร้างความรู้มี 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) การสร้างความรู้จากองค์ความรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติเพื่อให้เกิดทักษะเฉพาะตัว 2) การสร้างความรู้จากองค์ความรู้ที่ได้จากองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นมาแล้วและมีความชัดเจนเป็นระบบที่ถ่ายทอดได้ง่าย 3) การสร้างความรู้โดยความรู้ที่เกิดขึ้นจากผู้เรียนที่ได้คิดค้นองค์

ความรู้จากความรู้ที่มีอยู่แล้วนำมาพัฒนาด้วยทักษะเฉพาะตัวที่ก่อให้เกิดเป็นความรู้ใหม่ 4) การสร้างความรู้ด้วยกระบวนการต่างๆ ที่ปฏิบัติกันมาและสามารถถ่ายทอดได้ด้วยการสังเกตและการปฏิบัติจริงที่ผ่านการลงมือปฏิบัติซึ่งเน้นการได้มาของการเรียนรู้และการนำไปใช้แก้ไขปัญหาได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของพรพิมล ھرรชาภิรมย์โชค (2550) ที่ได้ข้อค้นพบว่า การสร้างความรู้สามารถทำให้เกิดการพัฒนาตนเองได้หลายวิธี ทั้งการศึกษาต่อ การเข้ารับการอบรม การเข้าร่วมประชุมสัมมนา การศึกษาดูงาน การสืบค้นองค์ความรู้และการทำงานร่วมกับผู้อื่นหรือวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Knowledge) ซึ่งมีความเหมาะสมกับผู้เรียนที่มีวุฒิภาวะสามารถรับผิดชอบการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ และยังมีความเหมาะสมกับผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ที่สามารถใช้วิธีการแบบการพูดคุย การสนทนาซักถาม การระดมความคิด และการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นโดยเรียนรู้ถึงแนวคิดและวิธีการคิดของตนเองที่อยู่บนพื้นฐานของการเปิดกว้างทางความคิดและความไว้วางใจซึ่งเป็นวิธีที่สามารถกระตุ้นให้บุคคลเกิดการคิดวิเคราะห์ได้

การเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมาในอดีตโดยการทบทวนจากความสำเร็จและความล้มเหลวของตนเองแล้วเกิดการสร้างแรงจูงใจและโอกาสสำหรับการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาไทย อีกทั้งเกิดจากการเรียนรู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง โดยเริ่มจากการรับรู้ปัญหาแล้วเริ่มหาทางแก้ไข ปัญหาจากการลองผิดลองถูกจนเกิดประสบการณ์จากผลกระทมาแล้วสร้างเป็นความรู้ใหม่ด้วยตนเอง ด้วยการยืนยันในความรู้เดิมแล้วเปลี่ยนเป็นความรู้ใหม่ การนำเอาประสบการณ์ที่มีอยู่เดิมมาเชื่อมโยงกับประสบการณ์ใหม่ทำให้เกิดการสะท้อนความคิดที่เป็นการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์มวลประสบการณ์ ข้อมูลข่าวสารต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ชัดเจนในประเด็นต่างๆ เกิดเป็นความคิดรวบยอด เกิดความรู้ และนำไปสู่การประยุกต์แนวคิดสู่การลงมือทำเพื่อตกผลึกเป็นองค์ความรู้แบบองค์รวมที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ Knowles (1975) ที่เป็นที่ยอมรับกันว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเองผู้เรียนจะสามารถบูรณาการองค์ความรู้ที่ได้รับกับประสบการณ์แล้วนำมาจัดสรรการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพโดยใช้ประโยชน์จากแหล่งวิทยาการต่างๆ พร้อมทั้งมีการวางแผนในการเก็บรวบรวมข้อมูลและนำผลจากข้อมูลที่ค้นพบไปใช้ได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับอุดม เขยกิจวงศ์ (2551) ที่กล่าวว่า การบูรณาการระหว่างประสบการณ์และการเรียนรู้ โดยให้ความสำคัญเป็นพิเศษต่อการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเป็นกระบวนการในการส่งเสริมให้แต่ละบุคคลสามารถใช้ประโยชน์จากประสบการณ์ในกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาความรู้ ความคิดและความสามารถของตนเองได้อย่างกว้างขวางและเกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ที่จะสามารถนำไปปฏิบัติ พื้นฟู และพัฒนาวัฒนธรรมของคนในชุมชนที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมหรือใช้วัฒนธรรมของชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ เป็นการจัดการศึกษาที่มีความหมายในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนโดยตรง ทำนองเดียวกับ Newman (1994) ที่เสนอว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการธรรมชาติที่ตรงกับความต้องการของผู้เรียนมากกว่าการบังคับให้เรียน ผู้เรียนต้องกระตือรือร้นที่จะเรียนเพื่อหา

ความหมายของสิ่งที่เรียนด้วยวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ เป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเองเพราะการเรียนรู้เป็นผลมาจากการปฏิบัติจริงมากกว่าการทำแบบทดสอบเท่านั้น

**การถ่ายทอดองค์ความรู้** ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีกระบวนการในการถ่ายทอดองค์ความรู้โดยมีแนวคิดที่จะสืบสานภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยให้กับรุ่นต่อไป และกระจายองค์ความรู้และชี้ให้เห็นประโยชน์ของศาสตร์การแพทย์แผนไทยไปสู่สังคมอย่างกว้างขวางเพื่อต้องการยกระดับของภูมิปัญญาที่มีอยู่ดั้งเดิมของบรรพบุรุษควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการสังสมจากประสบการณ์ให้เห็นเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ควรจะได้รับปลูกฝังให้กับเยาวชนรุ่นใหม่เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์อย่างสูงที่สุด ซึ่งครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีการพัฒนาองค์ความรู้และทำการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้รับบริการอย่างเต็มกำลังกายกำลังใจ มีความมุ่งมั่นในการถ่ายทอดความรู้และอยากสืบสานองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยให้สืบทอดไป สอดคล้องกับงานวิจัยของวัลภา เล็กวัฒนานนท์ (2554) ที่ได้ข้อค้นพบว่า ครูภูมิปัญญาไทยเป็นผู้ที่มีจิตสาธารณะ เอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อผู้คนรอบข้างและสังคม จึงมีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของตนเองให้คนทั่วไปและสังคมอย่างไม่ปิดบัง ทำนองเดียวกับ Kucza (2001) ที่เสนอว่า ภาวะยากลำบากของชีวิตทำให้เกิดการเรียนรู้และเกิดการปรับเปลี่ยนความเชื่อและความคิดทำให้เกิดการสนทนอย่างมีเหตุผลเพื่อสะท้อนปัญหาที่ผ่านมาร่วมกันระหว่างผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดเพื่อค้นหาแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติจริง

ครูภูมิปัญญาไทยยังมีการสอนหรือเทคนิคในการถ่ายทอดความรู้ที่หลากหลาย มีความเหมาะสมกับผู้รับบริการที่มีลักษณะความแตกต่างระหว่างบุคคลได้ดีและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้ารับการถ่ายทอดได้ดี เช่น การบรรยาย การลงมือปฏิบัติจริง การสาธิต การทดลอง การนำเอาของจริงมาช่วยในการสอนเพื่อให้ผู้เข้ารับการถ่ายทอดเกิดการเรียนรู้จริง สอดคล้องกับงานวิจัยของอัญชลี ธรรมะวิสิฐกุล (2551) ที่ได้ข้อค้นพบว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้มีหลากหลายวิธี เช่น วิธีการสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง มีการอธิบายทุกขั้นตอนให้แก่ผู้เรียนทำให้เกิดความเข้าใจแล้วให้ผู้เรียนนำไปปฏิบัติตาม ใช้วิธีการปฏิบัติจริง คือ การฟังคำบรรยาย อธิบายสาธิต แล้วนำไปปฏิบัติจริงและปฏิบัติซ้ำๆ จนเกิดความชำนาญและสร้างผลงานใหม่ได้ประกอบกับครูภูมิปัญญาไทยยังมีการสอนหรือเทคนิคในการถ่ายทอดความรู้ที่หลากหลาย มีความเหมาะสมกับผู้รับบริการที่มีลักษณะความแตกต่างระหว่างบุคคลได้ดีและสอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการได้ดี เช่น การบรรยาย การลงมือปฏิบัติจริง การสาธิต การทดลอง การนำเอาของจริงมาช่วยในการสอนเพื่อให้ผู้รับบริการได้เกิดการเรียนรู้จริง สอดคล้องกับงานวิจัยของอาศัญญา รัตนอุบลและคณะ (2552) ที่เสนอว่า องค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านการแพทย์แผนไทยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยการเผยแพร่องค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยจะเน้นให้มี

ความเหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตและบริบททางสังคมเพื่อพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมในท้องถิ่นอย่างครบวงจร โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาประกอบด้วยกิจกรรมที่เกิดจากกลไกภายในตัวครูภูมิปัญญาและกลไกภายนอกตัวครูภูมิปัญญา

**การสร้างเครือข่ายในการเรียนรู้** ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยแต่ละท่านจะมีการสร้างเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในกลุ่มของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยด้วยกันเอง กลุ่มหมอพื้นบ้าน และกลุ่มบุคคลทั่วไป เพื่อแบ่งปันและเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การพูดคุย ผ่านเครือข่ายการเรียนรู้ต่างๆ ทั้งที่เป็นการศึกษาในระบบ โรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เพื่อเป็นการกระจายองค์ความรู้ให้กับประชาชนโดยทั่วไปได้อย่างกว้างขวาง สอดคล้องกับ Cannon (2000) ที่กล่าวว่า การพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้หรือการถ่ายทอดความรู้จะทำให้เกิดการอภิปรายความคิดเห็นกับผู้อื่นได้ ที่สำคัญเป็นการรับข้อมูลใหม่อยู่เสมอ ทำนองเดียวกับ McKen (2004) ที่เสนอว่า การสื่อสารระหว่างกันจะทำให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้เพราะการสื่อสารในชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการ เช่น การพบปะกันระหว่างสมาชิกในชุมชนเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำความรู้ที่ได้เรียนรู้มาจัดเก็บและนำไปประยุกต์กับความรู้ใหม่และสามารถนำองค์ความรู้ใหม่มาแบ่งปันกับสมาชิกชุมชนในครั้งต่อไป การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อให้เป็นแหล่งสำหรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยของชุมชน เช่น วัด ศาลา เวทีชาวบ้าน พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยยังมีการแบ่งปันและเผยแพร่ความรู้ผ่านการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ผ่านการแลกเปลี่ยนความรู้เพื่อให้บุคคลมีโอกาสดพบปะพูดคุยเพื่อกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันได้ ตลอดจนช่วยเสริมสร้างการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้ดี สอดคล้องกับสุมาลี สังข์ศรี (2550) ที่เสนอว่า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาไทยเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาโดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ การสื่อสาร และการจัดตั้งเครือข่ายในการเรียนรู้ โดยในประเด็นเรื่องของเครือข่ายของครูภูมิปัญญาไทยจะมีการสร้างเครือข่ายเพื่อการเผยแพร่ความรู้ พร้อมทั้งเผยแพร่ทางสื่อในรูปแบบต่างๆ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันภายในกลุ่มและจากต่างกลุ่มถือเป็นการประสานความร่วมมือทั้งในระดับชุมชน ท้องถิ่น และระดับประเทศ ส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการประกอบอาชีพได้อย่างมีคุณภาพ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของนันท์ปพร สิทธิยา (2551) ที่ได้ข้อค้นพบว่า การแบ่งปันและการสร้างเครือข่ายในการเรียนรู้มีหลากหลายวิธีการ เช่น การเล่าและการปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง การเผยแพร่ความรู้และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ผ่านการพูดคุย และการผลิตเปลี่ยนหน้าที่

## ตอนที่ 2 อภิปรายผลการสังเคราะห์แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

จากการสังเคราะห์แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย พบประเด็นที่น่าสนใจในการอภิปรายผล คือ 1) แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2) กระบวนการในการเปลี่ยนผ่าน และ 3) ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่าน โดยผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

### 1. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ แนวคิดการพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์ส่วนรวมที่ส่งเสริมให้ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยเกิดกระบวนการคิดที่อยากจะเปลี่ยนแปลงตนเอง และแนวคิดนั้นส่งผลให้ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้หรือขั้นตอนในการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตนเองทั้งในด้านของการปรับเปลี่ยนความคิดและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปสู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่มีคุณลักษณะของการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของ Mezirow (2000) ที่เป็นที่ยอมรับกันว่า กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นตอนเปลี่ยนแปลงสมมติฐานเดิมที่เคยเชื่อ ที่เริ่มจากความรู้สึกไม่พอใจหรือความรู้สึกที่ไม่คุ้นชินกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ 2) ขั้นตอนเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ ที่เกิดขึ้นเพื่อหาแนวทางการพัฒนาใหม่และเป็นการสร้างความตระหนักว่าสามารถปรับเปลี่ยนความคิดได้ผ่านการศึกษาหาความรู้และทักษะที่ใช้ในการดำเนินงานเพื่อแสวงหาองค์ความรู้เพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นและเพื่อปฏิบัติตามบทบาทใหม่ และ 3) ขั้นตอนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ที่นำเอาความรู้ใหม่ที่ได้รับมาปรับใช้ในวิถีชีวิตหรือบทบาทใหม่ และสอดคล้องกับซิดซังค์ นันทนาเนตร (2551) ที่กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงของการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์จะเกิดขึ้นตามลำดับ คือ 1) ตระหนักว่าสมมติฐานและแนวคิดต่างๆ ที่ส่งผลต่อกระบวนการคิด ความเข้าใจ และความรู้สึกของตนและต่อสิ่งต่างๆ รอบตัว 2) บุคคลเริ่มปรับเปลี่ยนกรอบความคิด ลักษณะนิสัย ที่จะช่วยให้เกิดมโนทัศน์ใหม่ที่มีความครอบคลุมและชัดเจน 3) บุคคลปฏิบัติหรือทำการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ โดยใช้ความรู้ ความเข้าใจที่พัฒนาขึ้นมาใหม่หรือใช้มโนทัศน์ใหม่นี้เป็นแนวทางการปฏิบัติ และยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของอาชีวนุบล รัตนอุบล (2551) ที่พบว่า แนวทางการพัฒนาการยกย่องครูภูมิปัญญาไทยในการจัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมในท้องถิ่นอย่างครบวงจรกล่าวถึงกลไกภายในซึ่งมีความสำคัญต่อการเป็นครูภูมิปัญญาไทย โดยการเป็นผู้มีจิตใจดีมีจิตสาธารณะ มีจิตอาสาที่มุ่งจะทำประโยชน์เพื่อชุมชนส่วนรวมมีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยสอดคล้องกับบริบทและวัฒนธรรมของชุมชนในแต่ละท้องถิ่น



ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยยังเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องจากสำนักเลขาธิการสภาการศึกษาว่าเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะของการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต คือ เป็นบุคคลที่มีมีคุณลักษณะของการเป็นผู้เรียนรู้ด้วยการนำตนเอง ความใฝ่เรียนรู้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้ และการสร้างเครือข่ายในการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Knowles (1975) ที่เป็นที่ยอมรับกันว่าคุณลักษณะสำคัญของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะมีลักษณะของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง ประกอบด้วย 1) มีความคิดและทักษะที่จำเป็นในการเรียนรู้ 2) มีความเป็นตัวของตัวเอง 3) รู้ถึงความต้องการในการเรียนรู้และสามารถวางแผนการเรียนรู้ของตนเอง 4) มีความต้องการในการเรียนรู้อย่างแท้จริง 5) สามารถกำหนดจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ของตนเองได้ 6) สามารถแสวงหาบุคคลและแหล่งวิทยาการที่เหมาะสม และ 7) สามารถนำข้อมูลที่ค้นพบไปใช้ได้ อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับ Guglielmino (1977) ที่เสนอลักษณะของผู้เรียนรู้ด้วยการนำตนเองไว้ว่า 1) เปิดโอกาสในการเรียนรู้ (Openness to Learning Opportunities) 2) มีมีโนคติของตนเองในด้านการเป็นผู้เรียนที่มีประสิทธิภาพ (Self - Concept as an Effective Learner) 3) มีความคิดริเริ่มและอิสระในการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง (Initiative and Independence in Learning) 4) มีความรับผิดชอบในการเรียนของตนเอง (Acceptance of Responsibility for One's Own Learning) 5) มีความรักในการเรียนรู้ (Love of Learning) 6) ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) 7) มองอนาคตในแง่ดี (Positive Orientation to the Future) และ 8) สามารถใช้ทักษะศึกษาหาความรู้และทักษะการแก้ปัญหา (Ability to Use Basic Study Skill and Problem-solving Skills) สอดคล้องกับสุภาพร มากแจ้ง (2554) ที่กล่าวว่า คุณลักษณะสำคัญของบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามแนวพระราชจริยวัตรและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดช ประกอบด้วย 1) มีความอยากเรียนรู้ 2) มีความมุ่งมั่น 3) มีเหตุมีผล 4) รักการอ่าน 5) มีความขยันหมั่นเพียร 6) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และ 7) ช่างค้นคว้าหาความรู้ และยังสอดคล้องกับชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย (2558) ที่ค้นพบว่า คุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตแบ่งได้ 4 ด้าน คือ 1) คุณลักษณะด้านนิสัยและพฤติกรรม ประกอบด้วย พฤติกรรมความใฝ่รู้ใฝ่เรียน 2) คุณลักษณะด้านเจตคติ ประกอบด้วย การมองเห็นคุณค่าในตนเอง การมองเห็นคุณค่าของบุคคลรอบข้าง 3) คุณลักษณะด้านทักษะ ประกอบด้วย ทักษะการคิด ทักษะการสื่อสาร การบูรณาการความรู้ และ 4) คุณลักษณะด้านความรู้ ประกอบด้วย ความรู้ด้านประสบการณ์ ความรู้ด้านสังคม

## 2. กระบวนการในการเปลี่ยนผ่าน

กระบวนการในการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยพบว่า กระบวนการในการเปลี่ยนผ่านของครูภูมิปัญญามี 3 ระยะ คือ 1) ระยะของการเปลี่ยนแปลงสมมติฐานความเชื่อดั้งเดิม โดยเริ่มจากการที่บุคคลหนึ่งประสบกับเหตุการณ์ทั้งที่เกิดขึ้นจากภายในตัวบุคคลและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากภายนอก

ตัวบุคคลเข้ามาส่งผลให้เกิดความรู้สึกไม่คุ้นชินหรือไม่พอใจกับสิ่งที่เป็นอย่างยิ่งเกิดความคิดที่อยากจะเปลี่ยนแปลงตนเอง 2) ระยะของการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์เป็นช่วงของการแสดงความต้องการที่จะแสวงหาข้อมูลเพื่อนำมาตรวจสอบกับข้อขัดแย้งกับสมมติฐานความเชื่อเดิม โดยเริ่มจากการตรวจสอบและประเมินองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมไปจนถึงการแสวงหาวิธีการเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ และ3) ระยะของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นช่วงของการลงมือค้นคว้า ลงมือปฏิบัติและกระทำซ้ำๆ เพื่อแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการต่างๆ ที่คิดว่าจะได้มาซึ่งคำตอบหรือเพื่อตรวจสอบข้อคำถามที่เป็นข้อสงสัยจากความขัดแย้งของความเชื่อเดิมของตน ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของ Mezirow (1991) ที่เป็นที่ยอมรับกันว่า กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นการเปลี่ยนแปลงสมมติฐานเดิมที่เคยเชื่อ เริ่มจากความรู้สึกไม่พอใจหรือความรู้สึกที่ไม่คุ้นชินกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ 2) ขั้นการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ เป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นเพื่อหาแนวทางการพัฒนาใหม่ การวิพากษ์วิจารณ์ร่วมกันในประสบการณ์ที่คล้ายกันเป็นการสร้างความตระหนักว่าสามารถปรับเปลี่ยนความคิดได้ผ่านการศึกษาหาความรู้และทักษะที่ใช้ในการดำเนินงานเพื่อแสวงหาองค์ความรู้เพิ่มเติม และ3) ขั้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เป็นการนำเอาความรู้ใหม่ที่ได้รับมาปรับใช้ในวิถีชีวิตหรือบทบาทใหม่ ทำนองเดียวกับ Taylor (1998) ที่เสนอว่า กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน ดังนี้ 1) ประสบการณ์ (experience) เป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเพราะประสบการณ์จะต้องถูกตีความและรับรู้ผ่านกรอบความคิดที่เป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 2) การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ (critical reflection) เป็นกระบวนการของการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดหรือกระบวนการทัศนและมีความสำคัญทั้งในกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับการปฏิบัติหรือการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา 3) การแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผล (rational discourse) ที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดหรือกระบวนการทัศนที่จะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนทางความคิดได้

จากการลงพื้นที่ทำวิจัยผู้วิจัยได้แบ่งกระบวนการในการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ออกเป็น 3 ระยะ คือ 1) ระยะของการเปลี่ยนแปลงสมมติฐานความเชื่อเดิม 2) ระยะของการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ และ3) ระยะของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยบางเรื่องที่มีการแบ่งกระบวนการเปลี่ยนผ่านมากกว่า 3 ระยะ สอดคล้องกับงานวิจัยของเมธาสิทธิ์ มีสวสินธุ์ (2558) ที่พบว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าแท้ในตนเอง แบ่งเป็น 4 ขั้น ได้แก่ 1) ขั้นแยกแยะ ประกอบด้วย ทบทวนตนเอง ตั้งตนเองออกจากการยึดติด ค้นหาความคิดที่ทำให้ยึดติด ตั้งคำถามกับตนเอง และค้นหาตัวตนที่แท้จริง 2) ขั้นสร้างเจตนาธรรมณ์ ประกอบด้วย วางแผนการกระทำและเตรียมความพร้อมด้านอารมณ์ 3) ขั้นกล้าเผชิญ ประกอบด้วย ลงมือปฏิบัติและสังเกตผลการปฏิบัติ และ4) ขั้นพัฒนาปรีพจน์เป็นการทำซ้ำกระบวนการ 3 ขั้นแรกเพื่อไปสู่

เป้าหมาย 3 ระดับ ได้แก่ การเผชิญกับความเป็นจริง การใช้ชีวิตอย่างมีเป้าหมาย และการแสดงความรับผิดชอบและตรวจสอบความเชื่อตรงต่อตนเอง ทำนองเดียวกับ Affolter et al. (2009) ที่เสนอว่า การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (transformative learning) และการเปลี่ยนแปลงความคิด (mind-change) แบ่งกระบวนการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 1) การเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่มุ่งให้เกิดการพัฒนาความมีอิสระในตนเองหรือทักษะการคิดอย่างทบทวนไตร่ตรองเชิงวิพากษ์ เช่น ความเชื่อทัศนคติ และการโต้ตอบด้านอารมณ์ 2) การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และการทบทวนไตร่ตรองเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ 3) การส่งเสริมความสำเร็จทางการเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิธีการดึงดูดใจและให้กำไร และ 4) การเปลี่ยนแปลงที่วิเคราะห์ความจริงทางสังคมและวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมกันได้

### 3. ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่าน

ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่าน ประกอบด้วย การตั้งเป้าหมายและความสำเร็จในชีวิต การมีความคิดสร้างสรรค์/การสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ และการได้รับการสนับสนุนจากบุคคลอื่น ซึ่งปัจจัยและเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้นเกิดขึ้นทั้งจากปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลและภายนอกตัวบุคคล โดยปัจจัยเหล่านั้นเข้ามาเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้เกิดความตระหนักในการเรียนรู้และสามารถนำผู้เรียนไปสู่ความสำเร็จในการเรียนรู้ สอดคล้องกับจิตต์ภิญญา ชุมสาย ณ อยุธยา (2551) ที่กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านภูมิหลังและลักษณะส่วนตัวกับลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตเกิดจากแรงจูงใจที่มาจากสภาพครอบครัว สถาบันอุดมศึกษา สภาพแวดล้อมทางการเรียน และการเข้าร่วมกิจกรรมลักษณะกลุ่มเพื่อน และรูปแบบการเรียนรู้ที่ถนัด ทำนองเดียวกับเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2544) ที่เสนอว่า การพัฒนาตนเองเพื่อการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตต้องมีความตั้งใจที่จะเรียนรู้ มีจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ มีการวางแผนการเรียนรู้ มีการสร้างแรงจูงใจให้ตนเองเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสามารถพาตนเองเข้าหาแหล่งความรู้อยู่เสมอ ตลอดจนถึงมีการประเมินผลและปรับปรุงการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา และสอดคล้องกับแนวคิดของ Taylor (1998) ที่เป็นที่ยอมรับกันว่า แนวทางในการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย 1) สภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ที่ดีจะส่งผลให้ผู้เรียนรู้ที่มีความปลอดภัย สามารถยอมรับการแสดงความคิดเห็นและบรรยากาศที่มีความไว้วางใจเชื่อใจกัน 2) การจัดกระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพจะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง 3) การให้ความสำคัญกับกิจกรรมต่างๆ เป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนสามารถสำรวจหรือมองหาทางเลือกใหม่หรือสร้างกรอบความคิดใหม่ที่จะสามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนตั้งคำถามและมีการวิพากษ์อย่างมีเหตุผล

### ตอนที่ 3 อภิปรายผลนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

จากการนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย พบประเด็นที่น่าสนใจในการอภิปรายผล คือ 1) องค์ประกอบเกี่ยวกับการดำเนินงาน 2) องค์ประกอบเกี่ยวกับกลไกสนับสนุน และ 3) องค์ประกอบเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขของการดำเนินงาน โดยผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

#### 1) องค์ประกอบเกี่ยวกับการดำเนินงาน

หลักการที่ใช้เป็นหลักยึดในการดำเนินงาน ประกอบด้วย การเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ส่งเสริมให้การหล่อหลอมให้ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนรู้ตามความสนใจและความต้องการของตนเองได้โดยเปลี่ยนมุมมอง แนวคิด และพฤติกรรม จนกระทั่งทำให้ตนเองไปสู่การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของ Mezirow (1991) ที่เป็นที่ยอมรับกันว่า กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นการเปลี่ยนแปลงสมมติฐานเดิมที่เริ่มจากความรู้สึกไม่พอใจหรือความรู้สึกที่ไม่คุ้นชินกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ 2) ขั้นการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ที่เกิดขึ้นเพื่อหาแนวทางการพัฒนาใหม่ การวิพากษ์วิจารณ์ร่วมกันในประสบการณ์ที่คล้ายกันและการแสวงหาองค์ความรู้เพิ่มเติมให้เหมาะสมสำหรับการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้เพื่อปฏิบัติตามบทบาทใหม่ และ 3) ขั้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นการนำเอาความรู้ใหม่ที่ได้รับมาปรับใช้ในวิถีชีวิตหรือบทบาทใหม่เพื่อมุ่งมั่นให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนรู้และการนำความรู้ไปใช้ได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับซิดซงค์ ส.นันทนาเนตร (2560) ที่เสนอว่า การเปลี่ยนแปลงของการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ ประกอบด้วย 1) ตระหนักว่าสมมติฐานและแนวคิดต่างๆ มีผลต่อกระบวนการคิด ความเข้าใจ และความรู้สึกของตนต่อสิ่งต่างๆ รอบตัว 2) บุคคลเริ่มปรับเปลี่ยนกรอบความคิด ลักษณะนิสัยเพื่อให้เกิดมโนทัศน์ใหม่ที่มีความครอบคลุมและชัดเจนและเป็นมโนทัศน์ที่คำนึงถึงองค์ประกอบหลายๆ ด้าน 3) บุคคลปฏิบัติหรือทำการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ โดยใช้ความรู้ ความเข้าใจที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ หรือใช้มโนทัศน์ใหม่นี้เป็นแนวทางการปฏิบัติ

การบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตผู้เรียนมีหลักการในการเรียนรู้ที่ต่างกัน เช่น หลักการเคารพในความเป็นตัวของตัวเองของบุคคล หลักการใช้วิถีชีวิตเป็นฐาน หลักการสร้างภูมิคุ้มกันในชีวิต ซึ่งหลักการเหล่านี้จะเป็นแนวทางที่ส่งผลให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ สอดคล้องกับสุทิน จันธิมา (2555) กัลยา อรวิเชียร (2543) และศิริพันธ์ วรรัตนกิจ (2545) ที่กล่าวว่า บุคคลที่มีความมั่นใจในความสามารถของตนเองและกล้าพอที่จะทำสิ่งต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงตามที่ตนตั้งใจ ถึงแม้จะมีอุปสรรคก็ไม่ย่อท้อ มีการหยั่งรู้ถึงความสามารถของตนเอง มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและมั่นใจในการกระทำของตนเอง กล้าคิด กล้าตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

สามารถเป็นตัวของตัวเอง พร้อมเผชิญปัญหาต่างๆ สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสมและมีแรงจูงใจใฝ่ความสำเร็จ ซึ่งเป็นไปในทำนองเดียวกับบลิวล์ บัญดา และ ศุภรัตน์ มิ่งสมร (2552) พบว่า บุคคลแห่งการเรียนรู้เป็นผู้ที่มีความริเริ่มสร้างสรรค์ มีคุณลักษณะนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีการแสดงออกถึงความกระตือรือร้นแสวงหาความรู้อยู่เสมอ รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มุ่งมั่นที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ได้อย่างเหมาะสมกับ สอดคล้องกับสุภาวดี วาทิกทินกร (2552) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย 1) การเรียนรู้เรื่องชีวิตโดยการเรียนรู้การปรับกระบวนการคิด 2) การเปิดโลกทัศน์โดยการเรียนรู้จากการศึกษาข้อมูลชุมชนอื่น 3) การเข้าถึงตนเองเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนรู้จักตนเอง เรียนรู้ทางเลือกเพื่อนำไปสู่การเลือกทางเลือกที่เหมาะสมกับศักยภาพและทุนของตนเอง และ 4) การวางแผนการเรียนรู้ต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความรู้ที่สามารถแก้ไขปัญหาชีวิตหรือพัฒนาต่อยอดได้

## 2) องค์ประกอบเกี่ยวกับกลไกสนับสนุน

ขั้นตอนขององค์ประกอบเกี่ยวกับกลไกสนับสนุนและแนวกิจกรรมประกอบการดำเนินงานในการบ่มเพาะคุณลักษณะของการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้สนับสนุนจะต้องเข้ามามีส่วนช่วยสนับสนุนหรือกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความอยากที่จะเรียนรู้ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการบ่มเพาะ โดยผู้วิจัยแบ่งขั้นตอนในการบ่มเพาะออกเป็น 3 ระยะ ประกอบด้วย 1) ช่วงปลูกฝังคุณลักษณะ 2) ช่วงของการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดและพฤติกรรม และ 3) ช่วงแสดงออกทางพฤติกรรม ซึ่งระยะของการบ่มเพาะทำให้บุคคลเกิดความตระหนักทางความคิด การปรับเปลี่ยนความคิด และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ไปสู่การเป็นบุคคลที่มีพฤติกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งเป็นไปในทำนองเดียวกับสุภาวดี วาทิกทินกร (2552) ที่กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เหมาะสมต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย ขั้นตอนการเรียนรู้ 4 ขั้น ได้แก่ 1) การปรับวิธีคิด (เรียนรู้ชีวิต) 2) การสาธิตวิธีปฏิบัติเพื่อเปิดโลกทัศน์และเรียนรู้ชุมชนอื่น 3) นำมาปฏิบัติและประเมินตนเอง และ 4) พัฒนาต่อยอดด้วยการวางแผนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของคมกฤษ จันทรขจร (2551) ที่พบว่า แนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบไปด้วย 4 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วย ปรัชญา นิยามการเรียนรู้ ลักษณะการจัด และผู้จัด 2) การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ประกอบด้วย โปรแกรมส่งเสริมการเรียนรู้และกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ 3) การจัดปัจจัยส่งเสริมการเรียนรู้ ประกอบด้วย การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ การจัดการความรู้ สื่อและเทคโนโลยีการศึกษา และการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ 4) การเรียนรู้จากประสบการณ์ ประกอบด้วย ประเภทของประสบการณ์ วิธีการ หลักการ และจุดมุ่งหมายของการประเมินความรู้จากประสบการณ์ การศึกษา

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าองค์ประกอบเกี่ยวกับกลไกสนับสนุนและแนวกิจกรรมประกอบ การดำเนินงานในการบ่มเพาะคุณลักษณะของการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกระบวนการในการพัฒนา บุคคลให้เกิดความตระหนักทางความคิด การปรับเปลี่ยนความคิด และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม สอดคล้องกับเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2544) ที่กล่าวว่า การพัฒนาตนเองเพื่อการเป็นผู้เรียนรู้ ตลอดชีวิตมีขั้นตอนดังนี้ 1) มีความตั้งใจที่จะเรียนรู้ โดยการสังเกต ขอบตั้งคำถามและคิดหาคำตอบ ฝึกคิดหาสาเหตุของปัญหาและหาคำตอบเพื่อให้เกิดการพัฒนาสิ่งต่างๆ ให้ดีขึ้น 2) มีจุดมุ่งหมายใน การเรียนรู้ด้วยการกำหนดจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนในการเรียนรู้ 3) วางแผนการเรียนรู้อย่างครบวงจร เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการเรียนรู้ 4) สร้างแรงจูงใจให้ตนเองเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มั่นใจว่าตนเองจะ ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ได้ 5) พยายามเข้าหาแหล่งความรู้อยู่เสมอ และ 6) ประเมินผลและ ปรับปรุงการเรียนรู้ มีการปรับปรุงแผนการพัฒนาตนเองในส่วนที่ยังไม่เหมาะสมให้มีความเหมาะสม ยิ่งขึ้น

### 3) องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยและเงื่อนไขของการดำเนินงาน

ปัจจัยและเงื่อนไขของการดำเนินงาน ประกอบด้วย ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกิดขึ้นจากภายในตัวบุคคล เช่น การตระหนักถึงความสนใจที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง การตัดสินใจที่จะเรียนรู้ตามสิ่งที่ตนเองสนใจ การเชื่อว่าตนเองมีศักยภาพในการเรียนรู้ และการมีความพร้อมที่จะเรียนรู้อยู่เสมอ เป็นต้น และ ภายนอกตัวบุคคล เช่น การได้รับการสนับสนุนหรือปลูกฝังพฤติกรรมในการเรียนรู้ การมี สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เป็นต้น โดยปัจจัยเหล่านี้เป็นตัวกระตุ้นที่ทำให้ประสบ ความสำเร็จในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต สอดคล้องกับ เกรียงศักดิ์ เจริญ วงศ์ศักดิ์ (2544) ที่กล่าวว่า การพัฒนาตนเองเพื่อการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตต้องมีความตั้งใจที่จะ เรียนรู้ มีจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ มีการวางแผนการเรียนรู้ มีการสร้างแรงจูงใจให้ตนเองเรียนรู้อย่าง ต่อเนื่อง และพยามเข้าหาแหล่งความรู้อยู่เสมอ ตลอดจนถึงมีการประเมินผลและปรับปรุงการ เรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นไปในทำนองเดียวกับ Taylor (1998) ที่เสนอว่า แนวทางในการส่งเสริม ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง คือ 1) สภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ที่ดีที่ส่งผลให้ผู้เรียน รู้สึกมีความปลอดภัย สามารถยอมรับการแสดงความคิดเห็นและบรรยากาศที่มีความไว้วางใจเชื่อใจ กัน 2) การจัดกระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่เน้น ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง 3) การให้ความสำคัญกับกิจกรรมต่างๆ เป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนสามารถสำรวจ หรือมองหาทางเลือกใหม่หรือสร้างกรอบความคิดใหม่ที่จะสามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนตั้งคำถามและ มีการวิพากษ์อย่างมีเหตุผล

ผู้ที่เกี่ยวข้อง/ผู้สนับสนุนในการบ่มเพาะบุคคลให้มีคุณลักษณะของการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วยครอบครัว สถานศึกษา หน่วยงาน และชุมชน ที่เป็นผู้หล่อหลอมพฤติกรรมการเรียนรู้ ให้กับบุคคลหนึ่งมีคุณลักษณะเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต สอดคล้องกับสุทิน จันธิมา (2555) และ

Cronbach (1970) ที่กล่าวว่า การสนับสนุนจากผู้ปกครองในการติดตามดูแลเอาใจใส่ ส่งเสริม สนับสนุนการเรียนของนักเรียนเพื่อปรารถนาให้นักเรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ รวมถึงคอยให้ กำลังใจ กระตุ้นให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง สอนให้นักเรียนกล้าคิดกล้าแสดงออก ในสิ่งที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นไปในทำนองเดียวกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ที่เสนอว่า ผู้เกี่ยวข้องที่มีส่วนช่วยในการสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ประกอบด้วย 1) การเรียนรู้จากการฝึกฝน ที่ได้รับการอบรมสั่งสอนจากญาติผู้ใหญ่ พ่อแม่ ครอบครัวยุ และผู้มีพระคุณ ที่ทำให้ดูเป็นตัวอย่างซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดของผู้อาวุโสให้กับคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง และคนในชุมชนเดียวกัน 2) การเรียนรู้จากสถาบันการศึกษา วัด โรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผ่าน การศึกษา การฝึกอบรมต่างๆ แล้วนำเอาความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสภาพบริบท พื้นที่และฐานความรู้ของตนเอง 3) การเรียนรู้จากการอบรมและฝึกฝนจากองค์กรทั้งภาครัฐและ เอกชน หน่วยงานราชการต่างๆ ที่ได้นำความรู้ในเรื่องของเทคโนโลยีสมัยใหม่มาสู่ชุมชนทำให้เกิด ความรู้ใหม่อย่างกว้างขวางแล้วนำมาปรับประยุกต์ให้สอดคล้องเพื่อนำไปใช้กับชีวิตของตนเอง และ 4) การเรียนรู้จากความสัมพันธ์กับคนในชุมชนและสภาพแวดล้อมในพื้นที่ปฏิบัติงานเป็นการเรียนรู้ จากประสบการณ์ตรงที่ได้จากการสัมผัสกับชุมชนทำให้เห็นคุณค่าของความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่ใน ชุมชน

### องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

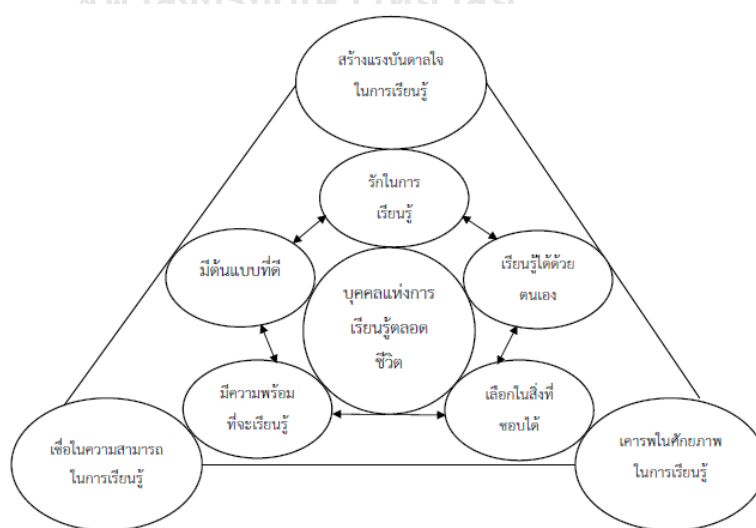
จากการลงพื้นที่ศึกษาวิจัยการนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคล แห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต: กรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ผู้วิจัยได้ค้นพบว่า เส้นทางและ กระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย เกิดจากการที่ครูภูมิปัญญาเกิดความสนใจและ ตัดสินใจที่จะเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยนั้นเกิดจากการที่ครู ภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมี “ประสบการณ์” ทั้งจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นภายในตัวเองและ ประสบการณ์ที่ได้รับจากบุคคลและเหตุการณ์แวดล้อมที่กลายเป็นแรงผลักดันให้บุคคลหนึ่งเกิดความ สนใจที่จะเรียนรู้ในศาสตร์ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย โดยใช้กระบวนการเรียนรู้หลากหลาย วิธีการตามความถนัดของแต่ละบุคคลเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้คือเพื่อตอบสนองความ สนใจในเรื่องของการแพทย์แผนไทย และเมื่อมีความสนใจมากขึ้นก็จะมีการศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมโดยมี “การปฏิบัติซ้ำ” ทั้งการทบทวนความคิด การแสดงออกทางพฤติกรรมในการแสวงหาความรู้ และการ ปฏิบัติเพื่อให้เกิดความชำนาญ และเกิดการตกผลึกทางความคิดจนสามารถที่จะพัฒนาตนเองไปสู่การ เป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่มีคุณลักษณะของการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต

จากการพัฒนารูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอด ชีวิต กรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย พบว่า ทุกองค์ประกอบของรูปแบบไม่ว่าจะเป็น องค์ประกอบเกี่ยวกับการดำเนินงาน องค์ประกอบเกี่ยวกับกลไกสนับสนุน แนวทางกิจกรรม

ประกอบกรดำเนินงาน และองค์ประกอบเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขของการดำเนินงาน ทุกขั้นตอน ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันและในแต่ละองค์ประกอบจะส่งผลสนับสนุนให้กับบุคคลทั่วไปเกิดประสบการณ์ที่สามารถส่งผลต่อความต้องการในการเรียนรู้ เกิดการเห็นคุณค่าและศักยภาพ ที่อยู่ในตัวของตนเอง จนเกิดเป็นแรงผลักดันที่จะเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองไปสู่การเป็นบุคคลแห่ง การเรียนรู้ตลอดชีวิต

ทั้งนี้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบ่มเพาะ ซึ่งประกอบด้วย ครอบครัว สถานศึกษา หน่วยงานทั้ง ภาครัฐและเอกชน และชุมชน มีบทบาทสำคัญในการร่วมกันปรับเปลี่ยนกระบวนการทางความคิด พฤติกรรมของบุคคลที่ได้รับการบ่มเพาะผ่านการจัดสภาพแวดล้อม การจัดกิจกรรม หรือการเป็น “ต้นแบบ” ที่ส่งเสริมต่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ผ่านการจัดกิจกรรมที่จะทำให้ ผู้ได้รับการบ่มเพาะสามารถดึงเอาศักยภาพ ความเชื่อมั่นที่จะต้องสร้างให้เกิดความเชื่อว่าทุกคนมี ศักยภาพที่จะสามารถ “เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง” โดยมีการกระตุ้นและเสริมแรงอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ผู้เรียนเกิด “ความพร้อมที่จะเรียนรู้” และอยากที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา และเพื่อให้ ผู้เรียนเกิดความมั่นใจและเชื่อมั่นว่าตนเอง “สามารถเลือกในสิ่งที่ชอบ” ได้ และจะต้องเป็นกิจกรรม การเรียนรู้ที่ทำให้ผู้ได้รับการบ่มเพาะไม่รู้สึกว่าเป็นการถูกบังคับให้เรียน แต่ต้องทำให้เกิดเป็น “ความ รักในการเรียนรู้” ที่จะเรียนรู้และเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันผ่านปัจจัย และเงื่อนไขที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเพื่อสามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ได้จริงในวิถีชีวิต ซึ่งวิธีการ ต่างๆ ที่เกิดขึ้นนี้จะเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปเกิดความรักที่จะเรียนรู้และอยาก “แสวงหา ความรู้ด้วยตนเอง” ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตที่มุ่งให้เกิดการเรียนรู้และ พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

โดยองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย แสดงดังแผนภาพต่อไปนี้



รูปภาพที่ 5 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการพัฒนารูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต กรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย



## ข้อเสนอแนะ

### 1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการรวบรวมความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยในแต่ละด้านและสร้างเป็นเครือข่ายขึ้น โดยมีการจัดกิจกรรมให้มาพบปะหรือติดต่ออย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด การหาแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นร่วมกันในชุมชน ซึ่งอาจจะเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ รวมทั้งจะต้องมีหน่วยงาน ภาครัฐให้การสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เป็นกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างแท้จริง

1.2 การนำรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตมาประยุกต์ใช้กับบุคคลควรพิจารณากระบวนการบ่มเพาะให้เป็นไปตามแนวทางในการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ควรมีความยืดหยุ่นในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการบ่มเพาะที่อาจจะมีการใช้ระยะเวลาในการบ่มเพาะต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภูมิหลังและประสบการณ์ของประสบการณ์ของบุคคลที่มีอยู่เดิม

1.3 องค์กรหรือหน่วยงานในระดับชุมชนสามารถนำรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตมาจัดกิจกรรมหรือจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเอง (Self – Reliance) เพื่อให้สมาชิกในชุมชนเชื่อมั่นในศักยภาพในการเรียนรู้ของตนเองและสามารถพึ่งพาตนเองในการเรียนรู้ได้ ตลอดจนจนถึงการสามารถนำเอาความรู้ที่ได้รับมาบูรณาการเข้ากับชีวิตประจำวันได้

1.4 องค์กรหรือหน่วยงานในระดับชุมชนสามารถนำรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะการเรียนรู้ในชุมชนและพัฒนาให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนที่คอยส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจนเกิดการบ่มเพาะให้บุคคลในชุมชนมีคุณลักษณะของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

### 2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป

2.1 ควรมีการนำข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยมาขยายผลสู่แนวทางการส่งเสริมการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของครูภูมิปัญญาด้วยกระบวนการวิจัยต่างๆ โดยการศึกษาในกลุ่มครูปัญญาที่มีความหลากหลายกลุ่มตัวอย่าง การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ การศึกษาเชิงนโยบาย เป็นต้น

2.2 ควรมีการพัฒนารูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นฐานเพื่อส่งเสริมให้บุคคลทั่วไปสามารถเกิดกระบวนการในการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถพัฒนาสู่กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นมาตรฐานการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2.3 ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนาเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการจัดรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เข้ามาส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะให้กับประชาชน

2.4 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ศึกษาจากกลุ่มคนที่มีทุนทางสังคมที่แตกต่างกัน

2.5 ควรศึกษารูปแบบกระบวนการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากกลุ่มตัวอย่างที่มีการปฏิบัติที่ดีเลิศของครุภูมิปัญญาไทยในด้านต่างๆ (Best Practices) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้มากขึ้น



## บรรณานุกรม

- Bardo, J. W. H. J. J. (1982). Principles of Urban Sociology by James Hill Parker Urban Sociology: A Human Ecological Perspective by William A. Schwab Contemporary Sociology. *American Sociological*, 12(3).
- Biggs, J., and Telfer, R. (1987). *The Process of Learning* (Vol. 2). Australia: Prentice-Hall of Australia.
- Candy, P., Crebert, Rg., O'Leary, Jo. (1994). *Developing Lifelong Learners through undergraduate education*. Canberra: National Board of Employment.
- Collins, J. (2008). Audience Response Systems: Technology to Engage Learners. *Journal of the American College of Radiology*, 5(9), 993-1000.
- Cotton. (1998). *Education for lifelong learning literature synthesis*. Washington, DC.: Northwest Regional Educational Lab.
- Craik, F. a. L., R. (1972). Level of Processing : A Framework for Memory Research. *Journal of Verbal Learning and VerBehavior*, 11, 671-684.
- Crick, R. D., et al. (2004). Developing an effective lifelong learning inventory: The ELLI project. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 11(3), 247-272.
- Crockett, W. L. (2016). *The Critical 21st Century Skills Every Student Needs and Why*. Retrieved from: <https://globaldigitalcitizen.org/21st-century-skills-every-student-needs>. [2017, November 2].
- Cronbach. (1970). *Essentials of Psychological Testing*. New York: Harper and Row.
- Cropley, A. J., & Dave, R. H. . (2014). *Lifelong education and the training of teachers: developing a curriculum for teacher education on the basis of the principles of lifelong education* (Vol. 5). Elsevier.
- De La Harpe, B. R., A. (2000). Informed teachers and learners: The importance of assessing the characteristics needed for life learning. *Studies in Continuing*

*Education*, 2, 169-182.

Edward, B. L. (2008). *Mezirow's Transformational Learning Theory and Alternative Health Therapeutics of Mind, Body and Spirit* the Degree Doctor of Philosophy), Education with an emphasis on Adult Education University of Missouri-St Louis.

Good, C. V. (1973). *Dictionary of education*. New York: McGraw- Hill.

Grenier, L. (1998). *Working with Indigenous Knowledge*. Canada: The International Development Research Center.

Kamble G. & Sidhaye N. (2010). *Lifelong Learning*. Retrieved from: <http://www.articlesbase.com/education-articles/life-long-learning2904759.html>. [2016, January 17].

Keeves, J. P. (1988). *Educational Research Methodology and Measurement an International Handbook*. Oxford: Pergamon Press.

Keeves, J. P. (1997). *Educational Research, Methodology, and Measurement*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Knapper Christopher K.; & Cropley, A. J. (2000). *Lifelong Learning in Higher Education (Third Edition)*. Great Britain: Kogan Page.

Lewin, K. (1988). Action Research and minority problem. *Journal of Social*, 2(4), 34-46.

Longworth, N., & W. K. Davies. . (1996). *Lifelong Learning*. Wiltshire: Antony Rowe Ltd.

Longworth N. (2003). *Lifelong Learning in Action: Transforming Education in the 21st Century*. London: Kogan Page Limited.

Mescon, M. H. (1985). *Management: Individual and Organization Effectiveness*. New York: Harper&Row.

Mezirow & Taylor. (2009). *Transformative Learning in Practice: Insights from Community, Workplace, and Higher Education*. San Francisco: Jossey-Bass.

Mezirow, J. (1991). *Transformative dimensions of adult learning*. San Francisco: Jossey-

Bass.

Mezirow, J. (1996). Contemporary paradigms of learning. *Adult Education Quarterly*, 46, 158-172.

Mezirow, J. (1997). Transformative learning: Theory to practice. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 74, 5-12.

Mezirow, J. (2000). Learning to think like an adult. In J. Mezirow&Associates. (Ed.), *Learning as transformation* (pp. 3-38). San Francisco: Jossey-Bass.

Peterson, R. E. (1979). *Lifelong Learning*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Queensland School Curriculum Council. (2000). *Overall learning Outcomes and the valued attributes of a lifelong learner*. Brisbane: Information Sheet.

Sherry, K.-R. K. (2012). *Exploring the Habitus: A Phenomenological Study of Transformative Learning Processes* (the degree of Doctor of Education), Faculty of The Graduate School of Education and Human Development, George Washington University.

Taylor, E. W. (1998). *The Theory and Practice of Transformative Learning: A Critical*  
Retrieved from <http://eric.ed.gov/?q=A+Critical+Review+>.

Taylor, K., Marienau, C. & Fiddler, M. . (2000). *Developing adult learners: Strategies for teachers and trainers*. San Francisco: Jossey-Bass.

Trier, U. P., & Peschar, J. L. . (1995). *Cross- curricular competencies: rationale and strategy for developing a new indicator*. Paris: OECD.

Tuijnman, A., Kirsch, S., & Wagner, A., . (1997). *Adult Basic Skills: Innovations in Measurement and Policy Analysis*. USA: Hampton Press.

Turner, S. C. (2013). *Transformative education for long-term behavior change: Preventing childhood obesity and improving health through in-school curriculum-based nutrition and exercise programs* (Doctor of Philosophy in Human and Organizational Systems), Santa Barbara, CA: Fielding Graduate

University.

UNESCO. (2001). *Revisiting Lifelong Learning for the 21st Century*.

Weijie, D. (2004). Improving students' lifelong learning skills in Circuit Analysis. *The China Papers*, 11: 75.

West, R. (1998). *Learning for life. Final report Review of Higher Education Financing and Policy*. Canberra: AGPS.

Willcox, A. (2005). How to succeed as a lifelong learner. *Primary Health Care*, 10, 43-50.

Willer, R. H. (1967). *Leader and leadership process*. Boston: Irwin / McGraw-Hill.

กรกฎ ไชยเจริญ. (2556). การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดวิจรณญาณในการป้องกันการเสพยาเสพติดสำหรับเยาวชนนอกระบบโรงเรียนในภาคใต้. (ปริญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต), สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กรมศิลปากร. (2542). *วัฒนธรรมอารยธรรมภูมิปัญญาและเทคโนโลยี*. กรุงเทพมหานคร: มีติเนตเวิร์ก.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2544). *คลื่นลูกที่ 5 ปรากฏสังคม: สังคมที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพมหานคร: ชัคเชสมิเดีย.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2549). *การคิดเชิงบูรณาการ*. กรุงเทพมหานคร: ชัคเชสมิเดีย.

เกียรติวรรณ อมาตยกุล. (2555). *การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามแนวคิดนิโฮอิวแมนนิสเพื่อส่งเสริมการพัฒนาคนและสังคมอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

โกวิท พวงงาม. (2551). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดบุ๊ค.

คมกฤษ จันทร์ขจร. (2551). *การพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต) สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*.

จรรยา มาติกลโกวิท และคณะ. (2553). *รายงานการวิจัยเรื่องการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการการวิจัยและพัฒนารัฐสภา

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

จิตต์ภิญญา ชุมสาย ณ อยุธยา. (2551). ลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตของนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรี  
ชั้นปีสุดท้าย (วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณทิต) สาขาวิชาการอดมศึกษา บัณทิตวิทยาลัย มหาวิทาลัย  
ศรีนครินทรวิโรฒ.

จุมพล วณิชกุล. (2549). สารสนเทศเพื่อการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-  
ญี่ปุ่น).

ชลลดา ทองทวี และคณะ. (2551). จิตตปัญญาพถกษา: การสำรวจและการสังเคราะห์จิตตปัญญาศึกษา  
เบื้องต้น. โครงการวิจัยและศึกษาจิตตปัญญาศึกษา โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุน  
สนับสนุนการสร้างสุขภาพ และศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทาลัยมหิดล.

ชัยยศ อิมสุวรรณ์. (2544). การศึกษาตามอัธยาศัย : จากแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตสู่แนวปฏิบัติ.  
กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย กรมการศึกษานอกกระบบโรงเรียน.

ชัยยศ อิมสุวรรณ์. (2551). การพัฒนาการจัดกระบวนกรเรียนรู้ตลอดชีวิต ตามแนวปรัชญาของ  
เศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกกระบบและการศึกษาตาม  
อัธยาศัย.

ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ์. (2541). การศึกษาผู้ใหญ่ : ปรัชญาตะวันตกและการปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร:  
มหาวิทาลัยเกษตรศาสตร์.

ชิดชงค์ นันทนาเนตร. (2551). การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา: การเรียนรู้จากการ  
ปรับเปลี่ยนมโนทัศน์. In วรรัตน์ อภินันท์กุล (Ed.), แนวคิดและทฤษฎีที่นำรู้ทางการศึกษานอก  
ระบบโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทาลัย.

ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย. (2558). การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเพื่อเสริมสร้าง  
คุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต สำหรับเยาวชน (ปริญญาครุศาสตร์ดุขฎิ  
บัณทิต), สาขาวิชาการศึกษานอกกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทาลัย.

ณัฐพร สตาภรณ์. (2540). การศึกษาองค์ประกอบความมีวินัยในตนเองของนักเรียนทหารและพลเรือน  
สาขาการวัดผลการศึกษา มหาวิทาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ณัฐลักษณ์ ศรีมีชัย. (2554). การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษา

นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน  
(วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต) สาขาวิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์  
มหาวิทยาลัย.

दनयररन ललसकुषणुः. (2554). लकषणखणुणङगनललफलकरङगरणखणुणङुकुरतलननवलकुदलखणु  
ङुकुरहंकररलरनु कुरुनलसुकरडलरथलरडलरडलरुवन (वलथलनणुणडलरणुणलललडलठल)  
सलवलखलकरङुकुर मलवलथलयसरुनकुरुनलरुवुडु.

ทัศนาก ทอภักดี. (2539). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดู ความเชื่ออำนาจภายในตน และความคิดเกี่ยวกับตนของเด็กในเมืองและชนบท. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ทิตินา แวมมณี. (2545). รูปแบบการเรียนการสอน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นพวรรณ เชาว์ดำรงสกุล. (2546). การพัฒนารูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในสถาบันราชภัฏ (ครุศาสตร์ศึกษาก็บัณฑิต) บัณฑิตวิทยาลัย จฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิตยา สำเร็จผล. (2547). การพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (วิทยานิพนธ์  
ปริญญาดุษฎีบัณฑิต) สาขาวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ประเวศ วะสี. (2542). ชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมของไทย (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมและธนาคารออมสิน.

ประเวศ วะสี. (2550). วิถีมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ ศูนย์ แห่ง แก้ว. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา. โครงการหนังสือวิชาการจิตตปัญญาศึกษาลำดับที่ ๑.

ปรีชา กันธิยะ. (2552). การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม  
(วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต) มหาวิทยาลัยสยาม.

ปรียาพร วงศ์อนันตร์โรจน์. (2544). จิตวิทยาการบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี.

ปัทมาวดี กสิกรรม. (2545). คู่มือผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรเพื่อเศรษฐกิจชุมชน. นนทบุรี: สถาบันการแพทย์แผนไทย.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2546). กระบวนการพัฒนาและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.  
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).



พจนา เอื้องไพบูลย์. (2546). การพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน :

การศึกษาแบบพหุกรณี (ปริญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต), สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ

โรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และคณะ. (2550). คุณลักษณะของบุคคลที่พึงประสงค์ (4ร.). กรุงเทพมหานคร: โรง

พิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มลิวัลย์ บุญดา และ ศุภรัตน์ มิ่งสมร. (2552). การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะการเป็นบุคคล

แห่งการเรียนรู้ของครูผู้สอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา

ขั้นพื้นฐาน (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต) สาขาวิชาวิจัยและการประเมินผลการศึกษา

มหาวิทยาลัยนเรศวร.

มาลี สืบกระแสน. (2552). การพัฒนารูปแบบองค์การแห่งการเรียนรู้ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

(วิทยานิพนธ์ปริญาดุชฎีบัณฑิต) มหาวิทยาลัยสยาม.

เมธาสิทธิ์ มีสวสินธุ์. (2558). การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างการเห็น

คุณค่าแท้ในตนเองของเยาวชนชายที่กระทำผิดคดีความรุนแรง (ปริญาครุศาสตรดุษฎี

บัณฑิต), สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เยาวดี วิบูลย์ศรี. (2544). การประเมินโครงการและแนวคิดและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รัตนา ดวงแก้ว. (2553). คู่มือการถอดบทเรียนโครงการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร.

ละเอียต แจ่มจันทร์ และคณะ. (2557). การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเพื่ออยู่กับเบาหวานอย่างผาสุก:

กรณีศึกษาโรงพยาบาลเอกชนกับงานด้านสาธารณสุข. วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข, 8(4),

387-392.

ลัดดา ภูเกียรติ. (2550). การพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

ของนักเรียนโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายประถม. กรุงเทพมหานคร: คณะครุ

ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ลัดดาวัลย์ พิบูลย์ศรี และ สุนทรี ศรีโกไสย. (2558). การพัฒนาศักยภาพพยาบาลในการดูแลผู้ป่วยติด

สุรา. พยาบาลสาร, 42(1), 132-140.

วิจารณ์ พานิช. (2555). วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

บริษัทสถาตา ฟับลิเคชั่น จำกัด.

วิจารณ์ พานิช. (2558). เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง = *Transformative learning*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสยามกัมมาจล.

วิชัย วงษ์ใหญ่. (2554). นวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมือง. กรุงเทพมหานคร : อาร์ แอนด์ พรินท์.

ศิริเดช ปะมะโช. (2548). การพัฒนาแบบวัดคุณลักษณะบุคคลแห่งการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต) สาขาวิจัยและประเมินผลการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

ศิรินันท์ วรรณตกิจ. (2545). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการกับความรับผิดชอบต่อ ตนเอง และส่วนรวมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้วิธีวิเคราะห์แบบสหสัมพันธ์คาโนนิ คอล สาขาการวิจัยและสถิติทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ศุภรา จิตภักดีรัตน์. (2547). การออกแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาอังกฤษระดับการศึกษา ขั้นพื้นฐาน (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต) สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราช ภัฏสวนดุสิต.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2541). แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์ดี จำกัด.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 (ฉบับที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2551). แนวทางการพัฒนาการดำเนินการยกย่องครูภูมิปัญญาไทย ในการจัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมในท้องถิ่นอย่างครบวงจร. กรุงเทพมหานคร: วีซีซี คอมมิวนิเคชั่น.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2553). แนวทางการนำภูมิปัญญาไทยเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ นอก ระบบโรงเรียนและการเรียนรู้ตามอัธยาศัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2554). ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการศึกษา.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2557). ร่างแผนการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยตลอดช่วงชีวิตพ.ศ.

2557 - 2561. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สิริกร ไชยมา. (2544). ภูมิปัญญาในวิถีชาวล้านนา. แพร์: แพร์ไทยอุตสาหกรรมพิมพ์.

สิริวรพงศ์ ปัญญาแก้ว. (2548). กระบวนการเรียนรู้ในการดูแลสุขภาพของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง = *Learning process on health care of Karen people*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุคนธ์ทิพย์ หนูนพล. (2544). ความเครียดและการปรับตัวของนักเรียนนอกโรงเรียนสายสามัญ  
โรงเรียนผู้ใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ) สาขาศึกษาศาสตร์  
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สุดสาคร จันทะลุ่ม. (2550). พฤติกรรมการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ของครูโรงเรียนราชประชานุ  
เคราะห์ จังหวัดเชียงใหม่ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ) สาขาวิชาการบริหารการศึกษา  
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุทิน จันธิมา. (2555). ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ของ  
นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 36  
เชียงราย-พะเยา (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ) สาขาการวิจัยและการประเมินผลการศึกษา  
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

สุบิน ไชยะ และคณะ. (2558). ทักษะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของนิสิตศึกษามหาวิทยาลัย :  
กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี. Retrieved from [https://www.tci-  
thaijo.org/index.php/psujssh/article/viewFile/63504/52142](https://www.tci-thaijo.org/index.php/psujssh/article/viewFile/63504/52142).

สุภางค์ จันทวานิช. (2552). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์  
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภาพร มากแจ้ง. (2554). การน้อมนำแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติใน  
สถาบันราชภัฏ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ.

สุภาวดี วาทิกทินกร. (2552). กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริม  
การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย.

สุมาลี สังข์ศรี. (2550). ภูมิปัญญาไทยกับการส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้างอาชีพ. กรุงเทพมหานคร:

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. (2551). รวมบทความแนวคิดทางอาชีวศึกษาและการศึกษาผู้ใหญ่. พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2549). กระบวนการเรียนรู้ในสังคมไทยและเปลี่ยนแปลงจากยุคชุมชนถึงยุค

พัฒนาความทันสมัย. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยการจัดการทางสังคม.

อาชัญญา รัตนอุบลและคณะ. (2552). แนวทางการพัฒนาการดำเนินการยกย่องครูภูมิปัญญาไทยใน

การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมในท้องถิ่นอย่างครบวงจร.

กรุงเทพมหานคร: วี ที ซี คอมมิวนิเคชั่น.

อาชัญญา รัตนอุบล. (2551). การศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดวงจรชีวิต. Retrieved from

<http://www.aging.md.chula.ac.th/presentation/s20.pdf>.

อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ. (2554). การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทย.

กรุงเทพมหานคร: สาขาวิชาการศึกษา นอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

อานันท์ อุเทนสุต. (2555). การพัฒนารูปแบบกระบวนการการเรียนรู้ตลอดชีวิตในองค์กรธุรกิจเอกชน

เพื่อการเป็นองค์กรสุขภาวะ (ปริญาครุศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต) สาขาวิชาการศึกษา นอกระบบ

โรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2539). คำชี้แจงในภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ

ภูมิปัญญา.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2541). ภูมิปัญญาชาวบ้าน: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้-แก้ปัญหาของชาวบ้าน

ไทย. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา.



ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย  
**CHULALONGKORN UNIVERSITY**

## ภาคผนวก ก

## แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

**วัตถุประสงค์** เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

**คำชี้แจง**

ในการวิจัยเรื่อง “การนำเสนอรูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต: กรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย” เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่ศึกษาเกี่ยวกับเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์เส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดตอบคำถามการวิจัยเกี่ยวข้องเพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนาเป็นข้อเสนอแนะของประชาชนในการนำเสนอกระบวนการในการบ่มเพาะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีความถูกต้องเหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อไป

**แบบสัมภาษณ์** แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้ข้อมูล

ตอนที่ 2 ประเด็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

**ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้ข้อมูล**

ชื่อ – สกุล นาย /นาง /นางสาว.....

อายุ.....การศึกษา.....

ที่อยู่.....อาชีพ.....

วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์ .....เวลา.....

ตอนที่ 2 ประเด็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

1. ด้านประวัติชีวิต

1.1 ข้อมูล / ประวัติ พื้นฐานของท่านที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาถูกต้องหรือไม่

.....

.....

.....

1.2 ก่อนที่จะมาเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยท่านทำงานหรือท่านมีอาชีพอะไร

.....

.....

.....

1.3 ท่านเริ่มสนใจที่จะมาเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยเมื่อไหร่

.....

.....

.....

1.4 เหตุการณ์อะไรที่ทำให้ท่านเกิดความสนใจหรือแรงจูงใจในการมาเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

.....

.....

.....

1.5 นอกจากการเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยแล้ว ท่านยังประกอบอาชีพอื่นๆ อีกหรือไม่

.....

.....

.....

1.6 ท่านมีความเห็นต่อบทบาทในปัจจุบันของตนเองอย่างไร

.....

.....

.....

1.7 ความแตกต่างของบทบาทของท่านในอดีตและปัจจุบันมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

## 2. ด้านกระบวนการเรียนรู้

2.1 ท่านเริ่มศึกษาวิชาการแพทย์แผนไทยเมื่ออายุเท่าไร

.....

.....

.....

2.2 มีปัจจัยภายนอกและภายในครอบครัวใดบ้างที่ส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของท่าน

.....

.....

.....

2.3 ใครเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับท่าน

.....

.....

.....

2.4 ท่านใช้ระยะเวลาในการเรียนรู้และการฝึกฝนนานเท่าไร

.....

.....

.....



2.5 นอกจากการเรียนรู้กับผู้รู้แล้ว ท่านมีวิธีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมด้วยวิธีใดบ้าง

.....

.....

.....

2.6 ท่านมีวิธีการตรวจสอบความถูกต้องหรือความเชื่อถือของความรู้ที่หามาได้อย่างไร

.....

.....

.....

2.7 ท่านนำความรู้ที่หามาได้มาสรุปองค์ความรู้และวิเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ด้วยวิธีการใด

.....

.....

.....

2.8 ท่านสามารถนำความรู้เดิมที่มีอยู่เชื่อมโยงกับความรู้ใหม่ได้อย่างไร

.....

.....

.....

### 3. ด้านการถ่ายทอดความรู้

3.1 ท่านมีแนวคิดหรือความเชื่อพื้นฐานอย่างไรในการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของท่าน

.....

.....

.....

3.2 ท่านมีการจัดเก็บองค์ความรู้ที่ได้มาอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

3.3 ท่านมีการสอนหรือถ่ายทอดความรู้อย่างไร ด้วยวิธีการใด

.....

.....

.....

3.4 ท่านมีเทคนิคในการถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคคลที่สนใจอย่างไร

.....

.....

.....

3.5 ท่านมีกระบวนการอย่างไรในการวางแผนกิจกรรมในการถ่ายทอดองค์ความรู้

.....

.....

.....

3.6 ท่านใช้วิธีการอย่างไรในการกระตุ้นหรือส่งเสริมให้ผู้รับการถ่ายทอดเกิดการเรียนรู้ได้ดี

.....

.....

.....

3.7 คนอื่นๆ นอกจากตัวท่านแล้ว มีใครบ้างที่มีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้

.....

.....

.....

#### 4. ด้านการแบ่งปันและเผยแพร่ความรู้

4.1 ท่านมีการนำเสนอความรู้ให้กับสังคมภายนอกและหน่วยงานต่างๆ ได้รับทราบอย่างไร

.....

.....

.....

4.2 ท่านมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การแบ่งปันประสบการณ์ หรือการทำงานร่วมกับผู้อื่นหรือไม่  
อย่างไร

.....

.....

.....

4.3 ท่านมีการสร้างเครือข่ายหรือศูนย์การเรียนรู้เพื่อแบ่งปันและเผยแพร่ความรู้ได้อย่างไร

.....

.....

.....

4.4 มีหน่วยงานใดบ้างที่เข้ามามีส่วนร่วมในการแบ่งปันและเผยแพร่องค์ความรู้ของท่าน

.....

.....

.....

4.5 ท่านมีการประสานงานกับเครือข่ายการเรียนรู้อื่นอีกหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็นและหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณอย่างสูงที่ท่านให้ความร่วมมือในการตอบคำถาม

## ภาคผนวก ข

## เอกสารประกอบการสนทนากลุ่มครั้งที่ 1

รายชื่อผู้เข้าร่วมผู้ร่วมประชุมอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) วันจันทร์ที่ 13 มกราคม 2563 เวลา 10.00 – 12.00 น. ณ ห้องประชุม 818 อาคารพระมิ่งขวัญการศึกษาไทย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดังนี้

1. ดร.วิรุฬห์ นิลโมจน์ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านส่งเสริมมาตรฐานการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.)
2. รองศาสตราจารย์ ดร.ชิตชงค์ นันทนาเนตร อาจารย์ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
3. ดร.ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย อาจารย์ภาควิชาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
4. พลตรี ดร.ถิรเดช ทรัพย์เขื่อนขันธุ์ ครูแพทย์แผนไทย จากสภาครูแพทย์แผนไทย
5. แพทย์อายุรเวทประชาวัฒน์ เกษียรพรมราช ครูแพทย์แผนไทย จากสภาครูแพทย์แผนไทย
6. ครูกริษฐ์ สุขสวัสดิ์ ครูภูมิปัญญาไทยด้านศิลปกรรม รุ่นที่ 4
7. ครูฤกษ์ ฤทธิ์เดชา ครูภูมิปัญญาไทยด้านศิลปกรรม ศิลปศาสตร์การต่อสู้ประจำชาติด้านกระบี่กระบอง รุ่นที่ 3

## เอกสารประกอบการสนทนากลุ่มครั้งที่ 2

(ร่าง) แบบแผนของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย แบ่งเป็น 3 ส่วน คือ 1) แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2) กระบวนการในการเปลี่ยนผ่าน และ 3) ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนี้

(1) แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ แนวคิดการพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์ส่วนรวมซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสำคัญในการเรียนของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย คือ แนวคิดการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาเพื่อเป็นที่พึ่งทางสุขภาพให้คนในสังคม จากแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยได้สังเคราะห์หลักการสู่ความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย คือ

### (1.1) หลักการใช้วิถีชีวิตเป็นฐาน

ผู้เรียนรู้นำประสบการณ์และวิถีชีวิตที่เป็นอยู่มาเป็นหลักในการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการเรียนรู้ตลอดจนการทำความเข้าใจในสภาพแวดล้อมวิถีชีวิตที่เป็นอยู่และนำความรู้นั้นๆ มาเชื่อมโยงเข้ากับการเรียนรู้โดยการนำประสบการณ์เดิมหรือสภาพแวดล้อมมาหล่อหลอมให้เกิดกระบวนการในการตัดสินใจหรือสามารถวิเคราะห์ในสิ่งที่ตนเองชอบได้ ซึ่งสอดคล้องกับการนำประสบการณ์หรือวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมาเป็นหลักในการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเอง

### (1.2) หลักการสร้างภูมิคุ้มกันในชีวิต

ผู้เรียนรู้พัฒนาตนเองให้มีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจต่อการเรียนรู้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยไม่ได้นำปัญหาเหล่านั้นมาทำให้ตนเองรู้สึกท้อแท้แต่นำมาเป็นแรงผลักดันให้ผู้เรียนรู้ตัดสินใจที่จะเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับการนำปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงชีวิตของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมาสร้างเป็นแรงผลักดันให้ตนเองเกิดการพัฒนารับรู้

### (1.3) หลักการเคารพในความเป็นตัวของตัวเองของบุคคล

ผู้เรียนรู้ตระหนักถึงคุณค่าและความเชื่อมั่นในตนเอง ด้วยการตระหนักรู้และการยอมรับตนเองตามความเป็นจริงและตลอดจนเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองในการเรียนรู้ว่า

จะนำตนเองไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับการที่ครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยตระหนักถึงคุณค่าหรือความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองในการเรียนรู้

**(2) กระบวนการในการเปลี่ยนผ่าน** การเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากเส้นทางและกระบวนการเรียนรู้ของครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย สามารถแบ่งระยะของการเปลี่ยนผ่านได้เป็น 3 ระยะ ดังนี้

**(2.1) ระยะของการเปลี่ยนแปลงสมมติฐานความเชื่อเดิม** เริ่มจากการเปลี่ยนความเชื่อเดิมที่มีอยู่ จากการมีปฏิสัมพันธ์หรือมีประสบการณ์ที่ขัดแย้งกับความเชื่อเดิมของตนเองที่มีอยู่ซึ่งส่งผลให้ต้องมีการหาคำตอบที่ยืนยันความเชื่อเดิมหรือสนับสนุนความเชื่อใหม่ ดังนี้

**(2.1.1) เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความคิด** เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวบุคคลและส่งผลกระทบต่อการปรับเปลี่ยนความคิด/ความเชื่อเดิม ซึ่งสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความสนใจและตัดสินใจในการเป็นครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย คือ ความสนใจและการเห็นคุณค่าในการสืบทอดองค์ความรู้และการใช้ประโยชน์ของการแพทย์แผนไทย

**(2.1.2) เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพจิตใจ** เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวบุคคลที่ส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจหรือวิถีชีวิตเดิม ซึ่งสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความสนใจและการตัดสินใจในการเป็นครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย คือ การประสบกับเหตุการณ์การเจ็บป่วยหรือการสูญเสียทั้งกับตนเองและกับคนรอบข้าง

**(2.2) ระยะของการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์** เป็นช่วงของการแสดงความต้องการที่จะแสวงหาข้อมูลเพื่อนำมาตรวจสอบกับข้อขัดแย้งหรือเป็นความต้องการในการหาคำตอบที่เกิดขึ้นกับสมมติฐานความเชื่อเดิมเพื่อที่จะนำมาแก้ไขหรือใช้ประโยชน์ ดังนี้

**(2.2.1) การตรวจสอบองค์ความรู้** เป็นการสำรวจตนเองจากความรู้สึกต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองเพื่อให้เกิดการทบทวนระบบความคิดของตนเองที่มีอิทธิพลต่อการแสดงออกภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อความสนใจและตัดสินใจในการเป็นครุภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่ทำให้เกิดความคิดที่อยากจะศึกษาและเรียนรู้ในศาสตร์การแพทย์แผนไทยเพื่อที่จะตอบสนองต่อความสงสัยใคร่รู้ของตนเอง

**(2.2.2) การประเมินผล** เป็นการประเมินสถานการณ์ความเป็นไปได้ของเบื้องหลังสถานการณ์ต่างๆ อย่างมีเหตุผล เป็นการประเมินความเชื่อเบื้องต้นโดยอาศัยวิธีการสะท้อนการวิพากษ์ภายในตนเองถึงสิ่งที่เกิดขึ้น

(2.2.3) **การค้นหาวិธีการ** เป็นการค้นหาวิธีการเพื่อกำหนดบทบาท ความสัมพันธ์ หรือแนวทางในการปฏิบัติใหม่อย่างมีเหตุผลที่จะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินชีวิตที่เคยยึดถือให้มีความเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับการแสวงหาความรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยหลังจากที่เกิดความสนใจที่จะเรียนรู้จนกระทั่งเกิดการตัดสินใจที่จะเป็นครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

(2.3) **ระยะของการแสดงออกทางพฤติกรรม** เป็นช่วงของการลงมือค้นคว้า ลงมือปฏิบัติและกระทำซ้ำๆ ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงสมมติฐานความเชื่อเดิมและการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์เพื่อแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการต่างๆ ที่คิดว่าจะได้มาซึ่งคำตอบหรือเพื่อตรวจสอบข้อคำถามที่เป็นข้อสงสัยจากความขัดแย้งของความเชื่อเดิมของตนที่มีอยู่กับความเชื่อใหม่จนกระทั่งค้นพบวิธีการที่จะนำตนเองไปสู่ความสำเร็จ

(3) **ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต**

(3.1) **การตั้งเป้าหมายและความสำเร็จในชีวิต** การตั้งเป้าหมายของชีวิตหรือการกำหนดจุดมุ่งหมายในชีวิตส่งผลให้เกิดแรงผลักดันในการเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองไปสู่การเป็นผู้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับการตั้งเป้าหมายในการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย เช่น การมีเป้าหมายที่อยากจะรู้และอยากจะเรียนรู้ตลอดเวลา มีเป้าหมายที่อยากจะให้คนสามารถดูแลตัวเองได้ เป็นต้น

(3.2) **การได้รับการสนับสนุนจากบุคคลอื่น** การได้รับการสนับสนุนหรือแรงผลักดันจากภายนอกตัวบุคคล เช่น จากครอบครัว จากเพื่อน จากสังคม เป็นต้น ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงในชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ เช่น การที่ครอบครัวคอยสนับสนุนและให้กำลังใจตลอดมา การนำคำพูดของคนอื่นมาเป็นแรงผลักดันในการเรียนรู้ เป็นต้น

## ภาคผนวก ค

## เอกสารประกอบการสนทนากลุ่มครั้งที่ 2

รายชื่อผู้เข้าร่วมผู้ร่วมประชุมอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) ในวันจันทร์ที่ 20 มกราคม 2563 เวลา 10.00 – 12.00 น. ณ ห้องประชุม 818 อาคารพระมิ่งขวัญการศึกษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดังนี้

1. ดร.วิรุฬห์ นิลโมจน์ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านส่งเสริมมาตรฐานการศึกษานอกระบบ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.)
2. รองศาสตราจารย์ ดร.ชิตชงค์ นันทนาเนตร อาจารย์ภาควิชาการศึกษานอกระบบ โรงเรียน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
3. ดร.ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย อาจารย์ภาควิชาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
4. พลตรี ดร.ธีรเดช ทรัพย์เขื่อนขันธุ์ ครูแพทย์แผนไทย จากสภาครูแพทย์แผนไทย
5. ครูจักรกริช สุขสวัสดิ์ ครูภูมิปัญญาไทยด้านศิลปกรรม รุ่นที่ 4
6. ครูฤกษ์ ฤทธิเดช ครูภูมิปัญญาไทยด้านศิลปกรรม ศิลปศาสตร์การต่อสู้ประจำชาติด้านกระบี่กระบอง รุ่นที่ 3

รายชื่อผู้เข้าร่วมผู้ร่วมประชุมอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) ในวันอังคารที่ 29 กันยายน 2563 เวลา 10.00 – 12.00 น. ผ่านแอปพลิเคชัน ZOOM ดังนี้

1. ดร.อิริทธิ์ ฉัตรมาลาทอง อาจารย์ประจำศูนย์บริหารความเสี่ยง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. นางสาวอรอุมา ภูมิบุรณ์ พนักงานฝึกอบรมและบริหารโครงการ สำนักส่งเสริมการเมือง ภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า
3. นายกันต์ณธีร์ เนติโรจนชัยชาญ กรรมการผู้จัดการ บริษัท เอ็นจีเนียริง เซอร์วิส คอนซัลแตนท์ จำกัด
4. นางวิษชุดา รุ่งเรือง ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดพระเชตุพน สำนักงานเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
5. นางพิชามญช์ คุ้มสุข นักวิชาการศึกษา สำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร
6. นายประกรรชวัต จันทรประไพ นักวิจัยหลังปริญญาเอก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
7. นายชาญสิทธิ์ รัตนวงศ์ไชยา ผู้ช่วยฝึกอบรมการเรียนรู้ บริษัท พีเพิล ซินเนอจี จำกัด



## เอกสารประกอบการสนทนากลุ่มครั้งที่ 2

(ร่าง) รูปแบบเชิงกระบวนการในการบ่มเพาะบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต  
จากกรณีศึกษาครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

1. องค์ประกอบเกี่ยวกับฐานคิดของกระบวนการ
  - 1.1 หลักการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง
  - 1.2 คุณลักษณะของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต
2. องค์ประกอบเกี่ยวกับการดำเนินงาน
  - 2.1 ช่วงปลูกฝังคุณลักษณะ
  - 2.2 ช่วงการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดและพฤติกรรม
  - 2.3 ช่วงแสดงออกทางพฤติกรรม
3. องค์ประกอบเกี่ยวกับกลไกสนับสนุน
4. องค์ประกอบเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขของการดำเนินงาน
  - 4.1 เงื่อนไขที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล
  - 4.2 เงื่อนไขที่เกิดขึ้นภายนอกตัวบุคคล

แบบแผนกระบวนการเปลี่ยนผ่านของครู ภูมิปัญญา	รูปแบบกระบวนการบ่มเพาะการเป็นผู้เรียนรู้ ตลอดชีวิต
1. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่าน สู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ แนวคิดการพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ประกอบด้วยหลักการสู่ความสำเร็จ ดังนี้ <ol style="list-style-type: none"> <li>1.1 หลักการใช้ชีวิตเป็นฐาน</li> <li>1.2 หลักการสร้างภูมิคุ้มกันในชีวิต</li> <li>1.3 หลักการเคารพความเป็นตัวของตัวเอง</li> </ol>	1. องค์ประกอบเกี่ยวกับฐานคิดของกระบวนการ <ol style="list-style-type: none"> <li>1.1 หลักการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง</li> <li>1.2 หลักการเคารพในความเป็นตัวของ ตัวเองของบุคคล</li> <li>1.3 หลักการใช้วิถีชีวิตเป็นฐาน</li> <li>1.4 หลักการสร้างภูมิคุ้มกันในชีวิต</li> </ol>

แบบแผนกระบวนการเปลี่ยนผ่านของครู ภูมิปัญญา	รูปแบบกระบวนการบ่มเพาะการเป็นผู้เรียนรู้ ตลอดชีวิต
<p>2. กระบวนการในการเปลี่ยนผ่าน</p> <p>2.1 ระยะของการเปลี่ยนแปลง สมมติฐานความเชื่อเดิม</p> <p>2.1.1 เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ ความคิด</p> <p>2.1.2 เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ สภาพจิตใจ</p>	<p>2. องค์ประกอบเกี่ยวกับการดำเนินงาน แบ่ง ออกเป็น 3 ระยะ</p> <p>2.1 ช่วงปลูกฝังคุณลักษณะ</p> <p>ก) ส่งเสริมให้วิเคราะห์ตนเอง เกี่ยวกับความถนัด ความสนใจ เหตุผลที่คิดว่า ตนเองถนัดหรือสนใจในเรื่องนั้นๆ และสิ่งที่คาดหวัง จะเป็นประโยชน์จากการใช้ความถนัดและความ สนใจนั้น</p> <p>ข) ส่งเสริมให้วิเคราะห์เป้าหมายของ การเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมความถนัดหรือให้รู้จริงใน สิ่งที่ความสนใจ</p> <p>ค) ส่งเสริมให้วิเคราะห์วิธีการที่จะนำ ตนเองไปสู่เป้าหมายของการเรียนรู้ที่กำหนดนั้น</p> <p>ง) ส่งเสริมให้วางแผนการเรียนรู้และ แนวทางในการแก้ปัญหาหากเกิดอุปสรรคหรือ ความผิดพลาด</p> <p>จ) ส่งเสริมให้วิเคราะห์ข้อมูลและ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับ</p>
<p>2.2 ระยะของการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ อยู่เดิม</p> <p>2.2.1 การประเมินองค์ความรู้ที่มี</p> <p>2.2.2 การค้นหาวิธีการ</p> <p>2.2.3 การแสวงหาความรู้</p> <p>2.2.4 การประเมินผล</p>	<p>2.2 ช่วงของการปรับเปลี่ยนกรอบ ความคิดและพฤติกรรม</p> <p>ก) ส่งเสริมให้วิเคราะห์ตนเองให้เกิด ความคิดที่อยากจะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปสู่การมี บทบาทหรือมีวิถีชีวิตใหม่ที่ดีขึ้น</p> <p>ข) ส่งเสริมให้มีการสร้างแรงบันดาลใจ และกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ด้วยตนเอง</p> <p>ค) ส่งเสริมให้วิเคราะห์วิธีการเรียนรู้ ที่จะนำตนเองไปสู่เป้าหมายของการเรียนรู้ให้เกิด ความเข้าใจอย่างถ่องแท้</p> <p>ง) ส่งเสริมให้วางแผนการเรียนรู้และ แนวทางในการเรียนรู้รวมถึงการแก้ไขปัญหา เฉพาะหน้าที่เป็นอุปสรรคได้</p>

แบบแผนกระบวนการเปลี่ยนผ่านของครู ภูมิปัญญา	รูปแบบกระบวนการบ่มเพาะการเป็นผู้เรียนรู้ ตลอดชีวิต
	<p>จ) ส่งเสริมให้วิเคราะห์ข้อมูลและสังเคราะห์ความรู้จากที่มีอยู่เดิมมารวมกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ</p> <p>ณ) ส่งเสริมให้วิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับจากหลายๆ แหล่งข้อมูล</p> <p>ช) ส่งเสริมให้วิเคราะห์ข้อมูลและนำข้อมูลที่ได้รับมาบูรณาการกับศาสตร์อื่นๆ และปรับใช้กับวิถีชีวิตปัจจุบัน</p>
<p>2.3 ระยะของการแสดงออกทางพฤติกรรม</p> <p>2.3.1 การกำหนดแนวคิดสำคัญในการเรียนรู้</p> <p>2.3.2 การแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง</p> <p>2.3.3 การคิดและแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้</p> <p>2.3.4 การตรวจสอบองค์ความรู้</p> <p>2.3.5 การสร้างองค์ความรู้ใหม่</p> <p>2.3.6 การถ่ายทอดองค์ความรู้</p> <p>2.3.7 การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้</p>	<p>2.3 ช่วงแสดงออกทางพฤติกรรม</p> <p>ก) ส่งเสริมให้วางแผนในการจัดเก็บความรู้ ความคิดให้เป็นระบบ</p> <p>ข) ส่งเสริมให้วิเคราะห์วิธีการที่จะประยุกต์ใช้ความรู้และวิธีการสอน</p> <p>ค) ส่งเสริมให้วางแผนการวิเคราะห์วิธีการประยุกต์ใช้ความรู้และแนวทางในการแก้ปัญหาหากเกิดอุปสรรคหรือความผิดพลาด</p> <p>ง) ส่งเสริมให้มีปฏิสัมพันธ์กับสังคมและเชื่อมโยงองค์ความรู้กับสมาชิกในสังคม</p> <p>จ) ส่งเสริมให้มีการแสดงออกทางพฤติกรรมในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ</p>
<p>3. ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต</p> <p>3.1 การตั้งเป้าหมายความสำเร็จในชีวิต</p> <p>3.2 การมีความคิดสร้างสรรค์/การสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้</p> <p>3.3 การได้รับการสนับสนุนจากบุคคลอื่น</p>	<p>3. องค์ประกอบเกี่ยวกับกลไกสนับสนุน</p> <p>4. องค์ประกอบเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขของการดำเนินงาน</p> <p>4.1 เงื่อนไขที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล</p> <p>4.2 เงื่อนไขที่เกิดขึ้นภายนอกตัวบุคคล</p>

### ภาคผนวก ง

#### รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือการวิจัย

1. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษิตตามอัยยาศัยและการศึกษานอกระบบโรงเรียนจำนวน 3 ท่าน

1.1 รองศาสตราจารย์ ดร.สันติ ศรีสวนแตง อาจารย์ภาควิชาการพัฒนาศัยพยากร มนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.2 อาจารย์ ดร.ปาน กิมปี อดีตหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษิตตามอัยยาศัย

1.3 อาจารย์ ดร.ชนันภรณ์ อารีกุล อาจารย์ภาควิชาการศึกษิตผู้ใหญ่และการศึกษิตตลอดชีวิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

2. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภูมิปัญญาแพทยแผนไทย จำนวน 2 ท่าน

2.1 รองศาสตราจารย์ ดร.อภิชาติ ใจอารีย์ อาจารย์ภาควิชาการพัฒนาศัยพยากร มนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.2 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริบุญ จงวุฒิเวศย์ อาจารย์ภาควิชาการศึกษิตเพื่อการพัฒนาศัยมนุษย์และสังคม มหาวิทยาลัยศิลปากร

3. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิจัย จำนวน 2 ท่าน

3.1 รองศาสตราจารย์ ดร.กมลวรรณ ไตรวิจิตรคุณ อาจารย์ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.2 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หทัยรัตน์ ทับพร อาจารย์ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

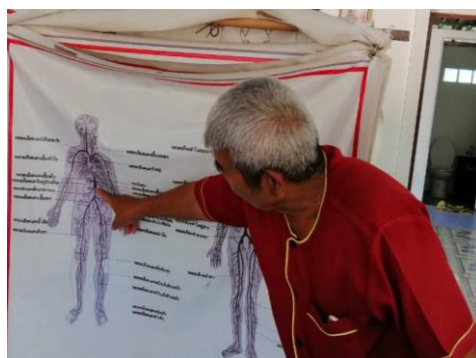
## ภาคผนวก จ

## รูปภาพการสัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตกระบวนการจัดการความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย















## ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นางสาวสายทิพย์ พิริยะธนารักษ์
วัน เดือน ปี เกิด	12 เมษายน พ.ศ. 2532
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	2554 - ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา ภาควิชามานุษยวิทยา คณะ โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร 2556 - ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชา การศึกษานอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

